

*Hitel (...) nem egyéb, mint bizonyos lekötelezések által más kezében lévő (...) vagyonunkról nyert bizalom és bátorság. Mennél nagyobb bizalmat 's bátorságot nyújthat valaki az ő kezei közt lévő vagyonunkról, annál több Hitele (...) van; 's mennyivel nagyobb bizalommal 's bátorsággal bírja a' közönség saját javait másoknál, annál tökéletesebbnek mondatik azon Ország **Hitel-állapotja.**" (Széchenyi István: **Hitel**)*

Előszó

A dolgozat témakörének jogági elhelyezése

Jelen dolgozat banktechnikai elnevezéssel az ún. aktív (kihelyezési) bankműveleteket, polgári-pénzügyi jogi kategóriával élve a hiteljogviszonyokat tárgyalja. A hiteljogviszonyok – mint látni fogjuk – a gazdasági élet számos területét átfogják, átszövik a magánszférát is, különösen annak üzleti kapcsolati részét. Emiatt kiemelt jelentőségű a hiteljogviszonyok részletes elemzése, sajátosságaik és az egyes hiteljogviszonyok egymáshoz való viszonyának felderítése, valamint a szabályozás irányainak bemutatása. A dolgozat – témájának jellege miatt – polgári jogi, pénzügyi jogi és banküzemeltetési elemeket, aspektusokat is megvilágít.

I. A hiteljogviszonyok elhelyezkedése a pénzügyi jogban (bankjogban)

1. A pénzügyi jog, mint jogág specifikumai

A pénzügyi jog jellemzőit Földes Gábor „Pénzügyi jog” c. művében

¹az alábbiak szerint foglalja össze:

„A pénzügyi jog funkciója – nézetünk szerint – elsősorban fiskális funkció, tehát az állam működéséhez szükséges jövedelmek biztosítása és a feladatok finanszírozása, a monetáris szférában pedig közvetlen vagy közvetett ráhatás a pénzügyi szférára. Ehhez

¹ Földes Gábor: Pénzügyi jog, Osiris Kiadó 2001. Budapest, 23.o.

kapcsolódnak más közgazdasági funkciók elsősorban az államgazdasági érdekek oldaláról.”

Véleményem szerint ilyen „más közgazdasági funkcióknak” tekinthető a hitelintézeti szféra szabályozása és működtetése a monetáris szabályozás által, ide érthetően e szabályozás tárgyát képező ügyleteket is. A monetáris szabályozás részét képezi az ún. *lender of last resort* funkció, mely a hitelintézetek számára nyújtott kivételes hitelezést jelenti. Ha csak ezt a szűkebb aspektust vesszük figyelembe, a hiteljogviszonyok ily módon is részét képezhetik a pénzügyi jog jogági koncepciójának.

Dr. Földes tehát elsődlegesen az ún. *közpénzügyi* jellegű jogviszonyokat tekinti e jogág által szabályozott pénzügyi jogi jogviszonyoknak. Elismeri azonban, hogy e jogviszonyokat – heterogén természetük miatt – nem célszerű leszűkíteni. A pénzügyi jog tudománya ezért speciális helyzetben van a jogtudományok között, így *„nem lehet általános része, mint pl. a büntetőjognak. A pénzügyi jog tudományában az általános az általános részt a tudományos kutatás dolgozza ki. A pénzügyi tudomány egyik jellemzője a szakosodás. A költségvetési jognak, az adójognak, a vámjognak, a bankjognak stb. tudományos irodalma van.”*²

Földes professzor tehát a pénzügyi jog rendszerén belül – többek között – megkülönbözteti a monetáris irányítás pénzügyi jogát, a bankjogot. Álláspontja szerint a bankjog *„ a kétszintű bankrendszer létrejöttével létrejött külön pénzügyi jogi szakterület. Ide sorolandó az MNB irányítási jogköre, a közvetlen és közvetett monetáris irányítás eszközei, tárgya és megoldásai a vonatkozó normákkal.”*³ Idetartozónak ítéli még a pénzrendszert és a pénzforgalmat is.

² Földes Gábor idézett mű, 28. oldal

³ Földes Gábor idézett mű 34. oldal

Bár dr. Földes a bankjog e szűkebb megközelítésével operál, nem tagadja a bankjogot ennél szélesebben megfogalmazó koncepció létjogosultságát. „Megemlítendő, hogy a vázolt koncepció mellett létezik e terület jogi normáira szélesebb ún. bankjogi koncepció.”⁴

Petrik Ferenc idézett művében a bankjog fogalmát – mint egy jogági definíciót - az alábbiak szerint határozza meg:

*“A bankjog: a bankrendszer és az ahhoz tartozó banki szervezetek működésével kapcsolatos olyan anyagi (vagyon) – ezen belül – a végleges elosztási viszonyoktól teljesen eltérő és elkülönülő – ideiglenes elosztási viszonyokat szabályoz – monetáris érdekek szerint, amelyek a közvetett, de intenzív módon befolyásolják a termelési viszonyokat és ugyan áttételesen, de jelentős ráhatással érintik a végleges elosztási (fogyasztási, felhalmozási) viszonyokat”.*⁵

Ezzel összefüggésben elmondható, hogy *“a bankjog tárgya: a bankrendszerre, mint a bankok és szakosított pénzügyintézetek összességét jelentő szervezeti rendszerre, a bankok vertikális és horizontális kapcsolatrendszerére, valamint a bankok által létesítendő ügyletek típusainak meghatározására és ezen ügyletek alapvető szabályozására vonatkozó jogszabályok összessége.”*⁶

A bankjog, mint a pénzügyi jog egyik szakterülete tágabb értelemben felöleli - a főleg *angolszász* jogterületen meghonosodott, - alábbiakban ismertetett jogintézményeket is.

Ross Cranston *„Principles of Banking law”*⁷ c. művében e jogterülethez sorolja:

- i) a banki szervezetekre vonatkozó banki szabályozást;
- ii) a bankközi elszámolási rendszereket;
- iii) a jegybankra vonatkozó szabályozást;

⁴ Földes Gábor idézett mű 34. oldal

⁵ Petrik Ferenc (szerk.): Bankjog a gyakorlatban. Budapest, 1990

⁶ Petrik Ferenc (szerk.): Bankjog a gyakorlatban. Budapest, 1990. 9. oldal

⁷ Ross Cranston :Principles of Banking law, Oxford University Press , 2004.,table of content

- iv) a bank – ügyfél kapcsolatokat;
- v) a titoktartási kötelezettségeket;
- vi) a banki felelősséget;
- vii) a fizeti rendszerre fizetési módokra vonatkozó szabályozást;
- viii) a fizetési elszámolásokat (klíring, netting);
- ix) hitelezésre, biztosítékokra, értékpapírosításra vonatkozó szabályokat;
- x) a nemzetközi bankműveletekre vonatkozó szabályokat.

Mint láthatjuk, a ix) pont felöleli a dolgozat tárgyát képező hitelviszonyokra vonatkozó szabályokat.

E mű tekintendő a bankjog alapjának. Tartalmazza e tárgykörben az összes lényegi ismeretet, ez Ross Cranstont a modern bankjog elméleti megalapozójává teszi.

Az *USA*-ban a pénzügyi jog, mint a pénzügyi jogviszonyok alapjogága széles értelemben magában foglalja a megtakarítási és befektetési termékeket is, így

- i) a banki tevékenységgel összefüggőeket;
- ii) a tőzsdei tevékenységgel összefüggőeket;
- iii) a fogyasztási kölcsönnel,
- iv) a biztosítással
- v) a jelzáloggal,
- vi) a befektetési alapokkal kapcsolatos valamennyi terméket.

A felsorolás – elnagyoltan ugyan – de tartalmazza i), iii) illetve v) alatt a hiteljogviszonyok egyes kérdéseit.

Fentiek alapján megerősíthető Földes Gábor azon megállapítása, hogy a monetáris irányítás pénzügyi jogára összpontosító bankjogi koncepción kívül az angolszász alapokon nyugvó pénzügyi

rendszerben és pénzügyi jogtudományban meghonosodott a szélesebb értelemben vett bankjogi koncepció.

Jelen dolgozatom – fentiek alapján – elhelyezhető a pénzügyi jog rendszerében, a szélesebb értelemben vett bankjog keretei közé.

Amennyiben ezen érvelésem alapján a pénzügyi jog kereteibe illeszthető dolgozatról beszélhetünk, úgy egyértelműnek látszik, hogy a bankjogon belül a hiteljogviszonyoknak, mint vezérjogviszonynak kiemelt helye van. A kiemelt hely és szerep megalapozza a hiteljogviszonyok kutatásának fontosságát.

2. Hiteljogviszonyok polgári jogi elemei, és banktechnikai aspektusai

A pénzügyi jog (bankjog) rendszerében való elhelyezkedés nem zárja ki, hogy a bankjog tárgykörébe tartozó jogviszonyok polgári jogi (magánjogi) elemeket hordozzanak, szerepet játsszék az a sajátos mellérendeltség a bank-ügyfél jogviszonyában, mely ugyan nem közjogi értelemben vett, de mégis az alá-fölérendeltségi viszonyokra is emlékeztető mellérendeltség. A bank ugyanis, mint központi piaci szereplő banki igazgatási szabályok (Hpt.) alapján kötelező módon általános szerződési feltételeket köteles alkotni. Ezek az ügyfélre legtöbbször kötelező hatállyal alkalmazott feltételek (alóluk kisserződni az egyedi szerződésekben, egy-egy kérdésben, úgyszólván csak a „nagy” ügyfeleknek lehetséges) nem teremtenek igazi polgári jogi mellérendeltséget. Ezt a sajátosságot az ügyfél érdekében védelmi funkcióval megalkotott fogyasztóvédelmi szabályok hivatottak ellensúlyozni, melyek alkalmazását az EU irányelvek megfelelő módon hangsúlyozzák. (ld. az általános szerződési feltételek fogyasztói kölcsönre vonatkozó szabályozásnál)

A polgári jogi elemek az egyes jogviszonyokat megtestesítő szerződésekben jelennek meg, melyek egy részét a Ptk. - részint a szerződési szabadság elvére hivatkozva - nem szabályozza, ezeket a

gyakorlat és egyéb jogszabályok alakítják egyedileg meghatározott szerződésekké (pl. lízing, factoring). (Ennek indokolását ld. az új Ptk. megalkotásával kapcsolatos észrevételeknél.)

A bankjog további sajátossága, hogy ún. *banktechnikai aspektusokat* is hordoz, melyek keretei között egyéb jogszabályoknak is szerep jut, így a hitelezés különböző fajtáinál, pl. a számviteli előírások, Hpt. előírások (kockázatkezelés), a biztosítékok érvényesítése kapcsán a Vht. Illetve a Cstv. előírásai nagyon jelentős szerepet játszanak.

Összegzés

Fentieket összegezve megállapíthatjuk, hogy a hiteljogviszonyok a pénzügyi jog keretein belül önálló szakterületként elismert bankjog által szabályozott jogviszonyok, elegendően polgári jogi elemekkel és banktechnikaiként aposztrofált aspektusokkal.

Ezen vélemény alapja, hogy a pénzügyi jogági (bankjogi) sajátosságok indokoltá teszik, hogy e speciális jogviszonyokat ne a pénzügyi – polgári jog határán mozgó, se ide, se oda igazán nem tartozó jogviszonyoknak tekintsük, hanem – az angolszász példát alapul véve – egy, a pénzügyi jogon belüli, bankjogi aljogágba soroljuk be.

A jogági elhelyezkedés vizsgálata után célszerű górcső alá venni az Európai Unió jogában a hitelezési jogviszonyok kezelését.

II. A hitelezés szabályozása az Európai Unióban

1.) Jogharmonizáció

Az Európai Közösséget létrehozó szerződés (EKSZ) 3. cikk (1) h.) pontja a Közösség hatáskörként és feladataként a nemzeti jogrendszerek közelítését jelöli meg, amennyire ezt a szabad piac megvalósítása megkívánja. A Közösség filozófiájában központi szerepet a négy szabadság (személyek, munkaerő, áruk,

szolgáltatások, tőke szabad áramlása) megvalósítása foglalja el, azaz a globális piac kialakítása. Hamza professzor szerint ⁸ *“a közös Európai jog nem új jelenség, a .. római jog az alap, de megmaradnak a nemzeti jogrendszerek is. A gazdasági jog ugyan egységesült, de pl. a családi, öröklési, kötelmi vagy személyi jog megmarad nemzetinek.”*

A jogrendszerek fenti célnak alávetett közelítése részben egy sajátos jogegységesítési törekvés, melynek Benacchio két ágát különbözteti meg: (i) az unifikációt és az (ii) egységesítést. Az (i) esetben nemcsak a jogalkotás, de a norma egységes értelmezése és alkalmazása is a tagállami kompetenciák háttérbe szorításával történik, míg a (ii) esetben az értelmezés és az alkalmazása feladatát az egyes országok jogalkalmazói látják el.

A közösségi jog kialakításának másik technikája a jogegységesítése mellett, a napjainkban már jelentősebb jogharmonizáció, melynek sajátossága Benacchio szerint, hogy *„e szabályozási technika által a tagállami normák tendenciózusan mutatnak az egységes szabályozási keretek irányába, ellenben a tagállami normák kialakítása során a jogalkotónak kisebb-nagyobb mozgástere marad a lehetséges szabályozási variánsok megválasztása kapcsán”.*⁹

A harmonizáció tehát általában nem egy-egy teljes jogintézményt szabályoz és még a szabályozandó tárgyat sem fedti le annak teljességében. Emellett sokszor nem helyezi hatályon kívül a korábban ugyanazon tárgy körben alkotott szabályozást, így bizonytalanná válhat, hogy mely szabályokat kell alkalmazni, bár a nemzeti bíróságok előtt közvetlenül hivatkozható a közösségi jog, amit az Európai Bíróság a Van Gend en Loos ügyben mondott ki¹⁰.: *„A Közösség a nemzetközi jog új jogrendjét hozta létre, amelynek*

⁸ Hamza Gáborral interjú Jurátus XXI. évfolyam 2. számában

⁹ Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga, polgári jog, kereskedelmi jog, Osiris 2003. Budapest, 41.o.

¹⁰ Európai Bíróság Van Gend en Loos ügyben 1963. február 5-én hozott ítélete.

javára az államok, körülhatárolt területeken ugyan, de korlátozták szuverén jogait, alanyai nem csupán a tagállamok, hanem azok állampolgárai is. Ezért a közösségi jog, függetlenül a tagállamok jogszabályaitól, nemcsak kötelezettségeket ruház az egyénekre, hanem jogokat is, melyek jogi örökségük része.”

Az EU jog legspecifikusabb jellemzőjét Verebics János az alábbiak szerint ragadja meg: *„Az EU közösségi jog nem a „közjog-magánjog” kettősségének elvét követi: joganyaga lényegében a szervezeti-intézményi eljárási jogra (közjog, alkotmányjog) és anyagi (gazdasági) jogra osztható fel”¹¹.*

A jogharmonizáció leginkább a közigazgatási ágazati jogra és a szervezeti jogra terjed ki, de a konvergencia, a globális piac kialakítása felveti az Európai Unión belüli pénzelosztással kapcsolatos struktúrák harmonizálását, különös tekintettel az Unió támogatások igénybevételéhez szükséges pénzügyi ellenőrzési szervezet létesítése és működtetésére. Emellett jelentős szerepet tölt be a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos egységes „szakpolitika” kialakítása is.

Az Európai Bizottság megalkotta az ún. *Fehér Könyvet*¹², mely a pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó, a 2010-ig terjedő időszakra szóló kiemelt szakpolitikai célkitűzéseket mutatja be. Ezen célok körében *négy főbb célt* határozott meg:

- 1.) az integrált, nyitott befogadó, versenyképes és gazdaságosan működő uniós pénzügyi piac dinamikus megszilárdítása;*
- 2.) A még meglévő és gazdasági szempontból jelentős akadályok felszámolása annak érdekében, hogy az EU-n belül a pénzügyi szolgáltatások nyújtása és a tőkeáramlás szabadon és lehető legalacsonyabb költségen valósulhasson meg olyan, megfelelő szintű*

¹¹ Verebics János: Az Európai magánjog fejlődésének főbb irányai. MEH STATEK 2004 Budapest, 36. oldal.

¹² Fehér Könyv a pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó szakpolitikáról (2005-2010), www.ec.europa.eu/internalmarket

prudenciális és üzletviteli szabályozás mellett, amely nagyfokú pénzügyi stabilitást, fogyasztói előnyöket és fogyasztóvédelmet eredményez;

3.) A hatályos jogszabályok végrehajtása, alkalmazása és folyamatos értékelése, illetve a későbbi kezdeményezéseknél a szabályozás javítására irányuló eljárás szigorú alkalmazása;

4.) Az unión belüli felügyeleti együttműködés és összehangolás fokozása, a többi, globális pénzügyi piaccal fenntartott kapcsolatok elmélyítése és Európa globális befolyásának erősítése.”

A pénzügyi szolgáltatások terén az egységes piac kialakítását az EU globális versenyképessége szempontjából az Európai Bizottság alapvetően fontosnak ítélte meg.

A 2010-ig terjedő időszakban megoldásra vár – többek között - a pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó közösségi és nemzeti végrehajtási szabályok egységes joganyagként történő működtetése.

A 2010-ig terjedő időszakban a folyamatban levő, hiteljogviszonyokkal összefüggő projektek a lakossági műveletek terén zajlanak, így a jelzáloghitelezés területén megalkotásra került az Európai Bizottság által a zöld könyv (vitája 2006. nov. 14-én ajlott a Gazdasági és Monetáris Bizottság ülésén), majd várhatóan 2007. év folyamán megalkotásra kerül a fehér könyv is, mely a jelzáloghitelezés terén a hivatalos bizottsági intézkedési javaslatok gyűjteménye lesz és iránymutatásul szolgál a későbbi Közösségi jogalkotáshoz. A fogyasztói hitelekről 2005. október 10-én módosított irányelvjavaslat jelent meg, mely a belső piac valódi kialakítását és a fogyasztóvédelmet célozza.

2. A hiteljogviszonyok az Európai magánjogban

Dr. Vékás Lajos¹³ a magánjog jellemzőiként említi, hogy az „*a polgárok és szervezeteik ... egymás közötti kapcsolatait rendezi*”, „*az adott kapcsolat résztvevőit egyenjogúként és mellérendeltként kezeli*”. Megállapítja, hogy „*csak néha támaszkodik etikai normákra, általában inkább csak gazdasági (piaci) szempontokat kíván érvényre juttatni.*”

A magánjog egyenrangú részeinek tekintendő a vagyoni jog és a személyi jog. Vékás professzor – idézve Grosschmied Bénit – leszögezi, hogy „*a magánjogi szabályok jelentős része nem rendelkezik ún. nemzeti sajátosságokkal.*”¹⁴

Grosschmied Béni idézett megállapítása azonban csak, („*a művelt államok vagyoni jogának fő elvei „tojás-tojásként hasonlók*”) a főbb magánjogi elvek hasonlóságára utalnak, nem pedig konkrét magánjogi szabályok jelentős részének hasonlóságára. Ez is az indoka annak, hogy a magánjogi viszonyok egységes szabályozása az Európai Unión belül csak egy hosszú folyamat eredménye lehet. Az egyes jogrendszerekben ugyanis eltérőek az egyes jogintézmények pl. az ajánlati kötöttség, a képviselő különböző szabályai. Így először az általános jogelveket kellett egységes nevezőre hozni. Az 1989-ben felállított Lando Bizottság megalkotta a „*Szerződési jog alapelveit*”, mely az Európai közösségi polgári jog első kodifikációs tervezete.

Dr. Szalma József véleménye szerint¹⁵ „*a tervezet tartalmából kitűnik, hogy a közös kodifikáció elsősorban alapvető jogszabályokat vette fel. Esetleges Európai Unió szinten történő hatályba léptetése tehát korántsem „szüntetné meg” a tradicionális Ptk-k érvényét, azaz a belső polgári kodifikációk jelentősége lényegében nem csökkenne.*”

¹³ Vékás Lajos: Mennyiben szuverén egy EU tagállam jogalkotása? – Magánjogi kodifikáció az EU küszöbén. (www.mindentudas.hu) 2. oldal.

¹⁴ Vékás idézett művének 5. oldala.

¹⁵ Szalma József: ELTE-ÁJK Budapesti Nyári Egyetemén 2000. júliusában megtartott előadásának az interneten közzétett változata (www.jesz.ajk.elte.hu/szalma) 2. oldala.

Fentiekből következően az európai magánjog – az alapelveken túlcsak partikuláris jogterületeken létezik, úgy mint termékfelelősség, a fogyasztóvédelem területén, és előkészítés alatt áll a magánosítás, a környezetvédelem terén.

A magánjogi jogegyesítés jellemzője inkább az irányelvek útján történő jogalkotás, melyeket át kell ültetni egy adott állam jogrendszerébe. Az átültetés nehézségét okozza, hogy azok nem képeznek rendszert és időnként a szabályozási terület egy bizonyos kérdéseit rendezik pl. a fogyasztóvédelem területén. A magánjog körében az EU elsősorban a vagyoni jogot (a szerzői- szabadalmi jogot, a társasági- és versenyjogot, a szerződések jogát stb.) kívánja egységesíteni.

A fogyasztó védelme, mint már kitértünk rá, jelentős szabályozási terület az Unióban. E körben előírások szabályozzák a hitelszerződés feltételeit is. A dolgozat igyekszik részletesen kitérni e kérdéskör kapcsán az irányelv rendelkezéseire és a hazai szabályozás anomáliáira, valamint az új Ptk. szabályozás jellemzőire.

Összegzés:

Fentiek alapján tehát leszögezhetjük, hogy a magánjog egészét, annak centrális intézményeit a közösségi jogalkotás még nem érinti. Benacchio a közösségi magánjogról kiadott művében leszögezi, hogy annak egyik részterületét képezi a hiteltevékenység, befektetés, pénzmegtakarítás és az ezekkel kapcsolatos fogyasztóvédelem. A hiteltevékenység szabályozása azonban főként a fogyasztási hitellel kapcsolatos, így nem a teljes hitelezési tevékenységet érinti.

Benacchio¹⁶ összefoglalja „*az imponáló magánjogi jogharmonizáció által érintett és jelen munkában feldolgozásra kerülő szabályozási területei*”-t.:

¹⁶ Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga, polgári jog, kereskedelmi jog, Osiris Kiadó 2003., Budapest, 41-42. oldal.

a.) *Versenyjog;*

b.) *társasági jog;*

c.) *szerződési jog, többek között*

- *tisztességtelen szerződési kikötések a banki szerződésekben;*
- *fogyasztási hitel;*
- *banki, biztosítási tevékenység*

d.) *polgári jogi felelősség;*

e.) *ipari tulajdon, szerzői jog.*

Fenti felsorolásból látható, hogy a c.) pont alatt felsorolt területek kapcsolódnak leginkább a hiteljogviszonyokhoz, melyeket az ÁSZF-ről, valamint a fogyasztói kölcsönről szóló fejezetben elemez a dolgozat.

Benacchio felsorolása amellet tesz tanúbizonyságot, hogy az érintett szabályozás a magánjogba tartozik, bár a c.) pont harmadik felsorolása a banki, biztosítási tevékenységről, inkább igazgatási jellegű, pénzügyi jogi szabályokat takar.

3. A pénzügyi szervezetek hatósági ellenőrzése

Az Európai Unió a közjogi-magánjogi jogegységesítés (harmonizáció) feladatán túlmenően a globális piac megteremtése és fenntartása érdekében erősíti a pénzügyi szervezetek hatósági ellenőrzési funkcióinak egységes működtetését is.

Ennek érdekében a hazai PSZÁF is többféle bizottságban működik közre – többek között- az alábbi feladatok végrehajtásában:

- *pénzügyi beszámolási standardok kialakítása;*
- *európai könyvvizsgálati tevékenység összehangolása;*
- *pénzügyi információkra kialakított egységes standardok használatra;*

- a bankrendszerre vonatkozó EU-szintű joganyag egységes implementálása;
- a felügyeleti felülvizsgálati folyamat alrendszerének együttműködése;
- a hitelek mérésének és kezelésének figyelése;
- prudenciális felügyeleti jelentő szolgálat;
- tőkemegfelelési mutató meghatározására vonatkozó jelentésrendszer;
- kockázatértékelés és kezelés;
- konzultáció a problémás bankokról;
- bankok fejlődéséről, stabilitásáról jelentés készítése stb.

Ezen ellenőrzési feladatokból közvetlenül a hiteljogviszonyokat a hitelek mérésének és kezelésének figyelése és a kockázatértékelés és kezelés érintik.

4. Az EU alapokból elnyerhető támogatások ellenőrzése

További, az Európai Unión belül speciális ellenőrzési feladat, -mely nem a pénzügyi szervezetek hatósági ellenőrzésébe tartozik, - az EU alapokból elnyerhető támogatások ellenőrzése.

A támogatások ellenőrzését az Európai Bizottságon kívül az Európai Számvevőszék¹⁷ végzi, mely a tagországokban folytatott ellenőrzései során köteles együttműködni a nemzeti pénzügyi ellenőrző szervekkel (számvevőszékekkel). Az egyes kifizetéseket a Magyar Államkincstár kontrollálja. A támogatások pénzügyi lebonyolításának és ellenőrzésének decentralizációját a 2160/2001 (VI. 27) Kormányhatározat rendelte el, és a 255/2000 (XII. 25) Kormányrendelet határozta meg az ellenőrzési feladatokat. A támogatások felhasználása során működő ellenőrzési rendszer előzetes, folyamatba épített, illetve utólagos ellenőrzést iktatott be.

¹⁷ az EU Számvevőszék független az EU többi intézményétől és a tagállamoktól, szabadon dönt ellenőrzési feladatai szervezéséről, tervezéséről és a vizsgálati jelentései közzétételéről. Fő feladata annak vizsgálata, hogy az EU bevételeinek és kiadásainak teljesítése törvényesen és szabályszerűen történt-e. Vizsgálatait nem az egyes pénzügyi műveletekre vonatkozóan hajtja végre, hanem az Uniós szabályok végrehajtását szolgáló rendszerek megbízhatóságára vonatkozólag.

5. Fogyasztóvédelem szabályozása

Az EU-n belüli harmadik jellemző szabályozási terület, - mely szoros kapcsolatban áll a jelen dolgozat tárgyával – a fogyasztóvédelem, s azon belül a fogyasztói szerződésben (ideértve a fogyasztói kölcsönt is) alkalmazott tisztességtelen kikötések elleni szabályozás. A 93/13 EGK irányelv a fogyasztói szerződésben alkalmazott tisztességtelen kikötésekről a tömegesen kötött szabványszerződések esetében alkalmazandó, ahol a *„bank és az ügyfél viszonyában jelentős egyensúlyhiány állapítható meg”*.¹⁸

Benacchio az irányelvnek az olasz Ptk.-ba történő beültetése kapcsán elemzi azokat a korlátozó rendelkezéseket, melyeket a pénzügyi szolgáltatások terén kell alkalmazni a fogyasztókra nézve túlzottan hátrányos szerződési kikötések esetében.

A speciális szabályok körében említést érdemel az a szerződési kikötés, mely a pénzügyi szolgáltatónak megengedi, hogy *„kellő indok alapján módosítsa a szerződés feltételeit, erről előzetesen és megfelelő időben értesítenie kell a fogyasztót, akit megillet a szerződéstől való elállás joga”*¹⁹.

Ugyanilyen kivételes, a pénzügyi szolgáltatót, *„hogy kellő indok esetén előzetes értesítés nélkül módosítsa a kamatlábat vagy bármely más terhet, erről a változással egyidejűleg tájékoztassa a fogyasztót, aki megillet az elállás joga”*²⁰

E két idézett, olasz Ptk.-beli szabályból az a különbségtétel vonható le, hogy a szerződéses feltételek egyoldalú módosítását meg kell előznie a fogyasztó *„előzetes, megfelelő időben”* közölt tájékoztatásának, míg a hitel (kölcsön) ellenértékének változása (kamat vagy más teher) csak a fogyasztó egyidejű tájékoztatását

¹⁸ Benacchio idézett mű 292. oldala

¹⁹ Benacchio idézett mű 293. oldala

²⁰ Benacchio idézett mű 293. oldala.

követeli meg. Véleményem szerint a kamatváltozás, mint az egyik leglényegesebb szerződéses kikötés a fogyasztó védelmének érdekében indokolná a megfelelő időben, előzetesen közölt tájékoztatást pl. minimum 15 nappal a változás hatálybalépése előtt.

A dolgozat kitér a tisztességtelen szerződési kikötésekről szóló irányelv, illetve hazai szabályozás ismertetésére.

III. A dolgozat szerkezete

Az elméleti bevezetés után néhány gondolatot közreadnék annak érdekében, hogy a dolgozatban írtak minél könnyebben követhetők legyenek.

Szerkezeténél - a hiteljogviszonyok belső logikáját követve – kitérünk a hitel- és a kölcsön fogalmára, a hitelszerződés jellemzőire – ideértve annak jelenlegi Ptk. szerinti szabályozását, biztosítékait, a szerződésszegés szabályait és következményeit, a problémás hitelek kezelését, a készülő Ptk. szabályozás sajátosságait.

Külön fejezet szól – a specifikus ismérvek miatt – a nemzetközi hitelszerződésről. A speciális hitelformáknak is külön részt szentelünk, ideértve – többek között – a folyószámlahitelt, a konzorciális hitelezést illetve a sajátos biztosítéki háttér miatt a lombard,-illetve a jelzáloghitelt.

Bár a speciális hitelfajtákhoz tartozik, mégis új fejezetben tárgyaljuk a projektfinanszírozás összes jellemzőjét, annak komplex, egyedi vonásai miatt.

A kölcsönszerződésnél ugyancsak megemlékezünk a jelenlegi szabályozáson túl, a szabályozás hiányosságairól, a bírói gyakorlatról és a készülő szabályozás jellemzőiről. Tekintettel arra, hogy az Európai Unióban kiemelt jelentősége van a fogyasztóvédelemnek, a fogyasztási kölcsönnek is megfelelő teret szánunk a dolgozatban.

Az utolsó fejezetben a kölcsönön kívüli egyéb hitelgénybevételi módokat ismertetjük. Meglehetősen nagy fajsúlyú jogintézményeket veszünk górcső alá, úgy mint az akkreditívet, a váltót, a bankgaranciát, a faktoringot, a forfetírozást és a pénzügyi lízinget, és azok jogi jellemzőin túl, a bírói gyakorlaton át a szabályozásukkal kapcsolatos elképzelésekig több kérdéstről áttekintést adunk.

HITELJOGVISZONYOK

I. A hitel és kölcsön fogalma

1. Bevezetés

Dolgozatomnak – hosszas vívódás után – ezt az egyszerű, átfogó címet adtam. Már a bevezetőből kiviláglik majd, hogy miért célszerű ezt a címet választani.

A mottóul választott idézet érzékelteti, hogy Széchenyi gondolkodásában is kettős értelmű a „hitel” szó: jelenti a pénzügyi értelemben ismeretes terminus technicust²¹, és ez jelenti az erkölcsi hitelességet is.

A hitel és kölcsön fogalmának tisztázása a jogirodalomban a mai napig nem történt meg. Így érvényes mindaz, amit *Cottely István: A bankügyletek joga* c. – feltehetőleg 1946-ban megjelent – művében ír: „*az irodalomban a hitel meghatározására általában kétféle elmélettel találkozunk: az ún. idő- és a bizalomelmélettel. Az időelmélet hívei a hitel lényegét a teljesítésnek időbeli kitolásában látják. Az egyik fél teljesít, a másik szerződő fél viszontteljesítése csak bizonyos idő múlva következik be. A bizalom csak bizonyos idő múlva következik be. A bizalomelmélet hívei a fő súlyt a bizalomra helyezik. A hitelező azért ad hitelt, mert bízik abban, hogy teljesítésének ellenértékét vissza fogja kapni. Hitelt azonban csak annak ad, akiben megbízhatik. A bizalomnak ez a léggöre a „hitel”.*”

A két elmélet mellett is vannak hívei az ún. *vegyes elméletnek* is (pl. nálunk Kuncz Ödön), akiknél a hitel lényegét mind a teljesítés kitolásában (objektív oldal), mind a felek közötti bizalomban (szubjektív oldal) látják.

A köznyelvben hitelnek tekintjük a tulajdonképpeni hitelképességet, azaz ha „valakinek hitele van”, annyit jelent, hogy a vele üzleti kapcsolatban levők mind anyagilag, mind erkölcsileg jónak tartják arra, hogy azonnali ellenszolgáltatás nélkül anyagi javakat bízzanak rá.

A banki hitelek *klasszikus csoportosítása* szerint beszélhetünk (i) pénzhitelekről, és (ii) kötelezettségvállalási hitelekről.

²¹ Szerző: látni fogjuk, hogy a „hitel” terminológiája sem egyértelmű, egyrészt többféle jogviszonyt takar, másrészt gyakran összekeverik a kölcsönrel.

A (i) *pénzhitel* során, a bank bankszámlán vagy készpénzben, ténylegesen a hiteligénylő rendelkezésére bocsát egy meghatározott pénzösszeget, vagyis ténylegesen pénzt folyósít (kölcsönnyújtás).

A (ii) *kötelezettségvállalási hiteleknél* a bank arra tesz visszavonhatatlan ígéretet, hogy bizonyos feltételek megvalósulása esetén hajlandó az ügyfelének pénzt adni, vagy helyette fizetést teljesíteni. A bank fizetési készségét bocsájtja ügyfele rendelkezésére.

A kötelezettségvállalási hiteleket – a Ptk. terminológiájával élve- ún. egyéb hitelműveleteket – 3 csoportba sorolhatjuk:

1. *Kaució*s hitel esetén a bank ügyfele kötelezettségének teljesítésére, egy előre meghatározott összeg erejéig banki kezességet vagy bankgaranciát vállal.

2. *Elfogadvány hitel* (bankári elfogadvány) esetében a pénzintézet azt a jogot biztosítja ügyfele számára, hogy egy meghatározott összeghatárig váltót intézvényezzen rá. A bank tehát arra vállal kötelezettséget, hogy az ügyfele által kiállított, a bankra vonatkozó fizetési felszólítást tartalmazó idegen váltót elfogadja. A lejáratkor az ügyfél megfizeti a banknak a váltóban foglalt összeget, azaz a teljes váltótartozást.

3. Az *akkreditív hiteleket* (okmányos meghitelezés) különösen a nemzetközi kereskedelmi forgalomban használják, de nem kizárt belföldi alkalmazása sem. Akkreditív, azaz hitellevél nyitásakor a bank arra vállal kötelezettséget, hogy megbízója számlájának terhére, egy harmadik személy, a kedvezményezett javára, egy meghatározott összegig fizetést teljesít. Az akkreditívnek elsősorban az a szerepe, hogy egymást nem ismerő, vagy egymásban nem teljesen bízó üzleti partnereknek lehetőséget teremtsen az üzletek lebonyolítására.

A Ptk. kodifikációjának „pénz- és értékpapír ügyletek” c. fejezetét készítő albizottság²² („Albizottság”) koncepciója, mely az ún. vegyes elmélet alapján áll, szerint „*a hiteljogviszony a pénz- és értékpapír ügyletek alapjogviszonya, amely nem csak azokat a klasszikus hitelügyleteket foglalja magában, amelyeknél a hitelező (legtöbbször üzletszerűen hitelezéssel foglalkozó gazdálkodó szervezet, bank) pénzkölcsönt folyósít az adósnak, hanem azokat is, amelyeknél a bank bizalmi tőkét, azaz nem pénzüsszeget bocsát ügyfele rendelkezésére, hanem fizetési kötelezettséget vállal harmadik személy javára jutalék ellenében.*”

Így a hitelfogalom magában foglalja egy személy vagy vállalkozás fizetőkészségét és fizetőképességét is, és ide tartoznak e fogalom alá a halasztott fizetések különböző fajtái is, mint pl. az áruhitel, részletvétel, előleg, sőt a derivatív (származékos) ügyletek alapja is hitelviszony.

Végző soron a betétügylet is hitelviszonyként fogható fel, mikor is az ügyfél tekintendő hitelezőnek, és a bank pedig az adósnak.

Természetesen – ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk – nem minden hitelviszonyt fogunk hiteljogviszonynak tekinteni.

2. Nemzetközi kitekintés: a hitel és kölcsön fogalma a német és az angol jogban

2.1 A német jog hitelre vonatkozó szabályai

A *német* kereskedelmi jog bankügyletekről szóló (*Bankgeschäfte mit Börsenrecht*) részének kommentárja 4. fejezete G/1. pontban hitelügyletként kétféle bankügyletet aposztrofál: a pénzkölcsönnyújtást és az ún. akcepthitelt (elfogadványhitelt).

²² Szerző a kodifikációs bizottság egyik tagja

A kommentár szerint: „Egységes, minden hitelügyletre vonatkozó, átfogó meghatározás nem létezik a hitel fogalmára nézve.”

A BGB szabályai szerint a *pénzkölcsön* esetében effektív pénznyújtás történik (BGB 607.§), míg az akcepthitelnél a bank kötelezi magát a váltó esedékességkori beváltására, erre az elfogadványra a hitelfelvevő a szállítójától árut vagy pénzt kap „hitelre”, anélkül, hogy a bank maga fizetést teljesítene. (Eltérő szabályok vonatkoznak rá, nem a BGB 607.§.)

Az *áruhitelt* jogi értelemben nem tekintik hitelnek, hanem a vételárkövetelés elhalasztásának biztosíték (tulajdonjog-fenntartás) ellenében.

2.2. Az angol jog hitelre vonatkozó szabályai

Az *angol* jogban nem található hitel definíció, főként nem kontinentális jogi értelemben.

A *common law*²³ bankra vonatkozó definíciója szerint a banküzletnek három lényeges jellemzője van:

- (a) csekkek beszedése az ügyfelek javára;
- (b) ügyfelek által kibocsátott csekkek kifizetése;
- (c) folyószámlák vezetése.

Fenti definícióból kitűnik, hogy a hitelügyletekkel való foglalkozás nem fogalmi elem.

A *Consumer Credit Act, 1974* a hitelt nagyon széles értelemben használja, a készpénzkölcsönt és a finanszírozás bármely egyéb formáját is felöleli [S.9(1)]. A törvény azonban majdnem kizárólag csak az ún. szabályozott fogyasztói hitelekre tartalmaz előírásokat. (15.000 £ maximális összegben nyújtott hitelek.)

²³ Law relating to Banking Services, Chertered Institute of Bankers, 1992

A nem szabályozott hiteleket (*exempt credit*) a törvény a szerint kategorizálja, hogy (i) a szabályozott hitel definíciója alá nem tartozó hitelek, melyek vagy meghaladják a 15.000 £ összeghatárt, vagy a hitelfelvevők nem magánszemélyek, hanem vállalatok; (ii) részben szabályozottak, pl. folyószámlahitelek, nem-kereskedelmi kölcsönök.

A Kereskedelmi és Iparügyi Államtitkár – a törvényi felhatalmazás alapján – bizonyos ún. nem szabályozott hitelekre nézve rendeletet bocsáthat ki, pl. az ingatlan hitelek, a meghatározott törlesztő részletű-és az egy éven belül visszafizetendő hitelek vonatkozásában.

3. A hiteljogviszony a régi magyar jogban

A *régi magyar* jogban (értve ez alatt a II. világháború előtti jogot) a hitel tágabb értelemben bizalmi (erkölcsi) viszony (hitelképesség), a jogviszony pedig jog a jövőbeli azonnali ellenszolgáltatás nélküli teljesítésre: (i) kétoldalú ún. hitelnnyújtással; vagy (ii) harmadik személy javára: (kezességi hitel és meghitelezés). Az azonnali ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatás tárgya áru vagy szolgáltatás (árükölcsön); értékpapír (értékpapírkölcsön); illetve készpénz (készpénzkölcsön).

4. A hitelszerződés a régi magyar jogban

Cottely szerint²⁴ a „*hitelszerződésnek tárgya a „hitel”, vagyis a bank részéről vállalt az a kötelezettség, hogy bizonyos – előre megállapított feltételek fennforgása esetében, vagy magának a félnek, vagy az arra kijelölt más személynek (meghitelezettnek) pénzüsszeget (esetleg más ingó dolgot, pl. értékpapírt) rendelkezésére fog bocsátani.*”

Fenti meghatározásból megállapítható, hogy a bank kötelezettsége nem azonnali teljesítésre irányul, hanem csak „*jövőbeli teljesítésének kilátásba helyezésére*”.

²⁴ Cottely idézett mű 175. oldal

A régi magyar jogban a hitelszerződés három szerződésre osztható fel: hitelnyitási, kezességi hitel-, illetőleg meghitelezési szerződésre.

A hitelszerződés lényege tehát egy jövőbeli szolgáltatás készletben tartása.

A II. világháború előtti magyar jogban a Kúria egyes döntéseiből levonhatjuk azt a következtetést, hogy hitelszerződés alapján teljesítésre kötelezést lehet kérni akkor, ha – a feltételek fennállása ellenére – a hitelt igénybevevő nem kap teljesítést a banktól. Van ezzel ellentétes álláspont is, mely szerint a bank nem-teljesítése esetén csak kártérítésre perelhető. Ha a hitelszerződést nem tekintjük előszerződésnek vagy kölcsönszerződésnek, hanem *sui generis* szerződést látunk benne, úgy a teljesítésre való perlés természetesnek tűnik, azzal, hogy a jogosult késedelmes teljesítés jogkövetkezményeiként a bekövetkezett kárának megtérítését is követelheti.

A hitelező szerződésteljesítési kötelezettsége – mint ahogy már az a definícióból is levezethető – csak a hitelszerződésben *kikötött feltételek fennállása* esetén áll fenn. Ezen feltételek közül a leglényegesebbek a biztosítékokra és a hitelszerződés időtartamára vonatkoznak. Ez annyit jelent, hogy a biztosítékokat a bank rendelkezésére kell bocsátani, továbbá be kell tartani azt az időtartamra vonatkozó feltételt is, mely szerint a bank csak az előre meghatározott hitelszerződésbeni időpontig tartozik teljesíteni. A hitelszerződés eme két jellemvonása megalapozza a hitel- és kölcsönszerződés két önálló szerződésként kezelését.

Az adós a hitelszerződés alapján *jutalék* fizetésére kötelezett, mely a hitelszerződés alapján kilátásba helyezett szolgáltatás ellenszolgáltatásának tekintendő.

A jutalékot a teljes hitelösszeg után számították fel. A kereskedelmi törvény szabályai szerint a jutalékot, a hitelt nyújtó fél külön kikötés nélkül is követelhetette. Ezen felül az adósnak meg kellett térítenie a bank költségeit (pl. levelezés) is.

Lényeges, hogy az adós nem volt köteles a hitelelfogadásra, az igénybevétel elmaradása miatt nem lehet peres igénnyel élni az adóssal szemben. (Megjegyzendő, hogy a hitel- és kölcsönszerződés között az volt a leglényegesebb eltérés, hogy a hitelszerződés alapján nem állt fenn az adósnak elfogadási kötelezettsége.)

A hitelszerződés szabályainál érvényesült az az elv, mely szerint, ha a hitelt igénylő anyagi viszonyaiban olyan változás következett be, amely lényegesen befolyásolta hitelképességét, úgy a szerződés felbontható volt.

Szladits az adós anyagi viszonyainak megváltozásának, mint szerződés-megszüntető tényezőnek a jogalapját a „*clausula rebus sic stantibus*” elvében látja²⁵. A „*clausula rebus sic stantibus*” = („a dolgok így állván”) záradék lehetővé teszi, hogy a hitelező a kölcsön folyósítását, a szerződéskötést követően beállott körülményekre hivatkozva megtagadja.

Cottely idézett művében – ezzel ellentétben – a hitelszerződést nem tekinti előszerződésnek, így „*a változott viszonyokra való hivatkozás is ezért erőltetett magyarázatnak látszik. Sokkal helyesebb a szerződés megszüntetésének az okát a szolgáltatás lehetetlenné válásában keresni.*”

„*Lehetetlenné válik a szolgáltatás akkor is, ha annak teljesítését az élet józan felfogása szerint, a tisztesség és a méltányosság elvének figyelembevételével nem lehet elvárni.*”

Cottely szerint ez a jog csak akkor illeti meg a hitelezőt, ha nem kapott biztosítékot a hitelszerződés alapján. További feltétel, hogy ez

²⁵ Idézve Cottely idézett művének 178. oldalán

a jog csak a közvetlen szerződő féllel szemben áll fenn, így pl. kezességi hitelnél vagy igazolt meghitelezésnél nem áll fenn.

5. A bankkölcsönszerződés a régi magyar jogban

A bankhitelszerződés és a kölcsönszerződés elhatárolását Cottely szemléletesen ragadja meg: *“Bankhitelről csak abban az esetben beszélhetünk, ha a szolgáltatás még meg nem történt, s csak a szolgáltatásra irányuló jogosultság áll fenn, ha pedig a szolgáltatás már megtörtént, úgy kizárólag a kölcsön fogalmat fogjuk használni”*²⁶. *“Az engedményezés és a tartozásátvállalás intézményeit kombináló szerződés engedményezés jogi feltételeire az új Ptk.-ban megfelelő szabályokat kell alkotni.”*²⁷

A Ptk.-t megelőző jogszabályok pl. a kereskedelmi törvény (“Kt”) szerint *„ a hitelező tartozik a kölcsön összegét az adós tulajdonában és ennek folytán használatában a szerződésszerű kölcsönlejáratig meghagyni, köteles továbbá a kölcsön visszafizetésekor az adós költségén nyugtát adni.”*

A kamatfizetés akkor is főszabály a Kt. Szerint, ha a hitelező kereskedő (nem csupán, ha pénzintézet).

A szerződésszerű kölcsönösszeg felhasználás akkor is fennáll, ha ez ellentétesnek látszik a kölcsönösszeg tulajdonba adásával, mert azt a jogalkotó a visszafizetés fontos biztosítékának tekinti. A II. világháború előtti jog is elismeri az adós jogát a lejárat előtti visszafizetésre (előtörlesztés), azonban a hitelező részére az idő előtti visszafizetésből eredő kárt meg kell térítenie. Mód volt ún. stornódíjban megegyezni, minthogy átalány-kártérítésként. Ilyen megállapodás hiányában az adósnak a hitelező tényleges kárát kellett megtérítenie. Cottely István²⁸ a kártérítés helyes mértékét *„ a kikötött*

²⁶ Cottely: Bankügyletek joga 163. oldal

²⁷ www.Extra.hu/verebics/Ptkkotelmijog, Az Új Ptk. Konceptiója: dr. Verebics János 131.o

²⁸ Cottely idézett mű 180. oldal

kamat és a látra szóló betétként az elsőrendű pénzüintézetnél elhelyezett összeg után fizetett kamat közötti különbségben látja.”

A kölcsönszerződés megszűnési módjai azonosak voltak a hitelszerződés esetén alkalmazandó módozatokkal, így az a szerződésben meghatározott időtartam lejártával, rendes felmondással illetve a hitelező részéről történő azonnali hatályú felmondással szűnik illetve szüntethető meg.

II. A hitelszerződés jellemzői

1.A hitelszerződés a jelenlegi Ptk.-ban

1.1 A hitelszerződés fogalma és típusai a Ptk. szerint

A Ptk. 522. § (1) bekezdése szerint „a bankhitelszerződéssel a pénzüintézet arra vállal kötelezettséget, hogy jutalék ellenében meghatározott hitelkeretet tart a másik szerződő fél rendelkezésére, és a keret terhére - a szerződésben meghatározott feltételek megléte esetén - kölcsönszerződést köt vagy egyéb hitelműveletet végez.”

A Ptk. Az új bankhitelszerződésre kötelező írásbeliséget ír elő. A kölcsönszerződés Ptk.-beni szabályai e rendelkezést nem teszik kötelezővé a kölcsönnél. A hitelintézet által nyújtott kölcsön viszont-éppúgy, mint a Hpt. 10.1 szerinti kockázat, illetőleg kockázatvállalás körébe tartozó ügyletek (ideértve a hitel- és pénzkölcsönnyújtást is) -röviden szólva egyéb hitelműveletek – a Hpt. 77 §. (2) bekezdése szerint csak írásban köthető. A Hpt. 213. §. (1) bekezdése a fogyasztási és lakossági kölcsönnél semmisnek nyilvánítja a szerződést, ha az ott felsorolt kikötéseket a kölcsönszerződés nem tartalmazza. Tekintettel arra, hogy a Hpt. 213. §. (1) bekezdése kizárólag a fogyasztási illetőleg lakossági kölcsön esetében helyez kilátásba semmisségi jogkövetkezményt, így vitatható, hogy a Hpt. 77. §. (2) bekezdése szerinti kitétel megsértése, semmisséget eredményez-e, vagy csupán felügyeleti intézkedést von maga után. A bírói gyakorlat támpontot adhat ennek a kérdésnek a megválaszolásához. Véleményem szerint a

Hpt.-be iktatott, - az uniós szabályoknak megfelelni igyekvő, ugyanakkor anyagi jogi és ezért a Ptk.-ba illő – kikötések, Ptk.-szerű szankcionálásért “kiáltanak”, a kockázatvállaló ügyletek írásbeliségének kötelezettsége viszont – már elnevezésük miatt is – inkább pénzügyi-adminisztratív jellegű, hatósági rendelkezések.

A „kölcönszerződést köt” kitétel azt sugallja, hogy a kölcsönnyújtás külön szerződés keretében történik, noha összevetve a Ptk. 523. § (1) bekezdésében foglaltakkal, a kölcsönszerződés lényegi eleme a meghatározott pénzösszegnek az adós rendelkezésére bocsátása, illetve annak visszafizetése - a banki gyakorlattal egyezően - megvalósulhat a hitelszerződés keretein belül is.

A Ptk. kommentár szerint²⁹ viszont a *„bankhitelszerződésben a pénzüintézet által vállalt hitelkeret kimerítésével, vagyis a hitelkeret által lehetővé tett kölcsönök tényleges nyújtásával a bankhitelszerződés megszűnik, az annak alapján kötött kölcsönszerződések azonban önálló életet élnek: az ezekkel kapcsolatos jogviszonyt már a kölcsönszerződések tartalma szerint kell elbírálni”*.

A Ptk. kommentár idézett megállapítása több ponton vitatható és ellentétes a nemzetközi és hazai bankgyakorlattal. Ha a fenti megállapítás igaz, akkor minden egyes igénybevétellel külön kölcsönszerződés születik a bank és ügyfele között, és így egy időben a hitelkeret teljes kimerítéséig - több igénybevételt feltételezve - több jogviszony áll fenn hitelező és adós között: egy hitelszerződés és több kölcsönszerződés. Ez annyit jelentene, hogy a hitelszerződés alapján csupán a rendelkezésre tartási jutalék összegének erejéig lehetne biztosítékokat kikötni, és az egyes kölcsönszerződésekben kellene az igénybe vett összegek és járulékainak erejéig biztosítani az egyes kölcsönök visszafizetését. Ugyanis ha igaz az, hogy a hitelszerződésben a hitelintézet csak készenléti (praestare) kötelezettséget vállal díj ellenében - míg ügyfele díj ellenében megválthatja a lehívás jogát, a hitelintézet kockázata csak akkor keletkezik, ha a kölcsönszerződés

²⁹ Ptk. kommentár 1534. oldal

ügyfelével létrejön, ezért csak a kölcsönszerződésben foglalt kockázatok ellensúlyozását célozhatná a szerződést biztosító mellék kötelezettségek kikötése.

A rendelkezésre állást ugyanis ellentételezi a jutalékfizetés, mint a hitelszerződésben az adós oldalán meghatározott feltételek fennállásának kockázatát képviselő ellenérték. Az idézett álláspont azt is feltételezné, hogy az egyes kölcsönszerződésekre vagy külön-külön kellene például zálogszerződéseket létrehozni, vagy a hitelszerződést kellene olyan tartós jogviszonynak tekinteni a felek között, amely keretbiztosítéki zálogjog alapítására teremthet jogalapot. De ez utóbbi esetben mi történik akkor, ha az összes igénybevétel megvalósul és a „hitelszerződés megszűnik”? Hogyan érintené ez például a járulékos zálogszerződést?

Ugyancsak érdekes következtetésekkel járhat annak végiggondolása is - tekintettel arra, hogy csak a bankhitelszerződés érvényességi feltétele az írásba foglalás, - hogy a kölcsönszerződések szóban is vagy akár ráutaló magatartással is létrejöhetnek, ennél fogva automatikusan tartalmát képezné-e az egyes kölcsönszerződéseknek a hitelszerződés teljes feltételrendszere?

Az „*egyéb hitelművelet*” végzése kitételének tartalommal való megtöltésére a Ptk. nem ad eligazítást, sőt a Ptk. kommentár sem tartja említésre méltónak a törvényalkotó szándékának megvilágítását.

A Ptk. 525. §-a a „kölcsön” és nem a kölcsönszerződés azonnali hatályú elmondásáról beszél, teret adva egy olyan értelmezésnek, hogy kölcsön kölcsönszerződés nélkül, a pénzösszegnek a bankhitelszerződés keretében történő lehívása útján is létrejöhet.

1.2 Lényeges tartalmi elemek a Ptk szerint

A Ptk. a bankhitelszerződés érvényességét a szerződés lényeges tartalmának írásba foglalásához köti, de a szerződés, és ezen belül a

hitel- és kölcsönszerződés lényeges tartalmi elemeit a Ptk. nem határozza meg.

Az ingatlan-átruházási szerződés érvényességéről szóló XXV. PED iránymutató alapulvételével - a Ptk. kommentár szerint - a szerződésnek meg kell jelölnie a feleket, a szolgáltatást és ellenszolgáltatást, valamint a felek egyező akaratnyilvánítását.

A XXV. PED-ben foglaltak analógiaként történő használata - véleményem szerint - meglehetősen szokatlannak tűnik. Feleslegesnek is ugyanakkor, hiszen az egyes szerződések lényeges elemeinek nyilvánvalóan azok tekintendők, amelyek fogalmi ismérveit adják, azaz a főkötelmeket írják le.

Jelen esetben a hitelkeret meghatározását a szerződésnek tartalmaznia kell, nevezetesen annak összegét, lejáratát, a rendelkezésre tartás idejét és ellenértékét, az igénybevétel feltételeit és annak rögzítését, hogy a bank, a meghatározott feltételek teljesítése esetén, kölcsönszerződést köt vagy egyéb hitelműveletet végez.

Bár a Ptk. 218. §. (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „legalább” a szerződés lényeges tartalmát írásba kell foglalni, ha kiindulópontként elfogadnánk a Ptk. kommentár azon álláspontját, hogy a hitelkeret kimerítésével a bankhitelszerződés megszűnik, nincs olyan bővíthető tartalmi elem, amelyet a hitelszerződésben lehetne szabályozni. Minden egyéb kötelezettségvállalásnak és a szerződésszegés esetei meghatározásának már a kölcsönszerződés lényeges tartalmi elemeiként kellene megfogalmazódnuk.

A kölcsönszerződésben, mint sui generis szerződési formában, lényeges tartalmi elem a kölcsönösszeg rendelkezésre bocsátása - banki kölcsön esetén - az ellenszolgáltatás (kamat) meghatározása, illetve a visszafizetés módja és időpontja.

A szerződéses szabadság elvének alkalmazása lehetővé teszi, hogy a felek további kikötéseket tegyenek a szerződés lényegi tartalmi elemeivé.

A Ptk. 525. §-a az azonnali hatályú felmondási okok között jó néhány olyan esetre utal, amelyek a szerződéses kikötések megsértéséből erednek, így például a kölcsön céljának meghatározása; a nyújtott biztosítékok értékében bekövetkező változás; az adós vagyoni helyzete romlásának kritériumai; más súlyos szerződésszegésnek minősített kikötések; adatszolgáltatási kötelezettség előírása; hitelképtelenség megítéléséhez szükséges előírások. Ezek szerződésben történő szabályozása e tartalmi elemek bővülését eredményezi.

Ezen diszpozitív tartalmi elemek hasonlóságot mutatnak a nemzetközileg használt hitelszerződések bizonyos kikötéseivel, ugyanakkor teret engednek az adós mozgásterét szűkítő - jóval részletesebb - feltételrendszer meghonosításának, azaz a szerződés feltételrendszere kiegészítésének is, bővítve ezzel az azonnali hatályú felmondásra okot adó esetek körét.

2. A hitelszerződés biztosítékai

A hitelintézetek számára a Hpt. előírja a prudens üzleti működést, amelynek alapeleme, hogy az általuk nyújtott kihelyezések biztosítékokkal fedezettek. Ezen biztosítékok körét a Ptk. szerződést biztosító mellékkötelezettségei (XXIII. fejezet) közül (i) a bankgarancia (249.§); (ii) a zálogjog különféle formái (251-269.§); az óvadék (270.§); a kezesség (272-276.§), illetve a Ptk. XXVII. fejezetében foglalt engedményezés biztosítéki formája teszik ki.

Tekintettel arra, hogy a biztosítékok témaköre egy újabb Phd. dolgozat témáját tenné ki, ehelyütt csak a biztosítékok egy részéről teszünk említést, és azoknak is csak a hitelezésben betöltött szerepéből adódó vonásait elemezzük.

2.1. Zálogjog

Az egyes zálogjogokra vonatkozó szabályok közül a vagyont terhelő zálogjog szabályait tekintjük át, majd a társasági üzletrészen alapított jelzálogjog, mint jellemző hitelbiztosíték jogi helyzetét elemezzük.

2.1.1. A vagyont terhelő zálogjog

A vagyont terhelő zálogjog újrakodifikálása a Ztv.-ben lehetővé kívánja tenni a zálogjogosult számára, hogy bizonyos, más zálogjogosultakkal szemben elsőbbségi kielégítési jogot szerezzen, és egyértelmű legyen; hogy a vagyont terhelő zálogjog fennállása alatt a továbbiakban hogyan terhelhető meg a zálogkötelezett vagyona.

A Ztv. indokolása az alábbi dologi jogi vonásokat kapcsolja e zálogjogtípushoz: „*a) joghatásait tekintve ebben az esetben is a vagyont alkotó dolgok (ideértve természetesen az ingatlanokat is), jogok és követelések kerülnének elzálogosításra, ám ezek egyedi meghatározása (kiválasztásra alkalmas megjelölése) nélkül, de b) azzal a további jogkövetkezéssel, hogy e zálogjog kiterjedne a fennállása alatt megszerzett dolgokra, jogokra és követelésekre is, c) megszűnne viszont azokon a dolgokon, jogokon és követeléseken, amelyek a kötelezett vagyonából a rendes gazdálkodás során kikerülnek*”.

A jogi megoldás megengedi, hogy további egyedi zálogjogok keletkezzenek a vagyont terhelő zálogjoggal megterhelt vagyon bizonyos vagyontárgyain. Megtartván az átalakító nyilatkozat szükségességét, amellyel egyediesíthető a zálogjogosult által, hogy a vagyon mely elemeire kívánja kielégítési jogát gyakorolni, a 2000. évi zálogjogi novella jelentős lépést tesz a zálogjogi ranghely tekintetében. Nevezetesen, *a vagyont terhelő zálogjog bejegyzésének időpontja* lesz az irányadó a kielégítési jog gyakorlására, nem pedig az átalakulás nyomán létesített zálogjog keletkezésének időpontja.

Mint mindig, ez esetben is vannak azonban olyan korlátozó szabályok, amelyek a zálogjogosult kielégítését hátrányosan érinthetik. A fenti kedvező ranghelyre ugyanis nem hivatkozhat azzal szemben „*aki a vagyona tartozó valamely vagyontárgyon (a) annak a vagyona kerülését megelőzően zálogjogot; (b) a zálogjogi nyilvántartáson kívüli más nyilvántartásba bejegyzett jelzálogjogot; (c) kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen kézizálogjogot, illetve jogot vagy követelést terhelő zálogjogot szerzett*”.

A korlátozó felsorolás alapján csupán néhány eset áll nyitva a zálogjogosult számára, amikor a kedvező elsőbbségi jogára hivatkozhat a vagyona kerülő, a vagyont terhelő zálogjog bejegyzése után keletkező ingóra vonatkozó jelzálog jogosultjával szemben, illetve a nem kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen szerzett kézizálogjog jogosultjával szemben. Hiszen sem az ingatlanjelzálog, sem a más lajstromba bejegyzett jelzálog nem vonható be e körbe a 266.§ (3) bekezdésének b) pontja alapján, nem beszélve a jogot vagy követelést terhelő zálogjogról, amely nem nyilvántartásba vételi kötelezettséggel keletkezik, és ráadásul jövőben keletkező jogokra és követelésekre is kiterjedhet.

A hitelezőknek az elzálogosítás tilalmának (*negatív pledge*) szerződésben való előírása sem jelenthet kielégítő védelmet, hiszen az is *kötelmi jellegű* kikötés, megsértése csak kártérítési kötelezettséggel járhat, de hatálytalan harmadik személyekkel szemben. A hitelező részéről tehát maximális körültekintésre van szükség, hogy mely időpontban él az átalakítás jogával. Ezt kielégítési jogának megnyílta előtt is megteheti, ha az elzálogosított vagyona értéke a kielégítést veszélyeztető mértékben csökken. A hitelszerződésben az adós, mint zálogkötelezett, gazdálkodásának folyamatos ellenőrzése és a kielégítést veszélyeztető mérték meghatározása segíthet az átalakításra és a kielégítési jog gyakorlására vonatkozó megfelelő időpont megválasztásában.

2.1.2. Üzletrészt terhelő jelzálogjog

Az üzletrész jogi természete

A Ptk. 1996. évi zálogjogi novellája vezettette be és a jelenlegi módosítás is fenntartotta azt a szabályt, hogy az ingatlanon kívüli, *„más dolgot terhelő jelzálogjog alapításához (Ptk. 262.§ (2) - ha a jogszabály eltérően nem rendelkezik - a zálogszerződés közjegyzői okiratba foglalása, és a jelzálogjognak a Magyar Országos Közjegyzői Kamaránál külön törvény rendelkezései szerint vezetett nyilvántartásba (zálogjogi nyilvántartásba) való bejegyzése szükséges”.*

Esetünkben ami problémát jelenthet, az az *„üzletrész”* jogi minősítése, nevezetesen *„más dolog-e* az üzletrész?

Sok vita zajlott le *az ingó dolgokat terhelő jelzálogjog és a vagyont terhelő zálogjog nyilvántartásáról* szóló 7/1997. (I. 22.) Korm. rendelet 1997. május 1-i hatálybalépését követően, mind a közjegyzők, mind a gyakorlati szakemberek körében. A közjegyzők többsége a számukra kényelmes álláspontra helyezkedett, miszerint az üzletrész nem tekinthető a Ptk. szerinti ingó dolognak, így arra vonatkozólag jelzálogjog nem létesíthető.

Ez vált a Magyar Országos Közjegyzői Kamara hivatalos álláspontjává is, noha néhány, ezzel egyet nem értő közjegyző bejegyezte a jelzálogjogot üzletrészen is. A 82/1999. (VI. 11.) Korm. rendelet, amely a szóban forgó jogszabályt módosította a zálogtárgy azonosítására alkalmas megjelölésének szempontjaira vonatkozóan, a Korm. rendelet 4.§ (2) bekezdésének c) pontja feltüntetett az üzletrészt érintő adatokat is, nevezetesen *„gazdasági társaságban fennálló tagsági jogviszonyból eredő vagyoni értékű jog esetén az ezzel, illetve a társasággal kapcsolatos adatok (cégjegyzékszám, adószám)”*. Ezzel elhárultak az üzletrészre vonatkozó jelzálogjog létesítésével kapcsolatos aggályok.

A Ptk. kommentár 253. oldalán elfoglalt álláspont ugyancsak e zálogjogi forma létjogosultsága mellett voksol: *„Helyesen tehát a*

vállalat (üzlet, intézmény) nem lehet tulajdonviszony tárgya. Ez azonban nem érinti azt, hogy a vállalat feletti jogosultságot megtestesítő értékpapír (részvény), illetőleg forgalomképes üzletrész már lehet.”

A Ptk. 252.§ (1) bekezdése szerint zálogjog tárgya pedig lehet minden birtokba vehető dolog, átruházható jog vagy követelés.

Véleményem szerint - bár a lényeg az, hogy az üzletrész is jelzálog tárgyát képezhesse - tisztább jogi megoldást jelentett volna, ha az üzletrész, mint „*tagsági jogviszonyból eredő vagyoni értékű jog*” lehetne *expressis verbis* a jelzálogjog tárgya.

Mód lehetne arra is, hogy a Ztv. 267.§ (1) bekezdésére hivatkozással módosuljon a Gt., és a cégbíróságnál vezetett nyilvántartásba (a cégjegyzékbe) való bejegyzés keletkeztesse ezt a zálogjogot. Ez a megoldás azt a gazdasági célszerűséget hangsúlyozná, hogy az a nyilvántartás tartalmazzon az üzletrész megterhelésére vonatkozó adatokat, amelynél a jóhiszemű szerző azt - az üzletrész tulajdonjogával való összefüggése miatt - keresné.

Az egyértelmű jogi kezelésre azért is szükség volna, mert a 2000. évi zálogjogi novella módosította az 1960. évi 11. tvr.-t, a Ptké.-t, és a közjegyzői kamarai nyilvántartás szabályait törvény szinten oda építette be. A zálogjogi nyilvántartásnak a zálogtárgy megjelölésére vonatkozó adatainál azonban - a módosított 7/I997. (I. 22.) Korm. rendelet rendelkezésétől eltérően nem említi az üzletrészre vonatkozó kiegészítő adatsort.

Az üzletrész elzálogosításáról szóló szerződés tartalma

A jelzálogszerződés közjegyzői okiratba foglalt és a közjegyzői nyilvántartásba bejegyzett szerződés, amelyben általában az alábbi speciálisnak mondható kikötések szerepelnek:

- *Felelősségvállaló nyilatkozatok*

Kiemelendők a szerződéses kikötések közül a jogszatossági nyilatkozatok, illetve a kötelezett kötelezettségvállalásai.

A kötelezett - általában az adós anyavállalata, 100%-os tulajdonosa - szavatolni köteles, hogy

- kizárólagos tulajdonát képezi az adós társaság 100%-os üzletrésze;
 - az adós törzstőkjét maradéktalanul rendelkezésre bocsátotta;
 - az adós társaságot a cégbíróság jogerősen bejegyezte;
 - az adós cégeljárársában nincsen olyan elintézetlen beadvány, illetve határozat, illetve az adósnak nincsen olyan tartozása és/vagy nem folyik ellene olyan eljárás, amely az adós jogszerű működését, létét befolyásolná;
 - az üzletrész per-, igény- és tehermentes.
- *Megerősítő kötelezettségvállalások*

A kötelezettnek szigorú megerősítő kötelezettségvállalásokkal kell a hitelezőnek az üzletrész tekintetében fennálló jogait biztosítani, így:

A Ptk. zálogjogi rendelkezései miatt („Ha a jog vagy követelés fennállását közhiteles nyilvántartás tanúsítja, és az erről szóló jogszabály elzálogosításukat e nyilvántartásba való bejegyzéshez köti, a zálog e nyilvántartásba való bejegyzéssel jön létre.”)

- köteles az adós ügyvezetőjének - a tagjegyzékben való feltüntetés végett - bejelenteni a zálogjog létesítését;
- köteles a zálogjogosult részére betekintést engedni a társasági határozatok nyilvántartására szolgáló Határozatok könyvébe;
- köteles a zálogjogosultat értesíteni minden olyan

eseményről, változásról, harmadik fél általi követelésről, igényről, perről, amely annak kielégítési jogát hátrányosan érinti;

- köteles a zálogjogosult részére biztosítani, hogy az adós gazdálkodását a helyszínen, akár szakértő útján ellenőrizze, így különösen betekintsen az adós üzleti könyveibe és nyilvántartásaiba.

- *Tiltó kötelezettségvállalások*

A kötelezett a jelzálogszerződésben tiltó kötelezettségvállalásokat is tesz, úgymint:

- alapító okiratát csak a zálogjogosult hozzájárulásával módosíthatja, kivételt képeznek ez alól a jogszabály alapján megkívánt módosítások;
- semmiféle olyan kötelezettséget nem vállalhat, amellyel a zálogtárgy értékét csökkenti;
- nem idegenítheti el az üzletrészt, azt nem ruházhatja át semmiféle jogcímen, és nem is terhelheti meg;
- az adózott eredmény terhére osztalékot nem fizethet, kivéve a hitelező hozzájárulásával.

A Hpt. előírásai az üzletrész elzálogosításával összefüggésben

A Hpt. kockázatvállalás korlátozásával összefüggő 78.§ (3) bekezdésének d) pontja szerint - amelyet a Hpt módosítás sem érintett - „*a hitelintézet fedezetként nem fogadhatja el... d) olyan gazdasági társaság üzletrészt vagy részvényét, amely az adósban befolyásoló részesedéssel rendelkezik, illetve, amelyekben az adósnak befolyásoló részesedése van.*”

Kijelenthetjük, hogy a bankgyakorlatban általánosan használt biztosítékról van szó - és noha a tiltás pontatlanul van

megfogalmazva, mert szó szerint *nem* az adóst tulajdonló társaságnak az adós *társaságban* fennálló érdekeltségét megtestesítő részvény, illetve üzletrész fedezetként való elfogadásáról rendelkezik, – ám jogi szempontból célszerűnek látszik megvizsgálni, hogy eredményezhet-e semmisséget a szerződéskötés a tilalom ellenére megkötött zálogszerződéseknél.

A kérdés megválaszolásához abból kell kiindulnunk, hogy a Hpt. milyen jellegű, milyen jogviszonyokat szabályozó törvény.

A Hpt. a hatálya alá tartozó intézmények pénzügyi szolgáltatási, kiegészítő pénzügyi szolgáltatási és bankképviselési tevékenységét szabályozza, ezen belül kötelező előírásokat szab meg a hitelintézetek hitelezéssel kapcsolatos tevékenységére.

A Hpt. 150.§-a teremti meg a törvényi felhatalmazást arra, hogy a Felügyelet *„a Hpt, a pénzügyi szolgáltatási tevékenységre vonatkozó egyéb jogszabályok, illetve jegybanki rendelkezések, továbbá a Felügyelet határozatai maradéktalan betartása, a jogsértések vagy hiányosságok megelőzése, illetve megszüntetése érdekében...a pénzügyi intézménnyel szemben - az MNB egyidejű értesítése mellett - intézkedést, kivételes intézkedést és bírságot alkalmazhasson”*.

Így a 151.§ (1) bekezdésének *t)* pontja értelmében idetartozik a kockázatvállalásra, a kockázatok megállapítására, elemzésére, értékelésére és behatárolására, a kockázatvállalás ellenőrzésére, a kockázatok kezelésére, továbbá csökkentésére vonatkozó szabályok valamelyikének megsértése is. A Felügyelet mérlegeli a jogszabálysértés súlyát, rendszerességét, illetve annak összefüggését a hitelintézet likviditása, fizetőképessége (szolvenciája), illetőleg jövedelemtermelő képessége veszélyeztetésével.

Az intézkedések a figyelmeztetéstől - a hitelintézet, illetve a vezető állású személlyel szemben alkalmazott - a bírság kiszabásáig terjedhetnek.

A *Hpt.* tehát *szankcionálja* az általa előírt magatartási szabályok megsértését. Ennek a Ptk. 200.§ (2) bekezdésének alkalmazása miatt kiemelt jelentősége van. Az idézett Ptk. jogszabályhely szerint ugyanis *„semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz”*.

Véleményem szerint *„más jogkövetkezménynek”* tekintendők a *Hpt.*-ben írt felügyeleti intézkedések, ezáltal a hitelintézetnek nem kell szembesülnie azzal, hogy az adós társaság üzletrészenek elzálogosítására vonatkozó szerződése semmis. A semmis szerződés érvénytelenségére ugyanis bárki határidő nélkül, annak megállapítására vonatkozó külön eljárás mellőzésével hivatkozhatna.

Természetesen az ilyen szerződések megkötése kiválthatja a Felügyelet intézkedéseit.

Minthogy igen széles körben folytatott gyakorlatról beszélhetünk, célszerűnek mutatkozhat annak - a törvényalkotó általi - vizsgálata, hogy a törvényben említett kockázatvállalási tilalom fenntartása mennyiben indokolt.

A speciális zálogfajták elemzése után néhány szót szentelünk a kielégítés bírósági végrehajtással kapcsolatos azon szabályainak elemzésére, amelyeket a 2000. évi Vht. módosítás érintett és a mai napig hatályosak.

2.1.3. A zálogtárgyaktól történő kielégítés bírósági végrehajtás útján

Az említett zálogjogi módosítás igen kiterjedt, 190 paragrafusból álló törvényi szabályozás. A bankgyakorlatban általánosan elterjedt, hogy a hitelszerződést és/illetve a biztosítéki szerződéseket közjegyzői okiratba foglalják, ezzel lehetővé téve a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal való ellátását, s a bírósági végrehajtási eljárás - peres eljárás nélküli - lefolytatását.

A módosítás beiktatott egy új eljárási szakaszt a végrehajtásba, az úgynevezett *előzetes eljárást* (31/B.§). Erre - többek között - akkor kerülhet sor, ha a jogosult követelése közjegyzői okiraton alapul. Lényege abban foglalható össze, hogy a bírósági végrehajtó a jogosult kérelmére tájékoztatást ad *„a kamara által az adós gazdálkodó szervezetekről vezetett nyilvántartás adatairól, valamint a közhiteles nyilvántartásokban szereplő, az adós végrehajtás alá vonható jövedelmére, vagyonára, ezek fellelhetőségére vonatkozó adatokról”*.

A végrehajtás eredményes lefolytatása érdekében a végrehajtó - a 47.§ szerint - igen kiterjedt eljárást folytathat le az adósra vonatkozó adatok beszerzése és kezelése érdekében, nevezetesen: *„megkeresheti az adósra és vagyonára vonatkozó adatokat kezelő hatóságokat és szervezeteket, így különösen a rendőrséget, a gépjárműveket nyilvántartó hatóságot, a személyi adat- és lakcímnnyilvántartó szerveket, okmányirodát, társadalombiztosítási szerveket, illetékhivatalt, adóhatóságot, cégbíróságot, pénzügyi intézményeket, befektetési szolgáltatókat, földhivatalt, a vízi és légi járművek lajstromát, illetve nyilvántartását vezető szerveket, a távközlési szervezeteket, az ingó jelzálogjogi nyilvántartást, a közjegyzőket, továbbá a kamarát az adós gazdálkodó szervezetekről vezetett nyilvántartásba történő betekintés céljából. A nyilvántartást vezető hatóságok és szervezetek a végrehajtó megkeresésének 8 napon belül, illeték- és díjmentesen kötelesek eleget tenni.”*

A Vht. módosítás igen részletes szabályokat iktatott be a pénzügyi intézménynél kezelt összegek végrehajtására, és újrakodifikálta az ingóvégrehajtás szabályainál *az elsőbbségi igényre* vonatkozó 114.§-t is. A végrehajtó által értesített zálogjogosult 8 munkanapon belül előterjesztett kérelmére a bíróság soron kívüli végzéssel állapítja meg a kielégítési joga megnyíltát, és engedélyezi részvételét a végrehajtási eljárásban. Eddig a pontig a szabályozás igen zálogjogosult-pártinak tűnik, de az elsőbbségi igény kapcsán a

bíróság csupán akkor hoz a zálogjogosult kérelmének helyt adó végzést, ha az adós a követelés jogalapját és összepszerúségét nem vitatta. A hitelező „szerencséjére” nem alkalmazandó a követelés jogalapjának és összepszerúségének vitatására vonatkozó szabály, ha *azt* közokiratba foglalták.

Az „*azt*” kitétel feltehetőleg a követelés közokiratba foglalását jelenti a Vht. 21-22.§-a szerint, nem pedig egy külön nyilatkozatot a vitatási jogról történő lemondásáról. Ez a szabály kiemelten aláhúzza a közjegyzői okirat készítésének szükségességét, mert anélkül igen nagy esély van arra, hogy az elsőbbségi igény bejelentésére vonatkozó lehetőség - az adós magatartása miatt - csak lehetőség marad.

Az ingóság értékesítése iránti határidő is módosult, nevezetesen a végrehajtó *a „foglalást, illetve a vízi, légi jármű lajstromának, valamint az ingózálogjogi nyilvántartás adatainak beszerzését követő...30 nap eltelte után haladéktalanul intézkedik.”*

Az értékesítés konkrét időpontjának kitűzését pedig - a módosítás szerint - a helyi körülmények szabják meg.

2.1.4. Kielégítés a zálogtárgyból a felszámolási eljárásban

A 2007.január 1.-én hatályba lépő, 2006. évi VI. törvény általi változtatás szerint a módosítás *több újdonságot* vezet be a nevezett szabályozásba:

- (1) eltörli a zálogjog keletkezésére vonatkozóan az egy éves szabályt;
- (2) az értékesítés során befolyt vételárból az értékesítés költségein túl le kell vonni a zálogtárgy megőrzésének – ideértve állaga megóvásának költségeit, valamint a külön jogszabályban meghatározott felszámolói díjat;

- (3) a fentiekkel korrigált teljes vételárat a zálogjoggal biztosított követelések kielégítésére kell fordítani;
- (4) eltérő módon kerül kielégítésre a vagyont terhelő zálogjog jogosultja, aki a zálogtárgy értékesítése során befolyt, és az értékesítés költségeivel csökkentett vételár (itt a megőrzés (állagmegóvás) költségei, és a felszámoló díja nem kerül levonásra) 50%-át az értékesített zálogtárgyat terhelő zálogjoggal biztosított követelés erejéig kaphatja meg a felszámolótól. (Meg kívánjuk jegyezni, hogy a 2000. évi zálogjogi novellán alapuló BH 2004.192. úgy foglalt állást, hogy a „lebegő” (vagyont terhelő) zálogjog tárgyi körébe tartozó bármely, nem nevesített vagyontárgy értékesítése során annak értéke erejéig a hitelező követelése biztosított, és amennyiben fennállnak a 49.D§ szerinti feltételek, úgy a hitelező 50%-os kielégítésre jogosult);
- (5) a fenti zálogjogból történő kielégítési szabályok érvényesülnek azokra a követelésekre is, amelyek végrehajtására az ingóságot lefoglalták, illetve a végrehajtási jogot a felszámolás kezdő időpontjáig bejegyezték;
- (6) az új szabályozás ismét meghonosít bizonyos korlátozásokat a zálogjogból történő kielégítési jog vonatkozásában: nem alkalmazandók a speciális kielégítési szabályok abban az esetben, ha „a zálogjog jogosultja a gazdálkodó szervezet tagja, vezető tisztségviselője, vezető állású munkavállalója vagy azok közeli hozzátartozója (Ptk. 685.§ (b) pont), illetve élettársa, valamint az adós többségi befolyása (Ptk. 685/B§) alatt álló gazdálkodó szervezet.” Így az alárendelt hitelt nyújtó hitelező nem a kedvező b) kategóriába, hanem az újonnan létesített h) pont alá, a legutolsó helyre kerül.

2.2. Óvadék

A hitelbiztosítékok ugyancsak kedvelt formája – amennyiben az adós részvénytársasági formában, működik – az adós tulajdonosa által a

hitelező javára óvadékba adott adós társaság részvénytje.

Az értékpapírt a Ptk. 338/A.§-a okiratnak nevezi, amely - Ptk. kommentár (907.o) szerint olyan, írásban tett fizetési ígéret, amelynek alapján forgalomképes jog jön létre. A 338/C.§ szerint értékpapírt tagsági jogviszonyból eredő jogosultságról is ki lehet állítani, ennek tipikus esete a részvény.

Az értékpapírban megtestesülő követelés megterhelése is csak az értékpapír birtokában lehetséges. Ez felveti az átruházás szabályainak alkalmazását. A Ptk. az átruházásra a váltójogi szabályok alkalmazását rendeli, így a részvény csak *forгатmány* útján ruházható át. (Lásd a LB. Gf. I. 33 414/1992. sz. BH 1994/9. sz. döntését)

Ez annyit jelent, hogy az adós tulajdonosának aláírásával, azaz *üres forгатmánnyal* kell ellátni a részvényt. A részvényt ezután - az óvadéki szerződés megkötése alapján - letétbe helyezik a hitelezőnél vagy más bizalmi kéznél. A zálogkötelezett jogosult részvényesi jogait gyakorolni mindaddig, amíg a hitelszerződésben szerződésszegés nem következik be. Az óvadéki szerződés - az üzletész elzálogosításáról szóló szerződés tartalmához hasonlóan - szerződéses nyilatkozatok kiadását és kötelezettségvállalásokat ír elő a zálogkötelezett részére. Az értékpapírok tipikusan óvadéki biztosíték tárgyát képezik, hiszen ez esetben jól érvényesül azon jellemzőjük, hogy az adós nem-teljesítése vagy nem szerződészerű teljesítése esetében *közvetlen* - bírósági eljárás nélküli *kielégítést* biztosítanak, ezért a Vht. szabályai nem alkalmazandóak. Az óvadéknál lényeges azt is megemlíteni, hogy az abból való kielégítés előtt nem szükséges a hitelszerződést felmondani és a követelést azonnal esedékessé tenni.

2.2.1. A 2004. évi XXVII. törvény általi Ptk. módosítás

A 2004. évi XXVII. törvény 41.§ újrászabályozta az Uniós csatlakozás miatt a 270.§ - 271.§ óvadéokra vonatkozó szabályait. A módosítást a 2002. június 6-án elfogadott 2002/47 EK irányelv indokolta.

Az új szabályozás változtatta az óvadék tárgyát, mely a korábbiaktól eltérően *nem „pénz, takaréketét vagy értékpapír”, hanem a pénzen felül „egyéb, külön törvényben meghatározott pénzügyi eszköz”.* (A külön törvény a Tpt.-t jelöli.) A szabályozásból kimaradt a takaréketétkönyv. Ennek indokaként a törvény indoklása az alábbiakat említi: *„a takaréketétkönyv ugyanis a hatályos szabályozás szerint csak névre szólóan állítható ki, és sem maga a takaréketétkönyv, sem pedig a takaréketét-szerződésen alapuló követelés nem ruházható át, és ebből következően biztosítékul sem szolgálhat.”*

Változatlanul fennmaradt az a rendelkezés, mely szerint „ha az óvadék tárgya más dolog, a zálogjog szabályait kell alkalmazni.”

Igen lényeges újdonság, hogy a törvény konstitutív hatállyal írja elő, hogy az óvadék tárgyának *átadásával jön létre.* Átadás hiányában a zálogjog szabályait kell alkalmazni. A törvény részletes útmutatást nyújt arra vonatkozólag, hogy mi tekintendő átadásnak.

„Átadásnak kell tekinteni minden olyan eljárást, amely alapján az óvadék tárgya egyértelműen azonosítható módon a kötelezett hatalmából a jogosult hatalmába kerül, vagy a kötelezett korlátlan rendelkezése alól egyébként kikerül, különösen a bankszámlán, értékpapírszámlán, értékpapír-letéti számlán való jóváírást, ideértve a kötelezett vagy harmadik személy számláján a jogosult javára történő jóváírást is.”

Szintén új rendelkezés, hogy a jogosult *használhatja* az óvadék tárgyát, *és rendelkezhet vele.* Ez utóbbi esetben „helyettes” óvadékot kell egyenértékű fedezetként felajánlani legkésőbb az alapul szolgáló

követelés esedékessé válása előtt. A törvényhely kimerítően szabályozza az „egyenértékű fedezet” körét. [Ptk. 270.§ (4)]

Mód van az óvadékkal biztosított tartozásba *beszámítani* az egyenértékű fedezet értékére vonatkozó követelést. Arra is lehetőség van, hogy az óvadék tárgyát a kötelezett helyettesíthesse egyenértékű fedezettel, a követelésre vonatkozó kielégítési jog megnyílt előtt.

Az óvadék értékének követése szintén új előírás. A változás mindkét irányban követendő, vagy kiegészítő biztosítékkal, vagy a túlzott biztosíték kötelezettnek való visszaszolgáltatásával.

Az óvadék szerepét tekintve nincs változás abban, hogy a bírósági végrehajtás szabályain kívül, *közvetlen kielégítési jog* áll fenn a jogosult javára a követelés kielégítési jogának megnyíltával.

A törvény distinkciót tesz arra vonatkozóan, hogy pénz, bankszámla-követelés, nyilvánosan jegyzett piaci árral vagy egyébként az adott időpontban, a felektől függetlenül meghatározható árral rendelkező értékpapírról vagy egyéb pénzügyi eszközről van-e szó, avagy e körön kívül eső egyéb értékpapírról (pl. zártkörű részvénytársaság részvénye) vagy pénzügyi eszközről. Utóbbi esetben a közvetlen kielégítés feltétele, hogy a felek erről szerződésükben megállapodjanak az értékelés módjának meghatározásával.

Az új óvadéki szabályozás kötelezi a jogosultat, hogy a kötelezettel ésszerű időn belül *számoljon el*. A vonatkozó irányelv következménye az a rendelkezés is, hogy lehetőség nyílik arra, hogy akinek jogát vagy jogos érdekét sérti e kielégítési jog gyakorlására vonatkozó kikötés „*kereskedelmi szempontból ésszerűtlen*” jellege – az a kikötést megtámadhatja, és kártérítést követelhet a jogosulttól.

Tekintettel arra, hogy a törvényalkotó az óvadékat *sajátos zálogjognak* tekinti, mögöttes szabályként a zálogjogra vonatkozó közös szabályokat kell alkalmazni.

2.2.2. *Kielégítés az óvadékból a felszámolási eljárásban*

A *2004. évi XXVII. tv. 55. §* által, a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatályba lépése napjától az alábbiak szerint a felszámolási eljárásban az óvadékból történő kielégítés szabályai.

A törvénymódosításhoz fűzött indokolás szerint *„az Ik. 4. cikkelyének (5) bekezdése szerint a tagállamok kötelesek biztosítani, hogy a pénzügyi biztosítéki szerződések tartalmuknak megfelelően érvényesülnek a jogosult vagy a kötelezett ellen indult csődeljárás (felszámolási vagy reorganizációs eljárás) ellenére. E szabály következményeképpen nem tartható fenn az óvadék jogosultjainak külön kielégítése tekintetében az 50%-os szabály. Az 50%-os korlátozás csak a zálogjog körében marad fenn, míg az óvadék a zálogjoggal ellentétben 100%-os külön kielégítést biztosít a jogosultnak.”*

Az óvadéokra vonatkozó eltérő szabályozás mellett a 2004. évi módosítás új vonása, hogy nem tartja fenn a zálogjog felszámolási eljárást megelőző egy éves keletkezésén túl azt az addig konjunktív feltételt, hogy *„és az erre irányuló szerződés tekintetében egyébként a fedezet elvonásának rosszhiszeműségét, illetve ingyenességét a Ptk. 203.§-a (2) bekezdése szerint vélelmezni nem kell.”*

Fentiekén túlmenően a további hitelezési biztosítékokat, úgy mint a bankgaranciát és a kezességet az egyéb hiteligenybevételi módoknál elemezzük, míg az engedményezésről a projektfinanszírozás biztosítékrendszerének taglalásakor esik majd szó.

3. A szerződésszegés szabályai

3.1.A súlyos szerződésszegés a Ptk.alapján

A hitel-, illetve kölcsönszerződés tartalmi elemzése kapcsán említettük már a szerződő felek alapvető kötelezettségeit, amelyek a szerződéses forma törvényi definíciójából vezethetők le, és azokat, amelyeket a felek lényegi tartalmi elemeknek minősítenek.

Mint ahogy a Ptk. külön-külön definiálja a bankhitelszerződést és a kölcsönszerződést, indokoltnak mutatkozik külön-külön is foglalkozni azok súlyos szerződésszegés alapján okot adó megszüntetésével annak ellenére, hogy a Ptk. ténylegesen csak a „kölcsön” azonnali hatályú felmondásának eseteit szabályozza.

3.1.1. Szerződésszegés a bankhitelszerződésben

Az adós fő kötelezettsége a bankhitelszerződésben a rendelkezésre tartási jutalék megfizetése, a pénzüintézet által a szerződés szerint rendelkezésre tartott hitelkeret után. E szerződésszegéshez a törvény nem fűz külön szankciót - nem szól a bankhitelszerződés azonnali hatályú megszüntetésének lehetőségéről sem -, kérdés tehát, hogy milyen jogkövetkezménnyel járhat, ha e kötelezettségét az adós megszegi?

Ilyenkor, az általános szabályok szerint, a Ptk. 300.§-a alapján lehetne követelni a teljesítést - természetesen a késedelmi kamatokkal együtt -, amennyiben pedig bekövetkezett az érdekmúlás, a hitelező elállhat a szerződéstől.

Az elállási jog gyakorlásánál kérdés lehet, hogy az érdekmúlás bizonyítására szükség van-e, vagy a Ptk. 300.§ (2) bekezdésére hivatkozással érvényesülhet az a szabály, hogy a hitelszerződésben meghatározott díjazást *„csak meghatározott időpontban - és nem máskor kellett volna teljesíteni”*.

A Ptk. 300.§(2) bekezdése ugyanis így szól: *„Nincs szükség a teljesítéshez fűződő érdek megszűnésének bizonyítására, ha a szerződést a felek megállapodásának vagy a szolgáltatás felismerhető rendeltetésénél fogva meghatározott időpontban - és nem máskor - kellett volna teljesíteni, vagy ha a jogosult az utólagos teljesítésre megfelelő határidőt szabott, és az is eredménytelenül telt el.”*

A Ptk. kommentár által hivatkozott LB Pfv. V. 22 249/1994-BH 1995/8. sz. legfelsőbb bírósági döntés alapján ez kétséges lehet

akkor, ha a felek ugyan pontosan határozták meg a teljesítés idejét, de annak elmulasztásához kifejezetten nem fűztek ilyen szigorú következményeket.

Valószínű, hogy az érdekmúlás megszűnésének bizonyítására inkább azért nem lesz szükség, mert ilyen esetre a hitelező póthatáridőt szab, és az eredménytelenül telik el. A törvénynek a kötelező póthatáridő tűzésére vonatkozó 300.§ (3) bekezdésének rendelkezései már nem hatályosak, abban csak a felek állapodhatnak meg - ilyenkor a teljesítési határidő lejárta után a hitelező halasztást ad az adósnak a teljesítésre.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a hitelező és az adós általában a szerződésszegés, a jutalékfizetés elmulasztása után „állapodik meg” póthatáridőben, azaz a hitelező felszólításában hagy néhány további napot a teljesítésre. Kérdés, hogy ha ezt nem tenné, a teljesítési határidő eltelte utáni, például 2-3 hetes időszak hallgatólagos, felszólítás nélküli meghagyása tekinthető-e ráutaló magatartással való póthatáridő tűzésének, és annak eredménytelen eltelte után az elállás jogát gyakorolhatja-e a hitelező?

A súlyos következmény - az elállási jog - miatt feltehetőleg a bíróság nem engedne teret annak, hogy a hallgatólagosságon alapuló automatizmus már például az első jutalékfizetési határidő elmulasztásánál bekövetkezhessék.

Ugyanakkor a „rendelkezésre tartás” olyan szolgáltatás, amelynek ellentételezés nélkül maradása súlyos sérelemmel jár a hitelező oldalán is, így az érdekmúlásra hivatkozás nem visszaélészerű joggyakorlás.

Az elmondottak akkor lehetnek életszerűek, ha a hitelszerződésből bármilyen okból nem következnek be a lehívások, a Ptk. kommentár szóhasználatával élve „*nem keletkeznek kölcsönszerződések*”.

A Ptk. újrakodifikálása során a hitelszerződés felmondása lehetővé

válik.

3.1.2. Szerződésszegés a kölcsönszerződésben

A kölcsönszerződés alapján – „a kölcsön” azonnali hatályú felmondási okaiként a Ptk. 525.§, illetve 524.§-a csak néhány esetet minősít. Az azokon kívüli okokat a felek a szerződésben jelölhetik meg.

Így a felek kénytelenek „*más súlyos szerződésszegésnek*” minősíteni a legjellemzőbb adósi kötelezettségvállalás nem-teljesítését: a kölcsön összegének és/vagy kamatának nem fizetését.

Nemigen indokolható, hogy a törvényalkotó hogyan hagyhatta ki a legsúlyosabb szankció alkalmazásának esetei közül a legkézenfekvőbb esetet. Erre talán azzal találhatnánk magyarázatot, hogy a „*szerződéskori visszafizetés*” a kölcsön fogalmi eleme, így megvalósulásának elmaradása nyilvánvalóan a kölcsönszerződés megszüntetésével jár.

A Ptk. 525.§-a szerinti *azonnali hatályú felmondási okok*:

- *A szerződésben meghatározott célra fordítás lehetetlensége*

A Ptk. kommentár nem tartja a kölcsönszerződés lényegi elemének a cél meghatározását.

Meg kívánjuk jegyezni, hogy bár a Ptk.nem írja azt elő, de a Pr. 8.§ (1) bekezdése azt kötelező elemnek minősíti. A célmeghatározás nyilvánvalóan összefüggésben áll azzal, hogy a hitelező bizonyos hitelcélokat preferál üzletpolitikájában, amelyek elősegítését kívánja a rendelkezésre álló forrásaival szolgálni, és a meghatározott cél szemszögéből vizsgálta meg hitelbíralatában a kölcsön visszafizetésének kockázatait. Ezért, ha e cél utóbb lehetetlenné válik - az adóson kívül álló okból akár -, a hitelező jogszerűen szüntetheti meg a szerződést.

- *A kölcsönösszeg szerződésben meghatározott céltól eltérő használata*

A céltól eltérő használat már az adós felróható magatartásának következménye lehet, hiszen a célt a szerződésben a felek rögzítették, és ez esetben az adós nyilvánvalóan nem szerezte meg a hitelező hozzájárulását a céltól eltérő használathoz.

- *A biztosítékok értékének jelentős csökkenése és felszólítás ellenére a kiegészítés elmulasztása*

A felmondási ok különösebb magyarázatára nincs szükség, hiszen a hitelező kockázatának jelentős és el nem várható megnövekedése áll a felmondási ok mögött.

- *A kölcsön visszafizetésének veszélyeztetettsége az adós vagyoni helyzetének romlása vagy fedezetelvonó magatartása miatt*

A felmondási ok két helyzetet jelöl meg a visszafizetés veszélyeztetettsége esetén: az egyik az adós felróható közrehatásától független is lehet, hiszen a vagyoni helyzet romlása lehet a kedvezőtlen makrogazdasági helyzet következménye, míg a fedezetelvonás akár büntetőjogilag is értékelhető, szándékos magatartás. Ezért a két helyzet egy tényállásba sorolása nem tűnik indokoltnak, talán csak a közös végeredmény, a visszafizetés veszélyeztetettsége az, amely közös útra tereli őket.

- *Az adós más súlyos szerződésszegése*

A felmondási ok tartalommal való megtöltésénél a felek megállapodásának van jelentősége. Idesorolhatók a nemzetközi szerződésekből ismert klauzulák megsértésének esetei, amelyeket a későbbiekben ismertetünk.

Pénzintézet esetén a Ptk. további okokat is nevesít az azonnali hatályú felmondáshoz:

- *Az adós hitelképtelenné válása*

A hitelképesség általános kritériumai: a termékek és szolgáltatások rendszeres értékesítése, a jövedelmező gazdálkodás, a fizetési kötelezettségek rendszeres, határidőben történő teljesítése. Mérése folyamatos információkon, a pénzügyi mutatók elemzésén alapul. Röviden: azon kritériumok meggyengülését jelenti, amelyek a hitelképesség megítéléséhez és a kölcsönök folyósításához vezetnek.

- *Ha az adós megtévesztette a pénzintézetet valótlan adatközléssel, adatok eltitkolásával*

A klauzulában szereplő tényállás a szerződéses nyilatkozatokban szavatolt információk valótlan, hiányos, megtévesztő közlésével valósul meg, de a törvény szerint csak akkor, ha e megtévesztő magatartás befolyásolta a kölcsönösszeg megállapítását. Amennyiben a felek a klauzulát valamennyi megtévesztő magatartásra használni kívánják, a szövegezést módosítaniuk kell. A valóságnak meg nem felelő nyilatkozatok - véleményem szerint - megalapoznák a hitelező szerződés-megtámadási jogát is a Ptk. 235-236.§-a alapján, tévedés vagy megtévesztés címén. A Ptk. kommentár a törvényalkotónak *a clausula rebus sic stantibus* elve érvényesülésének megengedésére irányuló szándékát azzal magyarázza, hogy „*a kölcsönszerződésen alapuló jogviszonynak ebben a szakában nem is volna célszerű a hitelezőnek arra való kényszerítése, hogy szerződéses nyilatkozatának megtámadása útján érje el azt, ami egyszerűbben is elérhető*”.

A fenti megállapításnak ellentmondani látszik a Ptk. kommentár azon érvelése, amely az azonnali hatályú felmondási okok közül a valótlan tények közlésével, adatok eltitkolásával való megtévesztést nem tartja a kölcsönösszeg

átadása megtagadási okának, „mert az adós nyilván nem a szerződés megkötése után téveszti meg a pénzügyintézetet, hanem a szerződés megkötése előtt”.

- *Az adós figyelmeztetés ellenére akadályozza a hitelező vizsgálatát a kölcsön fedezetével, biztosítékával vagy céljának megvalósulásával kapcsolatban*

A törvény a hitelező általi vizsgálat lehetőségét, mint azonnali hatályú felmondási okot, leszűkíti a kölcsön fedezetével, biztosítékával vagy céljának megvalósulásával kapcsolatos esetekre. „Fedezet” alatt a törvény - bár a bankgyakorlat azt a biztosítékokkal szinonim fogalomként használja - nem a szerződést biztosító mellékkötelezettségeket érti, hanem feltehetőleg a hitel fedezettségét, azaz a visszafizetéshez szükséges gazdasági potenciált, például a kellő megrendelés-állományt, a jól fizető vevőállományt, a jó likviditást stb. E három tényező vizsgálatán kívüli esetekben - hacsak a felek külön nem kötötték ki - a vizsgálat akadályozása nem eredményezhet azonnali hatályú felmondást, így például az adós tulajdonosi körének vizsgálata, külön kikötés nélkül, e körön kívül esik. Ez, mint látni fogjuk a nemzetközi hitelszerződésekben azonnali hatályú felmondási ok. Viszont a törvény idesorolja a szerződésben vállalt vagy jogszabályban előírt adatszolgáltatási kötelezettségek megszegését, ilyen lehet például az éves beszámoló megküldésének elmulasztása.

4. A szerződés azonnali hatályú felmondásának jogi következményei

A felmondás közlésével az igénybe vett kölcsön kamatainak és egyéb járulékokainak visszafizetése, megfizetése azonnal esedékessé válik a felszólításban közölt határidőben.

Nem-fizetés esetében a hitelező megindíthatja a kinnlevőség behajtását attól függően, hogy rendelkezik-e a végrehajtható okirattal, azaz közjegyzői okiratba foglalt hitel- vagy

kölcsönszerződéssel. Ha igen, akkor bírósági végrehajtás útján, ha nem, úgy előzetes perléssel. Amennyiben a biztosítéki szerződések közjegyzői okiratba vannak foglalva, azok alapján megindulhat a bírósági végrehajtás.

A közjegyzői okiratba foglalás – emlékeztetőül összefoglalva - három igen lényeges jogosultságot biztosít a hitelező számára:

1) Mód van – peres eljárás nélkül – a bírósági végrehajtásra, a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal történő ellátásának kérése útján;

2) Lehetőség van a bírósági végrehajtó által lefolytatott ún. előzetes eljárásra, melynek keretében a végrehajtó felvilágosítást ad a közhiteles nyilvántartásokban szereplő, végrehajtás alá vonható adósi vagyontárgyakon felül az adós jövedelmi, vagyoni viszonyairól, a vagyonának fellelhetőségi adatairól. Ezen eljárás keretében hivatalosan megkeresi a különböző hatóságokat és szervezeteket, úgy mint pl. rendőrség, adóhatóság, cégbíróság, pénzügyi intézmények, földhivatalok, közjegyzői kamara, társadalombiztosítási szervek stb., melyek kötelesek adatokat szolgáltatni az adós fent említett adatairól és körülményeiről a törvényes határidőn belül;

3) Más igényjogosult által indított végrehajtási eljárásban – kérelemre, elsőbbségi igényt bejelentve – mód van soron kívüli végzéssel elérni a kielégítési jog megnyíltát, ezzel lehetővé téve azt, hogy az adós vagyonából az a hitelező is kielégítést kapjon, amely (aki) a végrehajtást nem maga indította. (Amennyiben közjegyzői okiratba foglalásra nem kerül sor, úgy az elsőbbségi igénybejelentéssel szemben az adós vitathatja a követelés jogalapját és összecszerúságát, ezt közjegyzői okirat esetén nem teheti meg.)

Fentiek mellett a zálogjog esetében mód lehet közös értékesítésre vagy a hitelintézet általi értékesítésre, ha annak feltételei fennállnak, illetve a hitelező közvetlen kielégítést kereshet az óvadékból. A hitelező fontolgathatja felszámolási eljárás indítását is az adós ellen.

Felszámolási eljárás megindítását kérheti a hitelező az adós fizetése képtelensége esetén (Cstv. 22.§). A felszámolási eljárás megindításához szükséges, hogy a Cstv.-ben meghatározott fizetése képtelenségi okokra tudjon hivatkozni a hitelező (legjellemzőbb a Cstv. 27.§ (2) a) pont szerinti ok „*nem vitatott vagy elismert tartozását az esedékességet követő hatvan (60) napon belül nem egyenlíti ki*”). A „*nem vitatott*” tartozás a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint akkor áll fenn, ha az adós már a felszámolási eljárásról való tudomásszerzése előtt nem vitatta azt.

5. Az irányadó jog és a viták eldöntésének fóruma

A jogvéleménnyel kapcsolatban mondottak felvetik annak szükségességét, hogy néhány szót ejtsünk a jogválasztással, a viták eldöntésére irányadó fórummal, illetve külföldi bírósági határozatok végrehajtásával kapcsolatos kérdésekről.

A 2000. évi CX. törvény áttörő módosításokat hozott az Nmtvr. IX. fejezetének joghatóságra, illetve a XI. fejezet külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályaiban, módosította továbbá a Pp.- t is.

5.1 Joghatóság kikötése

E helyütt csak néhány olyan módosítást említünk, amely a hitelszerződések tekintetében lényeges lehet. Az egyik ilyen, gyökeres változást előidéző rendelkezés az, hogy a felek *vagyonjogi ügyek* tekintetében felmerült jogvitájukra, vagy meghatározott jogviszonyból eredő jövőbeni jogvitájuk esetére, *kiköthetik valamely (külföldi) állam bíróságainak vagy egy meghatározott bíróságának joghatóságát*, amely bíróság (bíróságok), a felek kifejezett eltérő megállapodása hiányában, kizárólagos joghatósággal rendelkezik. Ez tehát annyit jelent, hogy a hitel- és kölcsönszerződések, mint vagyonjogi ügyek esetében a felek korlátozás nélkül, bármely ország rendes bíróságának joghatóságát kiköthetik. Megjegyzendő, hogy a kizárt és a kizárólagos joghatóságra vonatkozó törvényi előírásokra a

feleknek figyelemmel kell lenniük.

A joghatóság fogalmát Horváth Éva idézett művében³⁰ így határozza meg: *„Joghatóság alatt az úgynevezett jogalkalmazói (bírói) joghatóságot értjük, nevezetesen az államnak azt a szuverenitásból fakadó jogát, hogy az egyes jogviszonyokkal szemben fennálló „érdekeltsége” szerint eldöntheti, hogy azok elbírálását milyen mértékben vonja magához.”*

A fenti meghatározásból az következik, hogy az állam a vagyoni jogi ügyek tekintetében nem kívánta azok elbírálását kizárólagosan magához vonni. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül a Nmtvr. 1.§-a, - amely változatlanul érvényes - miszerint a tvr. célja, hogy meghatározza, milyen *„joghatósági és eljárási szabályok alapján kell eljárni külföldi elemet tartalmazó jogvitában”* azaz a „tisztán” magyar felek között, külföldi elemet nem tartalmazó vagyoni jogi ügyben nem lehet kiszerezni a magyar joghatóság alól.

5.2 Külföldi bírósági határozat elismerése és végrehajtása

Az eljáró fórum kikötésénél igen fontos szempont, hogy a külföldi bírósági határozat elismerhető és végrehajtható legyen Magyarországon.

A 2000. évi CX. törvény ugyancsak jelentős változást iktatott be a *Nm tvr.* rendelkezései közé, amikor újrakodifikálta annak XI. fejezetét. A módosítás hatálybalépése előtt - a választottbíróság határozatain kívül - csak akkor lehetett (2001. május 1-ig) külföldi bíróság jogerős határozatát végrehajtani, ha nemzetközi szerződés vagy viszonyosság állt fenn a szóban forgó országok között.

Ezzel szemben a 2000. évi CX. törvény 73.§ (2) bekezdése szerint *„a viszonyosság fennállása nem feltétele a hazai elismerésnek...külföldi vagyoni jogi határozat esetében, ha az ügyben eljáró külföldi bíróság joghatósága a felek kikötésén alapult...”* A módosítás igen

³⁰ Horváth Éva: A követelések bírói érvényesítése, választottbíráskodás, A külkereskedelmi tevékenység jogi kézikönyve (XVIII. Fejezet) ELTE JTI, Budapest, 1994, 415. oldal

leegyszerűsíti a határozat elismerése és végrehajtása közötti kapcsolatot, amikor kimondja: „*amennyiben a külföldi marasztaló határozat hazai elismeréséhez megkívánt feltételek fennállnak, a határozatot belföldön az erre irányadó jogszabály rendelkezései szerint lehet végrehajtani*”. Az „*erre irányadó jogszabály*”-nak a Vht.- t kell tekinteni.

5.3 Jogválasztás

Idegen jog kikötése - a Nmtvr. szerint - változatlanul megengedett, sőt, a felek jogválasztása hiányában a Nmtvr. kiegészítő szempontokat nyújt az alkalmazandó jog eldöntésére. A 25. § j) szerint hitelszerződéseknél a hitelező országának joga az irányadó, ha a felek más jogot nem választottak.

5.4 Választottbírósi kikötés

A választottbírósi kikötés a hitelszerződésekben igen népszerű. Legtöbbször intézményes választottbírósgot (például ICC, azaz Nemzetközi Kereskedelmi Kamara, illetve a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara melletti választottbírósg „*MKJKV*”) jelölnék meg a felek, de gyakori az olyan *ad hoc* választottbírósg kijelölése is, amely valamelyik nemzetközi szervezet által kidolgozott mintaszabályzat szerint - például UNCITRAL - jár el. A választottbírósi eljárás kedveltségét, annak egyfokú, gyors és szakszerű volta mellett, az is megerősíti, hogy a választottbírósg ítéletei a New York-i Egyezmény értelmében az egyezmény részes államaiban hajthatók végre, melyek száma igen jelentős. (A 2000. évi CX. törvény hatálybalépéséig a külföldi rendes bíróságok jogerős határozatai csak nemzetközi szerződés vagy viszonyosság esetében voltak végrehajthatóak.)

A választottbírósi *kikötésből* ki kell tűnnie: (i) milyen kérdésekből eredő viták eldöntésére terjed ki a választottbírósg hatásköre, a szerződésből eredő valamennyi jogvitára vagy csak meghatározott jogalaptól származó vitákra; (ii) az irányadó jog meghatározása; (iii)

a választottbírói eljárás helye, nyelve; (iv) a választottbírói eljárás összetétele; (v) a kijelölő szerv meghatározása, ha a felek a választottbíróikat meghatározott időn belül nem jelölik ki.

A választottbírói eljárás helye azért lényeges, mert ez határozza meg - külön kikötés hiányában - az eljárás jogát, és adhat rendes választ olyan fontos kérdések megválaszolására, mint például, mikor támadható meg bíróság előtt a választottbírói határozat. A választottbíráskodásról szóló törvények, illetve az egyes szervezett választottbírói szabályzatok kiegészítő szabályokkal segítik a feleket, például ha a választottbírói klauzula nem jelöli meg a választottbírók számát a Vbtv. szerint három, az ICC eljárási szabályzata szerint egyes bíró jár el.

A választottbírói eljárás szerinti eljárás szabályait a felek szabadon állapíthatják meg - ideértve az állandó választottbírói eljárási szabályzatának kikötését - megállapodás hiányában pedig a választottbírói eljárás határozza meg azokat.

Nagyon lényeges az a Legfelsőbb Bíróság által hozott döntés, amely szerint a *Pp. nem háttérjoga* a választottbírói törvénynek és az állandó választottbírói eljárás eljárási szabályzatainak. Ez annyit jelent, hogy a választottbírói kikötésnek (választottbírói szerződésnek) lényegesen több részletkérdést kellene tartalmaznia, mint a fentebb, lakonikus rövidséggel felsorolt legfontosabb kérdések.

A Vbtv. végigpásztázása alapján ilyen megállapodásra lehetőséget adó kérdések az alábbiak:

- írásbeli közlés átvettnek tekintésének vétele (10.§);
- választottbírók kijelölésének eljárása (14.§);
- választottbírói szakképzettség előírása (18.§);
- választottbíró kizárási eljárásának rendje (19.§);

- választottbírói megbíztatás megszüntetésének esetei [21.§ (2)];
- ideiglenes intézkedések alkalmazása (26.§);
- eljárás megindításának napja (32.§);
- perbeli nyilatkozatok megkívánt tartalmára vonatkozó előírások [33.§ (1)];
- felek keresetének, válasziratának módosítását illető szabályok [33.§ (3)];
- felek személyes meghallgatásának kizárása (34.§);
- felperes mulasztásához fűzött jogkövetkezmények kizárása (35.§);
- szakértő kirendelésére vonatkozó szabályok (36.§);
- határozathozatal rendjének szabályozása több bíróból álló választottbíróság esetében (38.§);
- értelmezés kérése az ítélet meghatározott része vagy pontja tekintetében, az erre vonatkozó törvényes határidőtől eltérő megállapodás (43.§);
- ítélet kiegészítése, határidejének módosítása (44.§ (1)).

A Vbtv. a fentiekből is kitűnően igen széles rendelkezési jogot ad a feleknek, amellyel célszerű volna élni, mert az állandó választottbíróság eljárási szabályzata sem minden esetben tartalmaz kielégítő szabályokat. A nemzetközi ügyekben, a nem magyar jog uralma alá eső szerződéseknél célszerű volna tájékozódni legalább a szerződés legtipikusabb jogvitájára közvetlenül alkalmazandó anyagi jogi szabályokról, például hitelszerződésnél nemfizetés esetén. Feltehető ugyanis, hogy a Vbtv. 49.§-ához hasonlóan, más ország választottbíróságokról rendelkező szabályai is engedik a felek számára annak meghatározását, hogy mit is értenek *"valamely állam*

jogának vagy jogrendszerének kikötése” alatt.

A ténylegesen alkalmazandó jogszabályok meghatározása azért is fontos lehet, hiszen a választottbíróság határozatát a szerződés kikötéseivel összhangban, valamint az ügyletre alkalmazandó kereskedelmi szokások figyelembevételével hozza meg, azaz *nem a jogszabályok az elsődlegesen figyelembe veendő szempontok a döntésnél*. A választottbíróság mozgásterének felek általi kijelölése tehát alapvető jelentőségű.

Ide kívánkozik a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos jogvitákban választottbírósági eljárás lefolytatására illetékes *Pénz-és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság* kizárólagos hatáskörére vonatkozó szabályok – vázlatos – ismertetése. E választottbíróságot a Tpt. honosította meg, melynek 376§(3) bekezdése szól a hatásköri szabályokról. Többek között (h. pont) a pénzügyi szolgáltatással és kiegészítő pénzügyi szolgáltatással kapcsolatosan írja elő a Pénz-és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárását és az (5) bekezdés annak kizárólagosságát köti ki. Ez a kizárólagosság azonban csak a belföldi székhelyű állandó választottbíróságok tekintetében áll fenn.

6. A problémás és a bajba jutott hitel elkerülésének jogi eszközei

A hitelszerződés megkötése, majd a hitelösszegek igénybevétele elindítja a hitel életútjának második fontos létszakaszát, a visszafizetés fázisát. Sok esetben ez a szakasz békésen telik, nincsenek olyan körülmények, amelyek a visszafizetést kétségessé tennék. Máskor viszont időben kezelendő problémák merülnek fel.

A sikeres hitelezés kulcsa a problémás hitelek kezelése és a hitelezési veszteségek elfogadható mértékűre való szorítása. A „problémás hitel” megjelölést az a hitel kapja, amelynél a visszafizetés veszélyben van, azaz a veszteség fenyegető jelei mutatkoznak.

Anélkül, hogy elemeznénk a problémás hitel keletkezésének jogilag

releváns okait, nem tudunk megfelelő megfogalmazást adni a hitelszerződésben szereplő problémák korai felismeréséhez. A korai felismeréshez viszont tudni kell, hogy mely pontokon kell a hitelezőnek megszorítania az adóssal szembeni elvárásait. A hitelező ellen dolgozik ugyanis, ha az adóst gúzsba köti, lehetetlenné téve ezáltal működését, gátolva a hitel visszafizetését. Ez a szerződésszövegezés nyelvére fordítva annyit jelent, hogy pont annyi információt kell kérni az adóstól, amennyi a hitel sorsának figyelemmel kíséréséhez szükséges, és pont annyi tiltást kell alkalmazni, amennyivel az adós hitel-visszafizetési képessége nem csorbul.

A problémák keletkezési okai részint a gazdasági környezetben, részint az adós magatartásában keresendők.

*A külső gazdasági környezet változása, az ország, az iparág, az adós szállítói, alvállalkozói körében bekövetkező kedvezőtlen hatások az adós működési körén kívül esnek ugyan, de a hitelezővel való kapcsolatában a *clausula rebus sic stantibus* elv alkalmazásával érdekmúlást keletkeztethetnek a hitelezői oldalon (lásd „MAC klauzula”)* Sokszor az adós rossz adósságstruktúrája is visszavezethető gazdasági kényszerűségekre, például kölcsönös eladósodottság.

A legtöbb ok azonban - mint például túlzott mértékű befektetések tartós eszközökbe, rossz készletellenőrzés, túlzott mértékű osztalékfizetés, gyenge termelés vagy értékesítés - a *menedzsment hibáinak* tekinthetők. Ezeket a hitelszerződés kötelezettségvállalásként nevesíti, amellyel például a befektetések mértékét korlátozza, nem enged osztalékfizetést, szabályozza az értékesítéseket. A rossz gazdálkodásról a pénzügyi beszámolók, a cash flow-modell (ha van ilyen előírva), a különböző pénzügyi mutatók adnak jelzéseket, persze csak meghatározott időszakonként, és akkor is utólag. A legfontosabb, a problémás hiteleket lényegileg megragadó szempont a cash flow-helyzet.

A hite ellenőrzésre utal a Ptk. 525.§ (2) c) pontja, mikor is az azonnali hatályú felmondási okok között említi, hogy „*az adós a kölcsön vagy céljának megvalósulásával kapcsolatos vizsgálatot...akadályozza, ideértve...ha a szerződésben vállalt...adatszolgáltatási kötelezettségét megszegi.*”

A hivatkozott szakasz utal arra, hogy a szerződés részletesen körülírhatja az *adatszolgáltatási kötelezettséget*, és a hitelező ellenőrizheti is azokat. A hitelszerződések legtöbbször előírja, hogy a pénzügyi beszámolókon kívül a hitelező további információkat kérhet, de véleményem szerint - főként a hosszabb lejáratú hitelszerződésben - *célszerű volna cash flow jelentések* szolgáltatását megkövetelni - szükségszerűen heti, kétheti stb. bontásban -, amelyben az adós közli a vonatkozó időszakra szóló értékesítéseit, az értékesített áruk, szolgáltatások árait és költségeit, adminisztratív költségeit, osztalékát vagy más hasonló jellegű kifizetéseit, kintlevőségeit, leltárkészletét, tartós eszközeit, fizetési kötelezettségeit, az adósságstruktúráját. A cash flow jelentések az adós rendes üzletmenetében bekövetkező változásokról is képet adnak, amelynek nyomon követése általában nincs olyan adósi kötelezettségvállalással lefedve, mint a szokásos üzletmeneten kívüli történések.

Az előzőekből következően a *problémák gyökere a menedzsmentben* keresendő. A menedzsment mérésének kulcseszköze a stratégia. John Barickman, „*Problem Loans*” („*Bajba jutott hitelek*”) című könyvében a *stratégia* a következő alapkérdések megválaszolása:

- „*Kik vagyunk mi?*”
- *Mit akarunk tenni?*
- *Hová tartunk?*
- *Hogyan jutunk el oda?*
- *Mit kell tennünk ezért?*

- *Kinek mi a feladata ennek eléréséhez?*
- *Hogyan ellenőrizzük céljaink elérését?”*

A kérdésekre a formális választ az üzleti tervben találhatjuk meg, de a hitelező számára világosan ki kell tűnni, hogy a menedzsment - a deklaráción túl - világosan érti-e a célokat, és képes-e annak megvalósítására.

A menedzsmentet tesztelni szükséges a hitelszerződés teljes élettartama alatt. Így a hitelszerződés az adós információszolgáltatási kötelezettségén belül előírhatja, hogy tájékoztassa a hitelezőt, például egy kulcsfontosságú ügyfelének elvesztéséről, új versenytárs pályára lépéséről vagy egy kulcsmenedzser elvesztéséről. Ezt a kötelezettséget a hitelszerződések általában azzal intézik el, hogy az adós köteles minden olyan, gazdálkodására, pénzügyi, illetve egyéb állapotára vonatkozó információt megadni, amit a hitelező kér.

Az előbbi példákból kiindulva arra szeretném ráirányítani a figyelmet, hogy *a hitelevenőrzés elvének* kimondása a hitelszerződésben kevés ahhoz, hogy hatékonyan analizáljuk a hitelfelvevőt a hitelszerződés teljes élettartama alatt. Szükségesnek látszik, hogy a felek előre megállapodjanak abban, hogy milyen információkat követel meg a hitelező az „*egyéb*” információk között, és azt rögzíteni is kell a szerződésben.

Ha a hitel a legmondosabb hitelezői körültekintés mellett is problémás lesz - az idézett mű szerint - a hitelező *négy intézkedés* közül választhat:

- (1) Ha az adós még csak problémás, de a hitel visszafizetése nem teljesen menthetetlen, és az adós nem próbálja meg javítani a hitelező komfortérzetét, meg kell kísérelni úgy motiválni az adóst, hogy keressen más hitelezőt, megnövelve például a kamatokat (a megnövekedett banki kockázattal magyarázva), vagy átstrukturálni a hitelfeltételeket, megszorítani azokat a

további lehívások lehetőségének törlésével vagy további biztosítékok követelésével,

- (2) Kielégítést keresni a biztosítékokból (például óvadékból, anélkül hogy a hitelszerződést a hitelező felmondaná),
- (3) Súlyos szerződésszegésre hivatkozással, azonnali hatállyal felmondani a szerződést, és bírósági végrehajtással vagy esetleg más, a jogszabályban meghatározott módon megtérülést keresni a biztosítékokból;
- (4) Felszámolási eljárást indítani az adós ellen.

A konkrét választást nagyon sok tényező motiválhatja, az mindenekelőtt annak függvénye, hogy a hitelező mely eszközzel juthat leggyorsabban, legkevesebb költség- és időráfordítással a pénzéhez.

A (2)-(4) pontban foglalt, a hitelező által választható egyes esetek jellemzőit a „Szerződésszegés” és a „Hitelszerződések biztosítéki rendszere” pontok alatt találhatjuk meg, de a hatékony intézkedésrendszerre szemléletes példa az MKB üzletszabályzatában foglaltak.

7. A hitelműveletekre vonatkozó általános szerződési feltételek („ÁSZF”)

A Ptk. 205/A §(1) bekezdése szerint *„általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az egyik fél több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatároz, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg.”*

Az általános szerződési feltételek a hitelintézetek és az ügyfél közötti jogviszonyokban külön kikötés nélkül is kötelezőek, de az egyedi jogviszonyokban – jogszabály kötelező előírása hiányában – a felek eltérhetnek illetve egyes rendelkezések alkalmazását kizárhatják.

A hitelintézetek a Hpt. 207.§ alapján kötelesek üzletszabályzatot (általános üzleti vagy szerződési feltételeket) készíteni hitelműveleteikre. E jogszabály 209.§-a szerint a bankhitel- és bankkölcsönügylet általános szerződési feltételeit magában foglaló üzletszabályzatnak tartalmaznia kell – *törvényi minimumként* – az alábbiakat:

- (i) hitelintézet teljes nevét, a tevékenységi engedélye számát és dátumát;
- (ii) azt, hogy változtatható-e – és ha igen, milyen módon – a kamat;
- (iii) a kamatszámítás módját;
- (iv) egyéb díjakat és költségeket;
- (v) a szerződést biztosító mellékkötelezettségeket.

Az ÁSZF olyan feltételrendszert tartalmaz, amely a konkrét szerződés részévé válik azáltal, hogy az adós azt megismerte és kifejezetten elfogadta.

Mintaként véve, az MKB hitelműveletek végzéséről szóló üzletszabályzatán keresztül vizsgáljuk meg, hogy a jogszabály szerinti kötelező tartalmi elemek, illetve az azokon felüli kérdések hogyan tükröződnek az ügyfél és a bank egymás közötti viszonyában.

Az ÁSZF az alábbi *szerkezeti felépítést* mutatja:

- 1. *hatálya;*
- 2. *hitelműveletek;*

3. *a hitelműveletek általános feltételei;*
 - 3.1 *hitelkérelem, hitelbírálát;*
 - 3.2 *a hitelszerződés megkötése;*
4. *a hiteldíj, a késedelmi kamat:*
 - 4.1 *a hiteldíj meghatározása, esedékessége;*
 - 4.2 *a hiteldíj összetevői;*
 - 4.3 *a késedelmi kamat;*
 - 4.4 *a hiteldíj és a késedelmi kamat közzététele, változtatása;*
5. *a hitelszerződés teljesítése:*
 - 5.1 *tájékoztatás, ellenőrzés, együttműködési kötelezettség;*
 - 5.2 *a fizetések teljesítése;*
6. *a hitelszerződés megszűnése:*
 - 6.1 *a hitelszerződés megszűnése teljesítéssel;*
 - 6.2 *a bank jogai szerződésszegés, illetve annak veszélye esetén;*
 - 6.3 *a bank felmondási joga;*
 - 6.4 *a felmondás jogkövetkezménye;*
7. *a bank követeléseit biztosító mellékkötelezettségek:*
 - 7.1 *a biztosítékok kezelése;*
 - 7.2 *a biztosítékul szolgáló vagyontárgyak biztosítása;*
8. *a fogyasztási kölcsön nyújtására vonatkozó kiegészítő rendelkezések;*
9. *az ingatlanfedezetű lakossági hitelezésre vonatkozó kiegészítő rendelkezések:*
 - 9.1 *a kölcsön rendelkezésre tartása;*
 - 9.2 *a hiteldíj;*
 - 9.3 *kamatperiódus;*
 - 9.4 *a hitelszerződés teljesítése;*
 - 9.5 *előtörlesztési lehetősége;*
 - 9.6 *az ügyfél kötelezettségei a hitelszerződés teljesítésével kapcsolatban;*
 - 9.7 *a bank felmondási joga;*
10. *Váltóleszámítolás és váltókezesség;*

11. *Pénzkövetelések megvásárlása, megelőlegezése;*
12. *Pénzügyi lízing;*
13. *Záró rendelkezések.*

Az MKB a hitelművelet fogalmába tartozónak tekinti mindazon banki szolgáltatásokat, „amelyek alapján a bank – a közte és az ügyfél között *hitelszerződés* vagy az *adott hitelművelet végzésére vonatkozó megállapodás* (a továbbiakban: hitelszerződés) alapján – az ügyfél vagy a hitelszerződésben meghatározott harmadik személy javára vállal.”

Az MKB a hitelszerződés alapján – az ÁSZF szerint – az alábbi szolgáltatásokat nyújtja: pénzkölcsön- illetve pénzügyi lízing nyújtása, valamint az ügyfélért bankári biztosítékot vállal. (A felsorolás így nem teljes, mert a 11. pont szerint pénzköveteléseket vásárol, illetve előlegez meg, azaz faktoring tevékenységet is ellát.)

Ehelyütt csupán az ÁSZF- nek a 6.2 pontban foglalt – *szerződésszegés*, illetve annak veszélye esetén alkalmazott eljárásokat ismertetjük. Ezen utóbbi eljárások a részét képezik a problémás, bajba jutott hitelek elkerülése intézményrendszerének.

Az ÁSZF az azonnali hatályú felmondás jogának átfogó megfogalmazásáról rendelkezik. Az esetkörök kísértetiesen hasonlítanak a nemzetközi hitelszerződéseknél tárgyalandó esetekhez, a klauzulák e nemzetközi hatások nyomait viselik magukon. Ide tartozik az ügyfél jogi, pénzügyi illetve vagyoni helyzetének változása, az ügyfél szerződésben tanúsított magatartása, illetve az ügyfél érdekkörébe tartozó lényeges külső körülmény. Ez utóbbi körében említi az ügyfél kereskedelmi partnereinek, tulajdonosainak, illetve az ügyfél kötelezettségei teljesítéséért helytállást vállaló személyek jogi illetve gazdasági helyzetében bekövetkezett olyan változást, mely veszélyezteti az ügyfél hitelszerződésbeni kötelezettségei teljesítését.

Ide tartozik az 50%-ot meghaladó közvetlen vagy közvetett tulajdonosváltás, valamint a folyamatos adatszolgáltatási kötelezettség megszegése.

Igen részletes szabályok vonatkoznak az azonnali hatályú felmondás alapján történő *banki intézkedésekre*:

- (i) az ügyféllel szemben fennálló bármely, lejárt pénzkövetelését az ügyféllel szembeni tartozásába beszámíthatja;
- (ii) elrendelheti, hogy az ügyfél saját költségére független könyvvizsgálóval évközi mérleget készíttessen;
- (iii) előírhatja, hogy az ügyfél tartozását közjegyzői nyilatkozattal ismerje el;
- (iv) előírhatja a biztosítékok kiegészítését;
- (v) elrendelheti, hogy az ügyfél a bank által megjelölt bevételét a bankkal szemben fennálló tartozása kiegyenlítésére fordítsa;
- (vi) előírhatja, hogy az ügyfél más hitelintézetnél vezetett bankszámlájának teljes számlaforgalmát a hitelezőhöz átirányítsa;
- (vii) írásbeli hozzájárulással vehet fel az adós más hitelezőtől kölcsönt/hitelt.

Látható tehát, hogy még azonnali hatályú felmondásra okot adó események bekövetkezésekor is változatos eszközrendszer áll a bank rendelkezésére.

Már *10%-os mértéket meghaladó fizetési kötelezettség nem teljesítése esetén* a bank az alábbi intézkedések megtételére jogosult:

- (1) ellenőrzési jog az ügyfél és érdekeltségei felett;
- (2) betekintés könyvekbe, üzletmenetbe;
- (3) helyszíni ellenőrzés joga;

- (4) az ügyfél érdekeltségeivel szembeni tulajdonosi jogokat a bank egyetértésével gyakorolhatja;
- (5) előírhatja, hogy az adós csak a bank rendelkezésére bocsátott költségvetésben feltüntetett kiadásokat teljesítheti;
- (6) a bank a kifizetéseket meghatározott összeghatár fölött megtilthatja.

A bank azonnali hatályú felmondási jogának esetei között *speciális felmondási okokat* találhatunk, pl.:

- (i) az ügyfél vezető tisztségviselőjével, egyéb cégjegyzésre jogosult alkalmazottjával vagy a bankszámláján rendelkezési joggal felruházott, és a bankhoz bejelentett képviselőjével szemben a Btk. XV. fejezetének VII. és VIII. címében, XVI. és XVII. fejezetében meghatározott bűncselekmény miatt az ügyész vádat emelt, illetőleg külföldön olyan vagyon elleni vagy gazdasági bűncselekmény szerint, mely a magyar jog szerint büntetendő, az illetékes hatóság vádat emelt;
- (ii) a cég képviseletére, tulajdonosi jogokat gyakorolni jogosult személyek körében keletkezett okból az ügyfél elérhetősége megnehezül;
- (iii) az adós a hitelkérelem benyújtása, illetve a hitelszerződés teljesítése során megtévesztő magatartást tanúsít.

Az ÁSZF részletezi az ügyfél (adós) kötelezettségeit a hitelszerződés teljesítésével kapcsolatban az ingatlanfedezetű lakossági hiteleknél, így speciális információszolgáltatási illetve biztosítékmegőrzési kötelezettségeket rögzít:

- (i) az adósnak haladéktalanul tájékoztatnia kell a bankot, ha neve, címe, lakcíme, telefonszáma, munkahelyi telefonszáma megváltozik, munkahelye megszűnik, vagyonával szemben végrehajtási eljárást kezdeményeznek;

- (ii) a bank felszólítására jövedelmi és vagyoni viszonyaival kapcsolatban pótlólagos adatokat (információkat), dokumentumokat köteles szolgáltatni;
- (iii) jelzálog biztosítékaul szolgáló ingatlanára az adós vagyombiztosítást kell kötnie, és az azzal kapcsolatos díjakat rendszeresen fizetnie kell, a díjfizetésre a banknak állandó átutalási megbízást vagy csoportos beszedési felhatalmazást kell adnia;
- (iv) a biztosítékaul szolgáló ingatlan állagát gondosan meg kell őriznie, helyre kell állítania, vagy a fedezetet megfelelően ki kell egészítenie.

8. A Ptk. jelenlegi szabályozásának hiányosságai, a készülő szabályozás jellemzői

Az Albizottság általános megközelítése alapján a hiteljogviszonyok a pénz- és értékpapír ügyletek vezérjogviszonyának tekintendők.

Mint ahogy azt már a jelen dolgozat bevezetőjében említettük, a hitelviszonyok igen széles kört ölelnek fel, ide sorolhatjuk a halasztott fizetéseket ideértve mindazon szerződéseket, melyeknél az ellenszolgáltatás, azaz a pénzfizetés csak a szolgáltatás teljesítésénél későbbi időpontban történik különböző formáit is. Természetesen e körben csak háttérszabályként lehetnének alkalmazandók a hiteljogviszonyra vonatkozó szabályok, pl. a kölcsön felmondására vonatkozó rendelkezések. Ezzel megteremtődhet annak lehetősége, hogy polgári jogi eszközök által is megerősödjék a gazdaságban a fizetési fegyelem.

Az Albizottság változatlanul fenn kívánja tartani a bankhitelszerződés *praestare* kötelezettségvállaló jellegét. Azonban változtatni lenne célszerű a szabályozásban a hitelszerződés elemeinek részletesebb taglalása érdekében. Fontos volna az egyéb hitelműveletek fogalmát is valamiképpen meghatározni.

A hitelszerződés *finanszírozási keretszerződés* jellegét ugyancsak hangsúlyozni szükséges. A hitelszerződést azért tekinthetjük keretszerződésnek (bár e fogalommal a jelenlegi Ptk. szabályozás nem operál), mert a kölcsönszerződésnek az aspektusai és részletes szabályai is benne foglaltnak, olyannyira, hogy a hitelező a legtöbb esetben nem köt önálló kölcsönszerződést. Kölcsönnek a hitelszerződésben meghatározott folyósítási feltételek teljesítése esetén lehívott és folyósított összeget tekintjük.

Ugyancsak megvizsgálandó kérdés a hitelszerződés *előszerződési jellege* a szabályozás szempontjából. A Ptk. kommentár a hitelszerződést rendhagyó előszerződésnek tekinti, tekintettel arra, hogy míg a „normál” előszerződésnél mindkét fél köteles az előszerződés szerinti szerződés megkötésére, a hitelszerződés esetében csak az egyik félnek, a hitelezőnek a kötelezettsége a szerződéskötés, amennyiben arra az adós igényt tart.

A Ptk. kommentárja továbbiakban leszögezi azt is, hogy a rendhagyó előszerződési jelleget támasztja az is alá, hogy a rendelkezésre tartás teljes időszaka alatt az adós akkor is fizeti ezt a jutalékot, ha később nem kötnek szerződést. Ezzel szemben - véleményem szerint, - mellyel az Albizottság is egyetért, az előszerződésnek éppen az a legfontosabb specifikuma, hogy mindkét fél részéről szerződéskötési kötelezettséget jelent. A hitelszerződésnél ezzel szemben az adós egyoldalú hatalmassággal hozhatja létre a kölcsön vagy egyéb hitelműveletre vonatkozó szerződést.

A rendelkezésre tartási jutalék, mint a *praestare* kötelezettségvállalás ellenértéke, nincs jogi hatással a hitelszerződés alapján kötendő szerződésre. Nem értek egyet a Kommentár azon jogi érvelésével sem, mely szerint „*a hitelszerződés előszerződési jellegét húzza az is alá, hogy itt a clausula rebus sic stantibus elve érvényesül*”. Tudjuk, hogy ez az elv a kölcsönszerződés esetében is fennáll. Továbbá rámutathatunk arra a polémiára, melyet Szladits

Károly és Cottely István folytatott a körülmények megváltozása kapcsán érvényesülő hitelezői magatartás jogi megítélését illetően.

Talán az is alátámaszthatja az előszerződési jelleg tagadásával kapcsolatos érvelést, hogy a Kommentár álláspontja szerint, amennyiben a felek megállapodnak a Ptk. 205.§-ban foglalt összes lényegi feltételben, akkor már szerződésről és nem előszerződésről beszélünk. Amint arra már korábban rámutattunk, a hitelszerződés maga tartalmazza a későbbi szerződésnek (pl. kölcsönszerződés) valamennyi lényegi elemét, így a hitelszerződés nem tekintendő előszerződésnek.

Végül felmerül a hitelszerződés megszüntetésének szabályozására vonatkozó igény is, hiszen a jelenlegi Ptk. csak a kölcsön azonnali hatályú felmondásáról rendelkezik.

9. A hitelszerződés az első szövegtervezetben

Bár az albizottsági koncepció szerint a hitelszerződésnek – a hitelviszony tágabb értelmezéséből kiindulva – a pénz és értékpapírügyletek élén kellene szerepelnie, a jelenlegi szövegtervezetben a VI. fejezetben – meglehetősen hátul – hitelkeretszerződésként kerül szabályozásra.

E szerződés – a korábbtól eltérően – nem a bankhitelszerződés elnevezést viseli, bár hitelezőként kizárólag „bank” van megjelölve a definícióban: *„Hitelkeret-szerződés alapján a bank köteles meghatározott összegig kockázatot vállalni oly módon, hogy – a szerződésben meghatározott feltételek megléte esetén – az adóssal kölcsön- vagy egyéb hitelművelet végzésére vonatkozó szerződést (finanszírozási szerződés) köt. Az Adós jutalék fizetésére köteles.”*

A meghatározás kifejezésre juttatja a hitelszerződés „keretszerződés” jellegét, mely az esetlegesen megkötendő ún. finanszírozási szerződések alapjául szolgál. Sajátos megfogalmazás a „kockázatvállalás” banki kötelezettsége finanszírozási szerződések

megkötésére. Ez a kockázatvállalás feltehetőleg azzal van összefüggésben – és ezért nem igazán érthető –, hogy a finanszírozás az adós egyoldalú szerződésalakítási jogától függ, azaz a hitelszerződésben meghatározott feltételek teljesülése esetén a bank „kénytelen” megkötni a finanszírozási szerződést. Természetesen a hitelszerződésben meghatározott feltételek között olyanok is lehetnek, amelyek az adós gazdasági feltételeiben való kedvezőtlen változás nemlétében fogalmazódnak meg, azaz nem következnek be az érdekbeli lehetetlenülésre okot adó körülmények (lásd később).

A koncepció – ellentétben a szövegjavaslattal – nem követi mélységében az egyéb egyedi szerződésfajták esetében követett részletességet.

A szabályozás újdonsága, hogy szabályozza a hitelkeret-szerződés felmondásával kapcsolatos esetköröket, oly módon, hogy lehetővé teszi az adós felmondási jogát is és eltérő felmondási időt állapít meg a rendes felmondásra a bank illetve az adós esetében. A banki felmondás a jelenlegi tervezet szerint 30 napos és módot ad a *clausula rebus sic stantibus* elv alapján a finanszírozási szerződés megkötésének megtagadására illetve az adós szerződés-létrehozási jogának elvesztésére (ha a hitelkeretszerződés a megkötni kívánt finanszírozási szerződés lényeges elemeit tartalmazza), ha a bank bizonyítja, hogy a létrehozni kívánt szerződést azonnali hatállyal felmondhatná vagy az adós vele kötött egyéb szerződést megszegett.

Véleményem szerint az azonnali hatályú felmondási okok egyike az ún. *cross default* eset, azaz az adósnak más szerződésben bekövetkezett szerződésszegése, így azt külön taglalni nem szükséges. Emellett, ha a bank csak meghatározott feltételek teljesülése esetén köteles a finanszírozási szerződést megkötni, úgy ezen feltételek között – amint már korábban említésre került – felsorolhatók a finanszírozási szerződés létrejöttének feltételei. Így nem kellene a finanszírozási szerződés megkötésének megtagadásáról külön rendelkezni.

Új megközelítés a szabályozásban az adós hitelkeret-szerződés felmondási joga, mely a szöveg szerint 15 napos, bármikor bekövetkezhet és feltétel nélküli. Minthogy a hitelkeret-szerződés visszterhes, természetesen az adósnak meg kell fizetnie a felmondási időre is a rendelkezésre tartási jutalékot. A hitelkeret-szerződés azonnali hatályú felmondására is van lehetőség a kölcsönszerződésre vonatkozó esetek alkalmazásával. (lásd ott)

Véleményem szerint – a koncepcióval ellentétben – hiányzik az „egyéb hitelműveletek” megfogalmazása. A Ptk. jelenlegi és jövőbeni szabályozása is diszpozitivitásából következően lehetőséget biztosít a feleknek, hogy jogviszonyuk tartalmi elemeit bővítsék. A hitelszerződés esetében erre a hitelező érdekei miatt kerül sor, növelve annak biztonságát az adósi kockázatokkal szemben.

III. A nemzetközi hitelszerződés

Első ránézésre is terjedelmes és túl részletezettnek tűnő dokumentum- komplexumokat takar a nemzetközileg használt hitelszerződés.

A részletes, bonyolult szabályozás indoka, hogy a pénzpiacok fejlettsége miatt az angol és az amerikai, az úgynevezett angolszász típusú szerződések uralják a világ - mondhatni, összes - bankjánál a finanszírozási dokumentumokat. A különböző országok eltérő belső jogszabályi rendszerének fennállása mellett a világszerte jellemző jogegységesítési törekvés egyik jó példája lehet a finanszírozásban uralkodó, túlnyomórészt azonos szerződési kikötésrendszerrel operáló hitelszerződés.

A szerződéses biztosítékrendszer azonban az adott adós ország jogrendszere által determinált, így a szerződést biztosító mellékkötelezettségek kikötése és érvényesíthetősége már nem standardizálható itt általában a lex rei sitae elv érvényesül, bár pl. az egységes európai polgári törvénykönyv megalkotása tehet ezirányban is jelentős lépéseket.

Az angolszász jogi gondolkodás precíz, szinte minden esetre megoldást tartalmazó szerződéses klauzulákat követel meg. Amikor elemezzük majd a gyakorlatban az úgyszólván mindig azonos tagolású, azonos típusú jognyilatkozatokat tartalmazó hitelszerződést, látni fogjuk, hogy igenis indokolt a részletes kikötésrendszer.

Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy a szerződéses szabadság elvére épülő, alapvetően diszpozitív Ptk. nem gondol és nem is gondolhat minden olyan eseményre, történésre, cselekményre és körülményre, amelynek a felek egymás közötti viszonyában éppen a kitűzött szerződéses cél megvalósulása érdekében jelentősége van. Jellemző példaként említhetjük, hogy a Ptk.-ban jelenleg külön kikötés nélkül nem azonnali hatályú felmondási ok a hitel összege vagy kamata esedékességgel megfizetésének elmulasztása.

Fontos annak megemlítése is, hogy ezek a típusszerződések *hitelezővédelem-centrikusak*, már ezért sem szerencsés mechanikus átvételük, így a klauzulák elemzésénél kitérünk arra is, hogy az adós mi módon próbálhat meg a maga számára elfogadható megoldásokat elérni.

A típus-hitelszerződés megfogalmazása angolszász eredete miatt angol nyelvű, még akkor is, ha a bank egy mintaszerződés magyar fordítását használja magyar nyelvű dokumentumként, ugyanis ez a dokumentum az angol jogi gondolkodás szerint íródott, emiatt tartalma igen gondos elemzést igényel. Mint említettük a nemzetközi hitelszerződés az angolszász jogintézmények „nemzetköziesítését” jelenti anélkül, hogy az adott ország jogrendszerébe be nem illő fogalmakat „honosítaná”, azaz beillesztené az adott ország polgári jogi szabályai közé. Nemzetközi hitelszerződés klauzulái amint azt a későbbiekben tárgyalt LMA dokumentáció³¹ mutatja

³¹ A Loan Market Association-t (LMA) 1996-ban hozták létre a másodlagos hitelpiac európai fejlesztésére. Céljuk, hogy a transzparencia, hatékonyság és a likviditás beépítését a hitlezési piacra akánlott dokumentáció bevezetésével, mely egységesítheti a piaci gyakorlatot. Az LMA napjainkban kb. 250 résztvevőt számlál, tagjai bankok, ügyvédi irodák és egyéb piaci szereplők.

standardizálhatóak, de a „lex rei sitae” elv nemzetközi bankgyakorlatbani alkalmazása miatt a biztosítékokra vonatkozó szabályok a biztosítékok hazai jogának uralma alatt állnak. Nem kizárt azonban, hogy az egységes európai polgári törvénykönyv megalkotása a jövőben felülírja a biztosítékok standardizálhatósága tekintetében fennálló „averziókat”.

1. A nemzetközileg használt hitelszerződés fogalma és típusai

A nemzetközi finanszírozásban a hitelszerződés ugyanúgy, mint a Ptk. szerint *írásbeli keretszerződés*, amelyben a hitelező egy meghatározott keret-összeget jutalék ellenében - bizonyos, igen szigorú feltételek bekövetkezése esetén - az adós rendelkezésére tart, és a szerződésben meghatározott feltételek megléte esetén kölcsönszerződést köt, vagy egyéb hitelműveletet végez.

A hitelszerződés két alapformában köthető meg: (i) megújuló hitel (*revolving credit*), illetve (ii) meghatározott lejáratú hitel (*term facility*).

- (i) A *megújuló hitel* az adós folyamatos működésének finanszírozására szolgál, például készletek finanszírozására. Ezért a hitelösszegek rendelkezésre tartásakor a hitelező elsősorban az adós kintlevőségeit, készleteit vizsgálja meg, és biztosítékai is elsősorban a vagyont terhelő zálogjog, illetve a kintlevőségek (árbevételek) engedményezése. A *visszafizetés felszólításra* történik, nem pedig előre meghatározott törlesztési ütemezés szerint, és a véglejáraton belül visszafizetés esetén a visszafizetett összeg újra igénybe vehető.
- (ii) A *meghatározott lejáratú hitel* jellemzője, hogy az adós meghatározott ütemezésben köteles törleszteni, és a már visszafizetett összeg *újra nem vehető igénybe*. Általában eszközök finanszírozására szolgál. Ennek megfelelően, a nyújtandó hitelösszeg nagyságának meghatározásához a hitelező elsősorban az eszközök értékét vizsgálja meg.

Biztosítéka pedig elsősorban az eszközökön alapított jelzálogjog vagy egyéb zálogjog.

A rendelkezésre tartott hitelösszeg mindkét típus esetében *három módon* vehető igénybe: (i) kölcsön; (ii) banki elfogadvány; (iii) okmányos meghitelezés útján.

A kölcsön útján történő igénybevételt, mint a legtipikusabb lehívási módot, kimerítően tárgyaljuk majd a hitelszerződési klauzulák elemzésénél. Ehelyütt csak annyit állapítunk meg, hogy a kölcsön (= lehívott és igénybe vett összeg) nem külön szerződés keretében kerül az adós rendelkezésére, hanem a hitelszerződés kínálja e módot az igénybevételre.

2. A hitelszerződés lényeges tartalmi elemei a nemzetközi gyakorlat szerint

A Financial Law Review-ban megjelent, Lee C. Bucheit ügyvéd cikke szerint³² a hitelszerződés a felek megnevezésén, a hitelösszegen, a hitel kamatán és jutalékon, a lehívási feltételek törlesztés ütemezésén és lejáraton kívül - igen szellemesen aposztrofálva - az alábbi szerződéses kikötéseket tartalmazza:

- (i) adós kijelenti, hogy nem volt „szófogadatlan” (*„nyilatkozatok és szavatosságok”*, azaz *„representations and warranties”*);
- (ii) adós kijelenti, hogy nem lesz „szófogadatlan” (*„kötelezettségvállalás tartózkodásra”*, azaz *„negatív covenants”*);
- (iii) adós megígéri, hogy „szófogadó” lesz (*„megerősítő kötelezettségvállalások”*; azaz *„affirmative covenants”*, beleértve a *„pénzügyi kötelezettségvállalásokat”*, azaz *„financial covenants”*);
- (iv) az adós „szófogadatlanságának” következményei

³² Lee C. Bucheit (Cleary, Gottlieb, Steen&Hamilton, N.Y Ügyvédi Iroda) The pari passu clause, the negative pledge clause, Financial Law Review, 1991. December, 13. oldal.

(„*szereződésszegés*”, azaz „*default*”);

- (v) hitelező számára nyújtott jogorvoslat, ha az adóst „szófogadatatlanságon” éri („*viták eldöntésének módja*”).

Az alább tárgyalandó klauzulák jószerivel minden nemzetközi hitelszerződésben megtalálhatók, bár felosztásuk, részletezettségük nem mindig azonos. E fejezet nagyrészt a Loan Market Association („*LMA dokumentáció*”) által használt mintaszerződés klauzuláit tárgyalja, illetve a Financial Law Review által közölt tartalmi elemekre vonatkozó megállapításokat.

Katarina Chovancová³³ az angolszász típusú hitelszerződések jellemzőinek megragadásánál ugyanazon ismérveket emeli ki, mint Lee C. Bucheit, azaz megállapítja, hogy az alapvető kikötések ugyan hasonlatosak a hitelszerződésekben, így lehívási feltételek teljesítése standard adósi kötelezettség, mely különböző dokumentumok benyújtásában áll, így pl. az adós alapítási dokumentumait, a megfelelő döntéshozó fórum engedélyét, független jogi szakértő jogvéleményét csatolni kell.

2.1 Nyilatkozatok és szavatosságok

Amint azt a hitelszerződés felek által bővíthető lényeges tartalmi elemei között említettük, a magyar jog is korlátlan lehetőséget biztosít a felek számára azon kritériumok meghatározására, amelyek a hiteldöntés alapjául szolgáló lényeges tényeket és problémákat tárhatnak fel a hitelező számára. Ezen kijelentések olyan felelősségvállalások, amelyek a lehívási előfeltételek alapját képezik, és elengedhetetlenek a kötelezettségvállalások struktúrájának kialakításához és azok megvalósulása ellenőrzéséhez.

A kijelentések – mint azt a későbbiekben látni fogjuk – igen részletesen megfogalmazottak. Felölelik (i) az adós létének és működésének jogi szempontból releváns aspektusait; és a (ii)

³³ Katarina Chovancova: Banking credit agreements according the English law (www.nbs.sk/Biatec)

gazdasági-pénzügyi működésére vonatkozó nyilatkozatait is.

Igen lényeges, hogy e kijelentésekre a hitelező anélkül jogosult támaszkodni, hogy kötelezettsége állna fenn a hitelnyújtás előtt megvizsgálni azok létét és fennállását, sőt azok teljességére és valóságára akkor is alapozhatja hiteldöntését, ha módjában állt bizonyos mértékű átvilágítást végezni adósára vonatkozólag, a tények fennállásának ellenőrzése végett.

Az átvilágítás („*due diligence*”) jelentőségéről a későbbiekben szót kívánunk még ejteni.

Fontos annak leszögezése is, hogy e nyilatkozatok megtételénél általános érvennyel nem fogadható el a hitelező számára, hogy az adós olyan megszorításokat tegyen, amely szerint azok „*lényegében*” teljesek és valósak, vagy hogy fennállásuk deklarációja az „*adós legjobb tudomásához*” kötött. Ilyen típusú korlátozások összességében lerontják a kijelentések súlyát és komolyságát. Az erőviszonyok függvényében azonban mód lehet bizonyos kijelentések általános érvényének limitálására, amennyiben azok az adós üzletével, eszközeivel vagy biztosítékaival kapcsolatosak, de csak megfelelő „ellentételezés”, például pótlólagos biztosítékok adása mellett.

Ezen nyilatkozatok a szerződés olyan lényeges tartalmi elemeinek tekintendők, amelyek fennállása nélkül a hitelező a szerződést nem kötötte volna meg, és ezért megsértésük olyan súlyos szerződésszegésnek minősül, amely a szerződés azonnali hatályú felmondását teszi lehetővé. Emellett, ugyanezen nyilatkozatok megsértése eredményezhet elállást is a Ptk. 524.§-ában meghatározott esetekben.

2.1.1 Az adós létezésére, működésére vonatkozó (jogi tartalmú) nyilatkozatok³⁴

³⁴ K. Chovenacova ugyanúgy csoportosítja a szavatossági nyilatkozatokat idézett művének 3. oldalán.

Jogállás

Az adósnak ki kell jelentenie, hogy a magyar (illetve más külföldi) jog alapján érvényesen létrejött és törvényesen fennálló társaság. Az ezt tanúsító cégkivonatot a szerződéshez csatolni kell. Igazolnia kell továbbá, hogy kellő felhatalmazással és engedélyekkel rendelkezik üzleti tevékenysége végzéséhez a bejegyzés országában, illetve mindenütt másutt, ahol ilyen tevékenységet folytat.

Társasági struktúra, jegyzett tőke

Az adós részvényeseit/üzletrész-tulajdonosait a szerződés mellékleteinek tartalmaznia kell, feltüntetve a tulajdoni arányokat, beleértve legtöbbször a tulajdonosok közvetlen és közvetett tulajdonosait is. Erre a kiterjedt cégstruktúrájú adósok esetében azért van szükség, mert a cégcsoporton belüli átstrukturálás folytán az adós pénzügyi helyzetét érintő olyan változtatásokra kerülhet sor, ami a hitelező érdekét - a visszafizetésre gyakorolható negatív hatása miatt - sértheti.

Tulajdonképpen ugyanezen célt szem előtt tartva, ugyancsak nyilatkoznia kell az adósnak érdekeltségeiről is. Az adós jegyzett tőkéje a szerződés aláírásakor szintén deklarálandó.

Kellő felhatalmazás

Az adósnak nyilatkoznia kell, hogy a hitelszerződés aláírásához, az abban foglalt kötelezettségei teljesítéséhez nincs szüksége harmadik személy hozzájárulására vagy értesítésére, valamint, hogy a szerződést, mellékleteit nem szükséges magyar bíróságnál vagy hatóságnál nyilvántartásba venni, továbbá nem terheli illeték, vagy más ehhez hasonló díjfizetési kötelezettség a hitelszerződéssel kapcsolatban.

Ha a társasági alapidokumentumok szerint, például taggyűlési felhatalmazás kell ahhoz, hogy az adós a szerződés szerződő felévé váljék, úgy utalni kell arra, hogy ehhez a szükséges felhatalmazást

megszerezte, és azt csatolni is kell a szerződéshez.

Összeférhetetlenségtől való mentesség

Az adósnak ugyancsak deklarálnia kell, hogy (i) a hitelszerződés adós általi aláírása, valamint a benne foglalt kötelezettségek teljesítése nem sérti, illetve nem szegi meg az adós alapítási okiratait (ez alatt az adósra vonatkozó jogszabály szerint az adós társasági jogi formájának megfelelő dokumentumokat kell érteni, például társasági szerződést); továbbá (ii) nem okoz az azokban foglaltakkal kapcsolatban bármiféle mulasztást; (iii) a hitelszerződés nem ütközik a magyar jog - ha az adós más országban is üzleti tevékenységet végez, az ott érvényes jog - rendelkezéseibe (a "magyar jog" alatt a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. tv.-ben foglalt jogszabályokat kell érteni).

Aláírás és érvényesíthetőség

Az adósnak nyilatkoznia kell arról, hogy a szerződést cégszerűen írta alá, és az az adós jogszerű, érvényes kötelezettségvállalását tartalmazza, amely vele szemben a magyar jog (illetve az adósra érvényes hazai jog) alapján kikényszeríthető, figyelembe véve a csőd- és felszámolási, illetve egyéb, kötelezően alkalmazandó jogszabályok korlátozásait.

(Az „egyéb, kötelezően alkalmazandó jogszabályok” főként a Vht.-re utalnak.)

Nincs szerződésszegés

A hitelnyújtás egyik leglényegesebb nyilatkozata arra vonatkozik, hogy az adós nem követett el szerződésszegést egyetlen olyan szerződés tekintetében sem, melyben szerződő fél. Nem áll fenn továbbá, és - legjobb tudomása szerint - nem fenyeget szerződésszegés egyetlen olyan szerződésben sem, amelyben az adós szerződő fél. A hitelszerződés megkötése továbbá nem ütközik hatósági határozatba, bírósági ítéletbe, nem ütközik az adós üzleti

tevékenységével kapcsolatos engedélybe, hatósági jóváhagyásba; nem keletkeztet jogot harmadik személynek bármely olyan szerződés vagy kötelezettségvállalás felmondására, módosítására, újratárgyalására, amely ez által lényegesen hátrányosan érintené az adós üzleti tevékenységét, eszközeinek megterhelésével járna, vagy előrehozná bármely fizetési kötelezettségét.

A klauzula *megfogalmazása* - az erőviszonyok függvényében - több ponton *enyhíthető*:

- a *"bármely szerződés"* fogalma szűkíthető más *„lényeges szerződésre"* (értve ez alatt például az adós főtevékenységéhez közvetlenül kapcsolódó szerződéseket), de mindenképpen fednie kell azokat a szerződéseket, melyekben úgynevezett *cross default* (lásd később) klauzula van;
- a szerződésszegés fogalma szűkíthető *„súlyos szerződésszegésre"* (amelynek jogkövetkezménye az azonnali hatályú felmondás);
- a *„nem követett el"* kifejezés korlátozható a múlt olyan időszakára, amelyből még igények keletkezhetnek (az elévülési idő figyelembevételével).

Nincsenek perek

Az adósnak ki kell jelentenie, hogy nincsenek folyamatban perek, illetve egyéb jogi vagy hatósági eljárások, amelyet az adós indított vagy vele szemben indítottak, vagy amely - bármely egyéb módon - összefügg az adós üzleti tevékenységével, pénzügyi helyzetével, a tulajdonában levő, vagy általa az üzleti működéséhez használt eszközökkel. Nincsenek olyan eljárások sem folyamatban, amelyeknek esetleges hatása az, hogy megakadályozza, késleltesse, jogellenessé tegye a szerződésben szándékolt ügyleteket. Az adósnak ki kell nyilvánítania azt is, hogy legjobb tudomása szerint nem fenyeget olyan eljárás és nem történt olyan esemény, illetve nem áll

fenn olyan körülmény, amely ilyen eljárás megindításához okot adhatna vagy alapul szolgálhatna.

Amint a megfogalmazásból látszik, az első bekezdés szerinti deklarációnak számon kérhetőnek kell lennie, tényeken és nem az adós „*legjobb tudomásán*” kell alapulnia.”

Amennyiben léteznek adóssal szembeni perek, azokat az adósnak - a szerződéskötést megelőző együttműködési kötelezettsége keretében - a hitelező tudtára kell adnia oly módon, hogy azok listája és esetleg rövid leírása a hitelszerződés mellékletét képezze. Amennyiben folyamatban vannak adós elleni eljárások, az adósnak nyilatkoznia kell arról, hogy az ott követelt igényeket jóhiszeműen vitatja.

A fenyegető eljárások esetén méltányolható az adós „*legjobb tudomása*” szerinti szűkítés, ugyanakkor itt az adós arra is nyilatkozik, hogy nem áll fenn olyan körülmény, amely okot adhatna ilyen eljárásra, azaz például minden fizetési és egyéb kötelezettségét határidőben teljesítette.

Jogszabályokkal való összhang

Fontos felelősségvállaló nyilatkozat, hogy az adós minden ránézve kötelező erejű olyan jogszabállyal - beleértve a környezetvédelmi jogszabályokat is - összhangban van, amelynek megsértése az adós létezését és működését lényegesen hátrányosan befolyásolná.

A megfogalmazás e módja már bizonyos engedményeket tett az adós javára, nevezetesen a jogszabályokkal való összhangot arra a mértékre szűkítette, amelynek megsértése az adós létezését és működését „*lényegesen hátrányosan befolyásolná*”. (Bár a feltételes mód alkalmazása az adóst további szűkítésekre indíthatja.) Az idézett megfogalmazás nyilvánvalóan olyan jogszabálysértések nemlétére utal, amelyek létezésük esetén összefüggésbe hozhatóak lennének a hitelösszeg szerződés szerű visszafizetésével, azaz a hitelbírálat alapjául szolgáló tények valóságtartalmával. Az összefüggés azonban

nem közvetlenül az adós fizetési képességére szűkül le, hiszen például az is lényeges negatív hatást jelent, ha az adós a társasági jog valamely kógens szabályát sérti meg.

Az adós társasági dokumentumaival való összhang

Nem elegendő az adós részéről annak kinyilvánítása, hogy a társaság az alkalmazandó jog előírásai szerint rendben létesült, hanem a szerződésben azt is vállalnia kell, hogy a hitelszerződés összhangban van az alapító okiratával/alapszabályával/társasági szerződésével (amely az adott társasági formára alkalmazandó) és valamennyi belső szabályzatával is.

A társasági jog által előírt alapidokumentumokban foglaltak betartásának követelménye nem igényel magyarázatot. A belső szabályzatokkal való összhang azért lényeges, mert a tulajdonosok által elhatározott, az adós működését szabályozó rendszabályoknak a betartása adja az adós üzletvitelének megítélésére vonatkozó információk alapját, amelyek szintén részét képezik az adós hitelképessége bírálatának.

2.1.2. Az adós gazdasági-pénzügyi működésére vonatkozó nyilatkozatok³⁵

Rendes üzletmenet

Nem csupán jogi jelentőségű nyilatkozat annak kijelentése, hogy az adós a legutolsó pénzügyi beszámoló óta (időpontja megjelölendő) a rendes üzletmenet szerint működik.

A „*rendes üzletmenet*” fogalmát további nyilatkozatok töltik meg tartalommal, amelyeket a következőkben ismertetünk. Lényege: az adós változatlan helyen (székhelyén és/vagy telephelyén), érvényes engedélyekkel, a tevékenységi *körébe* tartozó üzleti tranzakciókat végzi, abban a szokásos mederben, ahogyan azt a hitelező számára bemutatta.

³⁵ K. Chovencova ugyanezt a csoportosítást követi idézett cikkének 4. oldalán.

Üzletvitel helye

Az adósnak nyilatkoznia kell, hogy kizárólag a hitelező számára közölt székhelyen és telephelyeken folytatja tevékenységét.

A közlés az adós különböző joghatóságok alá tartozó - például külföldön, fióktelepe vagy érdekeltsége útján ellátott - tevékenysége esetén kiemelt jelentőségű lehet, hiszen az adós kinyilvánítja ezúton is a hitelező felé, hogy hol rendelkezik még üzleti tevékenységgel, ily módon vagyontárgyakkal.

Engedélyek

Igen lényeges az engedélyek meglétének deklarálására vonatkozó nyilatkozat, hiszen ezek érvényben léte mellett folytathatja az adós azt az üzleti tevékenységet, amelyből a hitel visszafizetéséhez szükséges jövedelme származik. Így ki kell jelentenie, hogy üzleti tevékenységéhez kizárólag a hitelszerződés mellékletében közölt engedélyek szükségesek, amelyek módosítás nélkül érvényesek. Az adós az engedélyben foglaltakat maradéktalanul betartja és betartotta, nem merült fel olyan tény, helyzet vagy körülmény, amely jogot keletkeztetne bármely engedély érvénytelenítésére, megváltoztatására, átruházására, módosítására vagy visszavonására.

Tulajdonjog az eszközökön

Fontos adósi kijelentés, hogy kizárólagos, korlátozásmentes (azaz per-, igény- és tehermentes) tulajdonában vannak a hitelszerződés *biztosítékául* (megjelölendő a biztosíték fajtája, például jelzálog, kézizálog, óvadék stb.) *szolgáló eszközök*, amelyeket a szerződés melléklete sorol fel. Az eszközökön az Szvt. által meghatározott, természetesen ingó és ingatlan eszközök is értendők.

Amennyiben az adós más hitelezővel szemben fennálló kötelezettsége teljesítése miatt már biztosítékokat nyújtott más hitelezőknek, azokat köteles a szerződés mellékletében felsorolni. A regisztrált jelzálogjogon, kézizálogjogon, óvadékon kívül gondolni kell e

helyütt azokra a törvényes zálogjogokra is, amelyeket a Ptk. az egyes szerződéstípusoknál szabályoz, például a vállalkozási szerződés 397.§. (2) bekezdés, a bérleti szerződés 429.§ (1) bekezdés stb. esetében.

A biztosítékokra vonatkozó jogszavatosságokon kívül a hitelező az adós *teljes vagyonára* kiterjedő nyilatkozatot is szokott kérni, hiszen azok eladásából is származhatnak bevételek, amelyeket a hitel visszafizetésére kell fordítani. Természetesen az értékesítéshez kell a hitelező hozzájárulása. Ezért az adós kijelenti, hogy kizárólagos, korlátozásmentes tulajdonát képezik a szerződés mellékletében közölt ingó és ingatlan eszközök. Az adós kijelenti továbbá, hogy a közölt ingó és ingatlan eszközön kívül más eszközökkel nem rendelkezik, és nem kötött más eszközök tulajdonjogának megszerzésére megállapodást. Az adós deklarálja továbbá, hogy a tulajdonában álló ingatlanokra kisajátítási eljárás nem folyik és azt nem is kezdeményezték, továbbá nincs tudomása semmiféle más, az ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonszerzésről a tulajdonában levő ingatlanokra nézve, például hatósági határozatról, elbirtoklásról, ráépítésről.

„Pari passu” rangsor (azonos rangsor a hitelezők között)

Az adós szavatolja, hogy a hitelszerződésben vállalt pénzügyi kötelezettségei legalább azonos módon rangsorolnak más nem biztosított, és alárendelt hitelezők követelésével, kivéve a jogszabályok (értve ezalatt a Cstv.-t) alapján kötelezően figyelembe veendő kötelezettségeket.

A *„Pénzügyi kötelezettségek”* vonatkozhatnak az adós valamennyi kötelezettségére is (ideértve pl. a halasztott fizetéseket is), vagy csupán bizonyos kategóriákra, pl. csak hitel- és kölcsönszerződésekre. (Lásd *„Pénzügyi kötelezettségek”* illetve *„Kötelezettségek” fogalom-meghatározásáról írtakat.* *„Az ügyfél azon nyilatkozata, amelyben kötelezettséget vállal arra, hogy az*

eddig, illetve a jövőben felvett hitelek biztosítékai nem nyújtanak kedvezőbb pénzügyi illetve jogi helyzetet más hitelezőknek, továbbá ezen biztosítékok vagy kötelezettségvállalások más hitelezők részére nem nyújtanak kielégítési elsőbbséget, mint amit az Ügyfél bármely Szerződésben a Társaság számára biztosított.³⁶.)

Bérleti jogok és lízingjogosultságok

Sokszor - tipikusan a projektfinanszírozásnál - a hitelező biztosítékául szolgál a bérleti szerződésekből eredő árbevételek engedményezése. Az engedményezés alapjául szolgáló jogosultságok vizsgálata, illetve az azokra vonatkozó adósi nyilatkozat beszerzése a hitelező elemi érdeke. Ezért az adósnak ki kell jelentenie, hogy kizárólag a hitelszerződés mellékletében felsorolt bérleti jogok és lízingjogosultságok illetik meg. Kijelenti továbbá, hogy a bérelt és lízingelt eszközök jó állapotban vannak; az esedékes bérleti/lízingdíjakat határidőben megfizette; a lízing-, illetve bérleti szerződésben vállalt valamennyi kötelezettségét teljesítette; a bérleti/lízingszerződések lehetővé teszik az azokból származó jogok átruházását, vagy ha azt a bérbeadó hozzájárulásához kötik, a hozzájárulást a bérbeadó alapos ok nélkül nem tagadhatja meg, vagy nem késleltetheti.

Szellemi tulajdonhoz fűződő jogok

Az adós rendes üzletvitelét segítő szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos szavatosság standard kikötése a hitelszerződéseknek. Ez esetben nyilatkozni kell, hogy az adós üzletviteléhez használt, illetve annak folytatásához szükséges minden szellemi tulajdonjog, úgymint védjegyhez, márkanévhez, szerzői joghoz, ipari mintához, szabadalmi joghoz, használati joghoz, termékleíráshoz, know-how-hoz stb. fűződő jog az adós tulajdonában van, illetve azokat érvényes szerződések keretében használja, e jogokat nem ruházta át, illetve nem terhelte meg oly módon, hogy az az adós üzletvitelét

³⁶ A „Pari passu” klauzulának megfogalmazására egy jellemző példa: Erste Faktor üzletszabályzatának 7. oldal.

befolyásolná. Minden, a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok használatához szükséges bejegyzés és iktatás megtörtént és érvényes.

Az adós üzleti tevékenysége

Az adós legjobb tudomása szerint - nem sérti harmadik személyek szellemi tulajdonhoz fűződő jogát. Ez utóbbi kijelentés gyakorlati jelentőségű, hiszen előfordulhat, hogy az adós jogellenesen használ például egy olyan szoftvert, amely működéséhez elengedhetetlen, és a jogellenes használat következményeként a jogosult megfoszthatja az adóst annak működtetésétől, olyan anyagi hátrányt okozva ez által, amely hátrányosan befolyásolhatja a kölcsön visszafizetését.

Pénzügyi dokumentumokkal kapcsolatos nyilatkozatok

Különösebb magyarázatot nem igényel a pénzügyi dokumentumok, az azokkal kapcsolatos információk szolgáltatásával összefüggő nyilatkozatok fontossága. Idesorolhatjuk a pénzügyi beszámolókkal, az üzleti könyvekkel és nyilvántartásokkal, valamint az adók megfizetésével összefüggő deklarációkat.

- Pénzügyi beszámolók

Az adósnak deklarálnia kell, hogy a hitelező rendelkezésére bocsátotta a szerződésben megjelölt üzleti évre vonatkozó pénzügyi beszámolóját, amely - az Sztv.-vel összhangban - valós képet mutat az adós pénzügyi helyzetéről és üzletmenetéről.

A vonatkozó évi pénzügyi beszámoló elkészítése időpontjában nem volt olyan (feltételes vagy egyéb) kötelezettségvállalás - például garancia -, amelyet az nem tartalmazott, vagy amely tekintetében tartalékot nem képeztek, továbbá az adós társaságnak nem volt olyan, még be nem következett, de előre látható vesztesége – például egy bíróság előtt folytatott per elvesztése –, amelyet a pénzügyi beszámolója nem tartalmazott, vagy amely tekintetében tartalékot nem képeztek, és amely veszélyeztetheti az adósnak a hitelszerződésből eredő kötelezettségei teljesítését.

Az adós tárgyalási pozíciója azzal javítható, ha megpróbálja a hitelezőnek feltárni potenciális veszteségeit, és meggyőzni a hitelezőt, hogy a veszteségek anyagi kihatásai nem érintik a hitelszerződésből eredő kötelezettségek teljesítését. Természetesen igen körültekintően kell eljárni, mert - a később tárgyalt - az egyéb szerződésekben egyidejű szerződésszegést okozó, úgynevezett *cross default* esetek kiválthatják, a jelen szerződésben beálló szerződésszegés mellett, a más adósi szerződések szerinti szerződésszegést is, „dominószerűen elindítva” a szerződések láncolatának azonnali hatállyal történő megszüntetését.

- Üzleti könyvek és nyilvántartások

Az adós üzleti könyvei és egyéb nyilvántartásai teljesek és hibátlanok, azokat a (magyar) számviteli szabályoknak megfelelően vezették, illetve azok jelentős eltérést vagy tévedést nem tartalmaznak, illetve tükröznek.

Adók

Az adós bejegyzése óta, megfelelő időben benyújtott minden olyan adóbevallást, amelyeket a vonatkozó jogszabályok szerint kötelező volt benyújtani, és azok valósághűek, hibátlanok és teljesek; az adós a megfelelő határidőben befizetett továbbá minden olyan adót, amelyet a jogszabályok alapján be kellett fizetnie. Nincs az adós ellen kilátásban vagy függőben semmiféle adóval kapcsolatos követelés, illetve ha van ilyen követelés, azt az adós jóhiszeműen, a törvényes határidőben vitatta.

Teljes közzététel

A nyilatkozatok teljes körét érintő *átfogó kijelentés*, amely szerint az adós a hitelezőt pontosan és hiánytalanul tájékoztatta minden olyan tekintetben, amely a hitelező hitelbírálatára nézve lényeges, továbbá nem közölt semmiféle valótlan, és nem tartott vissza semmi olyan lényeges tényállítást, amely a hitelszerződésben foglalt

nyilatkozatokat félrevezetővé tenné. Az adós tudomása szerint nincs olyan tény, amely jelentős vagy káros pénzügyi vagy egyéb hatással lenne az adós üzletvitelére, vállalkozásaira, eszközeire, üzleti kilátásaira.

2.2. Kötelezettségvállalások

A kötelezettségvállalások a hitelező számára biztosítják az adós megfelelő mértékű pénzügyi stabilitását, az adós jogait korlátozzák tulajdonának használatában és korlátozzák abban is, hogy más hitelező számára biztosítékot ajánljon fel.

2.2.1. Tiltó kötelezettségvállalások

Az angolból magyarra átfordított, úgynevezett „negatív” kötelezettségvállalások minden olyan kötelezettségvállalást jelölnek, amelyek tiltást jelentenek az adós számára: meghatározzák, illetve behatárolják mozgásterét új kötelezettségek vállalása, társasági struktúrájának, üzletvitelének megváltoztatása, illetve eszközeinek elidegenítése vagy megterhelése terén.

Mint már említettük, a kötelezettségvállalások a felelősségvállaló nyilatkozatokra épülnek, sokszor az azokban megerősített állapot jövőbeni fennállását szavatolják azzal, hogy az adós kötelezettséget vállal, hogy az ott deklaráltakhoz képest - a hitelező hozzájárulása nélkül - nem idéz elő változásokat.

Megfogalmazásuk azért nem okoz gondot, hiszen tiltani elég egyszerű, de a jogászi hozzáértést a felek megállapodásától függő kivételek meghatározása teszi szükségessé. Kivételekre pedig szükség van ahhoz, hogy a hitelező ne kösse annyira gúzsba adósát, amivel - saját érdekeivel is ellentétesen - veszélyeztetheti a hitel visszafizetését. Ezeknek a kikötéseknek a megalkotása tehát a legnagyobb türelmet, a legtöbb időt és a legnagyobb jogászi leleményességet igényli. Sorrendjük tulajdonképpen tetszőleges, de megpróbáljuk ezeket is, a szerződéses nyilatkozatoknál megszokott

módon két részre bontani: (i) az adós létezésével és működésével kapcsolatos jogi természetű kötelezettségvállalásokra és ii) az adós gazdasági-pénzügyi működésével összefüggő kötelezettségvállalásokra.

(i) *Az adós létezésével és működésével kapcsolatos jogi természetű kötelezettségvállalások*³⁷

A hitelező elemi érdeke, hogy a hitelbírálatkor megvizsgált és tudomásul vett, az adós társasági jogi létezésére és működésére vonatkozó állapot a hiteljogviszony teljes időtartama alatt fennálljon. Ennek érdekében az adós az alábbi kötelezettségvállalásokat teszi:

Társasági struktúra, jegyzett tőke (részvénytársasági formánál).

Az adós kötelezi magát, hogy nem bocsát ki részvényt, nem nyújt részvényekre vonatkozó vételi jogot (opciót), nem bocsát ki átváltoztatható kötvényt, kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

Itt kivételként általában a már folyamatban lévő részvénykibocsátások szerepelnek vagy azok, amelyek még nincsenek ugyan folyamatban, de a társaságot kötelező szerződés szerint egy bizonyos időpontban bekövetkezhetnek, például privatizáció esetén a megszerzett részvénytömb mellé újabb részvények megszerzése.

Osztalékfizetés

Az adós vállalja, hogy nem határoz el, illetve nem fizet osztalékot vagy hasonló jellegű bármely kifizetést a tulajdonosoknak, illetve nem fizet tanácsadói díjat és más - nem piaci feltételekkel kötött szerződésből származó - ellenértéket részvényeseinek, vezető tisztségviselőinek, érdekeltségeinek, kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

Itt legtöbbször a menedzsmentszerződésekben meghatározott

³⁷ K. Chovenacova ugyanígy csoportosítja az idézett művének 4. cikkében.

összegeket, a rendes üzletmenetbe tartozó szerződésekből származó fizetéseket tekintik kivételnek, természetesen csak akkor, ha a kifizetés nem válthat ki szerződésszegést, azaz nem veszélyezteti a hitel visszafizetését.

Új érdekeltségek

Az adós nem hozhat létre, nem szerezhethet meg új érdekeltséget, kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

Itt az adós már meglévő érdekeltségei, illetve az általuk létrehozott érdekeltségek kivételt képezhetnek, de csak egy „*ízig*”; a többszörösen közvetett tulajdonlás ugyanis a struktúrát már átláthatatlanná teszi.

Meglévő tulajdoni struktúra fenntartása az érdekeltségekben

Az adós nem adhatja, illetve más módon sem idegenítheti el (apport, ajándékozás) érdekeltségeit/részvényeit/üzletrészeit és nem engedheti meg, hogy bármely érdekeltsége eladja, vagy elidegenítse bármely részvényét (üzletrészét), kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

Itt kivételként általában az adósnak vagy az adós meghatározott más érdekeltsége részére történő eladást vagy elidegenítést jelölik meg.

Átalakulás tilalma

Az adós társaság nem alakulhat át, nem egyesülhet, nem válhat szét, nem végezhet reorganizációt, nem határozhat el végelszámolást. Harmadik személynek nem adhatja el, illetőleg nem adhatja bérbe az üzletvitelhez szükséges eszközöket vagy az üzlet jelentős részét.

Az átalakulás tekintetében kivételként szokták használni az adós által deklarált érdekeltségcsoporton belüli változásokat. Az „*üzletvitelhez szükséges jelentős eszközök*”; illetve „*az üzlet jelentős része*” valamilyen módon, akár összegszerűen is körülírandó a szerződésben.

(ii) Az adós gazdasági-pénzügyi működésével kapcsolatos jogi természetű kötelezettségvállalások

A klauzulák - az összefoglaló névből is kitűnően - az adós üzleti működésének kereteit jelölik ki.

Üzletvitel

Az adós kötelezettséget vállal arra, hogy nem köt olyan megállapodást, amelynek eredményeképpen üzleti tevékenységét harmadik személy látja el vagy irányítja. Az adós nem változtathatja meg a társaság üzletének a természetét.

„A harmadik személy által folytatott üzleti tevékenység” pontosításra szorul. Nyilvánvalóan e személy nem hozhat létre változásokat az adós üzletében, illetve üzletvitelében. Az üzlet természetének megváltoztatása még az adós által sem megengedett, noha e változások akkor jelenthetnek gondot a hitelezőnek, ha összefügghetnek az adós gazdasági megítélésével, gazdasági helyzetének rosszabbodásával vagy bizonytalanabbá válásával. Ennek ellenére a hitelezők általában nem engedik a változások megítélésére vonatkozó utalások beépítését, legfeljebb arra hajlanak, hogy a hozzájárulásuk *„ésszerűen ne legyen megtagadható vagy késleltethető”*.

Eszközök elidegenítése

Az adós nem adhatja el, nem adhatja bérbe, nem ruházhatja át, illetve nem engedheti át az eszközei feletti rendelkezési és használati jogot, kivéve a hitelszerződés mellékletében foglaltakat.

Itt kétféle megfogalmazással kívánjuk megvilágítani azon *kivételeket*, amelyek esetében az elidegenítés (megterhelés) megvalósulhat:

(i) Az első megközelítésben:

- rendes üzletmenet körében, rendes piaci értéken megvalósuló jóhiszemű eladások, bérbeadások, átruházások és átengedések;
- az üzlet szempontjából jelentős értéket nem képviselő eszközök vagy már számvitelileg leírt eszközök;
- az éves pénzügyi tervben szereplő eszközök értékesítése.

(ii) A második megközelítésben:

- a rendes üzletmenet körébe tartozó értékesítések, illetve jogügyletek;
- a szokásos piaci feltételek között végrehajtott jogügyletek;
- a rövid lejáratú likviditáskezelés;
- az adós és érdekeltségei közötti, a szokásos piaci értékesítési árnál nem magasabb áron történő vagyonértékesítés;
- a hitelező előzetes beleegyezésével történő értékesítés (azzal, hogy az ilyen hozzájárulás ésszerű ok nélkül nem tagadható meg).

(i) Az első változat az éves pénzügyi tervben szereplő eszközök értékesítésére vonatkozó kiterjesztés miatt méltányos és rugalmas megoldás. A hitelező hozzájárulásával történő értékesítésre való utalás azért nincs feltüntetve, mert az valamennyi tiltó kötelezettségvállalás alóli mentességre igaz.

(ii) A második *eset „újdonsága”* a rövid lejáratú likviditáskezelés, amely nyilván átmeneti likviditási problémák megoldása érdekében történő értékesítéseket takar. A *”rövid lejárat” időtartama* e megfogalmazásnál nincs meghatározva, hogy hányszor lehet erre hivatkozva eszközt értékesíteni. A

likviditási probléma nagysága nyilvánvalóan nem változtathatja meg a pénzügyi mutatók szerint vállalt kötelezettségeket.

Befektetések

Az éves pénzügyi tervében meghatározottakon kívül az adós nem szerezhethet meg eszközöket, nem nyújthat kölcsönöket, nem fektethet be vállalkozásokba, nem vásárolhat értékpapírokat, és ezt nem engedheti meg ezt érdekeltségeinek sem. Az „*érdekeltség*” fogalma a hitelszerződés szempontjából a felek által meghatározott adósi érdekeltség, nem feltétlenül az adós összes érdekeltségét jelenti, kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

Itt kivételt jelenthetnek a rendes üzletmenet körébe tartozó kötelezettségvállalások, továbbá az egy bizonyos összeghatár alatti kötelezettségvállalások és az árfolyamkockázat kivédésére szolgáló, úgynevezett *hedge* ügyletek.

Adósságvállalás

Az adós kötelezi magát arra, hogy a hitelszerződés időtartama alatt nem vállal adósságot, kivéve (i) a hitelezővel szemben a szóban forgó hitelszerződésben vállalt adósságot; és (ii) más megengedett adósságokat.

Az „*adósság*” fogalma felölelheti az alábbiakat: (i) minden hitellel, kölcsönrel kapcsolatos adósságot; (ii) banki elfogadványból, okmányos meghitelezésből vagy garanciából eredő kötelezettségeket; (iii) váltóból, kötvényből és más értékpapírokból eredő kötelezettségeket; (iv) tulajdonjog-fenntartással történő adásvételből származó vételár-fizetési kötelezettségeket; (v) lízingből vagy bérleti jogviszonyból származó kötelezettségeket; (vi) áruszállításból vagy szolgáltatások igénybevételéből származó kötelezettségeket; (vii) vételi jogból vagy visszavásárlásból származó kötelezettségeket.

Az adósság fogalmi meghatározását több hitelszerződésbeni kikötés szempontjából lényeginek kell tekinteni, így például az

adósságszolgálati mutatók kiszámításánál, a további adósságvállalás tilalmánál, a további megterhelés tilalmánál és az úgynevezett *cross default* szerződésszegésnél (lásd később). Ezért a hitelező és az adós a saját érdekének megfelelően tágítani, illetve szűkíteni igyekszik a klauzulát.

A hitelező érdeke nyilvánvalóan az, hogy még a mérleg alatti tételek (például garanciák) és a nem hiteljogviszonyból (például áruszállítások, bérleti/lízing jogviszony, adásvétel) eredő adósi kötelezettségek is bekerüljenek az adósságfogalomba.

Ezzel szemben az adós arra törekszik, hogy a klauzula - lehetőség szerint - csak a hitelből/kölcsönből származó kötelezettségeit fedje le, és joga legyen arra, hogy más hitelezőktől is finanszírozást szerezzen. Szélsőséges esetben az is elképzelhető, hogy az adósnak csak az tiltott, hogy más hitelezőtől ugyanolyan „*jelleg*”; azaz hasonló vagy azonos futamidejű, célú hitelt/kölcsönt vehessen fel.

Az adós győzelmét jelenti a hitelező felett, ha csak előzetes értesítést kíván meg a hitelező a más pénzügyintézettől történő hitelfelvétel igénybevétele előtt (tehát ez esetben a későbbi hitelszerződést az adós előzetes engedély nélkül kötheti meg).

Az LMA dokumentáció „adósság” alatt valamennyi kötelezettséget ért (akár mint főkötelezettség, akár mint mellékkötelezettség merült fel), és amely pénz fizetésére vagy visszafizetésére vonatkozik, akár jelenleg, akár jövőben, akár ténylegesen, akár eshetőlegesen (feltételesen) merül fel.

A „*Pénzügyi kötelezettségvállalás*”, melynek fogalma, mind a terhelési tilalomnál, mind az ún. „*cross default*”-nál jelentős, az alábbiak szerint kerül megfogalmazásra („*Megengedett terhek*”):

- kölcsönvett pénz;
- elfogadvány útján felvett kölcsön;
- bármely értékpapír (pl. kötvény, letéti jegy) útján felvett

kölcsön;

- pénzügyi lízing;
- értékesített vagy leszámított követelés;
- kereskedelmileg kölcsönnek minősülő ügyletből származó összeg (pl. halasztott fizetés, részletvétel);
- származtatott fedezeti célú ügylet;
- garancia ügyletek;
- bármely olyan biztosíték, melynek értéke az (...) összeget nem haladhatja meg.

Terhelési tilalom („negative pledge”)

„olyan nyilatkozat, amelyben az Ügyfél kötelezettséget vállal arra, hogy a Társaság előzetes írásbeli jóváhagyása nélkül nem alapít terhet vagy bármilyen formájú ügyleti biztosítékot jogain, eszközein, bevételein, ingó és ingatlan vagyonán, továbbá ha a jövőben a Szerződés futamideje alatt, ha más harmadik személlyel az általa kötött szerződésben a Szerződést biztosító fedezeteknél kedvezőbb biztosítékot nyújt, akkor ezen kedvezőbb biztosítékot a Társaság számára is egyidejűleg írásban felajánlja.³⁸”

Az adós nem alapíthat, nem vállalhat át terhet eszközein, és nem engedélyezheti azt érdekeltségei számára sem, kivéve a hitelszerződés mellékletében felsoroltakat.

A „teher” fogalmába tartozik az eszközök tekintetében bárminemű zálogjog - beleértve a törvényes zálogjogokat is -, elsőbbségi követelés, ellenigény, szavazati elsőbbségi jog, óvadék, opciós jog, beszámítási jog, elidegenítési és terhelési tilalom, szolgalmi jog, bérleti és használati jog, elő- és visszavásárlási jog, végrehajtási jog. Beletartozik továbbá egyéb más olyan teher vagy jogosultság is, amelyet a jogszabályok a szerződést biztosító mellékkötelezettségek körében szabályoznak, illetve amelyet a vagyontárgyra vonatkozó

³⁸ Erste faktor üzletszabályzat 5. oldalán. www.erstebank.hu

jogok körében (például a Ptk. szerinti dologi jogok) ismernek.

Az „*eszközök*” fogalmába beletartoznak az Szvt. szerint annak minősített eszközök, függetlenül azok feltalálási helyétől és attól, hogy azok az adós tulajdonában vannak, vagy a hitelszerződés aláírása után szerzi meg azokat.

A klauzula célja, hogy biztosítsa azt, hogy az adós az eszközeit nem terhelje meg, és így minden nem preferált hitelező követeléseit ki tudja elégíteni. A „nem preferált” hitelező a biztosítékkal (zálogjog, óvadék) nem rendelkező hitelező, aki a bírósági végrehajtás, illetve a felszámolás során nem kerülhet előnyös kielégítési rangsorba.

A hitelező érvei a klauzulával kapcsolatban:

- valamennyi nem preferált hitelező „fair” védelmét jelenti a terhelési tilalom, és nem okozhat problémát az adósnak, amíg jövőbeni hitelezőivel is olyan keményen tárgyal, mint a jelenlegivel;
- az adós stabil pénzügyi helyzetét mutatja, ha nem preferált hitelezői bázison tud hitelt felvenni, így a klauzula az adóst pénzügyi helyzetének stabil megtartására ösztönzi;
- a klauzula megakadályozza a meg nem engedett terhek létesítését, és elősegíti a törvényes zálogjogok, illetve törvényen alapuló végrehajtási jogok elhárítását is. (Meg kívánom jegyezni, hogy a törvényes zálogjogok elhárítása - tekintettel arra, hogy az bizonyos szerződésekhez fűződik, például a vállalkozási szerződéshez - együtt jár azzal, hogy ilyen típusú szerződéseket az adós *ad absurdum* nem is köthetne, hiszen a zálogjog a díj erejéig automatikusan fennáll, az már más kérdés, hogy a szerződésszerű fizetés esetén a zálogtárgyból nem elégítheti ki követelését a másik szerződő fél.);
- az „*adósság*” fogalma minél tágabb legyen;

- a szigorú megfogalmazás indokolt, de szükség esetén a klauzula alkalmazása alól lehetséges felmentés.

Az adós érvei a klauzulával szemben:

- ha a klauzula túl szigorú és emiatt a mozgástér kevés, helyzete romlik, ami veszélyeztetheti a hitel visszafizetését;
- ha egyszer elfogadja a szigorú megfogalmazást, azt a későbbiekben más hitelezők esetében sem tagadhatja meg;
- a felmentés nem a legjobb megoldás, tekintettel arra, hogy a hitelező diszkrecionális joga, és annak megadásáért általában ellenszolgáltatást kér.

Az adós a klauzula ellen három módon védekezhet:

- (i) megpróbálja az „adósság” fogalmát szűkíteni;
- (ii) megkísérli a tilalomból kizárni az „érdekeltségek eszközeit”;
- (iii) megpróbál jó alkupozíciót elérni az úgynevezett megengedett terhekkal kapcsolatban (lásd később).

A kompromisszum elérésének egyik eszköze: *azonos rangsor elve* a jelenlegi és jövőbeni hitelezők között. A hitelező egy további megoldást ajánlhat fel az adósnak a megterhelési tilalom enyhítésére: az adósnak kötelezettséget kell vállalni arra, hogy amennyiben mégis ad biztosítékot későbbi hitelezőinek, a jelen hitelező ugyanolyan biztosítékot kap, mint a későbbi hitelezők.

A nemzetközi gyakorlatban ez *két módon* kerülhet megfogalmazásra a hitelszerződésben:

- (i) a meglévő hitelezőt automatikusan úgy kell tekinteni, mint aki ugyanúgy biztosított, mint az új hitelező, vagy
- (ii) az adós külön kötelezettségvállalást tesz a megerősítő kötelezettségvállalások között, hogy a meglévő hitelezőnek

ugyanolyan jellegű, rangsorú biztosítékot ad.

Az (i) alatti megoldás alkalmazására csak ott kerülhet sor, ahol a törvény erejénél fogva létesülhet zálogjog a meglevő hitelező javára az új hitelező zálogjoga keletkezésével egy időben (például USA egyes államaiban). Nálunk ilyen törvényi automatizmus nem létezik.

A (ii) alatti esetben a legtöbb országban szerződésszegés miatti kártérítés megítélését kérheti - esetleges előzetes bírói intézkedés mellett- a régi hitelező e kötelezettségvállalás megsértése esetén.

Az LMA dokumentáció szerint az alábbi javasolt megoldás létezik a klauzula megfogalmazására:

„Egyetlen kötelezett sem (ideértve az adós társasági csoport valamennyi tagját, melynek kötelezettség betartásának biztosítását adós vállalja) létesíthet vagy engedélyezhet Biztosítékot eszközei felett.

Egyetlen kötelezett sem (ideértve az adós társasági csoport valamennyi tagját, mely kötelezettség betartásának biztosítását adós vállalja)

- *adhat el, ruházhat át vagy terhelhet meg bármilyen olyan módon, eszközöket, melyeket a kötelezett visszalízíngelhet vagy visszaszerezhet;*
- *adhat el, ruházhat át vagy terhelhet meg követeléseket visszkereseti jog mellett;*
- *léphet olyan szerződésbe, mellyel bankszámla feletti rendelkezéssel vagy beszámítással; vagy*

- *más hasonló kedvezményes formában, mely olyan ügyleteket eredményez, mellyel nő az adós Pénzügyi kötelezettségvállalása, vagy eszközei finanszírozása következik be.*

A klauzula nem alkalmazható

- *bármely, a hitelszerződés mellékletében felsorolt létező biztosítékra;*
- *a normál üzletmenetben történő nettósításra;*
- *törvényes zálogjogra illetve rendes üzletmenet alapján keletkező terhekre;*
- *bármely olyan Biztosítékra, melynek értéke ... összeget nem haladja meg.”*

A „Biztosíték” kitétel a „teher” kitétellel azonos értelmű.

Ez utóbbi kivételek az ún. Megengedett terhek (lásd később).

A meglevő hitelezőknek az új hitelezőkkel való azonos rangsorolása

Ez minden hitelszerződés alapvető követelménye. Ez az úgynevezett *pari passu*, azaz az azonos elbánás (azonos rangsor) megkövetelése. Az erre vonatkozó szavatossági nyilatkozatot az adós gazdasági-pénzügyi működésére vonatkozó nyilatkozatok között röviden már érintettük.

Ezen kötelezettségvállalás alóli mentesítési lehetőség az olyan helyzet létrehozása, amely kifejezett adósi kötelezettségvállalás mellett engedi helyrehozni azt az egyenlőtlenséget, amit az új hitelezők a korábbi hitelezők terhére a biztosítéknyújtás terén kiharcoltak maguknak.

Ha a szerződés tiltja azt, hogy az adós a hitelező előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül más hitelezőknek biztosítéknyújtással a

jelenlegi hitelező helyzeténél kedvezőbb helyzetet teremtsen, nincs helye automatikus mentesítésnek - azaz a régi hitelező javára újabb biztosítékok nyújtásának vagy azok felajánlásának -, miután az adós az új hitelezővel a kedvező biztosítéki feltételekkel létrejött megállapodást már megkötötte.

Meg kívánjuk jegyezni, hogy a *pari passu* klauzulát a nemzetközi gyakorlat nemcsak a biztosítéknyújtás terén fennálló azonos helyzet biztosítására használja. A standard klauzula szerint sokkal tágabban vonják meg a felek annak körét, azaz az adósnak vállalnia kell, hogy „*hitelszerződésbeni kötelezettségei a fizetéssel kapcsolatos jogok vonatkozásában azonosak minden más adósságával*”. (Az „adósság” fogalmát - a korábban ismertetettek szerint - szűkítik általában a hitel- és kölcsön jogviszonyokból származó kötelezettségekre.) A megfogalmazás teret ad bármilyen, fizetéssel kapcsolatos preferencia nyújtásának tilalmára (például haladék, elengedés), és általában azt a célt szolgálja, hogy felszámolásnál a klauzula alá tartozó hitelezők azonos helyzetbe kerüljenek.

Bár a szövegezés túl tág - a többségi jogi álláspont szerint -, a klauzula nem vonatkozik a preferált hitelezőkre, mégis a gyakorlati jogászok az egyértelműség kedvéért javasolják a szövegben annak kifejezett leszögezését. A klauzulában az azonos rangsor alkalmazását „a *nem preferált (nem biztosított) és nem alárendelt hitelezők*” követeléseinek tekintetében célszerű előírni.

Ide idézünk, egy a magyar hitelezési gyakorlatban használt *pari passu* (egyenrangúsági záradékot) az Erste Faktor Zrt. üzletszabályzatából: „*Pari passu (egyenrangúsági záradék) az ügyfél azon nyilatkozata, amelyben kötelezettséget vállal arra, hogy eddig, illetve a jövőben felvett hitelek biztosítékai nem nyújtanak kedvezőbb pénzügyi vagy jogi helyzetet más hitelezőknek, továbbá ezen biztosítékok vagy kötelezettségvállalások más hitelezők részére nem nyújtanak kielégítési elsőbbséget, mint amit ügyfél bármely szerződésben a társaság számára biztosított.*”

Megengedett terhek klauzulája

A kompromisszum elérésének másik eszköze: a *megengedett terhek* klauzulája.

Követendőbb megoldásnak kínálkozik az úgynevezett „*megengedett terhek*” klauzulájának kielégítő megszövegezése, amely bizonyos körben lehetővé teszi preferált hitelek létesítését.

A kikötés megfogalmazása mindig az adós konkrét üzleti tevékenységének függvénye.

Mint minden lényegi klauzulánál, itt is jelentős érdekkonfliktusok támadhatnak a hitelező és az adós között. A hitelező természetesen minél szigorúbb megfogalmazást akar, megindokolgatva az adóssal minden egyes kivételnél, hogy miért szükséges ez a preferált hitel a működéséhez, vagy azt, hogy annak biztosítása miért nem sérti a hitelező érdekeit. A hitelező engedékenyebb, ha a biztosított hitelezés régóta jellemző finanszírozási formája már az adósnak.

Az adós általában azzal érvel, hogy bizonyos terhek már léteznek hitelnyújtáskor, vagy azok létét a normál üzletmenet szükségessé teszi. Az adós ugyanis szeretné fenntartani a biztosítékokkal nyújtott hitelfelvétel jogát, minthogy a biztosított hitelek kondíciói általában kedvezőbbek. Ezen felül - a normál üzletmenet biztosítása érdekében - a terhek egy meghatározott összeg feletti szigorítását tartja csak elfogadhatónak.

Lássunk tehát egy tipikus, *nemzetközileg* használt klauzulát. „*Megengedett Tehernek* tekintendő az alábbiak bármelyike:

- *az adókból és egyéb közterhekből eredő, még nem esedékes teher, vagy amelyek érvényességét az adós bírósági eljárás keretében jóhiszeműen vitatja, ha a hitelező véleménye szerint (i) az ilyen terhek megfizetésére az adós megfelelő tartalékot képzett, illetve (ii) az azokból származó kötelezettség nagysága nem veszélyezteti a hitelszerződés szerinti biztosítékokat;*

- *a bírósági ítéletből vagy bármiféle, az adós ellen indított eljárásból származó Követelésből (A „Követelés” fogalma felöleli az igényt, kötelezettséget, követelést) eredő teher, amelyet az adós a megfelelő jogi eljárás keretében jóhiszeműen vitat, és amelyre a hitelező véleménye szerint (i) az adós megfelelő biztosítékot nyújtott a hitelező számára, vagy (ii) az azokból származó teher nem veszélyezteti a hitelszerződés szerinti biztosítékokat;*
- *a törvényes zálogjogok, amelyek még nem esedékes kötelezettségekhez fűződnek;*
- *az ingatlanhoz fűződő teher, ha az a hitelező megítélése szerint kis jelentőségű az ingatlan-nyilvántartásban történő bejegyzésnél; telki szolgálmi jogok, feltéve mindkét esetben, hogy a terhek az ingatlan használhatóságát és piaci értékét jelentős mértékben nem befolyásolják;*
- *a bérleti/lízing jogviszonyból, licencből, franchise-ból származó jogok; - az adós szerződéseivel, tenderrel kapcsolatos letéti biztosítékok, az adós üzletvitelével kapcsolatos, a jogszabályok által előírt teljesítési garanciák, vámkezesességek, peres eljárásokkal kapcsolatos költségletétek;*
- *a hitelező javára a hitelszerződés keretében nyújtott biztosítékok.”*

Egy, a magyar bankgyakorlatban használt illusztráció a megengedett terhekre:

(Mint majd látjuk, igen fontos a precíz megfogalmazás, mert ez a klauzula a hitelszerződés egyik sarkalatos, hitelezővédelmi kikötése.)

„*Megengedett Teher*”-nek tekintendő az alábbiak bármelyike:

- (i) a jogszabály által alapított terhek és ügyleti biztosítékok;
(Véleményem szerint a pontatlan megfogalmazás miatt

kérdéses, hogy az ügyleti biztosítékok mely körére gondolnak a felek, esetleg valamennyi, a jogszabály által lehetővé tett szerződést biztosító mellékkötelezettségre. Mi a helyzet a Ptk. más fejezeteiben szabályozott és biztosítékként használt opcióval vagy a bankgarancia alapján meghonosított egyéb garanciákkal? A vitatható értelmezés szerint akár az összes szóba jöhető biztosíték nyújtása mellett jogosult az adós további kötelezettségeket vállalni.)

A szóban forgó szerződésben „*a Teher fogalma az alábbiakat jelenti: a zálogjogot vagy egyéb olyan terhet, amely bármely természetes vagy jogi személy bármely kötelezettségét biztosítja, így a bankügyletek tekintetében fennálló, Ptk. szerinti beszámítási jogot vagy egyéb olyan, bárminemű jogot biztosító megállapodást, amelynek a fentiekhez hasonló joghatása van*”. Ugyanakkor az idézett megfogalmazás szerint megengedett terhek csak a jogszabály által alapított terhekre korlátozódnak, azaz az ingatlan-nyilvántartási jogszabály szerinti, ingatlant terhelő jogokra és a köztartozások védelmét szolgáló végrehajtási jogra. Az ügyleti biztosítékok fogalmát nevezett szerződés nem definiálja, de azok részben lefedik a Teher fogalmát.

- (ii) a vagyontárgyak megvásárlásakor az adott vagyontárgy értéke erejéig alapított terhek és ügyleti biztosítékok (lásd az (i) alatt);
- (iii) a hitelintézetek által nyújtott hitelek fedezetéül alapított terhek és ügyleti biztosítékok, feltéve, hogy az így alapított terhek és ügyleti biztosítékok együttes értéke az adós Vagyoni Értékének (amely az adós teljes vagyonát jelöli, csökkentve a nem vagyoni javakkal és a kötelezettségvállalásokkal) 20%-át nem haladhatja meg. [Megjegyzés: a *nem vagyoni javak és kötelezettségvállalások* fogalma a szerződésben nem tisztázott, így a számítás bizonytalanságot rejt magában; (a *teher és*

ügyleti biztosítékok fogalmát illetően lásd az (i) alatti megjegyzéseket;)

- (iv) az adós által kötött kamat és/vagy devizafedezeti ügylet kapcsán keletkező beszámítási jog;
- (v) minden olyan teher, amelyhez a hitelező előzetes hozzájárulást adott.”

Az idézett megfogalmazás két dologra világít rá, nevezetesen a fogalmazás precizitásának szükségességére, és arra, hogy a kivételek köre idomul az adós konkrét körülményeihez.

(iii) Egyéb tiltó kötelezettségvállalások

Az „*egyéb tiltó kötelezettségvállalások*” klauzula nem törvényszerűen minden hitelszerződésben előírt vállalás, de célszerű említésük, mert ötleteket adhat használatukra, illetve az ellenük történő esetleges védekezésre.

Engedmények biztosítása

Az adós egyetlen kintlevőségének fizetési határidejét sem hosszabbíthatja meg, nem adhat engedményt (diszkontot) a normál üzletmeneten kívül.

A klauzula nyilvánvalóan az adós üzleti működésének a hitelező által ismert módon való konzerválását segíti elő. Jelentősége fokozott, ha az árbevételek a hitelező javára engedményezve vannak.

Számlázás

Az adós nem keltezhet újra semmiféle számlát, illetve nem adhat a számla megfizetésére a szokásos üzletmenettől eltérő fizetési határidőt.

A számla stornórozása és újrakibocsátása a számviteli jogszabályok által szabályozott rendben történhet, így annak szerződésben való

szabályozása nem feltétlenül szükséges.

Külföldön történő üzletvitel

Az adós nem változtathatja meg vagy nem terjesztheti ki üzleti működési körét külföldre, kivéve, ha arról a hitelezőt a szerződésben meghatározott határidőn belül előzetesen, írásban értesítette. Az adós üzleti működésének nyomon követése ugyanis nehezülhet azáltal, hogy az adós külföldi üzleti tevékenységet is kifejt. Az előzetes értesítési kötelezettség nyilvánvalóan indokolt, bizonyos esetekben még a hitelezői engedély előírása is elképzelhető.

Pénzügyi év

Az adós nem változtathatja meg a pénzügyi évének meghatározását.

Ennek oka, hogy az adós pénzügyi helyzetét mérő mutatók, illetve a szolgáltatandó információk egy meghatározott periódusra vonatkoznak, a periódusok megváltozása pedig rontja az adatok áttekinthetőségének hitelességét.

A klauzula az Szvt. előírásai miatt jelentős, amely szerint mód van arra, hogy az üzleti év ne legyen azonos a naptári évvel.

Módosítások

Az adós nem módosíthatja lényegi szerződéseit.

„Lényegi szerződéseken” az adós üzleti működéséhez szükséges, a hitelszerződés mellékletében felsorolt szerződéseket értjük.

A megfogalmazás e formája nyilvánvalóan nem életszerű, hiszen jelentéktelen módosítást (például adatváltozásból eredő) vagy a szerződésben előírányzott, de a jövőben végrehajtandó módosítást (például árindex szerinti árváltozás következtében való árrögzítést) sem tesz lehetővé. A hozzájárulás megkérése és megadása időben pedig elnyújtja a módosítás végrehajtását. Ezért célszerű a korlátozást olyan lényegi módosításokra fenntartani, amelyek

befolyásolhatják a hitelszerződésből eredő kötelezettségek teljesítését.

2.2.2. Megerősítő kötelezettségvállalások

E kötelezettségek többnyire információszolgáltatás jellegűek, és az üzletvitelre vonatkozó *tevőleges* magatartásban nyilvánulnak meg.

Pénzügyi beszámolók

Az adós a hitelező részére üzleti tevékenységéről és pénzügyi helyzetéről minden pénzügyi negyedévet követő (általában) 45 (negyvenöt) nappal és minden üzleti év zárását követő (általában) 90 (kilencven) nappal - érdekeltségeivel együtt - *konzolidált és auditált* mérleget és eredménykimutatást köteles benyújtani.

A hitelező és adós közötti megegyezés tárgya, hogy ezeknek a pénzügyi beszámolóknak csak a magyar számviteli előírásoknak vagy a nemzetközi standardnak is meg kell-e felelniük. Bár az említett 45, illetve 90 nap nemzetközileg elfogadott határidő, az igazgatósági jóváhagyás és az audit miatt 60, illetve 120 napos határidő is elképzelhető.

Természetesen a negyedéves pénzügyi beszámoló szükségességét az adósok igyekeznek megkérdőjelezni, mert a hazai gyakorlatban ez nem szokásos és jelentős többletkötelezettséget ró az adósra. Alku tárgyát képezheti, hogy negyedéves beszámoló helyett féléves beszámoló legyen elfogadható, és/vagy nem konszolidált, illetve nem auditált mérleg is elfogadható legyen.

A fentiek bármely variációjára akad példa - az éves, nemzetközileg standard pénzügyi beszámoló benyújtásának követelményétől azonban a hitelintézetek nem tekintenek el.

A pénzügyi beszámolók *benyújtását "rendbenléti igazolás"* („*compliance certificate*”) kíséri, melyben az adós megerősíti, hogy minden szerződéses nyilatkozata, kötelezettségvállalása a

hitelszerződéssel összhangban van, nem áll fenn szerződésszegés vagy szerződésszegésre okot adó körülmény.

A pénzügyi beszámoló benyújtásával egyidejűleg az adósnak közölnie kell a kalkulált pénzügyi mutatói adatait is.

A pénzügyi beszámolókat kísérő auditori nyilatkozatban kifejezetten nyilatkozni kell arról, hogy szerződésszegés, illetve szerződésszegésre okot adó körülmény nem áll fenn.

Kintlévőségekről szóló jelentés

Az adós vállalja, hogy 30 (harminc) naponként részletes kimutatást küld a hitelező részére a kintlévőségei alakulásáról, feltüntetve a kintlévőségek fennállásának időtartamát, jogalapját, összegét, a kintlévőség megfizetésére kötelezett adatait, a kintlévőség valutanevét, és az adósnak a behajtás érdekében tett intézkedéseit.

Környezetvédelmi jelentés

Az adósnak haladéktalanul értesítenie kell a hitelezőt, ha a környezetvédelmi jogszabályoknak való megfelelés hiánya miatt hatóságilag felszólítják, és az azzal kapcsolatos várható bírság összege meghaladja a hitelszerződésben meghatározott forintösszeget, illetve a hatósági kötelezés folytán felmerülő beruházási, helyreállítási költség várhatóan meghaladja az ugyancsak a hitelszerződés szerinti összeget.

Az adósnak szintén jelentenie kell, ha (i) a hatóság 48 (negyvennyolc) órát meghaladóan bezáratja az adós üzemét, illetve felfüggeszteti tevékenységét; (ii) lényeges környezetszennyezés történik; (iii) harmadik személytől az adós felszólítást kap környezetszennyezésről vagy annak veszélyéről; (iv) ha környezeti károkkal kapcsolatos hatósági vizsgálat indul kárfelmérés érdekében; (v) az adós olyan körülményről kap értesítést, amely környezetvédelmi jogszabály megsértésével kapcsolatos felszólítást eredményezhet; (vi) az adós ellen a környezetvédelmi jogszabályok

állítólagos megsértése miatt eljárás indul; (vii) a környezetvédelmi jogszabályok változása következtében olyan tevékenységet vállal, amely lényeges negatív hatással van helyzetére.

A környezetvédelemmel kapcsolatos problémák - az EU-csatlakozás miatti jogi szabályozás nemzetközileg azonos módon történő előírásai következtében - a hitelező és adós viszonylatában is egyre nagyobb jelentőségűek, hiszen anyagi kihatásai az adós gazdasági működésére lényeges, kedvezőtlen következményekkel járhatnak.

Egyéb információszolgáltatási kötelezettségek

- az adós haladéktalanul köteles írásban értesíteni a hitelezőt a tulajdoni struktúrájában bekövetkező közvetlen és közvetett tulajdonosi változásokról (*“change of control”*);
- az adós köteles legkésőbb 30 (harminc) nappal a pénzügyi év lejártá előtt a hitelező részére rendelkezésre bocsátani a következő évre vonatkozó pénzügyi tervét a kiegészítő mellékletekkel együtt;
- haladéktalanul, de legkésőbb 5 (öt) napon belül a hitelszerződéssel kapcsolatos szerződésszegési eseményről szóló értesítését a szerződésszegés jellegének megjelölésével, valamint az elhárításra tett intézkedések közlésével;
- haladéktalan értesítését egyéb olyan szerződésszegéséről vagy bármely olyan eseményről vagy történésről, amely - felszólítással, időmúlással vagy mindkettővel - bármely más adóssággal kapcsolatos szerződésében szerződésszegést eredményezhet (megjegyzés: bizonyos típusú szerződésszegésekre való korlátozás vagy bizonyos összeghatár megállapítható);
- felszólításra a hitelező rendelkezésére kell bocsátani a hitelszerződésben előírt biztosítások fenntartásáról szóló bizonyítékokat (a biztosítási kötvények csatolása, illetve a

díjak befizetéséről szóló igazolások a kielégítő információs szolgáltatás részét képezik);

- az adós haladéktalanul köteles közölni a hitelezővel általános gazdasági, pénzügyi és jogi helyzetéről szóló minden olyan információt, amelyet a hitelező esetenként igényel.

Biztosítékok állapota

Az adós köteles könyveiben és nyilvántartásaiban a hitelező által megkívánt formában fenntartani a biztosítékokat, és azonnal értesíteni a hitelezőt a biztosítékok értékét, érvényesíthetőségét, behajthatóságát, értékesíthetőségét érintő változásokról.

Nem kíván különösebb magyarázatot, hogy mekkora jelentősége van a hitel fedezetéül nyújtott biztosítékok értékmegőrzésének, hiszen annak negatív elmozdulása a hitelező érdekeit alapvetően sérti. Ezért, mint majd látjuk, a kikötés megsértése kiemelt helyet foglal el az azonnali hatályú felmondási okok között.

2.2.3. Egyéb kötelezettségvállalások

Csokorba szedve kívánjuk összefoglalni azon magatartási szabályok körét, amelyek különösebb magyarázat nélkül, a felelősségvállaló nyilatkozatokban szavatolt állapot fenntartását hivatottak biztosítani. Ezek az alábbiak:

- az adók jelenlegi társasági formájának fenntartása;
- a jogszabályokkal való összhang fenntartása;
- a hitelezési politika, a kintlevőségekkel kapcsolatos politika rendes üzleti működés szerinti fenntartása;
- az üzletvitel fenntartása az éves pénzügyi tervvel összhangban;
- a vagyontárgyak állagának fenntartása a természetes elhasználódást figyelembe vett kifogástalan állapotban;

- az adó és más közterhek esedékességekori megfizetése;
- a könyvek és nyilvántartások valós pénzügyi helyzetet tükröző módon való vezetése;
- a nemzetközi elismertségű könyvvizsgálók megbízása vagy megbízatásuk fenntartása;
- az engedélyek, jóváhagyások érvényességének fenntartása.

2.2.4. Speciális kártalanítási típusú kötelezettségvállalások

A nemzetközi hitelszerződések két kockázat-allokáló célzatú klauzulával kísérik meg meggátolni, hogy a hitelező kockázata megnövekedjen és ezáltal kalkulált haszna csökkenjen:

E leginkább hitelezőcentrikusabb klauzulák felvethetnék a hatósági ellenőrzés szükségességét, bár mint láttuk csupán fogyasztói kölcsönök terén van jelen a fogyasztóvédelem útján megvalósuló hatósági ellenőrzés. A fogyasztói kölcsönön kívül a szerződéses szabadság elvének alkalmazása rendelkezik prioritással.

Megnövekedett költségek klauzulája

A kikötés két alaphelyzetet takar: ha a hitelező számára (i) a jogszabályok megváltozása, vagy (ii) a tartalék-előírások miatt megdrágul a hitel fenntartása, annak költségeit az adósnak kell viselnie. Ennek indoka az, hogy a hitelező a hitelszerződés megkötésekor, az akkor érvényben lévő szabályozás (például tartalék-előírások) alapján árazza be a hitelnyújtás feltételeit. Az árazás a bank haszonrésében (kamatfelár) ismerteti el az adóssal a hitelkockázatot, és az adós „személyében” rejlő kockázat mellett kalkulálja a hitelező azon hasznát is, amely az általa a hitelfinanszírozáshoz felvett betétre fizetett kamat felett jelentkezik. A bankok kihelyezése (hitelállománya) és forrásállománya (betétállománya) általában azok egymással való megfeleltetésén „*matching*” alapul.

A bank a kamatperiódusok alatt a bankközi pénzpiacon betétet vesz fel, amelynek összege, futamideje általában az ugyanazon kamatperiódusok alatti kihelyezések összegével és futamidejével. A bank a betétért fizetett kamaton realizált felárért („margin”) nyújt hitelt. Amennyiben ez a számítás megdől, a hitelnyújtás drágulását az adósnak kell megfizetnie. Természetesen ez esetben a költségnövekedést megfelelő módon dokumentálni kell.

A megnövekedett költségek viselésére nézve az LMA dokumentáció az alábbi ajánlott szövegezést alkalmazza:

„A megnövekedett költségek a jogszabályok vagy szabályozásokban bekövetkezett változások vagy annak interpretálása illetve alkalmazása miatt a hitelszerződés aláírása után keletkező olyan költségek, melyek

- *a hitel megtérülési rátájának csökkenéséből, vagy a hitelező általános tőkehelyzetéből adódnak;*
- *pótlólagos többletköltséget jelentenek;*
- *a hitelszerződés alapján esedékes és fizetendő összegek csökkenését eredményezik*

és annak a következményei, hogy a hitelező a hitelszerződést megkötötte, és kötelezettséget vállalt a finanszírozásra. Kivételként szerepelnek azon költségek, melyek a jogszabály előírása alapján bekövetkező adócsökkentés miatt állnak elő; külön költségátalánnyal fedezettek a hitelszerződésben, illetve amelyek abból erednek, hogy a hitelező szándékosan megsértette a jogszabályt.”

A tőke-megfelelési mutató változásából eredő költségek áthárítása

A Financial Law Review egyik cikkírója találóan jegyzi meg: *„a legjobb, amit e klauzuláról az adós számára el lehet mondani az, hogy koleszterinmentes, minden egyéb vonatkozásban irritálja az adóst”.*

A klauzula - elnevezéséből eredően - a tőkemegfelelési mutató növeléséből származó költségvonzatok adósra történő áthárítását célozza.

Az 1988. évi Bázeli norma - közös definíció a banki tőke minősítésére, az eszközök és mérlegen kívüli tételek mérésére - szabályozza e mutató nagyságát. A tőke-megfelelési mutató a szavatoló tőke (saját tőke és források) korrigált mérlegfőösszeghez viszonyított arányát mutatja, amelynek mértéke a bank fizetőképességének fenntartása és a kötelezettségek teljesíthetősége érdekében 8. (Ezt tükrözi a Hpt. 76.§-a is.)

Ahhoz, hogy a bankok a szükséges tőkemegfelelést elérjék, meglévő hiteleiket kell eladniuk, vagy tőkét kell emelniük. Az adósra nézve mindkettő költségvonzattal jár.

A klauzula *kétféle* megfogalmazása szokásos:

- az adós kártalanítást köteles fizetni a hitelező részére, ha a tőkemegfelelésében bekövetkezett változás a megtérülés mértékét az adósnak nyújtott hitel miatt csökkenti;
- az adós köteles minden olyan többletköltséget megfizetni a hitelező részére, amely a bank többletköltségét a tőkenöveléssel kapcsolatban megtéríti.

A megfogalmazásnak olyan módja is elképzelhető, amely a jogszabályváltozásból, a tartalék-előírások megváltozásából és a tőkemegfelelési mutató változásából eredő költségnövekedést egy klauzulában szabályozza.

Ahogy azt már megszoktuk, a kikötés bármely megfogalmazása viharos érveléshullámokat okoz a két ellentétes póluson.

A *hitelező érvei* igen egyszerűek: ha a kockázatkalkulálás alapja változik és az a költségnövekedés miatt hátrányos a hitelezőnek, az adós köteles azt megtéríteni. Egyébként is, a hitelező véleménye

szerint, ez egy standard kikötés, amelynek elmaradása gátolná a hitelező számára az esetleges későbbi szindikálást, azaz más hitelezők utólagos bevonását a hitelszerződés szerint finanszírozásba.

Az adós sokszínűbben érvelhet:

- Igaz ugyan, hogy a tőke-megfelelési követelmények változása során előálló többletköltségek megtérítéséről szóló klauzula hasonló a tartalék-előírások, illetve a jogszabályváltozások következtében előálló megnövekedett költségek megtérítését előíró klauzula indítékához, de míg az utóbbiak tranzakció-specifikusak, azaz a konkrét adós konkrét hiteléhez kapcsolódó költségeket hárítják át, addig a bank tőkéjéhez kapcsolódó többletköltségek általános banküzemi költségek (mint például a banki alkalmazottak bére). Ezért az adott hitelre eső negatív hatásuk nem számszerűsíthető. Ugyanakkor az egészséges tőkeszerkezet segíti is a bankot versenyképessége növelésében, olcsóbb betétekhez való jutásában. Ennek elérése akár a bank önszántából, akár hatósági előírás folytán, miért lenne az adós terhe?
- Hivatkozhat az adós az „egyirányú utca” hasonlatra is: ha a hatósági előírások következtében (például a környezetvédelmi előírások szigorodása miatt) az adósnak többletterhei keletkeznek, emiatt a hitelező soha nem ajánl fel kedvezőbb kondíciókat, tehát nem lesznek kedvezőbbek a kölcsöntörlesztési feltételek. Ugyanez érvényes arra a helyzetre is, ha a tőke-megfelelési előírások csökkennek, a kamatterheket ez sem csökkenti.

A szindikált hiteleknél további problémát jelenthet, hogy a klauzula különféle tőkemegfelelési mutatóra vonatkozó meghatározást enged egy szindikátusban részt vevő különböző bankok számára. Az adósnak tehát elemi érdeke lehet a hitelezők pénzügyi „egészségét” vizsgálni a kölcsön futamideje alatt. Például, ha egy gyenge bank

kerül be a szindikátusba, az növelheti a klauzula alkalmazásának veszélyét. Ezért az engedményezési klauzula megfogalmazásánál az adós kikötheti, hogy a hitelezői oldalon csak olyan engedményezésre kerülhet sor, a hitelező csak olyan másik hitelezővel „cserélhet helyet” a jogosulti pozícióban, amely nem jelent többletköltséget az adósra nézve.

A megszövegezésnél a felek általában a következő *vezérelveket* követik: A bank csak az általában alkalmazandó tőke megfelelési mutató változásából eredő költségeket háríthatja át, azaz az 1988. évi Bázeli norma szerinti minimális tőke megfelelési szabályok módosulásából eredő többletköltségeket, nem pedig a bank saját belső tőke megfelelési politikájában bekövetkező változásokra alapíthatja a többletköltség-megtérítési igényt. A szindikátusnál nem a „gyenge” bankra alkalmazandó, egyedi tőke-megfelelési mutató változása a mérce a keletkezett többletköltség-kalkuláció alapulvételéhez.

A költségmegtérítés igénye csak a hitelszerződés aláírása utáni változásokra vonatkozhat.

A hitelszerződésnek tartalmaznia kell továbbá a hitelező és adós közötti kompromisszum elérése érdekében:

- a többletköltség-igény kalkulálási módjának meghatározását;
- a hitelező részéről történő kötelezettségvállalást arra, hogy valamennyi adósa e tekintetben, azonos elbánásban részesül;
- a hitel visszafizetésének külön díj nélküli megengedését;
- néhány hónapos előzetes értesítés szükségességét a költségfelszámításhoz.

2.2.5. Pénzügyi kötelezettségvállalások

A pénzügyi beszámolóknak és egyéb, az adós pénzügyi helyzetére,

gazdálkodására vonatkozó információkban levő adatok ellenőrzése céljából, illetve a fizetéseképtelenségi kockázatok becslésének számszerűsítésére pénzügyi aránymutatókat alakítottak ki. A mutatók által fenntartandó arányszámot a hitelszerződés rögzíti, és megfelelő időszakonként (például pénzügyi beszámoló szolgáltatásának időpontja) előírja annak újbóli dokumentálását: A mutatók egyik része a mérlegadatokra, a másik része pedig az eredménykimutatás adataira támaszkodik a mutatók képzése során.

A mérleg adataiból számítható mutatók

E mutatók azt számszerűsítik, hogy az adós milyen terjedelemben használ idegen pénzeszközt eszközei finanszírozásában.

- Az egyik leggyakrabban alkalmazott mutató az *adósságarány mutató („debt ratio”)*, amely az adós cég valamennyi (rövid és hosszú lejáratú) adósságát viszonyítja összes eszközei értékéhez. A mutató kifejezi annak a védelemnek a mértékét, amit a saját tőke nyújt a hitelezők számára. A magas adósságarány nagyobb kockázattal jár a hitelező számára, és egyben nehezíti az adós további hitelfelvételeit.
- A másik általánosan használt mutató az *adósság és a sajáttőke arányt („debt equity ratio”)* mutatja oly módon, hogy számlálója az adós összes kötelezettségét tartalmazza, míg nevezője a számviteli szabályoknak megfelelően kalkulált saját tőkét.

A fenti mutatók hátránya az, hogy *statikusak*, azaz nem adnak információt a cég folyó fizetőképességéről, a fizetendő kötelezettségekről. Minthogy gyakran nem is maga az adósság nagysága, hanem a fennálló adóssággal kapcsolatos fix pénzügyi terhek időbeli alakulása korlátozza az adós hitelfelvevő képességét, ezért jelentőségük van az eredménykimutatás adataira támaszkodó mutatóknak is.

Az eredménykimutatás adataira támaszkodó mutatók

Az úgynevezett fedezettségi mutatók („*coverage ratios*”) már több információval szolgálnak az adós jövedelmének és az adósságot terhelő fizetési kötelezettségeknek a viszonyáról.

Ezek közül a legjellemzőbbek:

- A *kamatfedezettségi mutató* („*interest coverage ratio*”) az adó- és kamatfizetés előtti jövedelemnek az adós éves kamatfizetési kötelezettségéhez mért viszonyát térképezi fel. Így megmutatja azt a határértéket, hogy a jövedelem milyen mértékű csökkenése mellett tud még az adós kamatot fizetni. A mutató hátrányaként értékelhetjük, hogy nem mutatja meg azt, hogy a tőketörlesztésnek, a lízingdíj-fizetésnek és más fix pénzügyi kötelezettségének az adós hogyan tud megfelelni.
- A *adósságszolgálati mutató* („*debt service ratio*”) az adós adó- és kamatfizetés előtti jövedelmének a teljes fix kötelezettségállományához mért viszonyát jelölő mutatószám. (Az egyik leggyakrabban használt arányszám.)

A jogász feladata a mutatókkal kapcsolatban elsősorban az, hogy megértse, milyen mutató szerződésbeli beépítésére van szükség az adott körülmények között, valamint a tesztelés időpontjának a meghatározása (például negyedév).

Ehelyütt említjük, hogy a projektfinanszírozás elemzésekor még újabb pénzügyi mutatók ismertetésére is sor kerül majd.

A pénzügyi kötelezettségvállalások az LMA dokumentáció szerint

Az LMA dokumentáció a pénzügyi kötelezettségvállalásokat némiképpen eltérő módon taglalja. A pénzügyi mutatókon kívül az alábbi kötelezettségvállalásokat sorolja ide:

Felhatalmazottságok

Az adós vállalja, hogy beszerzi és fenntartja azokat a felhatalmazottságokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a hitelszerződésben vállalt fizetési kötelezettségeit teljesíteni tudja, ideértve a hitelszerződés érvényességének, végrehajtásának biztosítását is.

A jogszabályokkal való összhang

Az adósnak minden olyan jogszabállyal összhangban kell működnie, mely esetében az összhang hiánya lényegesen befolyásolhatja az adós hitelszerződésből eredő kötelezettségeinek teljesítését.

Az átalakulás tilalma

Az adós nem egyesülhet, válhat szét, nem hajthat végre társasági átszervezést a hitelező beleegyezése nélkül.

Ide tartoznak továbbá a már részletezett terhelési tilalomra és értékesítési/átruházási tilalomra vonatkozó klauzulák is.

Az üzletvitel megváltozásának tilalma

Az adós nem vihet végbe lényeges változást üzleti tevékenysége általános természetére vonatkozóan a hitelszerződés fennállása alatt.

2.3. Lehívási feltételek („conditions precedent”)

Ahogy az a Ptk. is előírja, a hitelező kölcsönfolyósítási kötelezettsége csak meghatározott feltételek bekövetkezése esetén áll fenn. Ezek olyan *felfüggesztő feltételek*, amelyek az egyik fél szolgáltatását hatályba léptetik (hasonlóan a szerződés hatályának beálltához fűzött felfüggesztő feltételekhez), nemteljesítésük esetén pedig a Ptk. 524.§-ában írt következményekhez vezetnek, azaz a hitelező megtagadhatja a kölcsönösszegek átadását (elállhat a szerződéstől).

A lehívási feltételek teljesítése meghatározott dokumentumok szolgáltatásában áll, így az adósnak csatolnia kell:

- az alapító okiratának és módosításainak az adós erre felhatalmazott tisztségviselője (például vezető jogtanácsos) által hitelesített másolatát;
- az adós 30 (harminc) napnál nem régebbi cégkivonatát;
- az adós igazgatóságának az alapító okiratban/alapszabályban vagy társasági szerződésben erre illetékes testületének a hitelszerződés aláírását és teljesítését jóváhagyó határozatát, amelyben felhatalmazzák az adós nevében az aláírásra jogosultakat;
- az aláírásra jogosultak cégjegyzési címpéldányait, illetve ha nem a cégkivonatban megjelölt személyt hatalmazzák fel a hitelszerződés aláírására, az arra vonatkozó, szabályszerűen előállított meghatalmazást;
- az adós független jogi képviselőjének jogvéleményét a hitelszerződés mellékletében meghatározott tartalommal;
- a hitelezők független jogi képviselőjének jogvéleményét a hitelszerződés mellékletében meghatározott tartalommal (a jogvélemények szükséges tartalmi elemeit később érintjük);
- a biztosítéki dokumentumok aláírását és - amennyiben szükséges - az ingatlan-nyilvántartásban az ingatlan jelzálogjog, illetve a közjegyzői nyilvántartásban az ingójelzálogjog és a vagyont terhelő zálogjog bejegyzésének megfelelő igazolását, ingatlan esetén tulajdonilap másolattal, ingó- és vagyont terhelő zálogjog esetén közjegyzői tanúsítvánnyal, illetve más biztosítékok esetén a jogszabályban, illetve a felek által a hitelszerződésben meghatározott formában;
- a lehívási értesítést;
- nyilatkozatot arról, hogy nincs szerződésszegés vagy

szerződésszegésre okot adó körülmény;

- nyilatkozatot arról, hogy adós teljesítette a hitelszerződésben vállalt kötelezettségeit, és szerződéses nyilatkozatai (*representations and warranties*) valósak és teljesek.

A nemzetközi gyakorlatban két olyan további lehívási előfeltételt érdemes megvizsgálni, amely a hazai hitelezésben is jelen van, de a nemzetközi hitelezésben használt formában Magyarországon nem tekinthető általánosnak, valamint itt érintjük a fent már említett jogvélemény(ek) részletes tartalmi elemeit is.

- (i) nyilatkozat arról, hogy nem következett be lényegi kedvezőtlen változás („*material adverse change*”) népszerű angol rövidítése szerint: „*MAC'*);
- (ii) átvilágítási követelmények teljesítése;
- (iii) jogvélemény(ek).

2.3.1 Az ún. „MAC” klauzula („Lényeges Hátrányos változás”)

„Az Ügyfél 3 Banki Munkanapon belül köteles értesíteni a Társaságot, ha gazdálkodásában, gazdasági helyzetében a kötelezettségei teljesítését befolyásoló negatív változás következik be, illetve amennyiben máshol fennálló bármely fizetési kötelezettségének, különösen köztartozásainak, határidőben nem tesz eleget. Ugyanezen értesítési kötelezettség terheli az Ügyfelet abban az esetben is, ha tudomására jut, hogy a fenti események a Szerződéshez biztosítékot nyújtó harmadik személy vonatkozásában merülnek fel³⁹.”

Lényegét tekintve a Ptk. is ismeri a kölcsön folyósítása megtagadásának lehetőségét, *„ha az adós körülményeiben olyan lényeges változás állott elő, amely miatt a szerződés teljesítése többé el nem várható, vagy a szerződés megkötése után olyan körülmények következtek be, amelyek miatt azonnali hatályú felmondásnak van helye”.*

A Ptk. azonban *csak objektív alapú* megtagadásnak enged teret, ha a hitelező bizonyítja, hogy például az adós vagyoni helyzetének romlása vagy fedezetelvonásra irányuló magatartása veszélyezteti a visszafizetést.

A nemzetközi hitelezési gyakorlatban ahhoz, hogy egy adós igényt tarthasson a hitelösszegek folyósítására, külön felelősségvállaló szerződéses nyilatkozattal kell szavatolnia, hogy egy bizonyos időpont óta (ez általában az utolsó pénzügyi kimutatás időpontja) nem történt lényegi kedvezőtlen változás üzletvitelében, eszközeiben, működésében, pénzügyi vagy egyéb feltételeiben, üzleti kilátásaiban. E nyilatkozatnak folyamatosan valósnak kell lennie ahhoz, hogy a folyósításra igényt tarthasson.

A nemzetközi gyakorlat megközelítési módja tehát pont a fordítottja a hazainak: ott az adós szavatolja, hogy nincs kedvezőtlen változás,

³⁹ Erste Bank üzletszabályzat 5. oldal, www.erstebank.hu

míg a Ptk. szerint a hitelező bizonyítja, hogy van kedvezőtlen változás.

Emellett a megfogalmazás elvisz a szubjektív megítélésű elemek felé, hiszen minden olyan esemény vagy körülmény bekövetkezte lényegi kedvezőtlen változásnak minősülhet, amely a hitelező ésszerű elvárása mellett lényegesen kedvezőtlenül befolyásolhatja az adós képességét a hitelszerződésből eredő kötelezettségei teljesítésére. Az „*ésszerű elvárás*”, amely „*lényegesen kedvezőtlenül befolyásolhatja az adós képességét*” teret enged a bank értékítéletének, nem is szólva arról, hogy az „*üzleti kilátások*” hatása sokszor nehezen mérhető.

A méltánytalannak látszó megközelítés kiegyenlítésére és a pontos megfogalmazás szükségességének hangsúlyozására a Financial Law Review szerint a bírói gyakorlat *adósvédelmi ítéleteket* alkotott, például az alábbiakat:

- egyik jogvitában a lényegi kedvezőtlen változás („*MAC*”) nemléte az olajipari berendezésekben, vagyontárgyakban lehívási előfeltételként volt meghatározva a hitelszerződésben. Az olajárak esése miatti, a *MAC*-re való hivatkozást a bíróság elutasította, mert a vagyontárgyakra való utalást azok fizikai meglétére, tulajdoni státuszára és nem értékváltozásaikra vonatkoztatta;
- a *MAC*-re való hivatkozást a bíróság elutasította olyan esetekben is, amikor a piaci körülmények ugyan negatívan változtak, de a hitelfelvétel kormánygarancia mellett történt;
- a bíróság helyt adott az adós azon védekezésének, hogy a hitelező a hitelszerződés megkötésekor is tudott a *MAC*-ről;
- a bíróság kimondta továbbá, hogy ha a *MAC* nem tartalmaz az adós jövőbeni kilátásaira, illetve jövőbeni kötelezettségei teljesítésének képességére kifejezett utalást, a klauzulát kiterjesztően nem lehet értelmezni;

- a bíróság egyik ítélete szerint a valutaérték romlása csak akkor releváns a MAC alkalmazásánál, ha az közvetlenül érinti az adóst, és pénzügyi kimutatásaiban, piaci helyzetében idéz elő negatív hatást.

A bírósági ítéletek óva intenek a klauzula bizonytalan helyzetben való alkalmazásától, ugyanis kártérítés állapítható meg az adós javára, ha arra a hitelező - még jóhiszeműsége esetén is - indokolatlanul hivatkozik. Gondoljunk csak arra, hogy a MAC-re történő hivatkozás, mint szerződésszegés, az adós más szerződéseinek egész láncolatát taszíthatja szerződésszegésbe (lásd „cross default”), amely *ad absurdum* valamennyi kötelezettségét egyszerre esedékesé teheti. Ha a fizetési képtelenség miatt az adós ellen felszámolás indul, a kártérítés megítélése az adós részére jogosnak látszik.

Emiatt a hitelezők meglehetősen óvatosan alkalmazzák a MAC klauzulát, annak deklarációja előtt megvizsgálják:

- van-e más, konkrétabb szerződésszegési ok;
- ha nincs, analizálják, hogy a megfogalmazás lefedi-e a ténylegesen bekövetkezett helyzetet, például az adós kilátásaira való hivatkozás része volt-e a megfogalmazásnak;
- a szerződéskötéskor volt-e a hitelezőnek tudomása a MAC-ről, vagy hozzájárult-e annak előidézéséhez;
- a kedvezőtlen gazdasági helyzetnek van-e az adósra gyakorolt konkrét hatása;
- fennállhat-e a megalapozatlan hivatkozás veszélye, és melyek lehetnek annak jogkövetkezményei.

2.3.2. *Az átvilágítási követelmények („due diligence requirements”) teljesítése*

Az átvilágítási eljárásokat legelőször talán a privatizáció kapcsán a külföldi befektetők általi tömeges adásvételek honosították meg.

Ahhoz, hogy a szerződésbeni nyilatkozatok, kötelezettségvállalások a tényleges helyzetre adaptálhatók legyenek - ne „konyhakész” szerződéseket kényszerítsen rá az erősebb szerződő fél a gyengébbre -, kielégítő konkrét információval kell rendelkezni a főkötelezett (hitelszerződésnél az adós) jogi és pénzügyi helyzetéről. Az átvilágítás tehát az objektív alapú tisztánlátás eszköze.

Az átvilágítás lehet pénzügyi és üzleti és/vagy jogi jellegű. A pénzügyi és üzleti átvilágítások célja, hogy a hitelező tiszta, lényegre törő, átfogó és megbízható képet kapjon az adós pénzügyi, gazdasági működésére és piaci pozíciójára vonatkozóan, rávilágítson az adós társaság működéséből adódó és feltárható problémákra. Az átvilágítás tehát *komplex jellegű, a pénzügyi átvilágítás* kiterjedhet a vállalati szervezet, üzletmenet bemutatására, pénzügyi információk (éves beszámolók, eredménykimutatás, mérleg) elemzésére, különös tekintettel az adós finanszírozási helyzetére, hitelállományára, függő kötelezettségeire, céltartalék képzésre.

A *gazdasági átvilágítás* az adós jelenlegi működésének, jövőbeni várható nyereségességének vizsgálatát célozza, feltárva a hitel visszafizetésének forrásait, az *adó átvilágítás* pedig annak felderítésére vállalkozik, hogy az adóelszámolásból adódó hibákat, azok nagyságrendjét felmérje, kiküszöbölve ezáltal az adós mérleg sorainak, illetve az eredménykimutatás tételeinek módosítását.

A *jogi jellegű vizsgálat* a jogi kockázatokat hivatott feltárni és értékelni, mégpedig azokat a lényeges kockázatokat, amelyeknek az árban (hitelszerződés esetében a kamatrésben) tükröződniük kell. A feltárt lényegi jogi és üzleti elemek, hiányosságok alapozzák meg és töltik meg tartalommal a szerződéses nyilatkozatokat és kötelezettségvállalásokat, megállapítások tárgyát képezik továbbá az adós független jogi szakértője által kiadandó jogvéleménynek is.

Természetesen a hitelező tudomásszerzése nem váltja ki a nyilatkozattételi kötelezettségeket, de - véleményem szerint - az adatközlés alapul szolgálhat a kölcsönösszeg átadásának megtagadását megalapozó körülmények szerződéskötés kori fennállását illető, hitelezői tudomás megítéléséhez.

Az átvilágítás a dokumentumok vizsgálatán, a szóbeli információszerzésen, valamint a nyilatkozatok bekérésén alapszik.

Terjedelmét tekintve beletartozik:

- a társasági dokumentáció jogszabályoknak/belső szabályzatoknak való megfelelésének ellenőrzése;
- az adós gazdasági működéséhez szükséges engedélyek meglétének és érvényességének vizsgálata;
- az adós ellen vagy által indított, bizonyos összeghatár feletti peres és nemperes eljárások vizsgálata;
- az adós működéséhez szükséges lényegi szerződések jogi szempontú áttekintése, a nem piaci alapon kötött szerződések, illetve a szokásos üzleti működésen kívüli szerződések feltérképezése;
- a szellemi alkotásokkal kapcsolatos szerződések elemzése;
- az adós eszközeinek megszerzésével, és az azokhoz kapcsolódó biztosításokra vonatkozó jogi dokumentáció vizsgálata, különös tekintettel a biztosítékként felajánlott eszközökre;
- az adós pénzügyi kötelezettségvállalásainak elemzése;
- a környezetvédelmi kérdések vizsgálata.

A lehívási feltételek között jelölt átvilágítási követelmények - az adott hitelszerződésben foglalt kívánalmaknak megfelelően - jelenthetik a biztosítási szerződések áttekintéséről szóló jelentést, a

más pénzügyi kötelezettségvállalások vizsgálatáról szóló riportot - különös tekintettel arra a körülményre, hogy szükséges-e más hitelező hozzájárulása e hitelszerződés alapján történő kölcsönösszeg igénybeviteléhez -, és hogy azt megszerezte-e az adós, valamint a környezetvédelmi auditról szóló tanulmányt.

A lehívási feltételek között a hazai bankgyakorlatban is kiemelt szerepet játszik a jogvélemény, amelynek tartalmi elemeit e helyütt szeretnénk röviden érinteni.

2.3.3. Jogvélemény

A lehívási feltételek egyik jelentős garanciális eleme az adós által megbízott, a hitelezők) által elfogadott ügyvéd jogvéleménye. A jogvélemény biztosítékot jelent a hitelező számára bizonyos, jogilag fontos körülmények megerősítését illetően. Ezek egy része az adós jogi státuszával, szabályszerű működésének deklarálásával függ össze, más része pedig a hitelszerződés érvényességével, érvényesíthetőségével.

A jogvélemény pontos koreográfia szerint készül. Ennek oka, hogy a jogászok igyekeznek jól körülírni felelősségük terjedelmét: először is megjelölik az általuk megvizsgált dokumentumokat. Ennek akkor van különös jelentősége, amikor az ügyvéd egy kész dokumentumcsomagról mond véleményt, tehát amikor nem vett részt azok elkészítésében, a hitelügylet megtárgyalásában.

A dokumentumok körébe beletartoznak - a hitelszerződésen és mellékletein túl - az adós társasági alapidokumentumai, engedélyei, aláírási jogosultjainak felhatalmazása, valamint a szerződés aláírására való társasági felhatalmazás.

A vizsgálandó dokumentumok vizsgálatánál az ügyvéd feltételezéseket („*assumptions*”) rögzít, amelyek a dokumentumok valódiságára, változatlan voltára vonatkoznak, értékelve az alapszabály/társasági szerződés esetleges korlátozó rendelkezéseit.

Ha a szerződés bizonyos vonatkozásaira idegen jog alkalmazandó, megszorítások teendők az idegen jog nem ismeretére vonatkozóan is.

A jogvélemény *lényegi része* a következő tények tanúsítása:

- (i) az adós meghatározott időpontban megalakult gazdasági társaság, amely szabályosan, a (magyar) jog szabályainak megfelelően jött létre és működik;
- (ii) az adós szabályszerűen aláírt társasági szerződése/alapító okirata/alapszabálya és a működéséhez szükséges engedélyek birtokában folytatja tevékenységét;
- (iii) az adós rendelkezik a szükséges társasági felhatalmazásokkal a hitelszerződés megkötésére és teljesítésére; a hitelszerződést az adós jogszerűen írta alá, és az az adós érvényes, jogilag kötelező erejű kötelezettségét képezi, és végrehajtható az alkalmazandó jog alapján. Ha idegen jog uralma alatt álló szerződésről van szó, a jogvéleményben legalább annyit tanúsítani kell, hogy a szerződésnek az idegen jog alkalmazása alá eső klauzulái végrehajthatóak a magyar jog szerint, azok a magyar közrendbe nem ütköznek;
- (iv) a hitelszerződés megkötése nem sérti az adós alapító dokumentumait vagy a jogszabályokat (Célszerű behatárolni a jogszabályok körét azokra a publikus jogszabályokra, amelyek a Magyar Közlönyben megjelennek.);
- (v) minden engedély, jóváhagyás, regisztráció, társasági felhatalmazás az adós rendelkezésére áll az alapító dokumentumokban írt működéséhez, a hitelszerződés és mellékletei aláírásához, valamint azok teljesítéséhez;
- (vi) az adós hitelszerződésbeni adóssága közvetlen, feltétel nélküli, nem preferált (nem biztosított) adósi kötelezettségvállalás, amely a fizetés tekintetében legalább azonos rangsorú az adós többi, nem preferált adósságával, kivéve a jogszabály által

előnyösen rangsorolt kötelezettségeket;

- (vii) a hitelszerződés aláírásával és végrehajtásával kapcsolatban Magyarországon nem kell adót vagy adójellegű költséget fizetni;
- (viii) a jogkikötés érvényes akkor is, ha az nem a magyar jog hatálya alá tartozik; (Ez a kikötés általában külföldi pénzüintézet általi hitelnyújtás esetében fordul elő, amikor a felek rendszerint a hitelnyújtó országának joga alá tartozónak rendelik a szerződést.)
- (ix) a megjelölt választottbíróságra, mint a viták végső, jogerős eldöntésére, illetékes fórumra vonatkozó kikötés érvényes a magyar jog szerint.

A választottbírósági döntés elismerésére és végrehajtására az 1958. június 10-én kelt New York-i egyezmény alapján kerülhet sor. Meg kell jegyezni, hogy az 1962. évi 25. tvr., amely az egyezményt kihirdette, tartalmazott egy elfogadási záradékot, amely más, az egyezményben részes állam területén hozott, és csak a magyar jog szerint kereskedelminek tekintendő jogviszonyokból eredő vitákra vonatkozó választottbírósági határozatok elismerésére és végrehajtására alkalmazandó.

- (x) a jogvélemény *zárófejezete* tartalmazza a megszorításokat („*qualifications*”) az alkalmazandó (magyar) jog szempontjából:
 - utalás történik arra, hogy a felek hitelszerződésbeni jogait korlátozza-e a csőd-, felszámolási és végelszámolási jogszabály;
 - az ügyvéd nem végzett tulajdonjogcím-keresést („*title search*”) az adós eszközein, így azok tulajdonjogára nézve nem mond véleményt;

- a jogvéleményben foglaltakat nem lehet kiterjesztően értelmezni;
- a jogvélemény nem fejez ki véleményt a szerződéses nyilatkozatokkal kapcsolatban;
- a jogvélemény kizárólag a hitelező, illetve jogásza számára készült, és általuk is csak a hitelszerződéssel kapcsolatban használható fel.

3. Szerződésszegés a nemzetközi hitelszerződésekben

Az alábbiakban ismertetünk egy igen hitelező-centrikus szerződésszegési menüt, hogy megvilágíthassuk a nemzetközi hitelszerződésekben használt szerződésszegések jellegét, és értelmezhesük alkalmazásukat:

- (i) az adós nem fizeti vissza a kölcsön összegét, amikor az esedékes;
- (ii) az adós nem fizeti meg a kamatokat, illetve a jutalékokat esedékességkor, és e mulasztását 3 banki munkanapon belül nem orvosolja;
- (iii) bármely felelősségvállaló nyilatkozat, amikor tették, vagy amikor megtettnek minősül, valótlannak bizonyul bármely lényeges vonatkozásában, és ezt az adós 30 napon belül nem korrigálja;
- (iv) az adós tiltó kötelezettségvállalásait megsérti;
- (v) az adós megerősítő kötelezettségvállalásait elmulasztja, és nem orvosolja 10 nap alatt;
- (vi) az adós bármely más szerződési kikötést megsért, és 30 napon belül nem orvosolja;
- (vii) bármely más kötelezett, például a garantőr megsérti

- szereződéses kötelezettségeit, és 10 napon belül nem orvosolja;
- (viii) az adós bármely más adósságának tőkeösszegét, kamatát vagy jutatókát annak esedékességekor nem fizeti meg, és nem orvosolja a megadott határidőn belül, vagy egyéb olyan esemény következik be, amely ezen adósságok megfizetését azonnal esedékessé teheti, vagy ha bármely adósságot azonnal esedékessé nyilvánítottak (az „Adósság” fogalmán a hitelszerződésben meghatározott kötelezettségeket kell érteni);
- (ix) az adós nem teljesítette, vagy figyelmen kívül hagyta bármely lényegi szerződés kikötéseit, vagy bármely lényegi szerződést fel kell mondani vagy már fel is mondták (a „Lényegi Szerződés” fogalmán a hitelszerződésben meghatározott szerződéseket kell érteni);
- (x) az adós fizetéképtelenné vált, hitelezőivel átütemezésről tárgyal, csődegyezséget köt, vagy felszámolási eljárást indítottak ellene;
- (xi) az adós ellen a hitelszerződésben meghatározott összeget meghaladó összegű jogerős ítéletet hoztak, amelyben a végrehajtás már megkezdődött;
- (xii) az adóst környezeti károkozás miatt hatósági eljárás során elmarasztalták, a hitelszerződésben meghatározott összegű bírság megfizetésének kötelezettségével;
- (xiii) az adós felett az irányítási jog megváltozott;
- (xiv) a hitelező megalapozott véleménye szerint negatív változás következett vagy következhet be az adós üzletében, működésében, eszközeiben, kötelezettségeiben, beleértve bármely, a működéshez szükséges engedély visszavonását, amely alapján feltételezhető, hogy fizetési kötelezettségeinek teljesítése veszélyeztetett;

- (xv) az adós auditált, konszolidált éves pénzügyi beszámolóját független auditorok lényegi megjegyzésekkel látták el, és ezek azt igazolják, hogy az adósnak a hitelszerződésben vállalt kötelezettségei veszélyeztetettek;
- (xvi) olyan jogszabály lépett hatályba, amely megakadályozza az adóst abban, hogy a hitelszerződésből eredő kötelezettségeit teljesíteni tudja;
- (xvii) az adós vagyona vagy annak lényeges része kisajátítás vagy államosítás tárgyává vált, vagy az adós jogosultsága megszűnik azok tulajdonlására, kezelésére vagy ellenőrzésére; biztosítókkal rendelkező más hitelező azokat birtokba veszi, vagy annak egészére vagy egy részére végrehajtást vezetnek, vagy lefoglalják;
- (xviii) a hitelszerződés bármely lényeges rendelkezése, valamely oknál fogva, érvénytelenné vagy végrehajthatatlanná válik, és ez olyan körülmény, amelynek ismeretében a felek a szerződést nem kötötték volna meg.

Az egyes kikötések különböző súlyú kötelezettségszegéseket nevesítenek:

- (a) az (i), (viii), (ix), (xiv), (xv) pontok alatt írottak olyan súlyú szerződésszegések, amelyek megalapozzák a hitelező által alkalmazható legsúlyosabb szankciót, azaz a szerződés azonnali hatályú megszüntetését anélkül, hogy orvoslásra mód lenne;
- (b) másokat a hitelező orvoslásra méltónak és alkalmasnak tart; például a (ii), (iii), (v), (vi), (vii) pont alattiak;
- (c) vannak olyanok, amelyek csak bizonyos összeghatár felett valósíthatják meg a súlyos szerződésszegést, úgymint a (xi) és (xii) alatti esetek;
- (d) a negyedik kategóriába azon kikötések tartoznak, amelyek

természetüknél fogva nem orvosolhatók, ilyen a (x) pont;

- (e) vannak olyan típusú kikötések, amelyek bekövetkezése az adós közrehatásán kívül esik, mint a (xiii), (xvi), (xvii), (xviii) pontok, amelyeket a nem felróható lehetetlenülés kategóriájába való tartozás szemszögéből is célszerű megvizsgálni.

Az a)-e)-ig terjedő csoportokat célszerű egyenként elemezni:

Ad a):

Az e csoportba tartozó szerződésszegések egy része a szóban forgó kölcsönösszeg, illetve más adósság tőke, kamat és jutalék esedékességkori megfizetésének elmulasztását jelöli. A szóban forgó esedékes kölcsön tőkeösszegének meg nem fizetése esetén jogos lehet a „póthatáridő” túlézése nélküli szankció alkalmazása. Több hitelszerződés erre az esetre is engedi - kizárólag technikai okokra visszavezetendő nemfizetés esetére - az orvoslást.

Cross default klauzula

- Szót kell ejtenünk a (viii) pont alatt szabályozott szerződésszegésről, nevezetesen, ha az adós más adóssággal kapcsolatos fizetési kötelezettségét sérti meg, és azt nem orvosolja, vagy az azonnali esedékessé tétel veszélye áll fenn, esetleg a kötelezettséget már azonnal esedékessé nyilvánították. A klauzula elnevezése: „*cross-default*” (szerződésszegés más szerződésben) klauzula, amelynek lényege, hogy más adóssággal kapcsolatos szerződés megszegése kiváltja a szóban forgó hitelszerződés azonnali hatályú felmondásának lehetőségét.

A példaként adott megfogalmazás ugyan hitelezőbarát, bár annak megítélése az „*adósság*” fogalom meghatározásától is függ: például azt ki lehet-e a kölcsön típusú tartozásokon kívüli jogviszonyból eredő fizetésekre is terjeszteni (lásd a tiltó kötelezettségvállalásoknál mondottakat), illetve lehet-e

azt csak a hitel- és kölcsönjogviszonyból eredő tartozásokra alkalmazni?

Amiért a kikötés mégis a hitelező érdekeit védi az adós rovására, azt három, fogalmazásbeli fordulat indokolja: (i) nem mondja ki a kikötés, hogy más adósság esetén az alapul fekvő szerződést fel kellene mondani ahhoz, hogy az szerződésszegést valósítson meg a szóban forgó kölcsön esetében; (ii) még a szerződésszegés-szerű állapot bekövetkezésének veszélye is szankcionált; (iii) az adósság azonnali esedékessé nyilvánítása bármely okból, amely bármely nemfizetéssel összefüggő szerződésszegésen alapulhat.

Az adós érdeke tehát, hogy - ha már nem is tudja elkerülni, hogy az azonnali hatályú felmondás csak az adott szerződésből eredő súlyos szerződésszegésekre vonatkozzon - szűkítse a keresztirányú szerződésszegéseket a hitelezővel fennálló más hitel-kölcsön jogviszonyából származó olyan fizetési kötelezettségek elmulasztására, amely alapján azt a szerződést a hitelező már felmondta. Ezen adóspárti optimális megoldás és a hitelező érdekeit maximálisan védő, kiterjesztő értelmezés között - az alkupozíció függvényében - számos variáció létezik.

- A (ix) pontban szereplő kikötés az abszolút „*cross default*” eset. Az előbbi, a keresztirányú szerződésszegésekkel kapcsolatos eszmefuttatásból azért maradt ki, mert az nem a „klasszikus” adóssággal kapcsolatos kikötések közé tartozik. Itt is utalunk a „*lényegi szerződések*” fogalma előzetes tisztázásának szükségességére, nyilvánvalóan abba az összes pénzügyi kötelezettségvállalás beletartozik, de minden egyéb, az adós működésével kapcsolatos jelentős szerződés is. A kikötés nem írja körül, hogy milyen típusú kötelezettséget sértett az adós a megfogalmazás szerint bármely, tehát nemcsak lényeges kikötés megszegéséről lehet szó, és az sem szükséges, hogy ezt a szerződésszegést az adott szerződés annak is

minősítse. A második fordulat is hagy pontosítani valót maga után, hiszen nem ad információt arról, hogy mi volt vagy lenne a felmondás alapja.

- A (xiv) pont alatti esetről, amely a „MAC”-klauzula, már szóltunk a lehívási feltételeket taglaló részben.
- A (xv) pont jól körülírtnak látszik, bár a könyvvizsgálói megjegyzésből nyilvánvalóan csak következtetni lehet, hogyha probléma merült fel az adóssal, és arra is, hogy az kihathat-e a hitelszerződésben vállalt kötelezettségeire, de a záradék önmagában nem fogja „igazolni” a veszélyeztetettséget
Vigyázat: az adós kötelezettségeinek veszélyeztetettsége e vonatkozásban nem szűkül le a fizetési kötelezettségei tekintetében fennálló veszélyeztetettségre!

Ad b):

- A (b) alatti, orvoslásra érdemesült eseteknél nem a hitelező jóindulatára kell gondolnunk, hanem azon gazdasági érdekre, amely megpróbálja megmenteni azt a kihelyezést, amelyhez a hitelező forrásokat vett fel, és amelynek kamatait az adott hitelből kívánja kitermelni. Meg kívánjuk jegyezni ugyanakkor, hogy az adós pontos teljesítésre sarkallása végett a kamatfizetés elmulasztásának orvoslását csak technikai okok esetében kellene biztosítani, és azt sem korlátlan számban, lehetővé téve akár az összes kamatfizetés késedelmes teljesítését.

Ad c):

- Az összeghatárral ellátott esetekben a konkrét összeg megjelölése megállapodás-függő. A (xi) alatt tárgyalt eset viszonylag adóspárti, mert részben bizonyos materialitást feltételez, és a végrehajtás megkezdődése utal arra, hogy az adós önként nem teljesített.

Ad d):

- Az adós fizetéseképtelenségével összefüggő klauzulával kapcsolatos megjegyzésünk, hogy a fizetéseképtelenné válásnak objektív alapúnak kell lennie, ahogyan azt a Cstv. előírja, és a felszámolási eljárás megindítására az adósnak vagy okot kellett szolgáltatnia, vagy a helyzetet bizonyítottan magának kellett előidéznie.

Ad e):

- Az (e) pont alatt csokorba szedett esetek közös vonása csupán az, hogy a bekövetkezésükben az adósnak nincs közrehatása, de míg a (xiii) alatt írt kikötés alapját képező felelősségvállaló nyilatkozatot a szerződés tartalmazta, és az adós azt aláírásával elfogadta, a (xviii)-ban foglalt érvénytelenség előidézésében legalább gondatlanságával (a kikötés gondos tanulmányozásának elmulasztásával) közrehatótt, addig a (xvi) és (xvii) pontban szabályozott okok teljesen az adós működési körén kívül álló esetek.

Change of control klauzula

- A (xiii) pont szerint az irányítási jog megváltozása („*change of control*”) okán mondhat fel a hitelező. Az adósnak a felelősségvállaló nyilatkozatok között deklarálni kell tulajdonosi struktúráját és annak megváltoztathatatlanságát. Az egyéb kötelezettségvállalások között említett, tulajdonosi struktúrában bekövetkezett változásokról, pedig haladéktalanul értesítenie kell a hitelezőt. Ennek elmulasztása a kötelezettségvállalások megsértése címén ad okot a felmondásra. A (xiii) pont szerint a hitelező akkor is felmondhat, ha az adós közölte a változást, ám az mégis bekövetkezett, mert az adott tulajdonosi struktúra az adott körülmények között a hitelező számára önmagában is „*fedezetet*” jelent az adósi kötelezettségek teljesítésére. Gondoljunk például arra, ha egy multinacionális cég

érdekeltsége az adós, az anyacég - még ha erre külön garanciát nem is vállal - feltehetőleg nem engedi „gyermekét” szerződésszegésbe sodródni. Ezt a hitelezői várakozást hiúsítja meg a tulajdonosi kör megváltozása, amikor a tulajdonos ezt a biztonsági fedezetet elvonja, gyengítve ez által a hitelező pozícióját.

Minthogy az adós általi szerződés megkötését a tulajdonosok jóváhagyják, közvetetten felvállalják a szerződésszegés következményeit. De jól jár-e a hitelező, ha ezen a jogcímen felmondja a szerződést? Valószínűleg nem - kivéve, ha sikerül nyomást gyakorolni a tulajdonosokra a szerződésszegést jóvátevő biztosítékok nyújtására -, hiszen ha adósától nem tudja behajtani a tartozást, a tulajdonosok megértésére sem számíthat akkor, amikor éppen az ő érdekkörükben bekövetkező változás adott alapot a hitelezői felmondásra.

A (xvi), (xvii) és (xviii) pont alatti okokat meg kellene vizsgálni abból a szempontból, hogy idézhet-e elő fel nem róható lehetetlenülést, azaz a szerződés megszűnését a szerződésszegésre alapuló megszüntetés helyett.

- A (xvi) pontban foglalt eset olyan jogszabályváltozás bekövetkezésére utal, amely megakadályozza az adóst szerződésbeni kötelezettségei teljesítésében.

A Ptk. 312.§ (1) bekezdése szerint *”ha a teljesítés olyan okból válik lehetetlenné, amelyért egyik fél sem felelős, a szerződés megszűnik”*.

Ez esetben a jogszabályváltozást nyilvánvalóan nem az adós idézte elő, sőt az az adóst is sújtja azzal, hogy megakadályozza a szerződés teljesítését. Olyan *jogi okból* történő változásról van szó tehát, amelyet az adós még elhárítani sem tud, így méltánytalan helyzetet idézne elő, ha az adóst szerződésszegés miatt marasztalnák el.

Analógia útján alkalmazandónak látszik a kommentár által idézett LB Gf. IV. 32 076/1990 - BH 1992/10. sz. bírói döntés, amely szerint *„ha a szerződés megkötése után tett hatósági intézkedés miatt a szolgáltatást az eredeti feltételek szerint már nem lehet teljesíteni, és a felek a szerződést nem módosították, a teljesítés olyan okból válik lehetetlenné, amelyért egyik fél sem felel, ezért a szerződés megszűnik”*.

A szerződés lehetetlenülés miatti megszűnése csak *a jövőre nézve* szünteti meg a szerződést, éppúgy, mint a felmondás. Ilyen esetekre tehát a feleknek, tiszteletben tartva a Ptk. 4.§ (1) bekezdésében foglalt követelményt, *„kölcsonösen együttműködve kell eljárni”* azaz a körülményekre tekintettel - ha lehetséges - megpróbálni módosítani a szerződést. Amennyiben ez nem lehetséges a szerződés megszüntetésének lenne helye.

- A (xviii) pont első fordulata ugyancsak az adós ráhatásán kívüli, jogszabályon alapuló fel nem róható lehetetlenülésnek tűnik. Itt azonban az adós főkötelezettségére való korreláció is hiányzik, egyrészt, mert a kisajátítás vagy államosítás az adós vagyont vagy egy részét érinti, így áttételes annak hatása az adós fizetési képességére, másrészt a feltüntetett jogcímek alapján jogszabályban meghatározott kártalanításnak van helye, amely a vagyon értékének bizonyos fokú pótlását eredményezi. A pont második fordulata már utalhat az adós közrehatására is, nincs ugyanis pontosítva, hogy az adós tulajdonlásra, kezelésre vagy ellenőrzésre való jogosultsága jogszabályváltozás miatt vagy szerződéses alapon, például a szerződéses határidő letelte miatti megszűnése folytán vagy szerződésszegés okán szűnik meg.

A pont utolsó gondolatához annyi a megjegyzésem, hogy annak az ott bekövetkezett körülmények alapján történő alkalmazásához legalább alapos okkal feltételezni kellene,

hogy azok az adós hitelszerződésbeni kötelezettségei teljesítésére lényegesen hátrányos hatást gyakorolnak.

A (xviii) pontban foglalt ok meglehetősen összetett megítélésű. „*bármely okból*” előálló érvénytelenséget vagy végrehajthatatlanságot jelöl. Az érvénytelenség pedig felöleli a semmisséget - amelyre bárki határidő nélkül hivatkozhat -, és a megtámadási jogot keletkeztető érvénytelenséget. Nem szól a klauzula továbbá arról sem, hogy hivatkozhat-e az érvénytelenségre az, aki azt maga idézte elő. Kérdés, hogy a Ptk. 4.§ (4) bekezdése mennyiben alkalmazható. Ennek a körülménynek továbbá olyan lényegesnek kell lenni, amelynek nemléte érdekmúlást eredményez, minthogy a Ptk. 239.§-a ismeri a szerződés részbeni érvénytelenségét. A hitelszerződés e szempontból lényeges elemeit ugyan nehéz nevesíteni, de valószínűleg minden, azonnali hatályú felmondásra okot adó klauzula érvénytelensége ilyen oknak minősülhet.

Véleményem szerint: célszerű volna az érvénytelenséget a semmisségi vagy felróható lehetetlenülési okokra szűkíteni, hiszen azok a jogszabályba ütköző vagy az adós által előidézett érvénytelenséget foglalják magukban, és mint ilyenek létrejöttükben - semmisség esetén a jogszabály negligens nem ismerete révén - az adós közrehatásával keletkeztek.

IV. Speciális hitelformák

Ezen hitelformák alapja hiteljogviszony, a Ptk. hitel- és kölcsönszerződésre vonatkozó szabályai érvényesek valamennyiükre, mégis rendelkeznek olyan specifikumokkal, mely miatt érdemes őket külön-külön is tárgyalni.

1. Folyószámlahitel

A folyószámlahitel *bankszámlához kapcsolódóan* nyújtott tulajdonképpeni *hitelkeret*, amelyet a számlatulajdonos aktuális pénzügyi helyzete szerint vehet igénybe.

Meg kívánom jegyezni, hogy elméleti vita folyik arról, hogy a Ptk. 531.§ szerinti folyószámla szerződéshez kapcsolódik-e ez a hitelkeret, vagy a Ptk. 529.§ alapján szabályozott bankszámlaszerződéshez.

A folyószámla szerződéssel a felek meghatározott jogviszonyból származó kölcsönös pénzköveteléseiknek egységes számlán való elszámolására vállalnak kötelezettséget.

A vita alapja, hogy vajon a „felek” közötti meghatározott jogviszonyból származó kölcsönös pénzköveteléseknek minősül-e az ügyfél és a bank egymással szembeni pénzköveteléseinek elszámolása is, hiszen a banknak is van pénzkövetelése az ügyféllel szemben, pl. jutalék megfizetésére vonatkozóan, vagy az csupán az ügyfél és más harmadik fél egymás közötti pénzköveteléseinek elszámolására szolgál.

Ez a vita azt a kérdést is felveti, hogy a folyószámla egyik fajtájának tekinthető-e a bankszámla, vagy fordítva, illetve azok egymástól teljesen elkülönülő fogalmak-e, és csak az a közös bennük, hogy „számlán” történik az elszámolása a követeléseknek. Ez a vita végigvonul az új Ptk. koncepciójának és az első szövegtervezetének a megalkotásánál és jelen dolgozat írásakor még javában zajlik.

A gyakorlat a folyószámlahitel elnevezése miatt a folyószámlát a bankszámla szinonímájaként használja és nem a Ptk.-beli „folyószámla” értelemben.

A folyószámlahitel (*overdraft*) klasszikus formájában *biztosíték nélküli hitel*. Feltétele egy bizonyos mértékű rendszeres számlaforgalom (magánszemély számlatulajdonosoknál, pl. a minimum egy éves munkaviszony alapján a bankszámlára érkező jövedelem).

A folyószámlahitel vonzereje abban rejlik, hogy teljesen *szabad felhasználású* (hasonlóan a személyi kölcsönhöz), de annál alacsonyabb költséggel vehető igénybe, és a visszafizetése is rugalmasabb, általában *nincs futamideje*.

A banki gyakorlat szerint általában egy évben egyszer visszafizetendő a teljes tartozás, de az igénybevétel megújítható (*rulírozó hitelkeret*). A személyi kölcsönnel szembeni hátránya, hogy a hitelkeret jóval kisebb összegű, így komolyabb beruházások abból nem finanszírozhatók. Általában az igénybe vehető keret nagysága a bankszámlára átutalt pénzösszegek nagyságától függ, annak 80-200%-a a keretösszeg. A ki nem használt keretösszeg után évi 1-2% rendelkezésre tartási jutalékot kell általában fizetnie a számlatulajdonosnak.

2. Hitelkártya

A hitelviszonyok egyik sajátos formája a hitelkártya igénybevételével történő hitelezés.

A hitelkártya specifikumait *Dorkó Katalin*⁴⁰: „*A lakossági bankügyletek*” című művében az alábbiak szerint foglalja össze:

„*A hitelkártya mögött nem bankszámla (vagy kártyafedezeti számla), hanem a kibocsátó hitelintézettel megkötött szerződés alapján megnyitott, a kártyához rendelt önálló (elkülönített) hitelszámla áll.*

⁴⁰ Dorkó Katalin: *A lakossági bankügyletek*, KJK Kerszöv, Budapest, 2000, 202. oldal.

A kártyabirtokos a kártyával a hitelképességétől függően megállapított hitelkeret erejéig forgalmazhat, amely hitelkeret rulírozó (feltöltődő) is lehet. A kibocsátó a hitelkártyával lebonyolított tranzakciók összegét a hitelszámla terhére, illetve javára számolja el, és erről a kártyabirtokost rendszerint havonta értesíti. A hitelkeret terhére igénybe vett kölcsön kamat és törlesztési feltételeit a felek szerződése tartalmazza.”

A fenti idézett jellemzőkből kiderül, hogy a bank a hitelkeretet – a hitelbírálat eredményétől függően – állapítja meg, mely a bank által egyoldalúan módosítható.

A kártyával lebonyolított tranzakciók, valamint a bankkal kötött, hitelkártya használatra vonatkozó szerződéssel összefüggő költségek, és kamatok elszámolására a kártyaszámla szolgál. A kártyaszámla pozitív egyenlege nem minősül betétnek, arra a bank kamatot nem fizet, azonban az a hitelkeret összegének növekedése nélkül igénybe vehető a kártyaszámla fenntartásával kapcsolatos költségek kiegyenlítésére.

A kártyabirtokossal kapcsolatos üzleti kapcsolat létesítésekor a bank a pénzmosás megelőzésére és megakadályozására irányadó szabályok szerint *azonosítja a kártyabirtokost*. A kártyabirtokos köteles írásban nyilatkozni arról, hogy kinek a nevében, illetőleg javára lát el vagyonkezelési, képviseleti vagy más megállapodás alapján tevékenységet vagy a nélkül, a saját nevében és a maga javára jár-e el. A szolgáltatások igénybevétele során a bank jogosult vizsgálni a pénzüsszegek eredetét, és arról írásbeli igazolást kérhet.

A kártya a bank tulajdonát képezi, azt tilos átruházni, zálogba, óvadékba adni, vagy használatát másnak átengedni. A kártyabirtokosnak kötelező elvállalni, hogy a hitelkeretet semmilyen okból sem lépi át.

Miután *minden egyes tranzakció hitelkérelemnek minősül* a hitelkereten belül, melyet a banknak jogában áll elbírálni,

amennyiben a kártyabirtokos hitelképessége úgy indokolja, saját döntése alapján jogosult a szóban forgó tranzakció engedélyezését indokolás nélkül megtagadni.

A bank bármikor jogosult a hitelkeret összegét saját hitelbírálati, kockázatkezelési szabályzatainak megfelelően, belátása szerint módosítani, melyről a kártyabirtokost írásban értesíti.

A kártyabirtokos köteles a szerződésben meghatározott határidőig legalább a számlakivonaton feltüntetett *minimum fizetendő összeget* megfizetni. A minimum fizetendő összeg áll:

- a tőketartozás kondíciós listában meghatározott százalékos összegéből;
- a kártyához kapcsolódóan terhelt díjakból és jutalékokból;
- a felhasznált hitelkeret utáni kamatösszegeből;
- a hitelkeret túllépés összegéből.

A banki gyakorlat szerint, ha a kártyabirtokos a felhasznált hitelkeret teljes egészében visszafizeti a fizetési határidőig, úgy a bank nem számít fel hitelkamatot az adott elszámolási időszakra.

A fizetési határidőig meg nem fizetett hitelkeret felhasználás összege a következő elszámolási időszak felhasznált hitelkeretének összegét emeli, és a minimum fizetendő összeg kivételével a bank azután kamatot számít fel.

A hitelkártya szerződés *azonnali hatályú felmondására* ugyanazok a Ptk.-beni szabályok érvényesek, mint a kölcsön felmondására (Ptk. 525.§ és 524.§).

Ehelyütt néhány *speciális szerződésszegési indokot* említünk meg, melyeket – a szerződéses szabadság következtében – legtöbb kártyaszerződés (vagy a hitelkártya általános szerződési feltételei) tartalmaz:

- a kártyabirtokos bármely hitelintézettel vagy a bank érdekeltségi körébe tartozó vállalattal kötött bármely szerződését nem csupán a hiteljogviszonynak minősülő szerződéseit megszegi (*cross default*);
- a kártyabirtokos a kártyán feltüntetett adatokat megváltoztatja, vagy azt megkísérli;
- a kártyát a letiltás utáni vagy érvényességi időn túl használja;
- a kártya használatára vonatkozó szabályokat megsérti.

3. *A szindikált (vagy konzorciális) hitelezés*

A szindikált hitel specifikuma, hogy az közös, *több hitelező által nyújtott*, általában nagy összegű hitel.

Az adós finanszírozási szükségletének kielégítése céljából, például egy nagy volumenű projekt megvalósításához, nagy összegű forrásokat keres. A hitelezési limitelőírások betartása és a finanszírozási kockázatok menedzselése miatt a hitelintézetek közösen, egymás között meghatározott részarányban nyújtják a hitelt oly módon, hogy egyikük - általában a hitelszervező - válik a hiteladminisztráció központi szereplőjévé, az úgynevezett ügynökké, rajta keresztül történik a pénzüsszegek lehívása, folyósítása, illetve visszafizetése.

A szindikálás tehát a hitelezőknek *idő- és költségmegtakarítást* jelent: nem szükséges a külön-külön történő kölcsönszerződések megtárgyalása és megszövegezése, megtakarítható ezáltal az adóssal való kapcsolattartás minden terhe is.

A közös fellépés, az „együtt sírunk - együtt nevetünk” elve érvényesülésének azonban vannak *korlátai*: (i) minden hitelezőnek külön hitelbírálatot kell végeznie; (ii) ha valamelyik hitelező nem teljesít, azaz nem bocsátja rendelkezésre a megállapodott összeget, a

szerződésszegéséért a többi hitelező nem felel; (iii) a közös hitelnújtás nem jelent feltétlenül közös igényérvényesítést, azaz az adós szerződésszegése esetén általában mindegyik hitelező önállóan léphet fel az adós ellen.

Szindikátus létrejöhét oly módon is, hogy eleve több hitelező részvételével indulnak az adóssal folytatott tárgyalások, vagy úgy, hogy a hitelszerződés annak figyelembevételével készül, hogy a hitelező utóbb más hitelezőket is bevonjon a finanszírozásba, azaz átruházza a szerződésből eredő jogai és/vagy kötelezettségei egy részét.

A szindikált hitelszerződés készülhet olyan dokumentumként, amely felöleli az adós és hitelezői, valamint a hitelezők egymás közötti jogviszonyát is - ez a helyzet általában akkor, ha a konzorcium már összeállt a hitelszerződés megkötése előtt. Mőd van azonban arra is, hogy a hitelezők egymás közötti jogviszonyára nézve úgynevezett részvételi megállapodást („*participation agreement*”) kössenek. A következőkben áttekintjük a szindikált hitelszerződés specifikus kikötéseit.

3.1. Az ügynök jogállása

Amint azt már említettük, az ügynök központi szereplője a hitelezők és az adós közötti kapcsolatnak, működése végigkíséri a hitel valamennyi létszakaszát, a szerződés megkötésétől annak megszűnéséig.

Az ügynök eme szerepének betöltése mellett egyben *hitelező is*, tehát hitelezői minőségében jogosítják és kötelezik mindazon jogok és kötelezettségek, amelyek a többi hitelezőt is. Tevékenységéért természetesen díjazás jár. Előzetes megjegyzésül kínálkozik ide, hogy a hitel adminisztrációjával kapcsolatban - a konzorciumi demokrácia miatt - a megszülető döntések többségiek, azaz az úgynevezett irányító hitelezői csoport által meghatározottak.

Az ügynök hiteladminisztrációs feladatai

Röviden az alábbiak szerint összegezhetők eme feladatok:

- a lehívási értesítőt az adósnak az ügynökhöz kell - a hitelszerződés szerint meghatározott időpontig - előzetesen megküldenie. Az ügynök megvizsgálja, hogy az értesítő formai és tartalmi okból megfelel-e a hitelszerződés előírásainak, valamint azt, hogy a lehívási előfeltételek fennállnak-e;
- az ügynök kötelezettsége - a hitelezők megbízásából - a kölcsönök rendelkezésre bocsátása az adós részére;
- az ügynök - a szerződésben meghatározott kamatszámítás szerint - kiszámítja a kamatot, és értesíti az adóst a fizetendő kamat összegéről. Az adós által megfizetett kamatot az ügynök a hitelezők részére részesedésük arányában utalja át;
- az ügynök kalkulálja és szedi be a rendelkezésre tartási jutalékokat, majd számolja el azokat a hitelezők felé;
- az ügynök a díjmegállapodásban rögzített ügyleti költségeket is beszedi az adóstól és elszámolja a hitelezők felé;
- az ügynök feladata a törlesztések beszedése és részarányos továbbutalása a hitelezők részére;
- az ügynök veszi kézhez az adóstól az igénybevételhez szükséges előfeltételi dokumentumokat;
- az ügynök veszi át az adóstól a pénzügyi beszámolókat és egyéb adatszolgáltatást;
- az ügynök részére kell megküldeni azt az értesítést is, melyben az adós hozzájárulást kér újabb hitelek felvételéhez vagy vagyontárgyai megterheléséhez, vagyontárgyai értékesítéséhez, és minden egyéb tiltó kötelezettségvállalás alóli mentesítéséhez;

- az ügynök küld értesítést a többi hitelezőnek és az adósnak, ha bármely hitelező átruházza jogait és/vagy kötelezettségeit;
- az ügynök értesíti az adóst, ha a körülmények változására hivatkozva valamelyik hitelező számára jogellenessé válik a szerződés teljesítése, és emiatt felmondja azt;
- az ügynök küld értesítést az adós részére a megnövekedett költségek továbbhárításáról;
- az ügynök könyvelésében ellenőrző számlát tart, melyen a folyósított kölcsönök összegét, az egyes hitelezőkre eső részt, a visszafizetések tőke-, kamatösszegét és járulékait, az ügynök által beszédett összegeket tartja nyilván;
- az ügynök veszi kézhez az adóstól annak szerződésszegésével kapcsolatos értesítését;
- az ügynök értesíti az adóst a szerződésszegés jogkövetkezményeiről (az értesítés tartalmát az irányító hitelezői csoport határozza meg).

Az ügynök kötelezettségei

A fent részletezett feladatok ellátása során az ügynök a hitelezők *megbízottjaként* jár el, a szerződésben meghatározott esetekben önállóan, vagy az irányító hitelezői csoport utasításai szerint.

Az irányító hitelezői csoport utasításai szükségesek:

- a szerződésszegés esetén követendő eljáráshoz, azaz döntés az azonnali esedékessé tételről, a további kölcsönfolyósítások megtagadásáról vagy felfüggesztéséről, a szerződés szerinti jogok gyakorlásától való tartózkodástól;
- a szerződés módosításához, az ügynök által joglemondó nyilatkozat megtételéhez (például lehívási feltételek teljesítése alóli mentesség);

- a biztosítékokból való kielégítés elhatározásához.

Az ügynök felelőssége

Az ügynök, mint megbízott részéről az általában elvárható gondosság tanúsítását a szerződő felek igyekeznek körülírni, illetve meghatározzák azokat az eseteket, amelyek bekövetkezéséért az ügynököt nem terheli felelősség.

Az ügynök a tőle elvárható gondosság keretein belül *köteles vizsgálni*:

- a hitelszerződés kapcsán az adós által tett nyilatkozatok valós voltát;
- azt, hogy történt-e szerződésszegés;
- azt a körülményt, hogy az adós teljesítette-e a szerződésből eredő kötelezettségeit.

Az ügynök nem vállal felelősséget

- az adós által nyújtott információk pontosságáért vagy hiánytalanságáért;
- a hitelszerződés jogszerűségéért, érvényességéért, hatályosságáért vagy végrehajthatóságáért;
- a hitelszerződés kapcsán megtett vagy elmulasztott cselekményekért, kivéve a súlyos gondatlanság vagy szándékos károkozás esetét.

Az ügynök lemondása

Az ügynök *bármikor, indoklás nélkül* - általában 30 (harminc) napos előzetes írásbeli értesítéssel - lemondhat ügynöki megbízatásáról, de a lemondás csak *akkor hatályosul*, ha utódját a hitelintézetek vagy ezek hiányában az ügynök kijelöli, és azt az *utód írásban elfogadta* oly módon, hogy a jogelőd ügynök mentesül ügynöki kötelezettségei

alól. A hitelszerződésből származó jogok azonban változatlanul megilletik az utódot, ha elfogadja, hogy ügynöki kötelezettségei és jogai ugyanazok, mintha eredetileg szerződő fél lett volna.

Az adós kártalanítani köteles az ügynököt a költségek megfizetésének elmulasztásából ért veszteségekért, valamint az adós kívánságára történt szerződésmódosítással vagy lemondással kapcsolatos költségekért (beleértve az ügyvédi díjakat is).

3.2. A hitelezők egymás közötti jogviszonya

A hitelezőket, az általuk rendelkezésre bocsátandó kölcsönök részarányával a teljes hitelösszeghez viszonyított aránya szerint jogok és kötelezettségek illetik meg.

A hitelezők e részarány figyelembevételével *irányító hitelezői csoportot* hoznak létre, amely *a hitel adminisztrációjával* kapcsolatos legfontosabb döntésekhez többségi véleményt alakít ki, és utasítja az ügynököt a *többségi álláspont* adóssal történő közlésére. Így a lehívási feltételek elengedése, a hitelszerződés módosításához való hozzájárulás vagy a szerződésszegés deklarációja és esetlegesen a megteendő lépések meghatározása az irányító csoport feladata.

Az irányító csoport általában legalább három hitelezőből álló bankcsoport, amelynek együttes részesedése eléri, vagy meghaladja a teljes hitelösszeg 66%-át, tehát a 2/3-át.

Ha a hitelezők számára való tekintettel ilyen csoportot nem hívnak életre, úgy bizonyos kérdésekben a legnagyobb részarányú hitelezőnek vétőjoga lehet.

3.3. A hitelezők általi engedményezés és átruházás

A szindikált hitelezésnél az adós több hitelezővel áll jogviszonyban, ezért fokozottabban érzékeny arra, hogy amennyiben a hitelezői pozícióban változás történik, az helyzetét ne súlyosbíthassa, így ne merülhessen fel olyan többletköltség, amely külföldi hitelező esetén

vagy a hitelező országának előírásaival függ össze (például adó jellegű költségek), vagy például az adott hitelező gyengébb tőkeszerkezete miatti magasabb tőke-megfelelési költségek folytán áll elő.

Emellett jogos adósi ellenérv lehet, hogy ha „nem szimpatikus” hitelező kerül be a konzorciumba - aki módosítás, átütemezés, felmentés esetén jóval rugalmatlanabb, mint az eredeti hitelező volt -, az ellen az adós tiltakozhassék. Az adós az üzleti titkok esetleges sérelme miatt sem örül, ha a hiteldokumentumokban szereplő információk „piacra kerülnek”, és ezáltal rontják az adós későbbi hitelszerzési esélyeit.

Az adós ezen aggályait a szerződő felek több módon háríthatják el:

- az engedményezést is (azaz csak a jogosulti pozícióban történő változást) az adós hozzájárulásához kötik, amely indokolatlanul nem tagadható meg és nem késleltethető;

Az engedményezés/átruházás feltétele, hogy az új hitelező deklarálja, hogy az adósra nézve az alanyváltozás semmiféle többletköltséggel nem jár;

- korlátozhatják az engedményezések/átruházások számát, illetve korlátozhatják e jog gyakorlását a rendelkezésretartási időszak lejártát követő időszakra, amikor az adóst már az a veszély legalább nem fenyegeti, hogy a hitelezőcsere miatt a „leszerződött” kölcsönösszeget nem tudja lehívni;
- meghatározott kategóriákat alakíthatnak ki úgy, hogy csak ugyanolyan hitelintézeti kategóriába tartozó hitelező léphet be a jogviszonyba, például bank vagy csak hazai hitelintézet lehet a jogutód, vagy csak ugyanolyan minősítési kategóriájú hitelintézet, például csak nemzetközileg első osztályú hitelintézetre lehet átruházni a szerződést.

3.4. A hitelszerződés módosítása

Amennyiben a hitelszerződés megengedi, hogy az irányító csoport előzetes írásbeli hozzájárulása birtokában az ügynök és az adós módosítsa a szerződést és a szerződő felek bizonyos „játékszabályokat” már a hitelszerződésben rögzítenek, amely kritériumokat a módosításnál kötelező figyelembe venni, úgy mint

- a módosítás által egyik fél sem vállalhat további kötelezettségeket;
- a módosítás nem változtathatja meg a hitelezők önálló jogait és kötelezettségeit, a lehívás feltételeit, a hitelezői részesedések arányát, az adós általi engedményezés és átruházás tilalmát;
- nem csökkentheti a hitelezőknek a hitelszerződés szerint az adóstól beszámítás útján vagy egyébként járó, kapott vagy beszédett összegek arányát;
- nem változtathatja meg egyetlen kölcsön tőkeösszegét vagy devizanemét;
- nem változtathatja meg a kamatrést, az ügynöknek vagy a hitelezőknek fizetendő összegek nagyságát, devizanemét, illetve esedékességi napját;
- nem változtathatja meg a kamatra vonatkozó rendelkezéseket, az adós kötelezettségvállalásait és a szerződésszegések eseteit, következményeit;
- nem változtathatja meg a szerződés megszűnésének napját;
- nem változtathatja meg az irányító csoport meghatározását;
- nem változtathat meg olyan rendelkezést, amelynek értelmében az összes hitelező hozzájárulására van szükség (ha van ilyen eset).

A fenti megfogalmazás szerint az ügynök és az adós megállapodásának igen jelentős korlátai vannak, a hitelnyújtással

összefüggő szerződéses kikötések úgyszólván nem változtathatók. Ebből hallgatólagosan az következik, hogy fenti kérdésekben, például az esedékességi napok megváltoztatásában, azaz fizetési haladéknnyújtásban csak az összes hitelező által aláírt módosítással lehet megállapodni.

3.5. A kamatszámítás

A kamatláb meghatározása a szindikált hitelek specifikus volta miatt majdnem mindig *LIBOR illetve EURIBOR alapú*, tekintettel arra, hogy a kölcsönösszegek nagysága miatt a nemzetközi pénzpiacon vesznek fel betétet a finanszírozók kihelyezéseikhez. A LIBOR (= London Interbank Offer Rate) egy British Bankers Association által meghatározott a londoni pénzpiacon alkalmazott *bankközi betétkamatláb*, amelyet a betétfelvevő banknak a tizenkét (12) hónapnál nem hosszabb futamidőre szóló betétek után kell a betétnyújtó bank részére fizetni. Létezik 1, 3 és 6 havi LIBOR, amelynek kikötésére alapítottn lehet szerződni, függően attól, hogy a szerződés milyen ütemezésben irányoz elő kamatfizetést. Az EURIBOR-t a *Banking Federation of the European Union* jegyzi. Mindkettő ún. számítógép képernyőn (a Telerate vagy Reuters oldalán) megjelenő kamatláb („screen rate”)

Az elmondottakból következik, hogy a hitel teljes futamidejére egy éven túl nem is lehet finanszírozást találni a pénzpiacon, ezért az ilyen finanszírozási konstrukcióban nyújtott hitelek kamata 1, 3 vagy 6 havonta változó. Csak a kötvénypiacon lehet fix kamatozású, középlejáratú, azaz egy éven túli lejáratú forrást szerezni.

A LIBOR (EURIBOR) meghatározására léteznek igen komplikált megfogalmazások is, mi most egy egyszerű LIBOR-ra vonatkozó szövegjavaslatot bocsátunk közre:

„A LIBOR jelenti minden kamatperiódusra nézve azt az 1 (egy) hónapos, 3 (három) vagy 6 (hat) hónapos - a futamidő a hitelszerződésben megjelölendő), éves százalékban kifejezett

bankközi kamatlábat (London Interbank Offer Rate), amelyet az adott kamatperiódust megelőző második banki napon, londoni időszert délelőtt 11.00 órákor, az adott kamatperiódussal megegyező időtartamú, és a hitelszerződés szerint az adóssal szemben időről időre fennálló teljes tartozás összegével hasonló összegű betétek tekintetében a Reuter monitor ISDA (International Swap Dealers Association) oldalán jegyeznek”.

A hitelnyújtó által a finanszírozásért (betétért) fizetett kamatláb - az adós hitelképességének és a hitel egyéb kockázatának függvényében - változó kamatréssel növelendő meg, amely a teljes hitel futamidőre nézve állandó, például évi 0,5%.

A gondos hitelnyújtóknak gondolniuk kell arra, hogy ha a LIBOR (EURIBOR) kamatláb jegyzésére - valamilyen oknál fogva - nem kerülne sor az adott kamatperiódust megelőző két banki munkanappal, vagy a nem teljes kamatperiódusra való lehívás miatt, esetleg ha bármely más okból nem szerepel a LIBOR (EURIBOR) definíciójának megfelelő adat a Reuter monitor vonatkozó oldalán, milyen kamatlábat alkalmazzanak. Ezért a hitelszerződés úgynevezett *alternatív kamatlábat* jelöl meg, amely „pótkötétként” használható a kamatláb meghatározására. Az alternatív kamatláb megállapításához szükség van (Telerate) *referencia bankokra* (ezek az európai bankközi piac vezető bankjai), amelyeket a szerződés előre megnevez és az ügynök tevékenységére, aki a számítást a szerződésben foglalt módon elvégzi. A kalkulált kamatláb a referencia bankok adott periódusra vonatkozó refinanszírozási kamatköltségének számtani közepe.

A refinanszírozási kamatköltség általában a jegybanktól pl. az MNB-től (vagy a hitelszerződésben meghatározott más banktól) felvett forrásokért fizetett költséget jelöli. Természetesen mód van arra is, hogy más ország bankközi piacán uralkodó kamatláb legyen az irányadó a hitelszerződésben. így pl. a BUBOR a budapesti bankközi piaci kamatlábat jelöli.

Rendelkezni kell – főként a hosszú futamidejű – hitelszerződésben arra nézve is, hogy mi a kamat megállapítás eljárási rendje, ha piac összeomlás következik be.

Piac összeomlásnak tekinti az LMA dokumentáció azt a helyzetet, ha a kamat megállapítás napján, a szerződésben meghatározott kamatperiódusra nincs közölve LIBOR/EURIBOR kamatláb egyetlen egy sem, vagy csak egy referencia bank jegyez ilyen kamatlábat, vagy a londoni bankközi piaci zárásakor az derül ki, hogy a hitelező által megszerezhető betét költsége LIBOR vagy EURIBOR feletti. Ilyen esetben az alkalmazandó kamat összetevődik a marginból (kamatrés) (mely állandó a teljes futamidő alatt), valamint abból a költségből, melyet a hitelező az általa felvett forrásért fizet. Ez esetben a rendelkezésre álló, ésszerű mértékű forrásköltség évre kiszámított, százalékban kifejezett mértéke adja a margin feletti kamatlábat.

3.6. Az előtörlesztés

A szindikált hiteleknel szinte mindig megengedett, hogy az adós előtörlesszen. Mint már említettük, a hitelező a hitelezéshez szükséges forrásokat olyan ütemezésben veszi fel a pénzpiacról, hogy a kamatfizetési, illetve törlesztési periódusok a forrásoldalon és a kihelyezési oldalon lehetőleg megegyezzenek. Ez annyit jelent, hogy az adós által fizetendő kamat- vagy tőketartozás megfizetésének időpontjához igazodik a hitelező által a bankközi piacon fizetendő kamat/tőketartozás megfizetése.

Ezt az ütemezést borítaná fel, ha az adós bármikor jogosult volna előtörleszteni. Az előtörlesztés esetleges megtiltása, kamat, illetve kártalanítás ellenében történő megengedése - jogszabály engedélye hiányában - a Ptk. 292.§ (2) értelmében *semmis*. Ez a rendelkezés a fent említett, pénzpiaci finanszírozással megoldott kihelyezésekkel kapcsolatos, a magyar jog hatálya alá tartozó szerződéseknél –az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint - *relatív érvénytelenséget* idéz

elő, minthogy az előtörlesztést - éppen a hitelezőnél felmerülő forrásszerzési költségek miatt - a hitelszerződés az adós által fizetendő költség megfizetésével szankcionálja. E szankció alkalmazására főként akkor kerül sor, ha az előtörlesztés nem kamatfizetési napon történik.

Ha a Ptk. vonatkozó rendelkezését megvizsgáljuk, az a teljesítés és lejárat időpontja közötti kamatfizetést vagy a kieső kamatot pótló kártalanítás fizetését tiltja. Vajon ilyen természetű-e az adós által az előtörlesztésért fizetendő költség?

A Ptk. kommentár érvelése szerint: *„ha a korábbi teljesítés azt jelenti, hogy kamat csak a tényleges teljesítés időpontjáig jár, és nem a szerződésben megállapított határidőig, akkor a hitelező elveszíti a szerződéstől várt haszon egy részét. Ha viszont a korábbi teljesítés ellenére az adós a szerződés szerinti határidőig köteles kamatot fizetni, akkor olyan időszakra is fizetnie kell a pénz használatáért járó díjat, amikor már nem is volt birtokában a pénze.”*

A fizetendő költség azonban – véleményem szerint - annak ellensúlyozására szolgál, hogy a hitelezőnek *többletköltsége* merült fel a forrásszerzésénél, azaz az általa felvett kölcsönért ki kell fizetnie a kamatot a teljes lekötött időszakra nézve, azaz ő nem képes előtörleszteni. Ez annyit jelent, hogy a hitelezőnek a szóban forgó hitellel kapcsolatban a mögöttes szerződésben költsége keletkezett, amelyet az adós okozott, így annak megtérítésére kártalanítás jár, azaz az adós nem a hitelezővel kötött jogviszonyból eredően fizet kamatot vagy kártalanítást, hanem a saját szempontjából *„szerződésen kívül”* előállott, de az ő érdekkörében fennálló ok miatt fizet költségtérítést.

Mint fentebb említettük, a jogszabály engedélyt adhat arra, hogy az előtörlesztés esetén az adós kamatot vagy kártalanítást fizessen. Ilyen jogszabály a külgazdasági kapcsolatokra vonatkozó 1978. évi 8.

tvr., amely - az általános szabályoktól eltérően - módot ad a külföldiekkel kötött szerződésekben előtörlesztés (előteljesítés) esetén *„a teljesítés és a szerződés szerinti lejárat közötti időtartamra szóló kamat vagy az azt pótló kártalanítás kikötésére”*.

Az idézett jogszabály a piacgazdaság körülményei között meglehetősen anakronisztikus jellegű, hiszen indokolatlanul diszkriminálja a belföldi szerződőket a külföldiekkel szemben, nemcsak az említett előteljesítési szabály, de több más szerződéses kikötés vonatkozásában is. Ezt az anomáliát kísérli meg kiküszöbölni az új Ptk. szabályozás (ld.később).

Érdeemes ideidézni Cottely István álláspontját az előtörlesztéssel kapcsolatban, mely a mai napig helytálló: *„Az adós a kölcsönt a lejárat előtt is visszafizetheti. Meg kell azonban térítenie a hitelezőnek a kárát, amely az idő előtti visszafizetéséből ered. A felek előre is megegyezhetnek a kártalanítás mértékében az ún. stornójában. Külön megegyezés hiányában az adós a hitelező tényleges kárát köteles megtéríteni. Ezért magunk részéről csatlakozunk ahhoz a véleményhez, amely a kártérítés helyes mértékét a kikötött kamat és a látra szóló betétként az elsőrendű pénzügyintézetnél elhelyezett összeg után fizetett kamat közötti különbségben látja⁴¹.*

3.7. Biztosítékok érvényesítése

Christ Norbert ügyvéd idézett cikkében⁴² a szindikált kölcsönszerződés zálogjoggal való biztosításának több lehetőségét taglalja, amikor is a többi hitelező helyett és javára eljáró biztosítéki ügynök több szerepkörben járhat el. Ezek közül a legtipikusabbak, amikor (i) az ügynök a zálogszerződést saját nevében, de a hitelezők javára köti meg, és őt mint zálogjogosultat regisztrálják, úgynevezett *biztosítéki ügynöki* (biztosítéki jogtulajdonos) szerepkör ellátására,

⁴¹ Cottely idézett művének 180. oldalán

⁴² Christ Norbert: A zálogjog egyes kérdései, a szindikált kölcsönszerződés zálogjoggal történő biztosítása, Magyar Jog, 2000/3 3.o.

illetve, ha (ii) az ügynököt meghatalmazzák a hitelezők, hogy képviselőjükben járjon el a zálogjog létesítése és érvényesítése kapcsán, de a zálogjog bejegyzése a hitelezők javára történik, továbbá (iii) a hitelezői egyetemlegesség - hitelezők bármelyike az adóssal szemben a teljes hitelösszeget és járulékait követeli, ez megállapodással lehet a biztosítéki ügynök -, amikor a hitelezők az egymás közötti arányban állapodnak meg, és ilyenkor csak a biztosítéki ügynök köt zálogszerződést.

Christ a (ii) alatti megoldás esetére hoz fel olyan érveket, amelyeket, ha a biztosítéki jogtulajdonos intézményét a törvényalkotó nem fogadja el - véleményem szerint - a magyar körülmények között ellensúlyozni lehet, oly módon, hogy a hitel- és a biztosítéki szerződést a felek közjegyzői okiratba foglalják. A közjegyzői okiratnak a bíróság általi végrehajtási záradékkal való ellátásához szükségesnek ítéli a jogszabály a zálogjogosultak és az őket megillető követelések feltüntetését. Ez a magyar bankgyakorlatban talán nem olyan komplikált, hiszen részint nem nagy létszámú hitelezői körrel van szó, részint pedig az átruházások sem olyan gyakoriak, hogy a folyamatos közjegyzői okiratba foglalt zálogszerződés-módosítások túlságos terhet rónának az érdekeltekre.

Christ az (i) alatti megoldás mellett voksol, és a gyakorlat is inkább ezt támogatja, de a tiszta jogi helyzet elérése végett javasolja az úgynevezett biztosítéki jogtulajdonos intézményének bevezetését, amely *„a bizományos egy speciális változata lenne. A biztosítéki jogtulajdonos a hitelező és a biztosítéki fog kötelezettje közötti közvetítő lenne, a biztosítéki jogot a hitelezők javára, de a saját nevében tartaná.”*

A biztosítéki jogtulajdonos intézményének problematikáját az új Ptk.megalkotásánál az Albizottság felvetette, mint a bank-és hitelviszonyokkal összefüggő kérdést.

4. A lombard hitel

A lombardhitel azon *rövid lejáratú hitelek* összefoglaló neve, mely mögé *biztosítékként* valamilyen *forgalomképes ingó* dolgot állítanak. (*ingó dologgal biztosított hitel*)

Leggyakoribb formájában azok részére folyósított hitel, akik átmeneti pénzeszköz-szükségletük esetén magasan kamatozó értékpapírjaikat nem kívánják beváltani, illetve a lekötött betétjeiket „feltörni”, de gyorsan szeretnék pénzhez jutni. Lombardhitelnek tekintjük a forint- vagy devizabetét elhelyezése mellett nyújtott hitelt is.

Jellemzőjeként említhetjük, hogy – hasonlóan a jelzáloghitelhez – itt is elsősorban az adós által felajánlott biztosítékból való kielégítés szolgál a hitel visszafizetésének biztosítékául, nem pedig az adós hitelképessége.

A lombardhitel további jellemzője, hogy a „fogyasztási” hitelnél is alacsonyabb a hitelkamat és a járulékos költségek, és a *hitelcél nem kell megjelölni*. Ha a hitelfedezetet magánszemély helyezi el, a hitelfelvevő pedig vállalkozás, akkor a vállalkozást a bank nem minősíti. Futamideje egy hónaptól egy évig terjed. A tőkét – megállapodás szerint – rugalmasan, havonta, negyedévente vagy a futamidő végén lehet törleszteni.

A lombardhitel fedezetéül felajánlott *értékpapírok* körét és a befogadhatóság százalékos arányát és időtartamát a hitelező hirdetményben határozza meg. Általában csak a KELER Rt.-nél vagy az adott hitelezőnél elhelyezett értékpapírokat fogadnak el fedezetül, legtöbb esetben kizárva a részvényeket az értékpapírok köréből.

A lombardhitelezés *speciális formája* a közraktári záloghitelnyújtás, melyet a közraktározásról szóló módosított 1996. évi XLVIII. törvény adta kereteken belül végeznek a közraktárak. A *közraktározási kölcsön* nyújtás nem minősül a Hpt. szerinti

hitelnyújtási tevékenységnek. (Megjegyzendő, hogy a közraktárak ezirányú tevékenységének felügyeletét is a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal közraktári Felügyelete látja el. A közraktári kölcsön a termelés és kereskedelem hiteligényének jog kielégítéséhez járul hozzá azzal, hogy lehetőségét nyújt a termelés és felhasználás (esetleg belföldi illetve külkereskedelmi értékesítés közötti időintervallum áthidalása.)

A közraktári kölcsönnyújtás értékpapír közbeiktatásával valósul meg. A közraktár *közraktári jegyet* állít ki, melynek birtokosa a közraktárjegy zálogjegy szelvényének a közraktárra forgatásával kölcsönt vehet fel a közraktárban elhelyezett árun. A zálog-kölcsön összege maximum az áru ellenértékének 2/3-a erejéig terjed, a teljes kötelezettségvállalás összege függ a közraktárban elhelyezett áru értékesíthetőségétől. A közraktárjegy értékpapír jellegéből következően elveszése vagy megsemmisülése a követelés megsemmisülését is jelenti. Ez alól egyetlen kivétel van, a közjegyzői megsemmisítés.

Az elhelyezett árunak az elhelyező tehermentes tulajdonában kell állnia, és a kölcsön felvételekor a kölcsönigénylő letevőnek arról is nyilatkoznia kell, hogy ellene nem indult csőd- vagy felszámolási eljárás. A közraktár nem köteles azonban vizsgálni, hogy a letevő az áru tulajdonosa-e és nem felel azért, hogy a letevő azonos-e azzal a személlyel, akit a közraktárjegy ilyenként megjelöl.

Zálogkölcsön nem nyújtható gyors értékvesztésű, vagy romlásveszélyes árura. Az áru minőségi bizonyítványát mellékelni kell a kölcsönkérelemhez. A kölcsön legfeljebb olyan futamidőre nyújtható, hogy a közraktári jegy lejáratát a zálogkölcsön lejáratát legalább 10 nappal megelőzze.

A kölcsönt lejártakor egy összegben kell megfizetni, előtörlesztésre előzetes értesítés mellett kerülhet sor.

A kölcsön után a közraktár fix vagy változó kamatot és hitelbírálati díjat számít fel. A kamatfizetés történhet havi kamatfizetéssel, minden naptári hónap utolsó munkanapján, illetve a teljes futamidőre egy összegben, a kölcsön folyósításával egyidejűleg. Ebben az utóbbi esetben a kölcsönfelvevőt kamatkedvezmény illeti meg. A hitelbírálati díj a kölcsön összegéből a folyósításkor levonásra kerül.

A hitelbírálat fő szempontja a *közraktározott áru minőségértékelése*, minősítése. A közraktár mérlegeli a kölcsön fedezetét képező áru mennyiségi, minőségi és értékváltozásának kockázatát, piacképességét, mobilizálhatóságát, az esetlegesen szükségessé váló kényszerértékesítés költségigényét. Emellett lényeges bírálati elem az ügyfél szerződéskötéskori és várható pénzügyi, gazdasági körülményei, különös tekintettel arra, hogy mekkora az esetleges csőd- vagy felszámolás bekövetkezésének veszélye a futamidő alatt.

A zálog keletkezése a közraktári jegy zálogjegy részének, teljes forgatmánnyal való közraktárra való ráforgatásával történik, míg a közraktári jegy árujegy szelvényét üres forgatmánnyal kell a közraktárra forgatni, amely ezt óvadékba veszi és őrzi. Mind az áru-, mind a zálogjegyen feltüntetik a kölcsön adatait (kölcsönadó és kölcsön felvevő neve, székhelye, bankszámlaszáma, kölcsön lejárat, összege, járulékai). Kölcsönösszegként a közraktári jegyen csak egy fix összeg szerepeltethető (kamatösszeg beépítésével hasonlóan a váltóhoz), az ügyfélnek alá kell írnia, és letéti könyvbe is bevezetésre kerül.

A közraktár – választása szerint -, amennyiben a kölcsön nem kerül visszafizetésre, követelését vagy a zálogjegyen keresztül érvényesíti, vagy az árujegyet harmadik személyre forgatja. A forgatás előtt írásban értesíti az óvadékos nyújtót a várható érték közlésével, aki 5 napon belül jogosult tartozását kielégíteni.

5. A jelzáloghitel

Jelzáloghitelt az 1997. évi XXX. törvény („Jht.”) alapján szakosított hitelintézet jelzáloghitel-intézet nyújthat.

A jelzáloghitelezés specifikumát az jelenti, hogy a hitelező követelésének kielégítési joga a *fedezetül felajánlott ingatlan*.

(Jogi konstrukciójában hasonlít a lombardhitelezéshez, melynek tárgya nem ingatlan, hanem ingó dolog, pl. értékpapír.)

A jelzáloghitelezés egyik *alapkérdése* a felajánlott ingatlan *értékének megállapítása*. Az érték megállapításra vonatkozó banki gyakorlat sok esetben. Az állampolgári jogok biztosa szerint – a *„jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményébe ütközik, ha a bank a felajánlott ingatlan értékét a valós forgalmi ár alatt határozza meg, majd a hitelfedezeti értéket még ennél is alacsonyabban veszi számításba. Az értébecslésnek a tulajdonos bevonása mellett, valóban független szakértővel kellene történnie, majd az így objektíven meghatározott érték 70%-át kellene hitelfedezeti értéknek venni. Különösen jogsértő lehet a jelzálogjog és a vételi jog együttes kikötése, a „kétszeres leértékelés” miatt rendkívül alacsonyan meghatározott hitelbiztosítéki érték lesz ugyanis a vételi jog esetében a vételár.”*

Ha a hitelintézet a feltűnően aránytalan előnyt az adós helyzetének kihasználásával köti az *a Ptk. vonatkozó rendelkezései alapján* uzsoraszerződésnek minősíthető, és mivel az jogszabályba és jó erkölcsbe ütközik, tehát semmis. A bírói (esetleg alkotmánybírói) gyakorlatnak kell elbírálnia, hogy az alkotmányos alapjogként rögzített tulajdonhoz való jog sérelmére alapított hitelintézeti gyakorlat jogszabálysértő-e.

A jelzáloghitel biztosítékának specifikuma miatt a hitelszerződésben általánostól eltérő klauzulák épülnek be. Így a kölcsön *lehívásának általános feltételei* speciális rendelkezésekkel szigorodnak:

- (i) A biztosítékul lekötött ingatlanra vonatkozó, a hitelbírálat során elfogadott illetve meghatározott birtok-, tulajdoni- és teherviszonyokban semmiféle, a hitelezőre nézve hátrányos változás nem következhet be a hitelszerződés időpontja és a folyósítás időpontja között;
- (ii) a biztosítékul lekötött per-, igény- és tehermentes ingatlanra – a hitelező által megjelölt ranghelyre – jelzálogjogot és elidegenítési és terhelési tilalmat kell bejegyeztetni;
- (iii) az ingatlanfedezetet biztosíttatnia kell az adósnak, a biztosítási kötvényben, kedvezményezettként megjelölve a hitelezőt;
- (iv) igazolni kell továbbá a hitelszerződésben meghatározott ún. saját erőnek a hitelcél megvalósulásához történő felhasználását.

A hitelszerződésben a Ptk. általános szabályaitól *eltér* az *előtörlesztés* szabályozása. Emlékeztetőül a Ptk. 292.§ (2) bekezdése szerint *„a jogosult a határnapot megelőzően, illetőleg a határidő kezdete előtt felajánlott teljesítést is köteles elfogadni; ilyenkor a teljesítés és a lejárat közötti időre kamat vagy kártalanítás nem jár. A feleknek az ilyen kamatra vagy kártalanításra vonatkozó megállapodása – jogszabály engedélye hiányában – semmis.”*

A Jht. szerint a jelzáloghitelek *előtörlesztése megtiltható* a hitelszerződésben és az előtörlesztés elfogadása esetén a hitelező jogosult *elmaradt hasznának* érvényesítésére.

A hitelszerződésben illetve legtöbbször *háromféle* előtörlesztési formával találkozunk:

- (a) Az *automatikus előtörlesztés* esetén az adós általában egy évet meghaladó időtartamú kamatperiódust meghatározó szerződés esetén minden kamatperiódus fordulónapján jogosult előtörleszteni. Ennél rövidebb kamatperiódus alkalmazása esetén első ízben a második ügyleti év végén, annak

fordulónapján, ezt követően, pedig minden kamatperiódus fordulónapján jogosult előtörleszteni.

A megengedett előtörlesztések minimális és maximális összegét a hitelező hirdetményében teszi közzé. Az előtörlesztés esetén *előtörlesztési alapdíjat* kell fizetni, melyet a felek a szerződésben rögzítenek.

- (b) A *bejelentéshez kötött előtörlesztés* a szerződés szerinti kezdőnaptól számított, általában második ügyleti év végét követően kezdeményezhető írásban, a szerződésben meghatározott bejelentési idő és az előtörlesztési minimum összeg betartásával, *előtörlesztési felár* fizetése mellett.
- (c) A *rendkívüli előtörlesztésre* kötelezően akkor kerül sor, ha a szerződésben meghatározott események bekövetkeznek. Ilyennek tekintendő, pl. a vagyonbiztosítás alapján kifizetett összeg illetve hitelfedezeti életbiztosításból származó összeg – külön előtörlesztési díj felszámítása nélküli – előtörlesztésként történő elszámolása.

A jelzáloghitel *számos* – a „normál” hitel – illetve kölcsönszerződésben meghatározott díjon felüli *pótlólagos díj* kikötése szokásos, mely a teljes hiteldíj mutató kiszámításánál magasabb értéket eredményezhet, mint a nem ilyen célú hiteleknél. Így pl. ingatlan értékbecslési díj, szerződéskötési díj, szerződésmódosítási díj, ügyintézési díj, előtörlesztési díj (előtörlesztési felár), ingatlan felülvizsgálati díj, folyósítási jutalék.

A szerződés *jogi biztosítékai* között első helyen a jelzálogjogot és elidegenítési és terhelési tilalom kikötését kell említeni. Ezek mellett készfizető kezességet is kikötnek a felek a szerződésükben, és a jelzálog tárgyára kötött vagyonbiztosítás, illetve – egyes esetekben – a hitelfedezeti életbiztosítás is a kölcsön biztosítékául szolgálnak.

Minden hitelszerződésben illetve jelzálogszerződésben tiltva van a lekötött zálogtárggyal kapcsolatos ingatlan elidegenítés, megterhelés, használati jogának átengedése, apportálása és bérbeadása.

A jelzáloghitelezés esetében a *bérbeadásra* vonatkozóan speciális szerződési kikötések vannak. Így nem szükséges a hitelező előzetes hozzájárulása a zálogtárgy olyan bérbeadásához, mely esetben a bérleti jogviszony határozatlan időre szól, maximum három hónapos felmondási idővel, a bérleti díj az ingatlan fekvése szerinti helyben szokásos mértéket eléri, és előre fizetendő.

A bérleti szerződés megkötését 15 napon belül jelentenie kell az adósnak a hitelező részére.

Amennyiben az adós a bérleti szerződést nem a fentieknek megfelelően köti meg, és az eltérés miatt nem szerzi meg a hitelező hozzájárulását, az azonnali hatályú felmondási okot teremt.

Részletes szabályok érvényesülnek a *hitelező ellenőrzéssel* kapcsolatos jogosítványai terén. Így a hitelcél megvalósulásának ellenőrzését a hitelező ellenőrzi. Építési hatósági engedélyhez kötött tevékenység finanszírozása esetén az építési munka teljes körű megvalósulását igazoló használatba vételi engedélyt az adósnak be kell mutatnia. Ezen túlmenően, az általa vásárolt anyagok és szolgáltatások jogszerű eredetét az adós nevére kiállított számlákkal, illetőleg a számviteli előírások alapján kiállított számlát helyettesítő okmányokkal kell igazolnia. A nem vásárolt anyagok és szolgáltatások eredetéről és mennyiségéről, pedig az adós teljes bizonyító erejű magánokirattal köteles számot adni.

Az *azonnali hatályú felmondási okok* között speciális kikötések szerepelnek: így a *biztosítással* kapcsolatban két esetkör is jogot biztosít a hitelező számára arra, hogy a szerződést ily módon szüntesse meg, nevezetesen (i) ha a vagyonszükséglet díját az adós nem, vagy csak részben fizeti meg, vagy a biztosítási szerződést valamely lényeges részében (pl. kedvezményezett vagy kockázati

kör, biztosítási összeg) a hitelezőre hátrányos módon megváltoztatja;
(ii) a zálogkötelezett az ingatlanfedezetben bekövetkezett káresemények miatt a hitelező által helyreállítási kötelezettséggel átadott biztosítási összeget e céltól eltérően használja fel.

További szerződés megszüntetési ok, ha a kölcsön biztosítékául szolgáló bármely ingatlanra a hitelező előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül olyan jogot vagy ténytet jegeznek be – vagy a földhivatali nyilvántartásban széljeggyel igazolhatóan ilyennek bejegyzése folyamatban van –, amely a hitelező kielégítési jogának lehetséges mértékét vagy igényérvényesítésének időpontját a hitelező számára kedvezőtlenül befolyásolhatja.

V. PROJEKTFINANSZÍROZÁS

1. Fogalma

A projekt szó két latin szó egyesítéséből származik: „*pro*”, azaz „előre”, és „*jaceo*”, azaz „dobni” szavakból. A projekt lényegét tehát a projekció/vetítés illetve a projektum/tervezet szavak adják vissza, hiszen a projekt egy jövőbeni helyzet előrebetítésén illetve tervezésén alapul.

A magyar nyelvben szinonimájaként a beruházás kifejezést is használjuk, de a rá vonatkozó finanszírozás specifikumai miatt a „projektfinanszírozás” egyedi jellemzőkkel ellátott finanszírozási forma.

Peter K. Nevitt – Frank Fabozzi: „Projektfinanszírozás” c. művének⁴³ kiadói előszava szerint a projektfinanszírozás több egy finanszírozási formánál: „*a projektfinanszírozás egyesek szerint lassan önálló résztudománnyá növi ki magát, mások szerint nem egyszerűen tudomány, hanem egyenesen művészet, mert a szaktudáson kívül intuáció, rendkívüli képzelőerő és kitűnő ötletek szükségesek sikeres műveléséhez.*”

⁴³ Peter K. Nevitt-Frank Fabozsi: Projektfinanszírozás, Co-Nex Könyvkiadó Kft, Budapest, 1997, 7. oldal.

A projektfinanszírozás egyik legelterjedtebb definícióját teszi közzé Peter K. Nevitt-Frank Fabozzi említett könyvében⁴⁴, amely szerint *az „egy adott gazdasági egység finanszírozása, melyre a hitelező úgy tekint, hogy elsősorban annak pénzáramlása és jövedelme szolgál a kölcsön visszafizetésének forrásául, vagyontárgyai pedig a kölcsön biztosítékául”*.

Számtalan változata létezik a hagyományos, hitellel történő finanszírozáson kívül, úgy mint: lízinggel, kötvénnyel, vezetői kivásárlással, munkavállalói részvénytulajdonosi programmal, tőkeáttételes kivásárlással kombinált formák, valamint a nemzetközileg igen kedvelt, nagy infrastrukturális állami beruházások finanszírozását célzó, úgynevezett BOT (*„build, own and transfer”* - „építsd meg, vedd tulajdonba, majd add át”), illetve BOOT (*„build, own, operate and transfer”*, azaz „építsd meg, vedd tulajdonba, üzemeltesd és add át”) módzatok⁴⁵. A könyv első kiadásában a szerzők a „projektfinanszírozás” kifejezéssel olyan sajátos pénzügyi eszközökre és ügyletekre kívántak utalni, melyek lehetővé tették a projektfinanszírozási ügylet szervezői számára, hogy *„az adósságterhet, a működési kockázatot és a számviteli felelősséget harmadik felekkel megosszák, de a projekt bizonyos előnyeit azért megtartság maguknak.”*

Jelen dolgozatban – részint azért, mert Magyarországon az a legelterjedtebb, részint azért, mert a szerző is e projektfinanszírozási forma gyakorlati alkalmazása során szerzett speciális ismereteket – az építési beruházásokkal (pl. bevásárló- és szórakoztató központ, iroda) kapcsolatos finanszírozásra koncentrálnak.

A definícióból következően ez a finanszírozási forma *eszközfinanszírozás*, hiszen a visszafizetés forrásait elsősorban a projekt termeli ki, de a tipikus projektfinanszírozásnál szükség van arra is, hogy a projekt bevételein kívül a *„szponzorok”* (befektetők) is garantálják a visszafizetést.

⁴⁴ Idézett mű 11. oldala.

⁴⁵ Idézett mű 9. oldal

Igen lényeges különbség a „normál” finanszírozáshoz képest, hogy az adós, a projektvállalat legtöbbször a projekt céljára „frissen” életre hívott társaság, így múltbéli viselkedését, renomóját, referenciáit nem, vagy nem kielégítően lehet megítélni. Ezért döntő módon a projekt életképessége és a projektet megvalósítani kívánó befektetők személyében rejlő kockázatokat kell a hitelezőnek helyesen felmérni.

A projektfinanszírozási mód alkalmazásának célja, hogy a projekt annak jövedelemtermeléséig ne jelenjen meg tartozásként a mérlegben, és kikerüljön a kölcsönszerződések megszorító kötelezettségvállalásainak hatálya alól (például a projektársaság vehessen igénybe rövid lejáratú hiteleket más pénzügyintézetektől).

Előnye, hogy olyan hosszú futamidejű hitelezés is megvalósulhat, amely kis múltú vagy induló vállalatoknál egyébként elképzelhetetlen. A tulajdonosi garanciák csak átmenetiek, viszont a magasabb kamatok ellentételezik a hitelező oldalán a nagyobb kockázatot.

A sikeres projektfinanszírozás fokmérője, hogy mennyiben sikerül megcáfolni az alábbi kijelentés igazságát: *„A projektfinanszírozás elején a hitelfelvevőnek van tapasztalata, a hitelezőnek pénze, a projektfinanszírozás végén a hitelezőnek lesz tapasztalata és a hitelfelvevőnek meg pénze.”*.

2. Jellemzői

Általános jellemzőiként összefoglalva az előbbieken mondottakat, az alábbiakat említhetjük:

- nagy tőkekoncentráció, magas hiteligeny;
- magas tőkeáttétel, a hitel részaránya általában magasabb, mint a saját tőke (min. 50-50%, max. 80-20%);
- a jövőbeni *cash flow* dominál;
- speciális biztosítékrendszere van (általában a biztosíték maga a projekt, illetve az ahhoz kapcsolódó eszközök és

- szerződések, de bizonyos egyéb garanciák is lehetségesek);
- hagyományos reorganizációra nincs mód (a megvalósult beruházás hasznosítás szempontjából nem bontható elemeire);
 - külső szakértők alkalmazása nélkülözhetetlen (műszaki, jogi, pénzügyi);
 - részletes szerződéses rendszer keretében valósul meg, ahol a projekt szerződések nagy része már a hitelszerződés megkötése előtt aláírásra kerül;
 - a kockázatok kezelése a szerződéses kapcsolatokon keresztül történik;
 - a finanszírozás általában kis tőkeigényű, új társaság létrehozásával történik, vagy meglévő társaság elkülönített projektjeként;
 - a „normál” hitelezésnél nagyobb kockázatú, korlátozottabbak a garanciák, hosszabb a megtérülési és futamidő;
 - munkaigényesebb a projekt előkészítése és monitorálása;
 - költségesebb a hagyományos finanszírozásnál az alkalmazott szakértők költségei és a banki költségek miatt.

Amiért mégis ezt a finanszírozási módot választják a befektetők, az az a szempont, hogy nem érinti a befektető (szponzor) mérlegét (*off balance sheet*) és hitelképességét a finanszírozás. A hitelezők számára, pedig azért vonzó finanszírozási forma, mert magasabbak a banki díjak (nem kamatjellegű bevételek).

A projektf finanszírozás *Koltai József projektszakértő* meghatározása szerint (klasszikus definíció ugyanis nem létezik) „*elsősorban a jövőbeni cash flow-ra épülő, általában minimum 0,5 – 1 Mrd projekt költséggel járó ügylet, mely egy speciális finanszírozási forma*

(hitelezői szempontból banki szolgáltatásforma), technika alapján valósul meg.”

A banki finanszírozásban *önálló üzletág*, a strukturált finanszírozás egyik területe. Szektorális alkalmazási területeként említhetjük az energiaszektor (erőmű-fejlesztés, kőolaj- és gáztávvezeték, tárolók, fűrotornyok építése); közlekedés (autópályák, vasút, kikötők, repülőtér, logisztikai központok építése); telekommunikáció (telefonhálózat fejlesztése, adatátviteli hálózatok fejlesztése); ingatlanszektor (szállodák, bevásárló központok, ipari parkok létesítése); önkormányzati infrastrukturális projektek (ivóvíz ellátás, szennyvíz ellátás, környezetvédelmi beruházások).

Ez a technika azonban nem alkalmazható a 0,5 Mrd projektköltség alatti ügyleteknél, tőkehiányos szponzorok esetében, innováció, fejlesztés, azaz kockázati tőkét igénylő ügyleteknél.

3. Résztvevők

A projektfinanszírozás speciális résztvevők közreműködésével zajlik.

A *projekt szponzorok* (tulajdonosok, részvényesek) egy vagy több már megalakult társaság vagy jövőbeni konzorcium, melyek kezdeményezik a projektet, de nem mindig ők alkotják a későbbi tulajdonosi kört. A projekt szponzor lehet szakmai- vagy pénzügyi befektető egyaránt. A *hitelezők* általában *konzorciális formában* nyújtják a hitelt. A projekt előkészítettség szempontjából már a beruházás előtt kapcsolatba léphetnek a projekt szponzorral, vagy esetleg egy minimális tőkével már megalapított projektársasággal. Különösen az ingatlan projekteknél a beruházás alatt már a projektársasággal veszik fel a kapcsolatot a hitelezők.

A résztvevők között említhetjük a különböző *szakértőket*, így a pénzügyi tanácsadót, a műszaki szakértőt (független mérnök), a jogi szakértőt és a modell auditort.

A *pénzügyi tanácsadó* feladata a szponzor céljainak meghatározása, a projekt struktúrájának kialakítása, információs memorandum készítése, részvétel a hitelezők tendereztetésében illetve kiválasztásában, a finanszírozás megszervezésében, a hitelszerződés és a pénzügyi modell véglegesítésében.

A *független mérnök* szerepe döntő: a beruházás megvalósíthatóságának „szavatolása”, a tervek ellenőrzése, a beruházás alatti monitoring végzése (mennyiségi, minőségi, költségek kézbentartása képezik főbb feladatait). Feladatait részletesebben az ingatlanfinanszírozásnál érintjük.

A *jogi szakértő* feladatkörét a projektfinanszírozás jogi alapjainál mutatjuk be részletesebben, itt csak néhány feladatát említjük meg: ellenőrzi a projektszerződéseket, részletes jelentést készít a kockázatokról (*jogi due diligence*), elkészíti a „*term sheet*”-et és a hitelszerződést.

A *modell auditor* feladata a pénzügyi modell ellenőrzése a projektszerződésnek való megfelelés szempontjából és számszakilag. A modell auditor látja el az adó- és számviteli kontrollt is.

4. A projektfinanszírozás menete

A projektfinanszírozási ügylet megvalósításának menete úgyszólván minden projekt esetében azonos lépésekben játszódik le:

(i) Az *első lépés a tervezés*, előzetes megvalósíthatósági tanulmány alapján befektetői döntés a projektre.

A (ii) *második* lépés a pénzügyi tanácsadó, a jogi szakértő és a független mérnök kiválasztása.

A (iii) *harmadik* lépés a bank(ok) kiválasztása, melynek módja ajánlatkérés, részletes hitel feltételrendszer (*term sheet*) kidolgozása árazással. A bank kiválasztásánál döntő szempont a befektetői hozam kalkulálása, mely függ a megkívánt saját erő nagyságától, a hitel

arázásától (kamatok, költségek), a törlesztési ütemezéstől és a pénzkivételi lehetőségtől. Emellett fontos a szakmai felkészültség, elérhetőség, jó munkakapcsolat és a *term sheet* egyéb elemei is. Összefoglalóan tehát Koltai József⁴⁶ megfogalmazása szerint „*a hitelfelvevőnek biztosnak kell lennie abban, hogy a hitelező reális, rugalmas és pozitív módon fog megoldást keresni, ha a szerződéssel kapcsolatban esetleg problémák merülnének fel.*”

A (iv) *negyedik* lépés a projekt bevizsgálása, a bank által választott külső szakértők részvételével (*due diligence*), a pénzügyi banki modell (*base case*) véglegesítése. E fázisban kell elkészíteni a bevételre vonatkozó tanulmányokat (pl. forgalmi tanulmány, piaci tanulmány a vásárlóerőre nézve). Az elkészített pénzügyi modell a hitelszerződés melléklete.

Az (v) *ötödik* lépés a hitelszerződés és egyéb projekt szerződések megkötése.

4.1. Pénzügyi modell

A projektfinanszírozás egyik lényeges ismérve, hogy az a jövőbeni *cash flow*-ra épül, ezért a pénzügyi tervezés (pénzügyi modell) az ügylet egyik legfontosabb eleme.

A jó pénzügyi modell áttekinthető, kellőképpen részletes, makrogazdasági és mikrogazdasági előrejelzéseket tartalmaz és nem reálforintban (devizában) kifejezett, forintba mindig átszámolt, ha devizában történik a finanszírozás, lefedi a hitel teljes futamidejét, a projektszerződésekben rögzített értékekre illetve indexációra épül.

A pénzügyi modell készítésénél tehát a *cash flow* tervezése a döntő szempont, bár a tulajdonosi pénzkivétel osztalékágon történik, és az a mérleg szerinti eredménytől függ, azaz a mérleg és eredménykimutatás adatai is fontosak. A projekt életképessége az adott *ágazati átlagprofit függvénye*, a projekt az adott ágazatban

⁴⁶ K&K Pro Bt. Projektfinanszírozási tanfolyami jegyzet.

jellemző megtérülést produkálja. A modell *kiindulópontja hipotézis*, mely nem a kormányzati prognózison alapul. A költségek tekintetében nem az átlagos inflációs kulccsal kalkulál. Befektető szempontú prognózist is tartalmaz a modell a hitel-ár iránti elképzeléseket, úgy mint tőkemegtérülés, osztalékpolitika.

Pénzügyi modellt a befektetők is készítene, illetve a részükre dolgozó pénzügyi tanácsadó. A hitelező bankok ugyancsak készítene egy konzervatívabb saját modellt – ügylettől függően modell auditor részvételével – saját, vagy a meglévő modellt finomíthatják az érzékenység vizsgálat (lásd később) eredményeivel. A pénzügyi modellt, mely a hitelszerződés szerves részét képezi, a szerződő feleknek el kell fogadniuk.

A modell háttértáblázatokból és alaptáblázatokból tevődik össze. A *háttértáblázatok* makrogazdasági előrejelzéseket tartalmaznak az infláció és a modellben használt devizák árfolyamaira is. Emellett kellően részletezett bevételi tervet és forgalomtervet, valamint költségnemenkénti bontásban költségtervet is mellékelni kell. Külön táblázatban szerepel a hitel lehívása, kamat fizetése, törlesztése, és az amortizáció számítása is egy külön táblázatban részletezendő.

Az *alaptáblázatok* öt kimutatást ölelnek fel: a beruházási *cash flow*-t; az eredménykimutatást; a *cash flow* tervet; a mérlegtervet és a pénzügyi mutatók számítását.

A pénzügyi modellt a beruházás időszakára havi bontásban, az üzemeltetés periódusára éves (féléves) kimutatással kell általában elkészíteni, mely a bevételszerzéshez idomul, mely szezonális is lehet.

4.2. A saját erő biztosítása

Lényeges megemlíteni a *saját erő* biztosításának különböző formáit, mely a tulajdonosi garancia alapja, hiszen a tulajdonosi garancia

általában nem a hitel visszafizetésére, hanem a saját erő készpénzben való biztosítására vonatkozik.

Így az első saját erő kategória a projektársaság *jegyzett tőkéje* (alaptőke, törzstőke), a második típusú saját erő forma a tulajdonosi vagy egyéb *alárendelt hitel*. Megjegyzendő, hogy az alárendelt hitel nem azonos a hátra sorolt kötelezettséggel. A magyar jogban nincs rá jogi fogalom. Az alárendelt hitel a projekt hitellel azonos módon van nyilvántartva a projekt társaság könyveiben (*tehát nincs hátrább sorolva*), az csupán hitelszerződésben vállalt kötelezettség, hogy alá van rendelve a projekthitelnek (az alárendelt hitel jellemzőit lásd később).

A *harmadik* saját erő biztosítási mód a projektből származó, beruházás alatti *szabad cash flow*, míg a *negyedik* kategória a tulajdonosi garancia, mely bizonyos, az adós által a hitelszerződésben vállalt pénzügyi feltételek nem teljesülése esetén áll be.

Állami támogatás csak bankgarancia mellett fogadható el saját erőnek. A pénzügyi kockázatok megosztása miatt a saját forrásszint az iparági kockázatokot tükrözi, így pl. szálloda, távközlés 40-50% saját erő az ideális, az iparban 30%, energetikai projektnél 20-25%, bevásárlóközpont létesítése esetén 15%.

4.3. A pénzügyi mutatók

A pénzügyi modell egyik legfontosabb eleme a *pénzügyi mutató(k)*, mely a hitel monitoring egyik alapeszköze. A pénzügyi mutatók közvetlenül vagy közvetett módon az *adósságszolgálati képességéről* adnak információt egy adott évben vagy a hitel teljes futamideje alatt.

A hitelszerződésben *általában 2-3 pénzügyi mutató* szerepel. A mutatókra a hitelszerződés határértékeket állapít meg, amelyet a hitelfelvevőnek teljesítenie kell (*pénzügyi kötelezettségvállalások*).

A pénzügyi mutatókat lehet tényadatokra (pl. mérlegadatok) vagy tervezett számokra építve (aktualizált pénzügyi modell értékei) meghatározni.

Az összhitel/EBITDA mutató

Az egyik használt alapmutató az *Összhitel / EBITDA*. (Különösen a távközlési koncessziós projekteknel használják.) Az EBITDA az alábbi angol szavak rövidítéséből származik: „E” = *earnings* = bevétel, „B” = *before* = előtt, „I” = *interest* = kamat, „T” = *taxes* = adók, „D” = *depreciation* = értékcsökkenés, „A” = *amortization* = amortizáció.

Az EBITDA a hitel tőke- és kamat fizetéseinek forrása, a hitelfelvevő *adózás előtti eredménye*, kamat és amortizáció nélkül.

Az Összhitel / EBITDA egy adott évre mutatja a hitel terhét a projekt társaság jövedelemtermelő képességére vetítve. Induló értékét a hitel/saját erő arány befolyásolja, az üzemeltetési szakasz kezdetén a mutató kb. 5-6 körül van. A türelmi idő lejárta után a futamidő első harmadában a mutató jelentősen csökken.

A kamatfedezeti mutató

A másik mutató a kamatfedezeti mutató (= *interest coverage ratio*) = *EBITDA / kamatköltség*. A mutató értéke azt fejezi ki, hogy a társaság éves üzemi eredménye az adott évi kamatköltség hányszorosát fedezi. Induló értéke általában 1,2 – 2,5 között van, várható értékét befolyásolja a hitel pénzneme (HUF vagy devizahitel), de a mutatóban az árfolyamveszteség nem jelenik meg.

A hitel/saját erő arány mutató

A harmadik, lényeges pénzügyi mutató a hitel/saját erő arány (= *debt – equity ratio*).

Ez a mutató nem egy adott időpontban, hanem egy adott időszakban – általában a *beruházási időszakban* – dinamikusan mutatja a hitel és saját tőke arányát. Számításánál a *bankhiteleken kívül a szállítói hiteleket és a hiteljogviszonyt megtestesítő értékpapírokat* viszonyítjuk a saját erőhöz. Az elvárt arány függ az ágazattól, illetve a projektszerződésektől. A hitel/saját tőke arány is lehet pénzügyi kötelezettségvállalás tárgya. A hitellel kapcsolatos probléma esetén az átstrukturálás alapvető eszköze a hitel/saját erő csökkentése a saját erő (elsősorban tulajdonosi hozzájárulás) növelésével. Ezért kockázati szempontból rendkívül fontos a fő tulajdonosok pénzügyi ereje (jövőbeli is), rugalmasságuk és együttműködési készségük. Ha egy meglévő társaság valósít meg új projektet, úgy a jegyzett tőke és tőketartalék helyett azt az összeget kell feltüntetni, amelyet a társaság az elkülönített projekt részére saját forrásként biztosít.

A saját tőke összetétele is fontos a hitelezőknek, a tulajdonosok tegyenek be jelentős pénzt a projektbe a hosszú távú elkötelezettség miatt. A számviteli törvény szempontjából lényeges az *alaptőke/tulajdonosi hitel arány (1:4 arány alatt szankcionált)*. Kifejezetten magas hitel / saját erő aránynál a hitelszerződésben azt is ki lehet kötni, hogy a hitelező további saját erő biztosítását írja elő, ha a projekt az előírt pénzügyi paramétereknek nem felel meg, pl. adósságszolgálatot veszélyeztető projektköltség túllépésnél.

Az ADSCR mutató

A legfontosabb projektfinanszírozási pénzügyi mutató: ADSCR (= *Annual Debt Service Coverage Ratio* = éves adósságszolgálati fedezeti mutató). A mutató az adós *szabad rendelkezésű pénzállományát mutatja* az adókötelezettség figyelembevételével, azaz, hogy a rendelkezésre álló szabad pénzmennyiség hogyan viszonyul az aktuális időszak tőke- és kamatfizetési kötelezettségeihez.

Az egyik alapváltozatában az EBITDA / adósságszolgálat viszonyát állapítják meg. Az EBITDA-t a hitelszerződések különböző tényezőkkel *korrigálhatják*, úgy mint a rendkívüli eredmény ill. veszteség, nyereségadó, kapott kamatok, változás a működő tőkében, beruházás. A változtató tényezők a számlálót a szabadon felhasználható cash flow irányába módosítják. A nevezőben az adósságszolgálat kibővíthet a banki díjakkal (pl. ügynöki díjak).

Egyik *módosított változatánál* az EBITDA kibővíti a számlálóban az előző évi szabad cash flow-val. Ezt a mutatót a futamidő elején, tulajdonosi pénzkivétel előtt érdemes számolni, amikor a türelmi idő miatt szabad cash flow keletkezhet. Ugyanúgy, a futamidő alatt bármikor használható e korrigált mutató, ha a tulajdonosi pénzkivétel átmenetileg szünetel.

Az ADSCR *minimálisan elvárt értéke* 1,2 – 1,3 között van tulajdonosi pénzkivétel után is. Az 1 fölötti rész igen lényeges elem a kamat marge megállapításához, a bankok tartalékokat képeznek, ezért a „*default*” szint az 1,1. Ennél a szintnél a bank beavatkozik a kifizetésekbe, pl. letiltja a tulajdonos menedzsment díját. Az 1,3 szint esetében 30%-kal több cash van az adós társaságnál, mint amennyi az adósságszolgálathoz szükséges. Ez biztonságossá teszi a bank számára a hitelezést. 1,3 felett a bank a kamat marge egy részéről lemond a projektkockázatok csökkentése érdekében és engedélyezi a tulajdonosi pénzkivétet.

Lényeges megjegyezni, hogy a valóságban nem a pénzügyi modellnek kell megfelelni, mert az terv csupán, hanem az adósságszolgálati mutatónak kell megfelelni.

A múltira vonatkoztatott adósságszolgálati mutató számítás a tulajdonos általi pénzkivétel alapja, a jövőre vonatkozó mutató szerepe a monitoringnál van, az esetleges újra modellezésnél illetve a pénzügyi csődhelyzetben.

A projektfinanszírozás specifikuma, hogy a bankon belül a projektfinanszírozó szakembert a kockázat megítélésénél mindig a vállalkozás pénztermelő képessége érdekli, nem a mérleg, mert a projekt mindig mérleg szerinti veszteséggel (tőkevesztés) indul, később ad csak a mérlegben nyereséget.

4.4. Az érzékenységvizsgálatok

A hitelszerződés aláírását megelőzik a hitelnyújtó által végzett, a *pénzügyi modellre vonatkozó* érzékenységvizsgálatok, melyek az információs memorandum fontos részét képezik. Először a pénzügyi alapesetre készítik el, lényeges változás bekövetkezésekor a projekt élettartama alatt újra elvégzendő. Az érzékenységvizsgálat az egyes *kockázati tényezők* súlyát és projektre gyakorolt *hatását* mutatja be, egyben felhívja a befektetők és hitelezők figyelmét azokra a veszélyekre, melyek elkerüléséhez a projekt sikere érdekében a legnagyobb odafigyelés szükséges. Módszerét tekintve a vizsgálat bizonyos tényezők módosító hatását egyenként vizsgálhatja, illetve néhány tényező módosító hatását egyidejűleg is elemezheti, ez utóbbi alapján készül a „*worst case scenario*” (legrosszabb eset forgatókönyve).

A minden egyes érzékenységvizsgálatban kiszámított pénzügyi mutató illetve a befektetés jelenérték számítása (NPV) ad információt az adott kockázati tényező hatásairól.

Az érzékenységvizsgálat lehetséges *variációi* között az alábbiakat említhetjük:

- építési/beruházási költségnövekedés;
- késedelem a projekt befejezésében;
- árbevétel csökkenése, az ár nagysága, és a vele összefüggő kihasználtsági ráta csökkenés miatt;
- üzemeltetési költségek növelése;
- báziskamat növekedés;
- tervezettnél nagyobb forint leértékelés;

- tervezettnél nagyobb infláció;
- bármely fenti tényező együttes kombinációja.

A módosító tényezők a hitel teljes futamidejére vagy csak átmeneti időszakokra vonatkozhatnak (pl. „nagy” bérlő felmondása miatti árbevétel kiesés újabb bérlő szerzéséig).

Az érzékenységvizsgálat kiterjed annak a megállapítására, hogy az árbevétel milyen maximális mértékű csökkenése mellett képes a projekt kitermelni az adósságszolgálathoz szükséges bevételeket. (A törlesztő részletek változtatása nem annyira az érzékenységvizsgálathoz, mint a projekt átstrukturálásához tapad.)

A legfontosabb érzékenységvizsgálati szempont a tervezett bevételek csökkenésére vonatkozik, mert ez okozhatja a projekt bukását, illetve átstrukturálásának szükségességét.

A hozamot leginkább az adósságszámlán tartandó 3-6 havi összeg, a kamat, a törlesztési ütemterv és a pénzkivételi lehetőség szabályozása befolyásolja. Az adósságszolgálati számlán tartandó összeg, illetve a feltöltés időpontja hatást gyakorol a hitel összegére és a kifizethető osztalékra is.

5. A projektfinanszírozás jogi alapjai

A jogi alapok taglalásánál vissza kell kanyarodnunk az e finanszírozás egyik sajátosságaként említett jogi tanácsadói szerepkörre. A jogi tanácsadó szerepe – eltérően a „normál” hitelszerződésnél betöltött szerepétől – sokkal árnyaltabb, összetettebb és megelőzi a hiteldokumentumok elkészítésében játszott szerepét.

A projekt-részvétel elkezdődik (i) a megfelelő pénzügyi struktúra kiválasztásában; (ii) a szponzori részvétel terjedelmének és rendelkezésre állásának megfogalmazásában; (iii) a hitelezők közötti kapcsolatot illető jogi felépítés kialakításában; (iv) a projekt számlák rendszerének és a fizetés menetének kiépítésében, koncentrálna a

legnagyobb biztonságot nyújtó számla meghatározására. Általában a jogi tanácsadó világítja át a projektársaságot – a projektben fejlesztésre szánt ingatlan jogi helyzetének elemzésével együtt (*legal due diligence*). *Cross boarder* finanszírozás esetében segítenie kell a külföldi jog alapján kikötött jogi biztosítékok megítélésében; az adó- és devizakérdésekben is.

A hitelezés kulcskérdése a megfelelő biztosítéki rendszer. Itt a biztosítékok jogi helyzetét (ideértve a prioritási szabályokat), érvényesíthetőségét illetően kell tanácsokat adnia, akár jogi szakvélemény keretében. *Klasszikus* jogi tanácsadói feladat (i) a szerződéses rendszer kialakítása, ideértve annak meghatározását, milyen szerződések megalkotására van szükség; (ii) mely engedélyek szükségesek a megvalósításhoz (azok hogyan ruházhatók át szükség esetén a finanszírozóra); (iii) a felmondási rend és annak időzítésének meghatározása; (iv) a projektbe történő belépési (*step-in*) és kilépési (*step-out*) jogok megfogalmazása.

A projekt dokumentumok elkészítése előtt tüzetesen fel kell mérni a *jogi kockázatokat*. Ezek közül ehelyütt csak a legfontosabbakra irányítjuk rá a figyelmet:

- a projekt megvalósítási helyszínének jogi infrastruktúrájában rejlő problémák;
- a jogi biztosítékokra (pl. zálogjog, opció, engedményezés) vonatkozó jogszabályok;
- a biztosítékok érvényesíthetőségére vonatkozó jogszabályok, pl. közjegyzői okiratba foglalás szükségessége, prioritás az egyes biztosítékok között a végrehajtásban;
- ingatlantulajdonra vonatkozó speciális előírások, pl. bejegyeztetés, széljegy hatálya, kisajátítás, elbirtoklás;
- vitarendezés, külföldi ítéletek végrehajthatósága;
- választott jog kötelezően alkalmazandó előírásai;

- a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelme;
- a verseny jogszabályok korlátozó rendelkezései;
- a biztosítékok megoszthatósága, biztosítéki ügynök használatának jogi lehetősége a konzorciális formában nyújtott finanszírozásnál.

5.1. A projektdokumentáció

A finanszírozás komplexebb, nagyobb költségekkel és nagyobb adminisztrációval jár, mint a „normál” hitelezés, ezáltal a jogászok munkája is jóval összetettebb, mint ahogy azt az egyéb finanszírozási formáknál megszoktuk. Így sokkal több dokumentumot kell készíteni és véleményezni, mint a nem- projektf finanszírozást szolgáló hitelezésnél.

A projektdokumentáció áll:

- (i) megvalósíthatósági tanulmányból,
- (ii) szerződésvázlatból,
- (iii) a hitelszerződésből és a projektszerződésből.

5.1.1. A megvalósíthatósági tanulmány („Feasibility Study”)

A projektf finanszírozás *megvalósíthatósági tanulmány* készítésével indul, amelyben fel kell mérni: (i) a projektkockázatokat (jogi kockázatok, jóváhagyások, jogszabályváltozás); (ii) a megvalósítási költségeket (építési költség, késedelem); (iii) a szerződők gyakorlottságát és hitelképességét; (iv) a beszállítók megbízhatóságát; (v) a minőségi és árkérdéseket; (vi) a technológiai megvalósíthatóságot; (vii) a projekt értékesíthetőségét; (viii) az üzemeltető tapasztalatát; (ix) a kamat és hozamkockázatokat; (x) a környezetvédelmi kockázatokat stb.

Az előbb részletezett kockázatok értékelése érdekében a nevezett dokumentum elsősorban az alábbi kérdést vizsgálja:

Minthogy a projekt cash flow-jának fedeznie kell a finanszírozás törlesztőrészeletein és kamatain túl a projekt cash-szükségletét, működési költségeit és a vésztartalékokat is, a jövőben várható *pénzáramlás elemzése* rendkívül fontos.

A jövőbeni pénzáramlás megítéléséhez a projektvállalat iparági helyzetét, piacát, szállítói kapcsolatait, vezetését, költségszerkezetét, finanszírozási szükségleteit, nyereségességét, illetve a befektetők „előéletét”, az általuk adandó garanciák fedezettségét fel kell térképezni. A feltérképezés pénzügyi és jogi átvilágítást foglal magában, amelynél a pénzügyi elemek, mutatók, gazdaságossági számítások jóval nagyobb mértékben esnek latba, mint a „normál” hitelezésnél.

Az elemzések nehézségét fokozza, hogy magyar hitelintézetnek - ha a projektársaság magyar is - gyakran külföldi befektetőket kell minősítenie.

5.1.2. Szerződés vázlat („Term Sheet”)

A specifikumok érzékeltetése végett, a szerződéses kikötések összefoglalójának (szerződés vázlat), úgynevezett *Term Sheet*-nek a bemutatásán keresztül teszünk kísérletet arra, hogy vázoljuk a finanszírozási mód sajátosságait. A szerződés vázlatban minden, az ennek alapján készítendő szerződésben szabályozandó kérdéskört részletesen rendeznek a felek, de néhány csak jelzésszerűen jelenik meg pl. a szavatossági nyilatkozatok nem pontról-pontra szerepelnek, csak a „szokásos szavatossági nyilatkozatok” elnevezéssel.

A példaként vett Term Sheet egy hagyományosnak tekintendő hitellel finanszírozott építési projekt szerződéses váza. A Term Sheet egyes, magyarázatot igénylő kérdéseit részletesen is megvilágítjuk.

- (i) a projekt leírása a megvalósítás ütemezésével.
- (ii) a finanszírozás leírása:

- *a megvalósítás előtt:*
 - a projekt megvalósításának finanszírozása,
a projekt költségeinek kalkulálásával, beleértve a tőkésített kamatokat és az adósságszolgálatot;
 - *a megvalósítás után:*
 - kölcsön,
 - okmányos meghitelezés,
 - rulírozó hitel stb.
- (iii) az adós és a szponzorok jogi státuszának, főbb gazdasági adatainak ismertetése;
- (iv) a hitelezők - általában szindikátus formájában - összetétele, minősített hitelezők megjelölése, ügynök kijelölése és feladatainak meghatározása;
- (v) a finanszírozás jutalékainak, például rendelkezésre tartási jutalék meghatározása;
- (vi) a kamatok; (pl. LIBOR alapúak + kamatrés) megállapítása, mely a projekt befejezése után csökkenhet; kamatszámítás, kamatfizetési periódusok, késedelmi kamat megállapítása;
- (vii) a hitel lejáratát a projekt befejezési időpontjának megjelölésével vagy meghatározott dátumok közül a korábban bekövetkező meghatározásával;
- (viii) A kölcsön visszafizetése; a törlesztési ütemterv szerint kötelező előtörlesztés van a rendelkezésre álló, fölös cash flow-ból és a megengedett eszközértékesítésekből;
- (ix) a biztosítékok:
- elsőhelyi zálogjog a projekt eszközein;

- főbb projektszerződések, illetve az azokból származó árbevételek engedményezése;
 - biztosítások engedményezése.
- (x) a szponzorok (általában az adós cégcsoportjába tartozó „anyacég” vagy „testvércég”) kötelezettségvállalásai az adós nemfizetése, illetve a projektköltségek túllépésének esetére (például alárendelt kölcsön nyújtása);
- (xi) szerződéses nyilatkozatok és kötelezettségvállalások:
- Standard nyilatkozatok, beleértve
 - jogszabályokkal való összhang deklarációja,
 - adófizetési kötelezettségek határidőben történő teljesítése,
 - tulajdonolt eszközök rendeltetésszerű használatának fenntartása és biztosítása.
 - Megerősítő kötelezettségvállalások:
 - havi és negyedévi pénzügyi jelentés, - auditált éves jelentés,
 - évi előrejelzés,
 - értesítési kötelezettség:
 - perekéről és egyéb hatósági eljárásokról, szerződésszegésről a projektszerződésekben,
 - lényegi kedvezőtlen változásról („MAC”),
 - kötelezettségvállalás a projekt terv szerinti, megfelelő minőségben való befejezésére;
 - kötelezettség a projekt prudens módon való üzemeltetésére,
 - a projekthez kapcsolódó szerződések érvényben

- létének fenntartása,
- a projekt megvalósításához szükséges engedélyek fenntartása, - a projekthez szükséges termékek és nyersanyagok, energiaellátás biztosítása hosszú távú szerződésekkel,
 - tartalék számlák előírások szerinti fenntartása (adósságszolgálati, tőke-visszapótlási, készpénz-fedezeti),
 - nyilatkozat a rendelkezésre álló cash flow előírás szerinti felhasználásáról,
 - nyilatkozat a jóhiszemű szállítókkal való szerződéskötésről,
 - nyilatkozat a szükséges technológiára vonatkozó jogok meglétéről,
 - nyilatkozat arról, hogy nincs szerződésszegés a projektszerződésekben.
- Negatív kötelezettségvállalások:
- eladósodottság tilalma (kivéve a megengedett mértéket),
 - tulajdonjogi változás tilalma (az adós társaság tulajdoni szerkezetében és a lényeges eszközökön),
 - lényegi kedvezőtlen változás tilalma,
 - érdekeltségekkel kötendő ügyletek tilalma (kivéve a megengedett mértéket),
 - normál üzletmeneten kívüli ügyletek tilalma,
 - tőkekiadások tilalma (kivéve az engedélyezett kiadásokat),
 - projektszerződések módosításának tilalma (kivéve a szerződésben megengedett, nem lényegi

változásokat),

- a projekt üzemeltetője elmozdításának tilalma,
- a tulajdonosoknak történő osztalék vagy egyéb kifizetés tilalma,
- a megrendelések változtatásának tilalma (csak hitelező hozzájárulásaival),
- a projekten kívüli más üzleti vállalkozás tilalma.

(xii) Az első lehívás feltételei:

- a biztosítéki szerződések regisztrálása (amennyiben ez szükséges);
- a biztosítások megkötésének ellenőrzése;
- a környezetvédelmi audit rendben léte;
- a jutalékok megfizetése a hitelező részére;
- az adós jegyzett tőkéjének megemeléséhez a szponzoroktól befizetett tőkehányad dokumentálása;
- a kulcsrakész fővállalkozási szerződés megkötése a projekt megvalósítására;
- az engedélyek rendben léte;
- a független projektellenőr (független mérnök) nyilatkozata arról, hogy a projekt megvalósítható az előrejelzések szerint;
- nyilatkozat lényegi kedvezőtlen változás nem-létéről;
- jogvélemény becsatolása a hitelező által előírt formában, különös tekintettel a projektingatlan tulajdoni helyzetére.

(xiii) A további lehívások feltételei:

- szerződésszegés nemlétéről szóló nyilatkozat;
- nyilatkozat arról, hogy a felelősségvállaló nyilatkozatok

változatlanul igazak;

- nyilatkozat lényegi kedvezőtlen változás nem-létéről;
- független projektellenőr (független mérnök) nyilatkozata arról, hogy a projekt a terv szerint készül, és befejezhető az előirányzott költségekből a megállapodott határidőre;
- nyilatkozat arról, hogy az adós által kötött szerződésekben nem történt szerződésszegés;
- nyilatkozat arról, hogy minden, a projekt megvalósításához szükséges engedély rendben van.

(xiv) szerződésszegés (csak a projektfinanszírozás természete miatt speciális eseteket említjük):

- a projektet abbahagyták, vagy kisajátították;
- a projekt nem fejezhető be határidőben az előirányzott költségekből;
- a projektszerződések bármelyike tekintetében bármely projektrésztvevő szerződésszegésben van;
- a projekt bármely résztvevője ellen csőd- vagy felszámolási eljárás indult;
- bármely más, az adós által kötött szerződésben fizetéssel kapcsolatos szerződésszegés következett be;
- lényegi kedvezőtlen változás következett be, és emiatt valószínűsíthető, hogy az adós vagy a szponzor nem képes a szerződés szerű teljesítésre;
- az adós megszegte az adósságszolgálati mutatóval kapcsolatos előírásokat.

(xv) a zárási időpont megjelölése, amely szerint a hitelezők összes kötelezettsége megszűnik, ha a projektfinanszírozási szerződést nem írják alá;

(xvi) az első lehívás időpontjának meghatározása;

(xvii) a projektfinanszírozással kapcsolatos költségek (ügynyéki költségek, átvilágítási költségek, tárgyalás, zárás, szindikálás stb.) viselésére vonatkozó rendelkezések.

(xviii) alkalmazandó jog, fórum kikötése.

A vázlatos felsorolásból - az alábbiakban részletesen nem elemzett kérdéskörök kivételével - a Term Sheet sorrendje alapján csokorba kívánom gyűjteni a legjellemzőbbeket:

- Az általában gazdaságilag gyenge adóson kívül, *a szponzorok szerepvállalása* miatt azok gazdasági státuszára vonatkozó adatoknak kiemelt szerepük van, ugyanis erre épül kötelezettségvállalásuk az adós nem-teljesítése, illetve a projektköltségek túllépése esetén.
- *A kamat-meghatározás* eltér a „normál” hitelezésbeni kamat-meghatározástól, minthogy a projekt megvalósulása után - az előre kalkulált módon csökkenhet.
- A hitel *lejáratí időpontja* sem egyszerűen egy fix dátumhoz kötött, minthogy - alternatív módon - a projekt befejezése és a dátumszerű véghatáridő közül a korábban bekövetkező tekintendő a végső lejáratí időpontnak.
- Nem szokásos a „normál” hitelszerződésben, hogy az adós *kötelező előtörlesztést* vállal, a projektfinanszírozásban legtöbbször a cash flow-többlet előtörlesztésre használandó fel, ugyanígy a megengedett eszközértékesítések árbevétele is a hiteladósság csökkentésére fordítandó.
- A projekt-hitelszerződés előírja *kötelező tartalékalapok* létesítését is, úgymint: adósságszolgálatí, készpénzfedezeti, tőke-visszapótlási alapok, amelyek mind a hitelező projektkockázatát hivatottak csökkenteni.

- A projekt csak hosszú távon képes kitermelni a finanszírozás költségeit, ezért a hitelező elemi érdeke, hogy biztosítva lássa *hosszú távú szerződésekkel* a projekt rentábilis működéséhez szükséges termékek, nyersanyagok és energia ellátását. Az erre vonatkozó szerződések a hitelszerződések mellékleteit képezik.
- A projekt stabilitását szolgálják a projektszerződések lényegi módosításának, a *megrendelések megváltoztatásának* és a projekt üzemeltetését végző társaság elmozdításának tilalmára vonatkozó kötelezettségvállalások.
- A hitelszerződést kísérő speciális *jogvélemény* - akár külön jogvélemény formájában - szavatolja, hogy a projektingatlan tulajdonjogi helyzete a projekt megvalósulásához rendezett.

Részletesen megvizsgálandó kérdések.

A Term Sheet alapján – mely a hitelszerződés és mellékleteinek a legfontosabb elemeit sorakoztatja fel - az alábbi kérdéseket kívánjuk részletesebben megvizsgálni:

A hitelszerződés kikötései:

- (i) kötelező előtörlesztés;
- (ii) újabb pénzügyi adóságok vállalása;
- (iii) speciális kikötések:
 - környezetvédelmi klauzula;
 - vis maior;
 - adatszolgáltatás;
 - pénzügyi kötelezettségvállalások;
 - törlesztési alternatívák;
 - a tulajdonosok pénzkivételi lehetőségei;
- (iv) lehívások feltételül szolgáló speciális nyilatkozatok.

Biztosítékok:

(i) engedményezés;

(ii) biztosítás;

A projekttel kapcsolatos számlaszerződések:

(i) elszámolási számlaszerződés;

(ii) építési számlaszerződés;

(iii) adószolgáltatási fedezeti számlaszerződés;

Teljesítési garanciák:

(i) előleg-visszafizetési garancia;

(ii) jóteljesítési garancia.

Projektszerződések:

(i) építési szerződés;

(ii) bérleti szerződések;

(iii) szponzori kötelezettségvállalás.

A továbbiakban a Term Sheet-ben felsorolt fenti témaköröket részletezem.

A hitelszerződés kikötései:

A Term Sheet alapján kötendő hitelszerződés néhány, a projektfinanszírozásban speciális elemét kívánom az alábbiakban megvilágítani.

(i) Kötelező előtörlesztés

A projektfinanszírozás sajátossága - éppen azért, mert a visszafizetés legfőbb biztosítékai a projektbevételek - az, hogy bizonyos cash flow-elemek és rendkívüli árbevételek kötelező előtörlesztésre fordítandók. Így - a kamatperiódusonként meghatározott összegekben történő előtörlesztési lehetőség mellett - előtörlesztésre kell használni a cash flow-terv alapján a működéshez nem szükséges készpénzhányadot és a megengedett eszközértékesítésből származó bevételeket.

(ii) Újabb pénzügyi adósságok vállalása

Már említettük, a projektfinanszírozás egyik előnyének tekintendő, a projekt megvalósítása miatt, hogy módot ad az adósnak arra, hogy bizonyos tiltó kötelezettségvállalásait enyhítse, így bizonyos engedmények érhetők el az újabb adósságok létesítése, illetve további biztosítékok terén.

Az alapeset változatlanul az, hogy újabb pénzügyi adósságot a hitelező előzetes, írásbeli hozzájárulása nélkül nem lehet vállalni, amely hozzájárulás azonban ésszerűtlenül nem tagadható meg és a hozzájárulásról a kézhezvételtől számított 30 napon belül határozni kell. Mindezen tiltás a cash flow-modellben kifejezetten meghatározott adósságokon kívüli esetekre vonatkozik.

(A cash flow-modell a hitelfelvevő által számítógépes módszerrel elkészített, az adós cég aktuális és bizonyos időszakra tervezett készpénzáramlását bemutató modell, amelyet a hitelező hagy jóvá. A cash flow-modellt általában negyedévenként a hitelfelvevő felülvizsgálja.)

Ilyen *kivételek* tehát: a kamat- és árfolyamkockázat mérséklésére kidolgozott stratégia megvalósítása; más hitelintézet által nyújtott rövid lejáratú forgóeszköz-finanszírozások egy bizonyos összeghatárig, amennyiben az (azok) mindenkor, minden szempontból teljesen alárendeltek a projektfinanszírozási hitelszerződésnek.

(iii) Speciális kikötések

Az alább tárgyalandó klauzulák annyiban speciálisak, hogy projektfinanszírozásban betöltött jelentőségüket tekintve, részletesebb kifejtést igényelnek, illetve a „normál” hitelszerződésekben tipikusan nem fordulnak elő.

Környezetvédelmi klauzula

A környezetvédelmi polgári jogi felelősségnek - amelynek keretében

okozott kárért a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályok [*vétkességre tekintet nélküli* felelősség Ptk. 345.§ (1) bek.] az irányadóak - azért van kiemelkedő jelentősége, mert a környezetet veszélyeztető, szennyező vagy károsító, valamint a környezetvédelmi előírásokat megszegő tevékenységért annak az ingatlannak a tulajdonosát és használóját terheli egyetemleges felelősség, amelyen a tevékenységet folytatják, illetve folytatták.

Ez annyit jelent, hogy környezeti kárért való felelősség, az általános elévülési időn belül, a *hitelszerződés megkötése előtti öt évben is* felmerülhet, amelyért a hitelszerződés futamideje alatt kell helytállni.

Ugyancsak lényeges Ptk.-beli szabály, hogy a 341.§ (1) bekezdése szerint a bíróság még a károsodás bekövetkezése előtt, annak veszélye esetén, nemcsak eltilthatja a veszélyeztetőt cselekményétől, hanem kötelezheti a *„kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére és - szükség szerint biztosíték adására”*. Ez a szabály *„a polgári jogi felelősségtől idegenszerű objektív megoldás”* (Ptk. kommentár), amely azonban súlyos, a hitelező érdeklődésére is számot tartó következményekkel járhat az adósra nézve.

A hitelszerződés definíciókkal foglalkozó része az első olyan szerződésbeli hely, amely a környezetvédelemmel összefüggő kötelezettségeknek teret szentel. Elsőként meghatározza a *környezetvédelmi jogszabályok fogalmát*, amely alatt érteni kell minden, a környezetre, veszélyes anyagokra, környezetszennyezésre és környezetvédelemre vonatkozó jogszabályt. (*„Jogszabály” alatt értendő a jogalkotási törvényben felsorolt valamennyi jogszabály.*)

A második meghatározás a *környezetvédelmi kötelezettségek és költségek* fogalmát tárgyalja, amely mindazon kiadásokat, költségeket, bírságokat, igényeket magában foglalja, amelyek akár ismertek, akár ismeretlenek, akár jelenleg fennállóak, akár lehetségesek, és a környezetvédelmi jogszabályok megsértése miatt

merülnek fel (beleértve a jogszabálysértések kiküszöbölésével kapcsolatos jogi és szakértői költségeket is), amennyiben azok

- (i) a projekt tulajdonlásával, működésével kapcsolatban adódnak;
- (ii) az adós jelenlegi vagy múltbeli tulajdonát képező bérelt vagy működtetett ingatlannal, vagyontárggyal, berendezéssel vagy eszközzel kapcsolatosak;
- (iii) a projekttel kapcsolatban használt, annak működtetéséhez szükséges eszközök környezetvédelmi jogszabályoknak történő megfelelésével függnek össze, beleértve a környezetvédelmi engedélyek megszerzését is;
- (iv) a projekt működtetésével összefüggő eszközök beüzemeléséhez vagy üzembe való visszahelyezésével kapcsolatosak;
- (v) személyi vagy tulajdoni károkkal függnek össze, beleértve a birtokháborítás elhárítása érdekében felmerült kiadásokat.

Az adós *megerősítő kötelezettségvállalásai* közé tartozik, hogy köteles haladéktalanul *értesíteni* a hitelezőt, ha

- (i) a környezetvédelmi jogszabályok megfeleltetése érdekében hatósági felszólítást kap, valamint
- (ii) az olyan tényállásról, amely ésszerűen alapot adhat arra, hogy jövőbeni környezetvédelmi kötelezettséggel és költséggel járjon;
- (iii) a környezetvédelmi jogszabályok bírsággal szankcionált megszegéséről akkor is, ha a bírságot még nem szabták ki, de annak kiszabása - a tényállás alapján vagy a hatóság közlése szerint - várható;
- (iv) olyan hatósági ideiglenes intézkedés következett be, amely a projekt leállításával jár.

Emellett az adós köteles egyéb olyan lényeges eseményt is haladéktalanul hitelezője tudomására hozni, amelynek következtében felelőssé válhat veszélyes anyagok környezetbe történő kiáramlása miatt, vagy értesítést kap olyan állapotról, amely környezetvédelmi jogszabály megszegéséről szóló hatósági értesítéshez vezethet, illetve olyan környezetvédelmi jogszabály változása várható, amely az adósra nézve lényegesen kedvezőtlen hatással lehet.

Amennyiben a hitelező megalapozott véleménye szerint a környezetvédelmi jogszabályok szerinti adósi felelősség áll fenn, az adós köteles környezetvédelmi vizsgálatot indítani, a hitelező által jóváhagyott környezetvédelmi szakértő bevonásával, és a vizsgálat által feltárt hiányosságokat saját költségén orvosolni.

Vis maior

A projektfinanszírozásban a hitelezői kockázatok körében nem elhanyagolható a „*vis maior*”, magyar jogi terminológiára lefordítva: az érdekbeli lehetetlenülés kockázata.

Eörsi Gyula szerint *„érdekbeli lehetetlenülés áll fenn, ha a szerződéskötés után beállott körülmények olyan helyzetet hoznak létre, hogy a szerződést csak előre nem látott, rendkívüli nehézségek, aránytalan áldozatok árán lehetne teljesíteni, és ezt a kötelezettől elvárni nem lehet”*.

Eörsi professzor egy igen lényeges gondolattal egészíti ki az érdekbeli lehetetlenülésnek a szerződés teljesítésére gyakorolt hatását: *„Jogunk... általában nem ismeri el, külön szerződési megállapodás hiányában, a *clausula rebus sic stantibus* elvét (a körülmények lényeges megváltozására hivatkozás elvét). Az elv alkalmazásának a Ptk.-ban biztosított lehetőségei között van az ajándékozási szerződés”* (illetve a hitelszerződés - a szerző megjegyzése).

„Ezért a szerződéskötéskor fennállott körülmények megváltozása - ha

annak ellenkezőjét ki nem kötötték - a szolgáltatási kötelezettséget nem befolyásolja, legfeljebb bírói szerződésmódosításra vezethet a Ptk. 241.§ alapján.”

A Ptk. 241.§-a csak mérlegelési lehetőséget biztosít a bíróságnak, hogy módosítsa a szerződést, ha (i) a felek tartós jogviszonyában (ilyenek minősül a szállítási szerződés, vállalkozási szerződés, hitelszerződés); (ii) a szerződéskötés után olyan kedvezőtlen változás történik; (iii) amelynek következtében a szerződés teljesítése valamely fél jogos érdekét sérti.

A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bírói szerződésmódosítás még az (i)-(iii)-ig terjedő *konjunktív feltételek* fennforgása esetén is a bíróság diszkrecionális joga. Ezért a feleknek olyan jogviszonyban, mint a projektfinanszírozás, részletesen szabályozni kell azon esetek körét, amelyek kiválthatják az *érdekbeli lehetetlenülésre* való hivatkozást, valamint rendelkezni kell arról is, hogy az milyen feltételek mellett, mennyi idő elteltével szünteti az meg a szerződést.

A „*vis maior*” nemzetközileg elfogadott doktrína, amely a nem-teljesítés jogi következményei alóli mentesség eseteit taglalja. A klauzula „*mélysege*”, az alkalmazásának körébe eső események felsorolása - mint látni fogjuk különböző. Közös bennük az, hogy a *felek akaratán kívül bekövetkező, előre nem látható vagy bár előre látható, de el nem kerülhető vagy emberi erővel meg nem változtatható eseményeket* jelöl.

Az UNIDROIT (a magánjog egységesítésére alakult nemzetközi intézet) 1994-ben fejezte be a „*Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek*” („*Alapelvek*”) megszövegezését. Az Alapelvek 7.1.7 Cikke „*Erőhatalom*” elnevezéssel alkotta meg a jelen kötetben „*vis maior*”-ként aposztrofált klauzulát az alábbiak szerint:

„A fél nem felelős a nem-teljesítésért, ha bizonyítja, hogy a nem-teljesítést olyan akadály okozta, amely ellenőrzési körén kívül esett,

és ésszerűen nem lehetett tőle elvárni, hogy a szerződés megkötésének idejében az akadályt számításba vegye vagy elkerülje, vagy annak következményeit elhárítsa”.

Az erőhatalom körébe tartozik a nemzetközi szerződésekben szinte minden esetben a

- (i) háború (hadüzenettel vagy anélkül) vagy egyéb katonai tevékenység;
- (ii) sztrájkok, munkások kizárása és egyéb munkaügyi zavargások;
- (iii) felkelések és zavargások;
- (iv) kisajátítás, rekvirálás, elkobzás vagy államosítás;
- (v) törvények, szabályok vagy előírások megváltozása;
- (vi) blokádok, illetve kikötők vagy dokkok egyéb okból történő lezárása;
- (vii) természeti katasztrófák;
- (viii) járványok, karantén;
- (ix) ionsugárzás, nukleáris vagy radioaktív sugárszennyezés.

Emellett a nyersanyag vagy egyéb, a projekt működtetéséhez szükséges anyagok szállítói oldalán fennálló kockázatok is lehetnek „*vis maior*” kockázatok. Egyrészt a hitelszerződés igyekszik e kockázatok egy részét az adós által kötetendő biztosítással kivédeni (ezekre a *vis maior* klauzula nem vonatkozik!), másrészt a tranzakciós dokumentumokban, például fővállalkozási szerződés, körültekintően rendeztetni e kérdést (bár a szerződés az adós és a fővállalkozó között jön létre, a hitelező - az engedményezés miatt - aláírás előtt felülvizsgálja azt).

A legnagyobb biztosítékot a hitelező számára az jelenti, ha a *vis maior* kockázatot a *sponsorokkal* vállaltatja fel.

A *vis maior* esetkör felsorolása mellett célszerű ezen esetek

alkalmazhatóságát körülírni. Peter K. Nevitt-Frank Fabozzi idézett művében felhívja a figyelmet arra, hogy milyen körültekintéssel kell megadni az egyes vis maior esetek „beltartalmát”, így a fenti (i) alatti esetnél meg kell határozni, hogy a háborús cselekmények adott országban való bekövetkezése már kiváltja-e a klauzulára való hivatkozást, vagy a cselekményeknek a projektet közvetlenül érinteniük kell-e, például annak helyszínén vagy közelében kell-e zajlaniuk. A sztrájkok és egyéb hasonló cselekményeknél „felmerül az előreláthatóság és elkerülhetőség kérdése...”, továbbá az, hogy *„vajon a projektben részt vevő felek munkavállalóinak magatartása okot adhat-e a nem-teljesítésre. Nincs-e lehetőség a kieső munkaerő helyettesítésére”*.

A kisajátításnál, mint lehetetlenülést kiváltó esetnél, igen fontos, hogy az adós a hitelszerződésben szavatolja, hogy minden tőle elvárható módon tájékozódott a vagyontárgyait, eszközeit érintő kisajátítás felmerüléséről. Természetesen e felelősségvállalást nem váltja ki a hitelező által végzett, az adós eszközei és vagyontárgyai jogi helyzetét elemző átvilágítás!

A klauzula megfogalmazásánál tekintettel kell lenni arra, hogy a teljesítést elmulasztó félnek *értesítenie kell a* másik felet az akadályról és annak teljesítési képességére kifejtett hatásáról. Amennyiben az akadály csak átmeneti (a szerződésnek rendelkezni kell ennek időtartamáról), annak megszűnte után - meghatározott póthatáridőben - a teljesítést pótolni kell. Természetesen az akadály fennállásának idején (a kimentés időszakában) a nem-teljesítés jogkövetkezményei nem állnak be.

Adatszolgáltatás

A projektfinanszírozásnál – tekintettel az ügylet specialitásai miatt végzett fokozott hitelezői monitoringra, konkrétan meg kell határozni az adatszolgáltatás módozatait és teljesítésének gyakoriságát is. Így ezek köre általában:

- negyed-, fél- vagy éves beszámolókra;
- éves üzleti tervre (pénzügyi modell);
- menedzsment jelentésekre terjed ki.

Egyéb adat- és információszolgáltatás változás felmerülése esetén

- lényeges változásról értesítési kötelezettség;
- projektet befolyásoló eseményről értesítési kötelezettség áll fenn.

Projektszakértők jelentései (a szerződés specifikálja, hogy pl. a független mérnöknek mikor, milyen típusú jelentést kell tennie a kivitelezőnek)

Az adatszolgáltatásnak formai követelményeknek is eleget kell tennie, így

- a negyedéves jelentések év elejétől gőrgetve készítendők el;
- az adott évi adatokat össze kell vetni az éves üzleti tervvel (pénzügyi modellel);
- a pénzügyi mutatók számításáról megfelelési tanúsítvány kerül kiállításra (*compliance certificate*).

A kezdeti pénzügyi modell a hitelszerződés mellékletét képezi, de az aktualizált pénzügyi modell is része a hitelszerződésnek, hiszen az abban számolt pénzügyi mutatókra a szerződés kötelezettségvállalásokat tartalmazhat, és egyéb hitelezői üzleti döntések, pl. kamatfelár, pénzkivét is függhetnek tőle.

Pénzügyi kötelezettségvállalások

A pénzügyi kötelezettségvállalás bármelyik, a hitelszerződésben előírt pénzügyi mutató teljesítésére vonatkozhat (így hitel / saját erő; összhitel / EBITDA; kamatfedezeti mutató, éves adósságszolgálati mutató = ADSCR).

A mutatók számíthatóak múltbeli mérlegadatok alapján, pl. számítást megelőző 6-12 hónap vagy megelőző naptári év. Néhány mutató esetében a hitelezők azok futamidő alatti erősödését írják elő (idő függvényében sávosan).

A hitelszerződés a mutatók számítását jövőbeni adatok alapján (aktualizált pénzügyi modell) is előírhatja, így pl. a számítást követő 12 hónap, vagy számítást követő naptári év, vagy bármelyik naptári év.

A fedezeti mutatók nem teljesülése *szankciók* alkalmazását vonja maga után, így

- további lehívás megtagadásra kerül (*draw stop*);
- nincs osztalék- vagy egyéb pénzkivét;
- teljesítési garanciák lehívása;
- szerződésszegési eseménynek minősül, a hitelszerződés azonnali hatállyal felmondható, és ezáltal a teljes tartozás esedékessé tehető.

Törlesztési alternatívák

A törlesztési ütemtervet három tényező befolyásolja:

- projekt társaság cash flow-ja;
- pénzkivételi lehetőségek meghatározása a hitelszerződésben;
- biztosítékok értékének változása.

A törlesztésnél az alábbi kérdések merülnek fel:

- az első törlesztésnek biztonságosan teljesíthetőnek kell lennie;
- a törlesztési ütemezés *négy módon* történhet:
 - egyenletesen növekedő ütemű törlesztés;
 - annuitáshoz közelítő (induláskor);
 - változó (pl. üzemeltetés elején nagy);
 - futamidő végén jelentős törlesztéssel (*balloon* vagy *bullet*) A „balloon” befektető barát megoldás – mert a hitelszerződés utolsó szakaszában kb. 50% a törlesztés, míg „bullet” törlesztés esetében egyösszegű végtörlesztésre kerül sor.

A törlesztésnél mások a szempontjai a hitelfelvevőnek és a hitelezőnek. A hitelfelvevő mihamarabbi pénzkivételt, és a pénzügyi terhek ésszerű csökkentését akarja. A hitelező elképzelései szerint a törlesztési ütemtervnek figyelembe kell vennie a kockázatokat, és igazodnia kell a projekt pénzügyi teljesítőképességéhez. Alacsony kockázatú projekt esetében a halasztott törlesztés a bevétel szempontjából előnyös.

A tulajdonosok pénzkivételi lehetőségei

A pénzkivételi lehetőséget befolyásolja, hogy a saját erőt milyen formában bocsátották a projektársaság rendelkezésére, (Megjegyzés: a tulajdonosi garancia is a saját erő részének számít.)

Általános pénzkivételi előfeltétel: a *pénzkivét legkorábbi időpontjának* meghatározása. Az első törlesztés időpontja előtt nem kerülhet sor pénzkivételre. Lehet pl. az üzemeltetés első évéhez vagy megfelelő mértékű (1,3-t meghaladó) ADSCR mutatóhoz kötni. Célszerű figyelembe venni, hogy ha a mutató számításánál múltbeli adatokra támaszkodnak, úgy a pénzkivételre a várási időszak hosszú lehet.

A pénzkivétel egy adott értéknek megfelelő pénzügyi mutató mellett történhet, mely szigorúbb, mint a pénzügyi kötelezettségvállalásnál

meghatározott érték! További feltétel az adósságszolgálati számla megfelelő feltöltöttsége, valamint – ha a saját erő jegyzett tőke – bizonyos mérleg szerinti eredmény elérése.

Fontos a pénzkivét konkrét időpontjait is meghatározni, így törlesztési vagy kamatfizetési időpontokban, mert a pénzkivételre is felhasználható szabad cash flow mennyisége legjobban a törlesztési időpontokban látszik, és ez nyújtja a hitelező részére a legnagyobb biztonságot. A pénzkivétet lehet ADSCR-hez kötni, oly módon, hogy az még a kivét után is megfelelő mértékű legyen (pl. 1,5 felett).

A banki gyakorlatban a pénzkivételre akkor kerülhet sor a rendelkezésére álló szabad cash flow terhére, ha az adósságszolgálati számla fel van megfelelően töltve, a törlesztések szerződésszerűen zajlottak le, és megfelelő működő tőkemennyiséggel rendelkezik a projektársaság.

(iv) A lehívások feltételül szolgáló speciális nyilatkozatok

A projektfinanszírozás - természeténél fogva - a lehívásban a „normál” hitelezésnél nem használt dokumentumok adós általi rendelkezésre bocsátását követeli meg.

Így

- az adós köteles nyilatkozni arról, hogy (i) a projektbe a tervezett költségvetés szerinti összeget fektették be; (ii) a projekt készültsége a tervezettnek megfelel; (iii) költség túllépés nem várható. Természetesen az adósnak valóságghú nyilatkozatot kell adnia mindezekről, amelyet a független mérnöknek saját nyilatkozatában meg kell erősítenie;

- a független mérnök nyilatkozata az adósi nyilatkozat megerősítésén túlmenően tartalmazza, hogy (i) a projekt építési költségének összege az előirányzatot nem lépi túl; (ii) az építési ütemterv idő és költség szempontból is tartható; (iii) az építés a rögzített mérföldkő-előírásoknak megfelelően halad; (A mérföldkövek az építési ütemterv fő szakaszait, a meghatározott határidőre elvégzendő munkák „csomópontjait” jelölik.)
- jogerős építési engedély megléte;
- igazolás az adós megfelelő feltőkésítéséről, amennyiben az adós csupán a projekt megvalósítására létesült, nem megfelelő tőkeháttérrel rendelkező társaság;
- érvényes bérleti szerződések legalább a projekt befejezésétől számított 5 (öt) éves periódusra, a hitelező által jóváhagyott mintaszerződés szerint, az első lehívásnál legalább a projektterület 50 (ötven) százalékára (a teljes területre nézve a felek által megállapodott további lehívásoknál) aláírásra kerültek, amelyek bérleti díjából származó bevételek elérik a hitelezővel megállapodott összeghatárt;
- igazolás az adó- és vámhatóságoktól, az illetékes önkormányzattól, a társadalombiztosítástól arra nézve, hogy az adósnak nincs feljük fennálló tartozása;
- az adós lényeges tényeket, illetve azok nemlétét megerősítő nyilatkozata („*Bring Down Certificate*”).

Az adós az említett nyilatkozatában *köteles megerősíteni*, hogy

- a hitelszerződésben vállalt felelősségvállaló nyilatkozatai a lehívás időpontjában is teljes mértékben valóságosak és hatályban vannak éppúgy, mint a hitelszerződés megkötésekor;
- az adós minden kötelezettségvállalásnak eleget tett, amelynek a

hitelszerződés szerint eleget kellett volna tennie;

- nem következett be szerződésszegés;
- nem következett be semmiféle kedvezőtlen változás, amely a projektre, az adós működésére, kilátásaira nézve lényegesen negatív hatású;
- semmiféle olyan jogszabályváltozás nem következett be (beleértve az adó- és környezetvédelmi jogszabályokat is), amely a hitelező számára megtiltaná a kölcsönök folyósítását vagy annak költségeit lényegesen növelné;
- az adós ügyvédjének jogvéleménye.

Az adós ügyvédjének nem csupán a hitelszerződésnek az adóst kötelező voltával, érvényesíthetőségével, az adós létevel és felhatalmazottságával kell foglalkoznia, hanem a projektingatlan jogi helyzetére nézve külön jogvéleményben kell megerősítenie az adós tulajdonjogát, az ingatlan tehermentességét, és a hitelező javára létesített jelzálogjog bejegyzését.

Biztosítékok:

A hitelfedezetként használt biztosítékok - a hagyományosan használt zálogjogok, óvadékok mellett - speciális biztosítékokkal is bővülnek, például a projekttel kapcsolatos számlaszerződésekkel. Emellett nagyobb jelentősége van a szerződések és a biztosítások engedményezésének és a különféle bankgaranciáknak.

(i) Engedményezés

Az engedményezést - a jogosult követelésének másra történő átruházását - a Ptk. XXVII. fejezete tartalmazza. A Ptk. az engedményezést nem biztosítékként fogalmazza meg, és ezért nem említi a XXIII. fejezetében a szerződést biztosító mellékkötelezettségek között, amelyek a klasszikus hitelbiztosítékok

körébe tartoznak.

A „klasszikus” engedményezés ugyanis olyan követelés átruházását jelenti, amellyel a szolgáltatás teljesítésének eredeti jogosultja felcserélődik egy új jogosulttal. Tehát nem a teljesítés mellett, annak biztosítékául szolgáló, feltételhez kötött alanyváltozást valósít meg.

A Ptk. diszpozivitása azonban nem zárja ki, hogy érvényesen létrejöjjön - Salamonné Solymosi Ibolya⁴⁷ szóhasználata szerint - az úgynevezett „fiduciárius engedményezés”, amely lehetővé teszi, „*hogy a hitelező az eredeti követelését is érvényesítse*” az adóssal szemben.

A biztosítéki célú engedményezésnél a felek biztosítéki megállapodásban rendezik jogviszonyukat. A engdeményezés nem teljesítési, hanem biztosítéki célú, az engedményező tartozása mellé lép és nem helyébe az engedményes – az engedményező hitelszerződésbeni kötelezettsége nem teljesítése esetén közvetlenül léphet fel az engedményezett követelés kötelezettségével szemben.

Leszkoven László⁴⁸ szerint az engedményes kifelé korlátlan rendelkezési joggal bír a követelés tekintetében, az engedményezővel szembeni jogviszonyát viszont a biztosítéki megállapodás határozza meg. Bacsa György⁴⁹ szerint a Legfelsőbb Bíróság irányadó döntései alapján a biztosítéki engedményezővel szembeni felszámolási eljárásban, annak megindításától kezdve az engedményes a követelésről nem rendelkezhet, az a csődvagyon részét képezi. A Cstv. szerint a biztosítéki engedményes hitelező nem minősül privilegizált hitelezőnek, a biztosítéki engedményezést ugyanis a Ptk. nem ismeri el hitelbiztosítékként, így a Cstv. sem ad védelmet az ilyen hitelezőnek. Bacsa György⁵⁰ megállapítja, hogy a biztosítéki engedményezés és a követelésen fennálló zálog között két fontos

⁴⁷ Salamonné dr. Solymosi Ibolya: A szerződések biztosítékai. Agrovent kiadó 1999. 221. o.)

⁴⁸ Leszkoven László: A fiduciárius engedményezés jogi természetéről, Gazdaság és Jog 2002/3 13-17 oldal.

⁴⁹ Bacsa György: Engedményezés biztosítéki célból. 2003. OTDK www.ajk.elte.hu

⁵⁰ Bacsa György idézett mű 5. oldal.

eltérés állapítható meg:

- (i) követelés zálogjogosultja nem válik hitelezővé, szemben a biztosítéki engedményezéssel;
- (ii) a zálogjog egy feltételekhez kötött értékesítési pozíciót tesz lehetővé, míg a biztosítéki engedményes mozgásterét a biztosítéki megállapodás szabja meg.

A végrehajtási eljárásban a biztosítéki engedményezés jelenleg – jogintéz nem szabályozottsága miatt – nem tisztázott. *„Leszkoven szerint az engedményes a végrehajtási eljárásban, még ha csak biztosítéki célból került is sor az engedményezésre, a követelésen fennálló jogát biztosíthatja a jelenlegi szabályozás alapján a foglalás feloldása iránti igényperrel.”* Szükséges volna az igényper mellett a zálogjogosulthoz hasonlóan a végrehajtási eljárásba való bekapcsolódás jogát is biztosítani a biztosítéki engedményesnek.

Az engedményezésnek a projektfinanszírozásban kiemelt jelentősége van, mert a projekt, mint elsődleges biztosíték, csak úgy töltheti be szerepét, ha az adós szerződésszegése esetén a hitelező hozzájuthat az adós valamennyi, harmadik személytől járó, a projekttel kapcsolatos bevételéhez, illetve végső esetben az engedményezett szerződésekbe való belépéssel (erről az engedményezés körén túlmutató jogi megoldásról még később szót ejtünk) megmentheti a projekt sorsát. (Pl. ha a projekt megvalósítása közben kerül sor a súlyos adósi szerződésszegésre.)

Ilyen szerződés a projekt megvalósításával kapcsolatos fővállalkozói (építési) szerződés, a bérleti szerződés, az üzemeltetési szerződés stb.

Az ítélkezési gyakorlat a biztosítéki típusú engedményezést *ab ovo* nem utasítja el, ugyanakkor több azonos tényállású ítéletében ellentmondóan ítélte meg a Legfelsőbb Bíróság azt a kérdést, hogy a jövőbeni követelés engedményezhető-e.

A Ptk. az engedményezést kizáró esetek körében nem sorolja fel a jövőben keletkező követelések engedményezését, de a biztosítékok között a jövőbeni és feltételes követelés zálogjoggal [251.§ (2) bekezdés] való biztosítását kifejezetten említi. A Ptk. kommentár 883. oldalán közölt álláspontja szerint *a jövőben lejáró és feltételhez kötött követelés is engedményezhető.*

A bankgyakorlat - véleményünk szerint - helyesen arra a jogi álláspontra alapítva létesít engedményezési szerződéseket, hogy jogszabályi tiltás hiányában, a szerződéses szabadság elve lehetővé teszi olyan szerződésekben foglalt követelések engedményezését, amelyeknél a követelések pontosan meghatározhatóak.

Salamonné Solymosi Ibolya *több*, a gyakorlatban meghonosodott *engedményezési módszert említi*, amelyek közül az egyik leggyakoribb a *felfüggesztő feltételhez* (adós szerződésszegéséhez) *kötött* engedményezés, amikor is az engedményezett szerződés kötelezettjét, az engedményező által „*előre aláírt okirattal*” az engedményes csak akkor értesíti, ha az engedményező (adós) nem teljesíti a hitelszerződésben vállalt kötelezettségeit.

A gyakorlatban ismert olyan konstrukció is, hogy az engedményezési szerződés aláírásával a kötelezettet a „*biztosítéki*” engedményezésről a felek *közösen értesítik*, de az engedményezés folytán az engedményes kezéhez történő teljesítés csak az engedményes külön értesítésével áll be. Az értesítés kifejezetten felhatalmazza a kötelezettet, hogy a külön *értesítés* (adós szerződésszegése a hitelszerződésben) megküldéséig az adósnak, mint eredeti jogosultnak teljesítsen fizetést.

Ez annyit jelent, hogy a kötelezett tudomást szerez arról - és ezt az értesítés aláírásával el is ismeri -, hogy biztosítéki engedményezés létesült, ténylegesen már a kötelezett új jogosulthoz történő teljesítési kötelezettségének a keletkezése előtt. Az adós hitelszerződésbeni szerződésszegése nyomán a hitelező egyszerű

értesítése lépteti életbe az engedményezett szerződés kötelezettjének kizárólag az engedményes felé történő joghatályos teljesítését. Ne felejtjük el, hogy a hitelszerződésben a „*cross default*” kikötés miatt az is szerződésszegés, ha az adós valamely lényegi szerződésben - ez lehet engedményezett szerződés is - vállalt kötelezettségeit nem teljesíti.

Salamonné Solymosi Ibolya szerint⁵¹ „*nem ritka az olyan szerződés sem, amelyben az engedményezés bontó feltételeként az a kikötés szerepel, hogy a biztosított követelést az engedményező kielégíti. Ebben az esetben az engedményezés hatályát veszti.*”

Az értesítés fenti funkcióján kívül betölt egy *feltételtől függő tartozásátvállalási* szerepet is. A projektfinanszírozás esetén ugyanis gyakorlati jelentősége van annak, hogy ha az adós szerződésszegése esetén a projekt az adós közreműködésével már nem fejezhető be, a hitelezőnek lehetősége legyen a projektszerződésekbe az adós, mint kötelezett helyébe lépni („*step in*”).

A Ptk. a kötelezett személyének megváltozására a *tartozásátvállalás* szabályait alkalmazza. A tartozásátvállaláshoz szükséges viszont a jogosult hozzájárulása. Ezért az értesítés az engedményezés viszonylatában a kötelezett (a tartozásátvállalás viszonylatában jogosult) általi aláírással létesít olyan lehetőséget a hitelező számára, hogy a tartozásátvállalás jogosultjának küldött értesítéssel (az adós szerződésszegése esetén) *beléphessen a szerződésbe* az adós helyébe, mint kötelezett.

Az engedményezés *külön szerződéssel* történik, amelyben - amellet, hogy a felek szabályozzák, hogy az adós (engedményező) jogosult a hitelszerződésben nevesített bármely szerződésszegés elkövetéséig minden, az engedményezett szerződésből eredő jogra és követelésre - további, az engedményezett szerződéssel összefüggő kötelezettségátvállalások is szerepelnek.

⁵¹ Salamonné dr. Solymosi Ibolya: A szerződések biztosítékai. Agrovent kiadó 1999. 221. oldal.

Így az engedményező köteles az engedményezett szerződésbeni kötelezettségeit maradéktalanul teljesíteni, köteles az engedményest (hitelezőt) értesíteni az engedményezett szerződésből eredő szerződésszegésekről, akár az engedményező, akár az alapügyleti kötelezett (vagy más fél) követte el azt. Köteles továbbá értesítést küldeni - általában havonta - a projekt megvalósításával közvetlenül összefüggő - például fővállalkozási építési szerződés szerinti - teljesítések állásáról.

Az engedményező kötelezettséget vállal arra, hogy az engedményezett szerződést nem mondja fel, nem engedményezi, nem ruházza át, nem módosítja, nem mond le az abból eredő jogairól vagy nem hagy fel azok gyakorlásával, mindent megtesz annak érdekében továbbá, hogy az a hitelszerződésből eredő összes kötelezettsége teljesítéséig az hatályban maradjon.

Az építésre vonatkozó fővállalkozói szerződés engedményezéséről szóló értesítés visszaigazolása sok esetben kiegészül annak szabályozásával, hogy mi a következménye annak, ha a hitelező életbe lépteti az építési megállapodásból eredő kötelezettségek öfelé történő teljesítését (operatívává teszi az engedményezést), de nem hoz döntést 15 vagy 30 napon belül arról, hogy átvállalja-e az adósnak az építési megállapodásból származó kötelezettségeit. Erre az esetre nézve a fővállalkozó joggal kérheti, hogy a hitelező a szabott határidő lejártakor pénzügyileg számoljon el vele.

Az előbb említett 15 vagy 30 nap alatti időszakra a hitelező lemondhatja a fővállalkozót az építési megállapodás megszegése miatti következmények alkalmazásáról, így az ezen időszak alatt nem szüntetheti be a munkák végzését, és nem mondhatja fel az építési megállapodást.

A hitelező viszont hozzájárul ahhoz, hogy köteles az adós építési megállapodásból származó szerződésszegéseit orvosolni, ha úgy dönt, hogy kötelezettként belép a szerződésbe.

(ii) Biztosítás

Minden hitelszerződésben fontos adósi kötelezettségvállalás, hogy a hitelszerződés fennállása alatt az adós meghatározott eszközei megfelelő módon biztosítottak legyenek, és a hitelező a biztosítási esemény bekövetkezésekor a kifizetett biztosítási összeg *kedvezményezettje* legyen. A projektfinanszírozásnál ez kiemelt jelentőségű, magának a projektnek a biztosítéki jellegéből adódóan. Ennek megfelelően a biztosításról szóló klauzula sokkal összetettebb, és külön kikötés foglalkozik a biztosítási bevételek felhasználásával. A biztosítást a hitelező számára elfogadható, jó üzleti hírnévvel rendelkező biztosítókkal, a hitelező számára elfogadható kárösszegekre és megfelelő feltételrendszerű biztosítási kötvényekkel kell megkötni, és fenntartani a hitelszerződés teljes élettartama alatt.

A biztosításnak *fedeznie kell* a lehető legteljesebb körben (úgynevezett „*all risks*” az adós üzleti tevékenységére, működésére és eszközeire vonatkozó vagyoni károkat, beleértve a tűz, villámcsapás, robbanás, illetve más elemi károk következtében előálló károkat. Ugyancsak teljes körű felelősségbiztosítás megkötése szükséges a harmadik személyeknek okozott károkért.

A vagyonbiztosításra vonatkozó biztosítási kötvénynek önrész nélkülinek kell lennie, tartalmaznia kell a biztosító azon kötelezettségvállalását, hogy a biztosítás felmondását, lényeges módosítását megelőzően a biztosító a hitelezőt arról előzetesen értesíti; fel kell tüntetni, hogy a hitelezőnek jogában áll (de nem köteles) orvosolni az adott biztosítás vonatkozásában elkövetett szerződésszegést.

A biztosítási kötvénynek a hitelezőt meg kell jelölnie a *kártérítési összeg kedvezményezettjeként*. Az adós köteles a biztosításból eredő szerződéses jogait a hitelezőre engedményezni. A hitellehívás feltételeként az adós köteles - biztosítási tanácsadó közreműködésével - a hitelező megelégedésére szolgáló módon a

biztosítások átvizsgálását elvégezni. Az adós nem tehet és nem mulaszthat el semmilyen cselekvést úgy, hogy akár a tevés, akár a mulasztás lényeges hátrányos hatással legyen ezen biztosítások érvényességére és kikényszeríthetőségére. Az adós köteles haladéktalanul értesíteni továbbá a hitelezőt arról, ha olyan események következnek be, amelyek alapján az adós a biztosítási kötvényekből eredően igényt kíván érvényesíteni.

A biztosítási bevételek felhasználását a biztosítási szerződés ugyancsak részletesen rendezi. A projekterület és a rajta megvalósuló felépítmény, árukészlet, tűz vagy más biztosítási káresemény folytán bekövetkezett károsodása eredményeként kapott biztosítási összeget a biztosítottnak a kárt szenvedett vagyontárgy javítására vagy újjáépítésére kell felhasználnia. A biztosítási összeget a hitelezőnél vezetett kamatozó számlán („Javítási Alap”) kell elhelyezni. A hitelező, mint letéteményes, akkor fizeti ki az adós számára a biztosítási összeget, ha

- (i) megkapja a főépítész kielégítő véleményét a tervezett javításokról, miszerint a költségvetés a költségek ésszerű becslését tartalmazza, valamint azt, hogy a helyreállítás legfeljebb egy éven belül elvégezhető;
- (ii) a javítások, a tervek, műszaki, leírások szerint - a főépítész véleményére alapozva - valamennyi alkalmazandó jogszabálynak megfelelnek;
- (iii) a biztosítási összegek kellő fedezetül szolgálnak a javításokhoz vagy az adós azt megfelelő módon kiegészíti;
- (iv) az adós rendelkezik a javítások végrehajtásához az összes szükséges engedéllyel vagy hozzájárulással;
- (v) nem volt olyan szerződésszegés a hitelszerződésben, amely a hitelező megelégedésére nem került volna orvoslásra.

A Javítási Alap egy bizonyos összeghatár alatt a fenti feltételek

teljesítése esetén teljes egészében folyósítható az adósnak. A szerződésben meghatározott összeghatárt elérő vagy azt meghaladó összegek meghatározott időszakonként, számlákkal vagy egyéb dokumentumokkal hívhatók le.

A projekttel kapcsolatos számlaszerződések:

A számlaszerződések az adós cash flow-jának ellenőrzésére, bevételeinek a hitelszerződésben meghatározott célra történő fordítására szolgálnak. Kiemelt jelentőségük a projektfinanszírozás lényegi elemében fogalmazható meg, nevezetesen abban, hogy a *projekt bevételei* képezik a hitelező *legfontosabb biztosítékát* a hitelösszeg visszafizetésére.

(i) *Elszámolási számla-szerződés*

Az építési (például üzletközpont, szórakoztató-központ, hotel) projekteknél jellemző biztosíték az elszámolási bankszámla (meghatározott célra létesített pénzforgalmi számla) megnyitása és fenntartása. Erre köteles az adós a projekttel kapcsolatos *bérleti szerződések működési költségéből* származó összes bevételét elhelyezni. Az adós jogosult az elszámolási számlán lévő összegeket - mindaddig, amíg a hitelszerződésben szerződésszegést nem követ el - a működési költségek megfizetésére, valamint a hitelszerződésben meghatározott fizetések teljesítésére fordítani.

A hitelező vállalja, hogy - a hitelszerződés rendelkezéseivel összhangban - a szükséges fedezet rendelkezésre állása esetén az adós elszámolási számlával kapcsolatos megbízásait teljesíti.

Elképzelhető olyan megoldás is, hogy a felek bérleti szerződések összes bevételére az adósságszolgálati fedezeti számlát létesítenek, azaz nincs külön elszámolási számla.

(ii) *Építési számla-szerződés*

Az építési számla az adósnak a hitelszerződés életben léte alatti

összes bevételének kezelésére szolgál. E számlán írja jóvá a hitelező az adós, mint számlatulajdonos javára a szerződések alapján befolyó bevételeket, a projekt befejezése előtti időszakban és a hitelszerződés alapján az adós részére teljesített folyósításokat. Az építési számlán levő összegeket kizárólag a projektköltségek megfizetésére, illetve a hiteltartozások kiegyenlítésére lehet fordítani.

A projektköltségek megfizetésére történő felhasználáshoz be kell csatolnia az adósnak az esedékes projektköltségekre vonatkozó számlákat és a hitelező által, a projekt ellenőrzésével megbízott független mérnök írásbeli jóváhagyását.

(iii) Adósságszolgálati fedezeti számlaszerződés

A számla nevéből adódóan a hitelszerződésből származó adósságszolgálat (tőke-, kamatfizetések) teljesítésének fedezetére szolgál. A törlesztési időpontok szerint töltendő fel. E számlán kell elhelyezni az adós *összes, bérleti szerződésekből eredő bevételét* (kivéve a működési költségeket, amelyeket az elszámolási számlán helyez el, ha a szerződés külön létesít elszámolási számlát), legalább az adósságszolgálati számláról való kifizetés teljesítésétől számított következő 6 (hat) hónap alatt az adós által fizetendő valamennyi tőke- és előrejelzett kamatösszeg, illetve fizetendő költség vagy jutalék összegének (ha van ilyen) erejéig.

A hitelező a számlán elhelyezendő minimumösszeg meghatározásához számítógépes programot bocsát az adós rendelkezésére. A számlára befolyt, a minimális feltöltési kötelezettséget meghaladó többletösszeget az adós az adósságszolgálat teljesítésén kívüli más célra is felhasználhatja, arra nézve pénzforgalmi megbízásokat nyújthat be.

Az adósságszolgálati számlán keletkező kamat hozzáadandó a számla összegéhez, osztja annak sorsát, azaz csak a hitelszerződés szerinti célra használható fel.

Teljesítési garanciák:

A projektfinanszírozásban - minthogy a projektmegvalósítás különböző vállalkezési szerzödésekben megtestesülö szerzödéses kötelezettségek teljesítésére épül - nagy szerepet kapnak a vállalkozó, illetve annak bankja által nyújtott garanciák, amelyek az említett szerzödéses kötelezettségek teljesítését szavatolják az adós mint „projekttulajdonos”, illetve a garanciák engedményezésével, annak finanszírozó bankja számára.

A hazai gyakorlatban a projektfinanszírozásban használt bankgaranciák feltétel nélküli, visszavonhatatlan fizetési ígéretei az építési vállalkozó által megbízott banknak, azaz úgynevezett „*akasztófa*” garanciák.(A bankgarancia részletes elemzését lásd késöbb.)

A garantör kedvezményezett, az adós (a bankgarancia engedményezése alapján a finanszírozó bank) *első írásbeli felszólítására, az alapjogviszony vizsgálata nélkül*, a kötelezett vagy bármely más fél által támasztott jogi kifogás vagy vita ellenére ígér fizetést.

A fizetés teljesítésének *feltétele* mindössze egy *lehívási értesítés*, amelyben a kedvezményezett nyilatkozik, hogy az építési vállalkozó, mint alapügyleti kötelezett, nem szerzödésszerűen teljesítette kötelezettségeit, a garancia kedvezményezettje (az adós, mint beruházó) által megjelölt hiányosságokat, pedig nem, vagy csak részben orvosolta a szerzödés szerinti póthatáridön belül.

A garancialehívás tehát általában nem igényli dokumentumok becsatolását a lehívási értesítön felül.

Fajtai:

(i) *Elölleg-visszafizetési garancia:* a fővállalkozó nem szerzödésszerű teljesítése - a beruházó (adós) elállási jogának gyakorlása nélkül - kiváltja a garancia igénybevételét, azaz a teljesítés nélkül maradt,

megfizetett előleg visszaadását. E garancia specifikuma, hogy akkor lép hatályba, ha a beruházó az előleget átutalta a fővállalkozó számlájára.

(ii) Teljesítési/megvalósulási garancia, mely biztosítja a projekt létrejöttét a szerződés kikötései szerint.

(iii) Jóteljesítési garancia: a projekt átvételét követő garanciális időszakban biztosítja a fővállalkozó szerződésszerű teljesítését, és így általában kiváltja a garanciális kötelezettségek teljesítését biztosító vállalkozási díj visszatartását. A garancia igénybevételéhez - amint fent említettük - nem szükséges bizonyítani a garancia igénybevételének okát, elég a nem- szerződésszerű teljesítés tényének megjelölése (akár konkrétumok nélkül is).

5.1.3. A projektszerződések:

(i) Építési szerződés

A projekt megvalósításával összefüggő legfontosabb szerződés. Általában fővállalkozói típusú, a projekt kulcsrakész átadását biztosító építési szerződés, amely a Ptk. 401.§-nak megfelelően jön létre. Az „*általában*” arra utal, hogy elképzelhető, hogy a tervezés nem a fővállalkozó felelőssége alá tartozik, ilyenkor generál kivitelezésről beszélhetünk, amennyiben a tervezésen kívüli munkák elvégzéséért, azaz a teljes kivitelezésért egy vállalkozó felel a megrendelő felé.

A projekt megvalósításának komplexitása azt igényli, hogy az építtető megbízza egy szakértelemmel rendelkező szervezetet, amely projekt menedzserként irányítja a fővállalkozót. A projekt menedzser utasíthatja a legfontosabb kérdésekben a fővállalkozót bármely munka végrehajtása, átvétele, munka felfüggesztése, újra elvégztetése, alvállalkozók bevonásának jóváhagyása, havi elszámolások ellenőrzése, jóváhagyása tekintetében. A fővállalkozó köteles a projekt menedzser utasításait betartani, különben súlyos

szerződésszegést követ el.

A projekt menedzser által jóváhagyott havi elszámolásokat (teljesítési igazolásokat) a finanszírozó bank által (külön szerződés keretében) megbízott független mérnök ellenőrzi és hagyja jóvá, csak az ő jóváhagyása után lehet kifizetéseket teljesíteni a fővállalkozó részére.

Az építési szerződés részletesebb kifejtését az ingatlanfinanszírozás keretében érintjük.

(ii) A bérleti szerződések

A vizsgálatunk tárgyát képező építési projekteknél igen nagy jelentősége van annak, hogy a felépített szálloda, bevásárlóközpont stb. már előre rendelkezzen olyan bérlőkkel, amelyek a beruházás életképességét, sikerét és a megvalósítással kapcsolatos finanszírozás hitelező számára történő megtérülését biztosítják. Mint láttuk a speciális lehívási előfeltételként funkcionáló nyilatkozatok ismertetésénél, a bérleti szerződések tartalmi elemeit egy, a hitelező által jóváhagyott *mintaszerződés* rögzíti. A már a hitelszerződés aláírása előtt létrejött bérleti megállapodásokat az adós köteles a hitelezőnek átadni és szavatolni a hitelszerződésben, hogy a bérleti szerződések módosítások nélkül érvényben és hatályban vannak, azok tekintetében nem áll fenn szerződésszegés vagy olyan esemény, cselekmény vagy mulasztás, amely szerződésszegéssé válhat.

A bérleti szerződés igen részletes dokumentum, amely magában foglalja az adós, mint bérbeadó általános szerződési feltételeit is. A bérleti szerződés *bérbeadó-párti* dokumentum, sok részletszabálya közül néhány szót érdemes ejteni a bérlettel kapcsolatos fizetésekről, illetve a bérleményhasználattal kapcsolatos néhány jellemző szabályról.

Bérleti díjak

A bérleti díjakat, az üzemeltetési költségeket és a 3 (három) havi

kauciót engedményezni kell a hitelezőre, és azokat a hitelezőnél vezetett projektszámlákra kell utalni és ott kezelni.

Megfizetésük elmulasztását súlyos szerződésszegésnek tekintik a felek.

Célhoz kötött bérleményhasználat

A bérleti szerződés igen lényeges eleme a bérlő *célhoz kötött használati* jogának hangsúlyozása, amely kiterjed a bérlő bejelentett üzleti név alatt folytatott tevékenységére, amelyet a bérlet célját illetően nem lehet kiterjesztően értelmezni. Bármilyen eltérés a bérlő részéről súlyos szerződésszegésnek minősül, amely kiváltja a bérbeadó jogát az engedély nélkül folytatott tevékenység megakadályozására, akár előzetes intézkedések foganatosításával is. A szerződés sokszor még azt is rögzíti, hogy az üzleti tevékenység folytatásához szükséges adminisztrációs tevékenység hány százalékát teheti ki a bérleményhasználatnak.

A Ptk. 425.§-a is szankcionálja a rendeltetésellenes vagy szerződésellenes használatot, viszont a Ptk. kommentár - a bírói gyakorlattal egyezően - kimondja, hogy „*ezt a rendelkezést nem lehet túlságosan megszorítóan értelmezni*”. A megállapítás azt jelenti, hogy mielőtt a bérbeadó „fizikailag” közbelép, azaz előzetes intézkedéseket foganatosít (ami általa birtokháborításnak minősített helyzet önhatalommal való megszüntetését jelzi), a 425.§ (2) b) pontjában felsorolt felszólításának eredménytelennek kell lennie.

A bérbeadótól elvárható az is, hogy a Ptk. 4.§ (4) bekezdésben foglalt *“adott helyzetben általában elvárható magatartás”* tanúsításával ne szankcionáljon azonnali hatályú felmondással *„bármilyen eltérést”*, például azt a bérlői magatartást, ha az üzleti tevékenységgel összefüggő adminisztratív célú felhasználás az előírt 5%-ot néhány százalékkal meghaladja.

A bérlőnek nincs joga a bérleményt kiüríteni, az ott folytatott

tevékenységet a bérleti időszak lejárta előtt megszüntetni, ennek megszegése a teljes bérleti időszakra vonatkozó valamennyi fizetési kötelezettségével megegyező mértékű kötbér megfizetését vonja maga után.

Érdekes jogi kérdés, hogy ha a felek a fel nem róható lehetetlenülés (vis maior) körében nem rendezték azt az esetet, amikor a bérlő üzleti tevékenységének továbbfolytatását jogszabályváltozás indokolja, hivatkozhat-e erre, mint a szerződésszegés jogkövetkezményeit elhárító mentesítő okra? Véleményem szerint igen, ez esetben ugyanis jogi lehetetlenülés következik be. A bérbeadó teljesítését megakadályozó jogszabályváltozások egyébként a bérleti szerződések nagy részében vis maior-ként minősítettek.

Az említett szigorú rendelkezések inkább bérbeadó-centrikusak, amelyek a projekt eredeti céljának megfelelő megvalósítását célozzák, és mint ilyenek, szavatolják a hitelező számára, hogy nemcsak a felépítés ideje alatt, hanem remélhetőleg a hitelösszeg teljes visszafizetéséig szerződésileg előre rendezett módon, stabil bázison teremődnek meg a hitel visszafizetésének legfontosabb forrásai.

(iii) Szponzori kötelezettségvállalás

A projektfinanszírozás egyik legfontosabb sajátossága, hogy a projekt befektetőit - általában a projektársaság (adós) anyacéget vagy a cégcsoport más, szolvens tagjait - a hitelező *biztosítéknyújtó kötelezettként* bevonja a hitelszerződés részes feleként. Az anyacég általi finanszírozási kötelezettségvállalás az alábbiakat öleli fel: (i) a költségtúllépés finanszírozása; (ii) az adós fizetési kötelezettségvállalása megszegésének elhárítása; (iii) az adós feltőkésítése.

Az (i) alatti *költségtúllépés finanszírozása* annyit jelent, hogy a szponzor köteles a projekt megvalósításához szükséges *tényleges költségeket* - amennyiben azok meghaladják a tervezett, hitelező által

jóváhagyott projekt költségeket - hitellel vagy anyacég esetén tőke-hozzájárulással (alaptőke-emelés vagy eredménytartalék) *megfinanszírozni*. A szponzori hozzájárulást oly módon kell teljesíteni, hogy az - a független mérnök által meghatározott időtartamon belül - rendelkezésre álljon a projekt határidőre történő befejezése érdekében.

A (ii) alatti *adósi kötelezettségvállalások miatti helytállás* olyan *áthidaló kölcsön* rendelkezésre bocsátását jelenti, amellyel az adós helyett a szponzor finanszírozza a - meghatározott éves bérleti díjat biztosító - bérleti szerződések megkötésének hiányából származó bevételkiesést. Mint említettük, a bérletidíj-bevételek engedményezés tárgyát képezik és a kölcsönösszegek visszafizetésének jelentős biztosítékaul szolgálnak.

A (iii) alatti *feltőkésítési kötelezettség* az anyacég, mint szponzor közvetlen kötelezettségvállalása annak érdekében, hogy az adós jegyzett tőkéje a felvett hitel nagyságához képest megfelelő mértékű legyen.

A szponzor által nyújtott összes hitel a projekt-hitelszerződésnek alárendelt.

A projektfinanszírozás sajátossága, hogy a szponzor valamilyen pénzügyi segítség formájában elősegíti az adós társaság hitelszerződésben vállalt kötelezettségeinek teljesítését. Ilyen módszer lehet az adós társaság tőkéjének megemelése, illetve az ún. *alárendelt kölcsön* nyújtása.

Az alárendelt kölcsön

Az *alárendelt kölcsön*ről érdemes néhány szót ejteni, mert legtöbbször a hitelszerződés megelégszik annak kimondásával, hogy a további hitel „*mindenkor, minden szempontból teljesen alárendelt*” a projektfinanszírozási hitelnek.

Az alárendelt kölcsönről a magyar jogban először a pénzügyintézetekről

és a pénzügyintézeti tevékenységről szóló 1991. évi LXIX. törvény tett említést a pénzügyintézetek tőke-megfelelésével kapcsolatban.

Az Sztv. - a Hpt. alárendelt kölcsöntőkeszabályaihoz hasonlóan - pedig bevezette a kötelezettségek között az úgynevezett *hátrasorolt kötelezettségeket*.

Az Sztv.-ben foglalt szabály bevezetésével az alárendelés valamennyi hitelezővel szemben fennáll, azaz nem igazi alárendelésről, hanem *teljes hátrasorolásról* beszélhetünk.

Az alárendelés ugyanis csak annyit jelent, hogy az alárendelt hitelező mindaddig nem érvényesítheti követelését, amíg az elsőbbségi hitelező követelése teljes egészében meg nem térült. Elsőbbségi hitelező alatt értjük azokat a hitelezőket, akikkel szemben az alárendelt hitelező lemondott követelésének érvényesítési jogairól.

A projektfinanszírozásnál a projektársaság általában külföldi anyacége, a szponzor az általa nyújtott kölcsönt csak az adós által felvett hitelnek rendeli alá, ezért ez esetben *nem az Sztv. hátrasorolt kötelezettségeiről rendelkező szabály alkalmazandó*, hanem a kötelezettség számviteli nyilvántartása a projekthittel azonos módon történik.

A Gárdos-Benke-Mosonyi-Tomori Ügyvédi Iroda⁵² által az alárendelt kölcsön jogi kérdéseiről szóló tanulmány szerint „alárendelt kölcsönnek nevezzük az olyan kölcsönt, amelynek visszafizetésére vagy amelynek alapján bármiféle fizetés teljesítésére csupán az elsőbbségi hitelezőkkel szembeni tartozás kielégítését követően kerülhet sor. Elsőbbségi hitelezőknek nevezzük azokat a hitelezőket, amelyek javára az alárendelt hitelező vállalja a hátrányos megkülönböztetést, lemond bizonyos jogairól.”

⁵² Gárdos-Benke-Mosonyi-Tomori Ügyvédi Iroda: „Az alárendelt kölcsön jogi kérdéseiről”, saját kiadvány, 1994, 2. oldal

Az alárendelés két módon történhet: (i) feltétlen alárendeléssel; és (ii) feltételes alárendelés útján.

- (i) A *feltétlen alárendelés* – elnevezéséből is kitűnően – azt az alárendelést jelöli, amikor az elsőbbségi kölcsön teljes visszafizetéséig nem történik visszafizetés az alárendelt kölcsönszerződés alapján. Ilyenkor az adós társaságból pénzt kivonni nem lehet az elsőbbségi kölcsön teljes megtérüléséig.
- (ii) A *feltételes alárendeltség* annyit jelent, hogy az alárendeléshez fűződő szigorú következmények akkor állnak be, ha a szerződésben meghatározott szerződésszegési események bekövetkeznek, pl. bizonyos pénzügyi mutatók nem teljesítése, fizetéseképtelenség bekövetkezése vagy bármely más olyan veszélyhelyzet beállása, mely az elsőbbségi kölcsön visszafizetését veszélyezteti.

Az alárendelt kölcsön egy köztes fázis a hitel és a tőkejuttatás között, a nemzetközi hitelpiacon „mezzanin” („félemelet”) finanszírozásnak nevezik.

A szponzor társaság az adós pénzügyi megerősítésénél mérlegel, hogy tőkeemeléssel vagy alárendelt kölcsönnyújtással vigye azt véghez. Az alárendelt kölcsön mellett szól, hogy a kamatfizetés független a társaság eredményétől (ez főként a feltételes alárendelésnél döntő szempont, ahol kamatfizetésre sor kerülhet az elsőbbségi kölcsön futamideje alatt), illetve a kölcsön visszavonása nem idéz elő jogszabályi feltételek betartásának kötelezettségét, mint a tőkeleszállítása esetében.

Az adós szempontjából előnyösebb az alárendelt kölcsön, mert a kamat általában kevesebb, mint a fizetendő osztalék; a kamat adóalap-mérséklő hatású; az alárendelt kölcsön áthidalhat olyan helyzeteket, amikor egyébként a biztosíték adási tilalom miatt további biztosíték nyújtására nem kerülhetne sor az elsőbbségi hitelező javára.

Az alárendelt hitelező pozícióját is biztosítani kell szerződéses kikötésekkel annak érdekében, hogy az elsőbbségi hitelező követelésének kielégítése után teljes terjedelemben annak helyébe léphessen. Ennek módja a törvényi engedmény, melynek alapján a biztosítékok is átszállnak az alárendelt hitelezőre. Ugyanakkor az alárendelt hitelező nem köteles helyt állni az adós teljesítéséért.

Határozatlan időre szóló kötelezettségvállalás esetében biztosítani kell az alárendelt hitelező javára a szerződés alárendelt jellegének megszüntetését, felmondhatósággal.

Ez természetesen nem érintheti a felmondás hatályba lépésekor fennálló elsőbbségi kölcsönök elsőbbségi jellegét. A felmondás esetére az elsőbbségi hitelező ki szokta kötni a további hitelnyújtás megszüntetését.

Az elsőbbségi hitelező pozícióját védi az a szerződéses kikötés, mely szerint az elsőbbségi jelleg nem változik azzal, ha az elsőbbségi hitelező nem gyakorolja valamely, a szerződésben biztosított jogát, pl. nem érvényesíti valamely esedékes követelését. Az elsőbbségi hitelezőnek joga van továbbá ahhoz, hogy – ha az adóssal szemben több követelése áll fenn – akkor azt annak a követelésnek a javára számolja el, amelyik számára a legelőnyösebb. Az elsőbbségi hitelező nem köteles védeni az alárendelt hitelező pozícióját azzal, hogy a biztosítékok értékét gondosan megőrizze.

Az alárendelt hitelező követelése az *adós elleni felszámolási eljárás esetén is* mutatja annak alárendelt voltát. A 2006. évi VI. törvény a Cstv. módosításáról egyértelművé teszi az alárendelt hitelező kielégítési pozícióját azzal, hogy az 57§(1) bekezdését h) ponttal egészítette ki, amelybe sorolandók - többek között - azok a követelések, amelyek jogosultja a gazdálkodó szervezet tagja. Tekintettel arra, hogy az alárendelt kölcsönök az esetek többségében tagi kölcsönök, így azok – legyenek bár zálogjoggal biztosítottak – csak utolsó helyen kaphatnak kielégítést.

Az alárendeltség a következő *kötelezettségvállalásokat* takarja:

A szponzor az általa nyújtott kölcsönrel összefüggésben, a hitelező előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül

- nem követelhet fizetést;
- nem élhet beszámítási jogával;
- nem változtathatja meg a nyújtott hitel lejáratát;
- nem vezethet végrehajtást az adós ellen;
- nem kezdeményezhet, vagy támogathat csőd-, felszámolási, átstrukturálási eljárást az adóssal szemben;
- nem ruházhatja át, terhelheti meg az általa nyújtott kölcsön biztosítékait;
- nem rendelheti alá az általa nyújtott kölcsönt a projekthitelezőn kívül más hitelezőnek;
- nem ruházhatja át jogait és/vagy kötelezettségeit;
- nem tehet semmit, ami az alárendelést veszélyezteti.

Az alárendelt szponzori hitelek *a projekt bevételeiből fizetendők vissza*, de ennek az alábbi feltételei vannak: (i) a szponzori hiteleket a szponzor, számlákkal dokumentálva, a projekt költségeire fordította; (ii) a projekt-hitelszerződésben nem következett be szerződésszegés; (iii) az adósságszolgálati fedezeti számla fel van töltve a szükséges mértékig.

A projekt költségtúllépésére nyújtott szponzori hitel alárendelése a projekthitel teljes visszafizetéséig fennmarad.

A szponzornak finanszírozásra vonatkozó kötelezettségvállalásain kívül egyéb (i) tiltó és (ii) megerősítő kötelezettségvállalásai is vannak.

Tiltó kötelezettségvállalások:

- nem ruházhatja át, nem idegenítheti el, nem terhelheti meg az

adós társaságban fennálló érdekeltségét;

- nem szavazhat meg semmiféle osztalék- vagy más kifizetést az adós társaságban a hitelező hozzájárulása nélkül;
- nem deklarálnak szerződésszegést az alárendelt kölcsönszerződésben, amíg a projekt-hitelszerződésből származó kötelezettségeit az adós teljes mértékben nem teljesíti;
- nem kezdeményezhet csőd- vagy felszámolási eljárást az adós vagy önmaga ellen; illetve nem adhat okot arra a törvényes előfeltételek teljesítésével, hogy harmadik fél ilyen eljárásokat kezdeményezzen a szponzor ellen, illetve ha harmadik fél mégis ilyen eljárást kezdeményezne, azt a kellő határidőben, jóhiszeműen vitatni köteles.

A megerősítő kötelezettségvállalások

A szponzor negyedéves mérleg- és eredménykimutatásainak, cash flow-modelljének a negyedév eltelte utáni 45 (negyvenöt) napon belül a hitelező részére történő rendelkezésre bocsátására, valamint auditált éves pénzügyi beszámolójának a pénzügyi év lezárásától számított 120 (százhusz) napon belüli megküldésére vonatkoznak.

Felelősségvállaló nyilatkozatok

A szponzor *felelősségvállaló nyilatkozatokat* is köteles tenni, amelyekben nyilatkozik arról, hogy (i) a szükséges társasági felhatalmazásokkal rendelkezik a szponzori kötelezettségvállaláshoz; (ii) a kötelezettségvállalás nem ütközik jogszabályba, társasági alapidokumentumba, illetve a szponzorra nézve kötelezettségekkel járó szerződésekbe vagy olyan megállapodásokba, amelyekben a szponzor a szerződő fél; (iii) a kötelezettségvállalás a szponzor érvényes, kötelező és kikényszeríthető nyilatkozata. A szponzor köteles továbbá szavatolni tulajdoni részesedését és annak fennmaradását is az adós társaságban.

A szponzori kötelezettségvállalás pénzügyi biztosítéki súlyát a szponzor *gazdasági stabilitása* adja, amelyet a hitelező bizonyos keretek között meg tud vizsgálni. Erre szolgálhat az átvilágítási eljárás keretében bekért dokumentumok felülvizsgálata.

A szponzori kötelezettség jogi biztosítéki súlyát, pedig a *szponzor ügyvédjének jogvéleménye* szolgálja, amelyben a szponzor ügyvédje nyilatkozik a szponzor országának joga alapján megítélendő kérdésekről, úgy mint

- a szponzor társaság jogi státuszáról;
- a szponzori kötelezettségvállalás aláírásakor szükséges felhatalmazásról;
- a kötelezettségvállalás érvényes, kikényszeríthető és kötelező voltáról;
- arról, hogy a kötelezettségvállalás nem vezet jogszabály, alapító dokumentumok, illetve szponzor által aláírt szerződések megsértéséhez;
- a jogválasztás és a joghatósági alávetés érvényességéről, az ítéletek (választottbírószági döntések) végrehajthatóságáról.

A szponzor kötelezettségvállalásainak megsértése a projekt-hitelszerződésben azonnali hatályú felmondási ok.

6. A projektfinanszírozási hitelügylet monitoringja

A „*monitoring*” a szerződésekben (pénzügyi és egyéb projektszerződések) foglaltaknak ellenőrzését és betartatását szolgálja. A projektfinanszírozás technikája miatt nagyobb munkaráfordítást igényel, mint más hitelügyleteknél.

A monitoring az adatszolgáltatási kötelezettség teljesítésének ellenőrzésével indul, és a követelés teljes megtérüléséig vagy a hitelszerződés felmondásáig tart.

A monitoring lépései:

- (i) adatszolgáltatás gondos megtervezése a hitelszerződésben;
- (ii) a hitelszerződés és egyéb szerződések adatainak feldolgozása (hitel adatlap):
 - hitel főbb kondíciói;
 - adatszolgáltatás fajtája, időpontja;
 - pénzügyi és egyéb kötelezettségvállalások;
 - biztosítékkendszer;
 - kapcsolattartó személyek listája.

A jó monitoring alapkövetelménye a dokumentumok átláthatóságának, rendezettségének és naprakészségének biztosítása.

A hitel futamideje alatt passzív és aktív monitoringot különböztethetünk meg.

Passzív tevékenységek:

- fizetési kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése;
- sajtófigyelés az ügyfélre illetve az adott iparág pénzügyi helyzetére vonatkozóan;
- jogszabály-változások figyelése;
- ügylet nyereségességének számítása (hozam, nettó kamat marge, egyéb bevételek);
- mérlegek, menedzsment jelentések begyűjtése.

Aktív monitoring:

- rendszeres találkozás az ügyféllel, főként a beruházási időszakban és a lényeges események írásban történő rögzítése;
- pénzügyi monitoring;
- hitelszerződés módosítása;
- biztosítékok értékelése;

A biztosítékrendszer a hitelező számára elsősorban a „*step-in*” (belépési) jogot jelent, mivel a projekt nem szedhető szét darabjaira, reorganizációra nincs mód, a projektnek csak eredeti funkciójában van értéke.

- felmentvények kérése/megadása:
 - jogszabályi változás miatt;
 - tulajdonosi változás következtében;
 - szerződések módosítására;
 - pénzkivételre.

Felmondási esemény bekövetkezésekor a monitoringnak még szorosabbá kell válnia, mert súlyosabb esetben a projekt átstrukturálásának kényszerhelyzete, pl. futamidő növelés is bekövetkezhet, különösen, ha a felmondási esemény oka a pénzügyi kötelezettségvállalás nem-teljesítéséből adódik.

A pénzügyi modell változásainak elemzése és az éves üzleti tervnek való megfelelés megállapítása a hitelező szempontjából sarkalatos. Az éves üzleti tervnek való megfelelés esetén is érdemes vizsgálni, hogy az adott évi üzleti terv mennyiben tér el a hitelszerződés aláírásakor készült kezdeti pénzügyi modelltől

A bajba jutott projekt

A problémás, illetve bajba jutott hiteleknel említett - olykor kétségbeesett hitelezői cselekvési lehetőségek kicsit másként alakulnak, mint egy „normál” hitelszerződés esetén. A projekttel kapcsolatos probléma megjelenésekor, ha annak oka pénzügyi jellegű, a hitelezőnek fel kell derítenie, hogy a készpénztartalékok például garancia, biztosítás, akkreditív útján helyettesíthetők-e; a szponzori kötelezettség életbe léptetésével a finanszírozás ezeket a problémákat megoldja-e.

Ha az adós oldaláról jelentkező probléma nem átmeneti finanszírozási gondból adódik, a hitelezőnek, mielőtt eldönti, hogy belép-e az adós helyébe vagy eladja a projektet (kivásároltatja magát

a finanszírozásból), törekednie kell arra, hogy a kritikus projektszerződéseket megőrizze - esetleg az adósi szerződésszegés orvoslásával - és fenntartsa a projektre vonatkozó engedélyeket is.

A hitelező döntésének függvénye a biztosítékokból történő kielégítés is, hiszen például a projektingatlanon fennálló jelzálogjogot nyilvánvalóan csak akkor érvényesíti, ha nem lép az adós helyébe a projektbe. A „*hogyan tovább*” dilemma a konkrét helyzet ismeretében dönthető csak el.

7. Ingatlanfinanszírozás

A projektfinanszírozás egyik jól prosperáló ágazata, gyakran önálló szakterületként aposztrofálják. Az ingatlanfinanszírozás nyújtható - ahogy már az előzőekben említettük - új ingatlan építésére, de meglévő ingatlan felújítására, vagy meglévő ingatlan megvásárlására is. Ezért alkalmazási területe sokkal bővebb, mint példaként felsorolt építési projektek.

Az ingatlanprojekt megvalósíthatóságának alapkérdése, hogy 1 m²-re eső beruházási költség és/vagy vételár hogyan aránylik az 1 m²-re jutó bevételhez. (*Költség-haszon elv*)

A beruházás első nagy kérdése, hogy azt fővállalkozóval vagy anélkül valósítják-e meg. A fővállalkozóval történő megvalósítás azzal az előnnyel jár a beruházó részére, hogy a kulcsra kész átadásig egy szerződő féllel áll jogi kapcsolatban, aki felel a projekt szerződésszerű létrehozásáért. Természetesen ennek ára van, pl. ha már az engedélyeztetést is a fővállalkozó végzi, az általában 30%-kal megnöveli a beruházási költségeket.

Az építési szerződés, mint a projekt létrehozásának alapvető szerződésének, összhangban kell állnia a hitelszerződés kritériumaival.

Az ingatlan értékének meghatározása

A projektfinanszírozási hitellel létrehozott ingatlan *értékének* meghatározása igen fontos a befektetőknek (értékesítés) és a hitelezőnek (biztosíték/jelzálog értéke) miatt.

A három értékelési alternatíva közül (költség módszer, összehasonlító értékelés, hozam alapú értékelés (*diszkontált cash flow*)) – az utóbbival szokásos megállapítani a létrehozott *ingatlan értékét*. (A hitelezőnél nem annyira az ingatlan értéke, mint a projekt adósságszolgálati képessége a domináns.)

A *hozam alapú* értékelés 7-10 éves perióduson alapul: értéke a cash flow jelenértékének, illetve az ingatlan futamidő végén becsült értékének jelenértékre átszámolt árának összege.

A számításnál (pl. irodaház) figyelembe kell venni az üzleti terv futamidejét (ez bizonytalansági tényező), a kiadható terület nagyságát, kihasználhatóságát, az éves összes bevételt, üzemeltetési költséget, bérlőcsere miatti tartalékot, a nettó üzemi bevételt, az ingatlanszektor kockázata miatt a kb. 10% diszkontrátát.

Az építési szerződés

Az építési szerződésnek, mint a projekt létrehozása alapvető szerződésének összhangban kell állnia a hitelszerződés kritériumaival. *Három kockázatot* kell biztonságosan szabályoznia: a költségeket, a projekt megvalósulásának idejét és a minőséget.

A szerződés a *munka/feladat leírásával* indul. Amennyiben az eredeti tervektől el kell térni, annak módját részletesen szabályozni kell. Ha az eltérés költségnöveléssel jár, vagy az építési idő („*critical path*” – „kritikus út”) növekedést jelent, a módosításhoz a hitelező hozzájárulása is szükséges. A költségnövekedés viselése, pl. szponzorok által, szintén részletesen szabályozandó. Ennek speciális esetei: a vis maior, a jogszabályi változás, a műszaki standard változás. A szerződésben a teljesítést garanciák (előleg visszafizetési, befejezési/jóteljesítési, szavatossági (jótállási)),

valamint kötbér (késedelmi) szavatolja. A fővállalkozási szerződés esetén a szerződés rendelkezik tartalékkeret előírásokról, a „*soft cost*”-ot is magában foglaló részletes költségvetésről, biztosításról, a jelentési kötelezettség szabályairól, megfelelő munkaerő (beleértve a művezetés/ellenőrzés) biztosításáról, a számla-benyújtás módjáról.

A „befejezés” meghatározása

A szerződés egyik sarokköve – ezért célszerű erről több szót ejteni – a befejezés („*completion*”) meghatározása.

„*Befejezés*”-ről akkor beszélhetünk, ha

- az építési-technológiai szerelési munka (a kisebb hiányoktól eltekintve) lényegileg befejezettnek tekinthető;
- minden működéshez szükséges engedély rendelkezésre áll;
- a még elvégzendő munkákról (hiánypótlás) a műszaki átadás-átvételi jegyzőkönyv rendelkezik, illetve a mellékletét képező átadási dokumentáció rendelkezésre áll;
- a hiánypótlási jegyzőkönyvet a független mérnök igazolta;
- a független mérnök havi jelentésében szereplő lényeges minőségi hibákat a projekt társaság kijavította.

A befejezés teljesüléséről a projektársaságnak nyilatkoznia, és azt a független mérnöknek igazolnia kell. A független mérnök által a korábbi előfeltételek teljesülése esetén kiadott igazolás dátuma a szerződés szerinti befejezés napja.

Az erre vonatkozó határidő betartása a hitelszerződésben rögzített kötelezettségvállalás. A „*végső befejezés*” (*final completion*) kritériuma, hogy a hiányosságok pótolva legyenek, és azt a független

mérnök igazolja, valamint a jogerős végleges használatba vételi engedélynek is rendelkezésre kell állnia.

A független mérnök

Már eddig is említettük a projektfinanszírozás egyik hitelezői garanciájaként a független mérnök alkalmazását. Függetlensége a kivitelezőtől való függetlenséget takar. Nagy szerepe van a projektfinanszírozás hármasszögének *költség-idő-minőség optimalizálásában*, azaz azoknak a megállapodott „projekt-budget”-en belül tartásában. Alkalmazására már a hitelszerződés aláírása előtt megkezdődik, és általában a végleges befejezésig tart, bár a szavatossági kötelezettségek miatt azon is túlnyúlhat.

Legfontosabb feladatai közé tartozik:

- az építési tervek műszaki szempontból, valamint költség szempontból történő ellenőrzése;
- az építéssel kapcsolatos – elsősorban a kivitelezésre vonatkozó – szerződések ellenőrzése;
- az építési ütemterv, kritikus út vizsgálata;
- ún. *zero report* kibocsátása:
 - projekt audit végzése;
 - építési engedélyek vizsgálata;
 - projekt team megfelelőségének vizsgálata;
- *equity* megnézése:
 - lobby költségek (kijárás – ingatlanfejlesztés előzetes költségei);
- kivitelező érdekeltségének vizsgálata;
- cash flow elemzés (megvalósítható-e a feltüntetett építési költségből a projekt, piaci színvonalon vállalkoztak-e a kivitelezők, mert ha túl alacsony színvonalon vállalkoztak, úgy a bank a saját erőt ehhez állapítja meg, és a megvalósításhoz pótlólagos befektetés kell);

- *soft cost* mértéke a beruházási költségek százalékában megfelelő-e;
- tartalékkeret megfelelő mértékű-e;
- biztosítékok, biztosítás megfelelőségéről véleményadás;
- rendszeres helyszíni vizsgálat;
- minőség-ellenőrzés;
- a beruházási költségtervezet szerinti felhasználás ellenőrzése;
- az engedélyezett terveknek való megfelelés ellenőrzése;
- a kiviteli/fővállalkozói számlák igazolása;
- havi jelentés a hitelnyújtó, illetve a hitelfelvevő részére;
- beruházás befejezésének igazolása (hibalista határidő és a visszatartandó összeg megjelölésével).

A független mérnökkel kötendő szerződést a hitelezőn kívül a hitelfelvevőnek is alá kell írnia, mert a független mérnökkel szemben számos kötelezettség terheli, és a független mérnök alkalmazásának költségei is a hitelfelvevőt terhelik.

A projektfinanszírozás kapcsán érdemes néhány szót ejteni az építési projektek fővállalkozóinak speciális problémáiról is, hiszen ezen problémáknak jelentős kihatása lehet a projektek szerződésben előírt határidőben és minőségben történő befejezésére.

Az építési projektek jelentős vállalkozói investícióval valósulnak meg, hiszen a vállalkozói díjat utólag fizeti meg a projektársaság megrendelő a vállalkozónak. Amint már említettük a vállalkozónak a projekt teljes élettartama alatt többféle garanciát kell nyújtania a projektársaság javára (ajánlati, teljesítési, jótállási/szavatossági bankgarancia), melyeket a kedvezményezett engedményez a finanszírozó bankra. A garanciák feltétel nélküli kifizetése kiszolgáltatottabbá teheti a vállalkozókat a projektársaság felé, hiszen az akár visszaélészerűen is lehívhatja azt. A bank ilyenkor azonnal „inkasszálhatja” az igénybevett garanciaösszeget a vállalkozón. Ez a helyzet tehát sérelmes lehet a vállalkozóra nézve,

hiszen nem védekezhet a jogszerűtlen a lehívás ellen, ugyanakkor elindíthatja a vállalkozó likviditási helyzetének romlását és akár felszámolási helyzetbe kerülését. Ez a helyzet már a garantőr számára is sérelmes, mert ha helytáll fizetési kötelezettségének, nem biztos, hogy regressz igénye megtérül a felszámolási vagyomból. A bankok ezért sokszor – a vállalkozó által vitatott helyzetben – a bírói letétbe történő teljesítést választják, elkerülve azt, hogy a nem teljesítés vádja érje őket. Ez esetben per útján lehet a garancia összeget a letétből felszabadítani.

Gyakori probléma az is, hogy a végszámla értékét a megrendelő pl. késedelmi kötbér igényre hivatkozva annak beszámításával nem fizeti ki. A kötbér jogos felszámításának megállapítása igen nehéz, mert a vállalkozói késedelmet sokszor a megrendelő magatartása idézi elő, ugyanakkor a Ptk. szerint a megrendelő mulasztáshoz jogkövetkezmények nem fűződnek pl. a munkálatok leállításának joga vagy teljesítési határidő módosítás vagy elállás. Emellett a Ptk. jelenlegi zálogjogi rendelkezései sem nyújtanak hatékony lehetőséget arra, hogy a ki nem fizetett vállalkozói díj erejéig a Ptk. 397. §. (2) alapján érvényesíthessék zálogjogukat a vállalkozón, arra csak sok éves bírói eljárás után kerülhet sor. Fentiek előidézhetik, hogy a Vállalkozó likviditási helyzete meggyengül, mely „magával sodorhatja” a többi alvállalkozót is, és a projekt szerződészerű befejezése veszélybe kerül. Ez a veszélyhelyzet érzékenyen érintheti a finanszírozó bankot is. Célszerűnek látszik tehát az építési szerződéseket, a hozzájuk tartozó garanciákkal együtt a vállalkozók érdekeit is figyelembevevő módon megfogalmazni, elkerülve ezzel a vállalkozó fizetéseképtelenségét és az építőipari körbetartozást.

VI. Kölcsönszerződés

1. A kölcsönszerződés a jelenlegi Ptk-ban

A Ptk 523. § (1) szerint a „kölcsönszerződés alapján a pénzüintézet vagy más hitelező köteles meghatározott összeget az adós

rendelkezésre bocsátani, az adós pedig köteles a kölcsön összegét a szerződés szerint visszafizetni.”

A Ptk fent idézett megfogalmazása szerint eltérően a bankhitelszerződéstől a hitelező nem csupán pénzüintézet lehet. Az 523. § (2) bekezdése szerint pénzüintézet hitelező esetén a főszabály az, hogy az adós kamat fizetésre is köteles, egyéb hitelező esetén a vissztehermentes kölcsönnyújtásra is van lehetőség.

A jogszabály nem említi az összeg rendelkezésre bocsátásának módját, ez a gyakorlatban a folyósítás, melyre – legtöbbször a hitelszerződésben meghatározott feltételek teljesülése esetén kerül sor.

A Ptk tulajdonképpen nem meghatározott feltételek teljesülésének oldaláról közelíti meg a kölcsönösszeg átadását. Az (524. § (1))-e szakaszban kifejezetten „átadásról” és nem az 523. § (1) szerinti „rendelkezésre bocsátásról” szól a jogszabály), hanem – éppen ellenkezőleg – azon esetek körét írja körül, melyek bekövetkezésekor a *clausula rebus sic stantibus* elv szerint a hitelezőnek (akár magánszemély hitelezőnek is) jogában áll az átadás megtagadása.

Ez az átadás megtagadási jog a tulajdonképpeni érdekbeli lehetetlenülés, mely a Ptk-igen kevés szerződés esetén, így a kölcsönszerződésnél állhat fenn. Eörsi professzor⁵³ megállapítása szerint *„jogunk ugyanis – bizonyos kivételektől eltekintve – nincs azon az állásponton, hogy a szerződés csak akkor kötelez, ha a megkötésekor fennállott körülmények lényegében fennmaradtak.”*

Ezért a megtagadási jog gyakorlásánál olyan rendkívüli körülményeknek kell bekövetkezni, amikor az időközben bekövetkezett körülmények folytán súlyos méltánytalanságra vezetne a szolgáltatás kikényszerítése. A bizonyítási kötelezettség a Ptk 524. § szerint – mindkét ott említett esetben – a hitelezőt terheli.

⁵³ Eörsi Gyula idézett mű 174. oldal

Az adós számára is lehetővé teszi a Ptk., hogy az összeg átvételét megtagadja. Bár ezt minden különösebb indok nélkül megteheti, az nem történhet jogkövetkezmények nélkül, így nem pénzügyi intézet hitelező részére kártérítést kell fizetnie, pénzügyi intézet esetén pedig rendelkezésre tartási jutalékot. (rendelkezésre tartási jutalék fizetése hitelszerződés kötése nélkül is fennáll, ez összemosza a két jogintézmény közötti különbséget.)

A kölcsön felmondásából a hitelszerződésben foglalt azonnali hatályú felmondási okok tárgyalásánál beszélünk. A határozatlan időre kötött kölcsönszerződés 15 napi felmondással szüntethető meg. A kölcsön szabályai a pénzen kívüli helyettesíthető dolgok kölcsönére is alkalmazandóak.

2. A kölcsönszerződéssel kapcsolatos jogesetek

A kölcsönszerződés és a bankhitelszerződés elhatárolásával foglalkozik a *BH 2001.544. számú döntvény* a jogvita döntő mozzanata annak vizsgálata volt, hogy a felek bankhitel- vagy kölcsönszerződést kötöttek-e. A bankkölcsönszerződés ugyanis *szóban is* köthető, a Ptk. 523.§ (1) szerint nincs alakiséghez kötve, ezért szóban is mód van annak módosítására. A Legfelsőbb Bíróság nem tartotta jogellenesnek a kölcsönszerződés alapján a részletekben történő folyósítást, illetve a folyósítások számlához való kötöttségét.

A kölcsönszerződés létrejöttével kapcsolatosan a Legfelsőbb Bíróság *BH 1998.443. számú döntvényében* úgy foglalt állást, hogy *„a Ptk. 205.§ (1) bekezdése értelmében a kölcsönszerződés azzal jön létre, hogy a felek az akaratukat kölcsönösen és egybehangzóan kifejezésre juttatják. A hitelező kötelezettsége a kölcsönszerződés alapján áll fenn, azaz a kölcsönszerződés nem a kölcsönösszeg átadásával jön létre, hanem a kölcsönszerződés létrejöttével keletkezik mindkét félnek kötelezettsége: a kölcsönadónak – hitelezőnek – az, hogy a kölcsönt a szerződés alapján folyósítja, az adósnak – a kölcsönvevőnek – pedig az, hogy a kölcsönösszeget egy későbbi*

időpontban visszafizesse. Eszerint a szerződés lényegi tartalmi elemei közé tartozik a szerződés tárgyának – vagyis a pénzösszegnek – a meghatározása, amelyet a hitelező az adós rendelkezésére bocsát.”

A kölcsön jelenlegi Ptk.-beni megfogalmazása nem emeli ki a kölcsön azon sajátosságát, hogy annak tárgya pénz vagy más helyettesíthető dolog, és nem utal arra sem, hogy a kölcsön tárgyán az adós tulajdonjogot szerez. Az adós tulajdonszerzését a kölcsön tárgyán a régi, II. világháború előtti magyar jogi felfogás (pl. Cottely) magáévá teszi: *„A hitelező tartozik a kölcsön összegét az adós tulajdonában és ennek folytán használatában a szerződés szerű kölcsön lejáratig meghagyni.”*

A meghatározásban a „meghagyni” szó utal arra, hogy a kölcsönbe vevő a szerződésben meghatározott határidő lejártakor köteles *ugyanabból ugyanannyit visszafizetni* a hitelező részére. Ebből következően a hitelezőnek kötelmi igénye keletkezik az adóssal szemben. Ennek a felfogásnak a kamat, mint ellenérték-fizetés nem mond ellent, bár a kölcsönösszeg „használatáért” fizetendő díjazás azt a képzetet erősíti, hogy a hitelező marad a kölcsön szerződés érvényben léte alatt az adós részére átadott – a Ptk. szóhasználatával élve – „rendelkezésre bocsátott” – pénzösszegnek.

A „tulajdonba adás” kissé aggályossá teszi azt, a legtöbb kölcsönfajtánál kikötött adósi kötelezettséget, hogy az adós köteles a kölcsönösszeget a szerződésben meghatározott célra használni (lásd ennek megszegése esetén megállapított igen súlyos szankciót, az azonnali hatályú felmondás jogát – Ptk. 525.§). Könnyen felvethető, hogy amennyiben az adós tulajdonába kerül a kölcsön összege, hogyan korlátozható a tulajdonos jogai gyakorlásában, hogyan köthető feltételekhez az igénybe vett pénzeszköz? Ezzel szemben felvethető, hogy a kölcsön visszafizetésének egyik igen fontos biztosítéka a célhoz kötött felhasználás, melyet a hitelező

ellenőrizhet, -így az attól való eltérés olyan súlyos sérelmet jelent a hitelező számára, mely jogossá teszi az azonnali hatályú felmondást.

A kölcsön visszafizetésével kapcsolatban utaltunk már az előtörlesztés kérdésére. Az új Ptk. – fogyasztóvédelmi okból - a hitelező részére fizetendő kártalanítás nélkül csupán a fogyasztási kölcsönöknél teszi azt lehetővé.

3. A jelenlegi Ptk. szabályozás hiányosságai

Az Albizottság véleménye szerint a kölcsönszerződés meghatározásánál szakítani kellene azzal a szabályozási móddal, mely a pénzkölcsönt helyezi előtérbe és csak kiegészítő szabályban emlékezik meg arról, hogy ugyanezen szabályok alkalmazandók az egyéb helyettesíthető dolgok kölcsönére.

A helyettesíthető dolgok körébe mindennapossá vált ugyanis az értékpapírkölcsön és az árutőzsdei termékek kölcsöne. A helyettesíthető dolog, mint fogalmi ismerv ráirányítja a figyelmet a kölcsön másik alapvető jogi sajátosságára, azaz a kölcsön adósa a kölcsön tárgyán tulajdonjogot szerez. (ld. a régi magyar jog kölcsön szabályait). Jelenleg a „rendelkezésre bocsátás” kifejezés nem juttatja azt egyértelműen kifejezésre, hogy az adós a kölcsön lejáratakor ugyanolyan dolgot ugyanolyan mennyiségben köteles visszaszolgáltatni és hogy a hitelezőnek nem tulajdonjogi, hanem csupán kötelmi igénye keletkezik a kölcsön visszafizetésére. Amint azt dr. Korba Szabolcs kifejtette *„az ugyanabból ugyanannyit fogalmának az értelmezése eltérő lehet. ... elképzelhető lenne egy olyan értelmezés is, hogy tulajdonképpen csak a dolog használati jogát engedi át a pénzeszköz átadásával ... a hitelező.”*⁵⁴ Erre utalhat a kamat definíciója mely a pénz használatáért fizetett díj.

A kölcsönnel kapcsolatos másik problematika, a már idézett korlátlan előtörlesztés kérdése. Ennek a lehetőségnek a szűkítését az új Ptk.

⁵⁴ Magyar Jogászegylet Bp. 2004. kiadványa a Huszonegyedik Jogász Vándorgyűlésen elhangzott dr. Korba Szabolcs előadás szövegváltozata 57. o.

koncepció feloldani kívánja és csak – az Európai Unió irányelv miatt – a fogyasztási kölcsönök esetében fenntartani.

Vita van azonban a tekintetben, hogy a hitelezőt milyen kártalanítás illesse meg. Az új Ptk. Kötelmi jog általános részére vonatkozó koncepciója szerint „*a jogosult a szerződéses határidőig ügyleti kamatot köthet ki arra az esetre is, ha a kötelezett tartozását e határidő előtt visszafizetné.*”

Az Albizottság véleménye szerint az ügyleti kamat kikötése túlzottnak minősíthető, hiszen jogalap nélküli gazdagodást eredményezne a jogosultnál. Indokoltabb lenne valamilyen költségtérítés alkalmazása. Felvethető, hogy a pénztartozás teljesítésére is megfelelné a Ptk. 282. § (2) bekezdésében az előtörlesztésre írt általános szabály, azzal az eltéréssel, hogy a felelős őrzés (költségtérítés) helyett a kártérítés szabályai lennének irányadóak. Elképzelhető lenne az is, hogy a Ptk. 292. §-ban foglalt szabály kogens jellegét szüntetnék meg, teret adva a felek szerződéses akaratának.

4. A kölcsönszerződés az első szövegtervezetben

A kölcsönszerződés definíciója, mely a pénz- és értékpapírügyletek élén, az I. fejezetben van, ellentétben az Albizottság írásbeli koncepciójával, a pénzkölcsönre vonatkozólag határozza meg a felek fő kötelezettségeit és a tulajdonátszállás szabályainál említi általánosabban azt a hangsúlyozandó alapelvet, miszerint a természetben átadott kölcsön az adós tulajdonába megy át. A „megfelelő alkalmazás” szabályai között van rendelkezés a pénzen kívüli, más helyettesíthető dolog kölcsönére. Ugyanakkor a más helyettesíthető dologra vonatkozó kölcsön pl. értékpapír esetében új szabályként az adóst terhelő kockázatviselési rendelkezéseket tartalmaz a törvénytervezet.

A kamatra vonatkozó rendelkezések – véleményem szerint – jelen formájukban nem teljesen egyértelműek: „a hitelező kamatra tarthat

igényt „ – jelentheti azt, hogy a kamatfizetés is adósi kötelem, bár a jelenlegi definícióban nem szerepel (*„kölcönszerződés alapján a hitelező köteles meghatározott pénzösszeget az adós rendelkezésére bocsátani, az adós pedig köteles azt a szerződés szerint visszafizetni”*).

Jelentheti azt is, hogy bár a kamat nem főkötelem, a gazdasági életben tipikus kölcsön nem a szívességi, hanem a kamat ellenében nyújtott kölcsön. Az egyoldalú kamat – módosítás lehetőségét az új Ptk. biztosítani kívánja a hitelezőnek azzal, hogy az új kamatmértékek az internetes és az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségben történő közzétételtől számított 5. munkanaptól alkalmazandó. Ez véleményem szerint – a magánszemély ügyfelek jó részénél - sérelmes lehet, mind a módosítás közzétételének módja, mind a módosítás életbelépésének időpontja miatt.

Újszerű szabály a határozatlan időre kötött kölcsönszerződés rendes felmondással történő megszüntetése, melyre az adósnak (30) harminc, a hitelezőnek (60) hatvan napos felmondási idő áll rendelkezésére.

Véleményem szerint ez a szabály nem fog osztatlan elismerést okozni a banki körökben, nincs ugyanis szabály arra, hogy ha az adós él ezzel a jogával, annak milyen hatása van a fennálló visszafizetési kötelezettségére, alkalmazandóak-e az előtörlesztési kártalanítás szabályai.

Ugyancsak kibővülne az adósi felmondási lehetőség az egyoldalúan hátrányos kamatmódosítás esetére, illetve a határozott időre szóló változatlan kamatozási hitel esetén. Ezeknek a rendelkezéseknek a részletes ismertetése jelen dolgozatban még igen korai lenne, hiszen további – még az Albizottságon belüli – egyeztetést is igényel.

A hitelező által gyakorolható rendkívüli felmondás szabályai hasonlítanak a jelenlegi Ptk-beni szabályokra azzal, hogy az esedékes tőke - illetve kamatfizetési kötelezettség nem teljesítése bekerült a nem taxatív példálózó felsorolásba.

Véleményem szerint jelenlegi formájában nem megfelelő az a szabály, mely az adósnak biztosítja a hitelező súlyos, (még példálózva sem körülírt!) szerződésszegése esetén a szerződés azonnali hatályú felmondásának lehetőségét.

A kölcsön szabályok jelen megfogalmazásukban nem reflektálnak az előtörlesztés – koncepcióban felvázolt – problematikájára.

A jelen szövegtervezet nem ad iránymutatást arra nézve sem, hogy miként kell értelmezni azt a szabályt, mely szerint *„a kölcsön szerződés szabályait megfelelően alkalmazni kell minden olyan jogviszonyban, amelyben az egyik fél által nyújtott szolgáltatás nyújtása megelőzi a másik fél által nyújtott pénzszolgáltatás teljesítését.”* Ezen említett jogviszonyok pl. a halasztott fizetések, részletvételek stb., melyeket már a koncepció is hitelviszonynak, de nem hitelviszonynak tekint.

Véleményem szerint ezen jogviszonyokban történő „megfelelő alkalmazás” elsősorban az azonnali hatályú felmondási esetek egy részének alkalmazását jelenthetné.

5. Fogyasztási kölcsön

5.1. A jelenlegi szabályozás hibái és eltérések az EU direktívától

A fogyasztási kölcsönt („*consumer credit*”) a 90/88/EC és a 98/7/EC irányelvekkel módosított 87/102/EEC irányelv szabályozza (a továbbiakban: „*direktíva vagy irányelv*”) mely közösségi szabályozás figyelembe vételét a fogyasztási kölcsönről rendelkező magyar törvények – nevezetesen Hpt. és a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban „*Fgytv*”) deklarálják. A MEH Európai Integrációs Iroda tanulmánya⁵⁵ szerint a fogyasztási kölcsön a közösségi fogyasztói szabályozás részterületén az alábbi tipikus szabályozási eszközöket hívta életre:

- egyoldalú jogerő (csak a fogyasztó javára való eltérés)

⁵⁵ MEH Európai Integrációs Iroda: Európai Füzetek 32. o. Dr. Bártfai-dr. Németh- dr. Wallocher

- szerződéskötés előtti tájékoztatási jog;
- egyoldalú elállásdi/visszalépési lehetőség;
- részletes alakszerúségek (írásbeliség);
- joglemondás lehetőségének korlátozása a fogyasztó oldalán. A tanulmány megállapítja, hogy egységes fogyasztói magánjog nem jött létre, csupán ott avatkozott be az Európai Unió jogalkotás, ahol csak tagállami szabályozással a kívánt cél nem volt elérhető.

Ehelyütt arra teszünk kísérletet, hogy felvázoljuk, milyen jelentős eltérések mutathatók ki az direktívában szabályozott kérdésektől, illetve, hogy mely pontokon hiányos vagy ellentmondó a jelenlegi magyar törvényi szabályozás.

A direktíva hivatalos magyar verziója „fogyasztói hitelről” beszél, míg a Hpt. és az Fgytv. a jogintézményt „fogyasztási kölcsön”-ként nevesíti, ugyanakkor a hatálybalépés szabályainál direktíva szabályozásbeli figyelembevételét említve a fogyasztói hitel kategóriát használja. (Az első szövegtervezet egy harmadik elnevezéssel, a fogyasztói kölcsönrel operál) A Hpt. több helyen a hitelmegállapodást és a kölcsönszerződést felváltva használja. A kétféle elnevezés jogi tartalma alapján kétféle szerződést takar a Ptk.-ban, így célszerűnek mutatkozik a kodifikáció során ezt a finanszírozási formát a megfelelő helyére tenni.

A direktíva különböző rendelkezéseit sorra véve megvizsgáljuk, hogy azok mennyire tükröződnek a hatályos jogi előírásokban.

1. Fogalmak (1. cikk)

A 1. cikk a definíciókat fogalmazza meg. Ennek kapcsán a „fogyasztó” kategóriáját leszűkíti a természetes személyekre. A Hpt. a „fogyasztót” nem definiálja, de a fogyasztási kölcsön meghatározásánál a természetes személy részére nyújtott kölcsönt említi. Az Fgytv. hatályos szövege szerint a „fogyasztó” nem szűkül le a természetes személyekre, minthogy a jogalkotó „személyként” aposztrofálja a

fogyasztót, melybe a nem természetes személyek is beletartoznak. Itt tehát az irányelvvel nincs összhangban a magyar szabályozás. A „hitelező” az irányelv szerint mind természetes személy-, mint jogi személy (vagy ilyen személyek csoportja) lehet, a Hpt. azonban nem tartalmaz a természetes személyekre, mint pénzügyi szolgáltatást nyújtókra rendelkezéseket, így a hitelező nem lehet természetes személy. Az Fgytv. ugyan nem határozza meg a hitelező definícióját, de a fogyasztási kölcsön fogalmánál csak gazdálkodó szervezet által nyújtott fogyasztási kölcsönről beszél. Fentiek miatt a hazai szabályok nem tartalmazzák az úniós szabályokkal egyező definíciókat .

A direktívában a „hitelszerződés” fogalmi meghatározása szerint *„a hitelező a fogyasztónak hitelt nyújt vagy annak nyújtására ígéretet tesz halasztott fizetés, kölcsön vagy más, ezekhez hasonló pénzügyi megoldás formájában.”*

A Hpt. a „fogyasztási kölcsön”-t az alábbi módon definiálja: *„a mindennapi élet szokásos használati tárgyainak megvásárlásához, javíttatásához illetve szolgáltatások igénybevételéhez - a természetes személy részére- nyújtott kölcsön és a felhasználási célhoz nem kötött kölcsön, ha a kölcsönt természetes személy nem üzletszerű tevékenysége keretében veszi igénybe.”*

E meghatározás szűkíti a direktívában megjelölt finanszírozási módokat, minthogy a hitelező csupán kölcsön formájában finanszírozhatja a fogyasztót, halasztott fizetés vagy más, hasonló pénzügyi megoldást nem alkalmazhat.

Az Fgytv. szerint is mód van a fogyasztási kölcsön nyújtásra, mikoris fogyasztási kölcsönnek tekintendő a Hpt. hatálya alá nem tartozó *„minden olyan kölcsön, részletfizetés vagy halasztott fizetés, amelyet gazdálkodó szervezet fogyasztó részére nyújt az általa forgalmazott áru megvásárlásához illetve az általa nyújtott szolgáltatás igénybevételéhez.”*

E meghatározás a eltér a direktívától nem csupán a fogyasztó és a hitelező fent említett fogalmi meghatározása miatt, hanem abban is, hogy ez esetben a hitelező csak saját árut/szolgáltatást finanszírozhat.

További eltérést jelent, hogy a direktíva hatálya alól kizár bizonyos részletfizetéseket. Az Fgytv. szerint pedig lehetőség van részletfizetés formájában kölcsönt nyújtani. Bár mind a két hazai törvény deklarálja és sok tekintetben a szabályozásnál figyelembe veszi a direktíva előírásait, ugyanakkor a törvényalkotó szándékát nem pontosan követhető indokból duplikálja e jogintézmény szabályozását.

A 87/102 irányelv 90/88 EGK irányelvvel való módosítása részletesen rögzíti az éves százalékban kifejezett hiteldíj figyelembe vehető költségelemeinek felsorolását, valamint meghatározott matematikai képletet ír elő annak számításához. A 98/7 irányelv módosításban foglalt képletet az EBKM számítási módjáról is szóló módosított 41/1997 (III. 5) Korm. rendelet nem tartalmazza.

2. Az irányelv hatálya alól kivett kérdések (2. cikk):

Az irányelv taxatív felsorolásban hét esetet említ, mely esetekre hatálya nem vonatkozik. Ezzel szemben az ott felsoroltak közül néhányat a Hpt. 214/A § említ azon kölcsön formákra nézve, melyeket az irányelv 11. §-a tartalmaz, ott azonban külön korlátok megszabása nélkül. A Hpt. tehát nem alkalmaz általános hatályra vonatkozó korlátozásokat, ahol viszont megszorítást tartalmaz, arra nézve az irányelv nem rendelkezik megszorításokkal. Az Fgytv. hatálya alá azon fogyasztási kölcsönök esnek, melyek kívül vannak a Hpt.-ben foglalt fogyasztási kölcsön szabályokon. Minthogy az Fgytv. citálja az irányelv beépítését szabályai közé, kérdéses, hogy melyek tehát az általa figyelembe vett hatályra vonatkozó szabályok.

3. A kölcsönszerződés tartalmi elemei (4. cikk):

A 4. cikk szerint az írásban megkötni rendelt szerződés tartalmazza

- az éves hiteldíj mértékének meghatározását;
- azokat a feltételeket, amelyek mellett az éves hiteldíj módosítható;
- a fogyasztónak a hitel visszafizetése érdekében teljesítendő, továbbá a kamatok és más költségek fizetésére vonatkozó kifizetései összegének, számának, gyakoriságának vagy időpontjának kimutatását, lehetőség szerint e kifizetések teljes összegét is feltüntetve;
- az 1a cikk (2) bekezdésében hivatkozott költségtételek kimutatását”

Emellett tartalmaznia kell a szerződés egyéb lényeges feltételeit. Az irányelv melléklete példálózva felsorol ilyen feltételeket.

Ezek közül a Hpt. beépíti a szerződés kötelező tartalmi elemei közé a szerződés tárgyát, a szükséges biztosítékok meghatározását és a biztosítások megjelölését.

Ezzel szemben az Fgytv. ilyen, a tagállamokra bízott pótfeltételként ugyancsak említi a szerződés tárgyát képező áru vagy szolgáltatás meghatározását, a szerződés alapján fizetendő ellenszolgáltatás meghatározását, a tulajdonjog átszállásának időpontját és feltételeit, valamint azt az összeget, melynek elérése esetén a fogyasztó hátrányos jogkövetkezmények nélkül a szerződéstől elállhat.

Az irányelv példálózó felsorolások körében az egyes áruk vagy szolgáltatások vételének finanszírozására vonatkozó hitelszerződések esetében csupán egyetlen olyan esetet említ, melyről az egyébként teljességre törekvő Fgytv. sem emlékezik meg, nevezetesen utalást arra, hogy a fogyasztó az idő előtti visszafizetés esetén a hitel teljes költségének arányos csökkentésére jogosult.

Megállapítható tehát, hogy a két magyar törvénybeni szabályozás a szerződés lényegi tartalmi elemeit nem azonos módon rendezi, ugyanakkor egyik sem emlékezik meg – az ugyancsak a direktíva mellékletében példálózva megadott – a hitelkártyával lebonyolított szerződések tartalmi elemeiről, a folyószámlás kölcsönszerződések

illetve az irányelv hatálya alá tartozó más kölcsönszerződések tartalmi elemeiről.

4. Áru tulajdonjogának visszaszállása a hitelezőre (7. cikk)

Egyik hazai törvény sem rendelkezik azon feltételekről, melyet áruhitelnyújtás esetére kellene meghatározniuk, mikoris az áruk tulajdonjoga visszaszáll a hitelnyújtóra, különösen abban az esetben, ha a fogyasztó ehhez nem járul hozzá.

E tagállamok által alkotandó szabályoknak biztosítaniuk kell továbbá azt is, hogy amikor a hitelező az áru tulajdonjogát visszavette, a felek közötti elszámolás olyan módon történjen, hogy a tulajdonjog visszavétele ne eredményezzen jogalap nélküli gazdagodást.

5. Előtörlesztés (8. cikk):

Az irányelv szerint a „fogyasztó jogosult a hitelszerződés szerinti kötelezettségeinek teljesítésére a hitelszerződésben meghatározott időpont előtt. Ilyen esetben, a tagállamok által meghatározott szabályok szerint, a fogyasztó jogosult a hitel teljes költségének arányos csökkentésére.”

Mind a Hpt, mind az Fgytv. foglalkozik az előtörlesztés kérdésével. A Hpt. 214. § (1) bekezdése szerint a „*Fogyasztási kölcsön esetében az ügyfél – a szerződés megszüntetése érdekében – minden esetben élhet a határidő (lejárat) előtti teljesítés, törlesztés jogával. (2) Ha a fogyasztó él az (1) bekezdésben meghatározott jogával, a hitelező köteles a hiteldíjat arányosan csökkenteni.*” A Hpt. fenti rendelkezése szűkíti az irányelvben megfogalmazott fogyasztói előtörlesztési lehetőséget, arra az esetre, amikor azt a fogyasztó a szerződés megszüntetése érdekében teszi. Így olyan előtörlesztésre, mely csak a terhek csökkentésére, de nem a szerződés megszüntetésére irányul, - nem megengedett. A Hpt. 212. (2) teljes hiteldíjról beszél, így a 214. § (2)-ben is arra kellene utalnia a jogszabálynak. Nincsenek azonban

meghatározva az arányos költség csökkentés szabályai, amit az irányelv előír.

Az Fgytv. 7. § (7) bekezdése szerint a fogyasztó minden esetben élhet a lejárat előtti teljesítés jogával, ennek következménye hasonlóan van megjelölve a Hpt.-ben foglaltakhoz.

Fenti két jogszabály tehát, az irányelvnek való megfeleléssel a jelenlegi Ptk. előírásokhoz képest jelentős előrelépést tesz a fogyasztó érdekeinek védelme terén, hiszen nem hogy kamat vagy költség megfizetésével nem lehet sújtani a fogyasztót előtörlesztéskor, de még aránylagosan csökkenteni is kell a teljes hiteldíjat.

6. Engedményezés (9. cikk)

„A hitelszerződés szerinti hitelezői jogok harmadik félre történő átruházása esetén, a fogyasztó jogosult a harmadik személlyel szemben minden olyan kifogást érvényesíteni, ami megillette őt az eredeti hitelezővel szemben, ideértve a beszámítási kifogást is, ha ez az adott tagállamban megengedett.”

Az engedményezés kapcsán az Fgytv. 7. § (1) a.) pontja rögzíti, hogy a Ptk. engedményezésre vonatkozó szabályaitól a fogyasztó hátrányára eltérni nem lehet.

7. Váltóval történő fizetés (10. cikk)

Az irányelv 10. cikke előírja, hogy azokban a tagállamokban, ahol a váltóval történő fizetés (ideértve a saját váltót is) lehetséges, illetve lehetőség van a váltóval történő biztosítéknyújtásra (ideértve a saját váltót és csekket is) biztosítani kell a fogyasztó megfelelő védelmét ezen eszközök alkalmazása esetén.

A Hpt. és az Fgytv. egyező előírásokkal úgy rendezi a fogyasztó megfelelő védelmét ezen eszközök alkalmazása esetén, hogy – váltókötelezettség vállalására a fogyasztó nem kötelezhető és csekk nem bocsátható ki biztosítékként. Amennyiben mégis váltó vagy csekk

kibocsátásra került, a fogyasztó követelheti bármikor ezen eszközök visszaadását és a hitelező felel a fenti eszközök kibocsátásával kapcsolatos károkért.

Fenti rendelkezések megfelelnek az Unió előírásainak.

8. Fogyasztói jogok a szállítóval szemben (11. cikk)

Az irányelv előírásokat fogalmaz meg arra az esetekre, amikor az áru vagy szolgáltatás szállítója nem szerződészerűen teljesít. A fogyasztó szállítóval szembeni jogorvoslati jogait illetően az irányelv az alábbi *konjunktív feltételeket* támasztja:

(i) a fogyasztó áruvásárlás vagy szolgáltatásban való részesülés céljából olyan személlyel köt hitelszerződést, aki nem azonos azok szállítójával; és

(ii) a hitelező és az áruszállító vagy a szolgáltatást nyújtó között előzetes megállapodás létezik arról, hogy a fogyasztó részére kizárólag az adott hitelező nyújthat hitelt ettől a szállítótól történő áru- vagy szolgáltatás vásárlására; és

a fogyasztó hitelét ennek az előzetesen megkötött megállapodásnak létrejöttét követően kapja; és

a hitelszerződés szerinti termék vagy szolgáltatás nem vagy csak részben kerül leszállításra vagy az nem felel meg a szállítási szerződésnek; és

a fogyasztó jogorvoslattal élt a szállítóval szemben, de az nem vezetett eredményre.

A jogorvoslati jogokat és gyakorlásának feltételeit a tagállamok határozzák meg.

Az irányelv rögzíti, hogy a fenti feltételek nem vonatkoznak a 200 ECU-nél kisebb értékű ügyletekre.

A hazai szabályozásban a fent említett a.) pontbeli feltétel miatt (a hitelező „nem azonos azok szállítójával”) az Fgytv. nem tartalmaz rendelkezéseket, mert ott csak a saját forgalmazású áru megvásárlásához (ill. szolgáltatás nyújtásához) adható fogyasztói hitel.

A Hpt. 214 A § néhány ponton eltér a direktíva előírásaitól így nem szerepel az a megkötés, hogy a fogyasztó a hitelt az előzetesen megkötött megállapodás létrejöttét követően kapja.

További eltérés, hogy a direktíva szerint a szállítóval szemben jogorvoslattal kell élnie a fogyasztónak és ennek eredménytelennek kell lennie. Arról a direktíva hallgat, hogy mit ért azon kitétel alatt, hogy a „*jogorvoslat nem vezetett eredményre*”).

A Hpt csak annyit mond, hogy az értékesítő a követelésnek határidőben nem tett eleget, ami nem azonos az irányelvben írt „eredménytelenséggel”.

Az értékhatárok tekintetében a Hpt. olyan szabályokat iktat be, melyeket a direktíva a hatállyal kapcsolatos előírásoknál sorol fel, fenti esetekre az irányelv ugyanis csak a 200 ECU-s értékhatárt említi.

9. A kölcsönnyújtási tevékenység hatósági felügyelete (12. cikk)

Az irányelv meghatározza a kölcsönnyújtási tevékenység végzésének jogi kereteit, azaz kötelezettséget ró a tagállamokra azon feltételek megteremtésére, mely e tevékenység hivatalos engedély alapján történő végzésére vagy hivatalos szerv általi felügyeletére vonatkoznak akár megfelelő hatáskörű olyan szervek létrehozása útján is, - melyek a hitelfeltételekkel kapcsolatos panaszügyeket is intézik.

A Hpt. megfelelő garanciális szabályokat biztosít a fogyasztási kölcsönszerződések hatósági ellenőrzésére, az Fgytv.-ben azonban a fogyasztási kölcsön szabályai meglehetősen életidegenek a fogyasztóvédelem egyéb feladataitól.

Így sem a 43. §-ban foglalt hatásköri szabályok között, sem a 89/1988 (V. 8) Korm. rendelet 46. §-ban a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség és a felügyelőségek feladat- és hatáskörének további részletszabályai között nem találunk specifikus, a fogyasztási kölcsönügyek ellenőrzésével, a panaszügyek intézésével foglalkozó rendelkezéseket.

Ugyancsak a kölcsönnyújtási tevékenység jogszerűségét hivatottak elősegíteni a 14. cikk rendelkezései, melyek szerint a tagállamoknak biztosítani kell, hogy a hitelszerződések ne térjenek el a fogyasztó hátrányára az irányelvet végrehajtó vagy annak megfelelő nemzeti jogszabályokban foglalt előírásoktól. Erre nézve nem találtunk hazai rendelkezéseket.

Emellett a tagállamoknak biztosítaniuk kell azt is, hogy ne lehessen megkerülni az irányelvben foglaltakat a szerződések megfelelő általánosításával, különösen a hitelösszeg több szerződésre történő szétosztása révén.

Fenti anomáliákat célszerű lenne megvizsgálni és az új Ptk. megalkotása során orvosolni.

5.2. A készülő szabályozás jellemzői

Az EU irányelvek, melyek lényegét már bemutattuk, különös figyelmet szentel a fogyasztóvédelemnek. A fogyasztóvédelem egyik speciális területe a fogyasztási kölcsönnyújtás, mely sok, – a hitel- és kölcsönszerződés általános szabályaitól eltérő – rendelkezést indukál. Ezt figyelembe véve az új Ptk.-ban külön szabályozni kell ezt a jogintézményt, úgy, hogy *„e körben oda kell figyelni a párhuzamos szabályozás elkerülésére”*.(Ez utóbbi megjegyzés a jelenlegi szabályozásra utal, mikoris mind a Hpt., mind a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos jogszabály rendelkezik e kölcsönformáról, némileg eltérő rendelkezések mellett.)

A koncepció nem bontja ki részletesen szabályozással kapcsolatos elvárásait. A fogyasztási kölcsönt – fogyasztói kölcsönként – igen

részletesen szabályozza a tervezet, tulajdonképpen átültetve az irányelv rendelkezéseit. A tervezet fogalom meghatározása némileg eltér az irányelv definíciójától.

Ehelyütt összehasonlítjuk az irányelv és az első szövegtervezet eltéréseit.

Irányelv: „hitelszerződés” olyan szerződés, amely alapján a hitelező a fogyasztónak hitelt nyújt vagy annak nyújtására ígéretet tesz halasztott fizetés, kölcsön vagy más, ezekhez hasonló pénzügyi megoldás formájában.”

Tervezet: „Fogyasztói kölcsönszerződésnek minősül minden olyan megállapodás, amelyben a hitelező a fogyasztónak fizetési haladékot, kölcsönt vagy bármilyen hasonló anyagi támogatást nyújt.” A szóhasználaton kívül eltérő az a megfogalmazás, mely a „hiteligérvényt” nem tekinti fogyasztói kölcsönnek.

Az irányelv – egy másik definíciója megjelöli a fogyasztót, aki „olyan természetes személy, aki az irányelv hatálya alá tartozó ügyletek során olyan célból jár el, amely saját kereskedelmi vagy szakmai tevékenységi körén kívül esik.”

Ilyen meghatározással a tervezet nem él, bár – véleményem szerint – szükséges volna.

Eltérő a fogyasztási kölcsönnek nem minősülő szerződések köre és az értékhatárok.

Az irányelv nem fűz semmisségi következményt a szerződésben szabályozandó kérdések feltüntetésének elmulasztásához, míg a tervezet azt teszi. Az irányelv által példálózva megadott lényeges tartalmi elemek között szerepelnek olyan kikötések, melyeket igen fontosnak tarthatunk a fogyasztói kölcsönszerződésben szabályozni, bár a tervezet ezeket nem említi, pl.:

- szerződés tárgyát képező áruk és szolgáltatások

megnevezéseit;

- a vételárat és a fogyasztói kölcsön szerint fizetendő árat,
- utalást arra, hogy ki az áru tulajdonosa (ha a tulajdonjog nem száll át azonnal a fogyasztóra) és azokra a feltételekre, melyek alapján a fogyasztó az áru tulajdonosává válik;
- adott esetben az az időtartam, ami alatt a fogyasztó a szerződéstől következmények nélkül elállhat. (megfontolási idő)

Az irányelv szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a hitelszerződés léte ne befolyásolja az ilyen szerződés felhatalmazásával megvásárolt áru vagy szolgáltatás szállítójával szembeni fogyasztói jogokat a szállító szerződésszegése esetén. A *tervezet* a szállító késedelmes vagy hibás teljesítése esetére biztosítja a fogyasztó *fizetés-visszatartási* jogát a fogyasztói kölcsönszerződés alapján esedékessé váló fizetése tekintetében a szállítóval szemben igényei kielégítéséig.

Ez az időhatár nélküli visszatartási jog rendkívül sérelmes lehet a hitelező részére, hiszen az ily módon történő szabályozás azt is involválná, hogy adott esetben több éven keresztül tartó per előzhetné meg az igény kielégítését.

Nincs szabályozva a *szerződésszegés bizonyításának* kérdése. A fogyasztó javára a *tervezet* elállási jogot is biztosít a kölcsönszerződéstől is a harmadik személy (szállító) szerződésszegése esetén. Véleményem szerint ezen elállásra is a Ptk. szavatossági jogok gyakorlására vonatkozó szabályai az irányadók, tehát arra csak a végső esetben kerülhet sor.

Tekintettel arra, hogy a szállító nem szerződést kötő fél a fogyasztói kölcsönszerződésben, így – az általa folyósított kölcsön visszafizetését sem kérheti az eredeti állapot helyreállításakor-

véleményem szerint tőle a hitelező csupán a szerződésen kívül okozott kára megtérítését kérheti.

Nem tartom a gyakorlatban megvalósíthatónak a tervezet szerint írt megoldást, mely szerint „elállás esetén a fogyasztó köteles az árut a hitelezőnek kiadni.” *„Amennyiben az áru a fogyasztó tulajdonában volt, az átadással – amennyiben a fogyasztóval szembeni fizetési kötelezettségének eleget tett – a hitelező megszerzi az áru tulajdonjogát.”* A hitelezők ugyanis nem foglalkoznak árukészletek tulajdonjogának megszerzésével, majd áruértékesítéssel.

A tervezet rendkívüli hitelezői felmondási okot tartalmaz a fogyasztó fizetési késedelme esetére. A felmondás esetei feltehetőleg azonnali hatályúak, bár ezt a tervezet nem említi. A fizetési késedelemre – valószínűleg értve ezalatt a tőke- és kamatfizetést is – vonatkozó felmondási jog gyakorlásához összeghatárt ír elő a lejárt tartozással kapcsolatban, valamint legalább két hetes póthatáridő tűzését.

Mint ahogy azonban a fogyasztói kölcsönre is a kölcsönszerződés szabályait rendeli háttérszabályként alkalmazandónak a tervezet, így az ott szabályozott esetek a fogyasztói kölcsönre is alkalmazandók a fent írt eltéréssel.

5.3. A fogyasztási kölcsönszerződés jellemzői a gyakorlatban

A dolgozat előstavában már említett, a tisztességtelen szerződési kikötések alkalmazását tiltó 93/13 EGYK irányelv jellemzőit Benacchio a fogyasztói szerződések vonatkozásában az alábbiak szerint foglalja össze:

a.) *„a szabályozás csak a fogyasztói szerződésekre vonatkozik, (amelyeket tehát egy fogyasztó és egy önálló foglalkozása, illetve üzleti tevékenysége körében eljáró személy között);*

b) *fogyasztónak számít bármely természetes személy, aki a szerződést önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eső célból köti;*

c) az irányelv bevezeti a tisztességtelen szerződési feltétel (kikötés) fogalmát, .. amelyet az egyik fél egyoldalúan, a jóhiszeműség követelményeinek megsértésével állapít meg, és amely a felek szerződésből fakadó jogosultságait és kötelezettségeit jelentős mértékben a feltétel megállapítójának előnyére, így a másik fél hátrányára határozza meg.”

Az irányelv kimondja, hogy a kikötéseket egyértelműen és közérthetően kell megfogalmazni és kétség esetén a fogyasztónak kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

Az irányelv a tagállamok feladatává teszi annak meghatározását, hogy szankcionálják a tisztességtelen kikötést, lehetőség szerint a részleges érvénytelenség kimondásával.

Az irányelv melléklete példálózó jelleggel 17 tisztességtelennek minősíthető kikötést sorol fel. Ezeket a 18/1999. (II. 5) kormányrendelet vette át. 18/1999 (II: 5) Korm. rendelet a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről : „2. §. *A fogyasztó szerződésben az ellenkező bizonyításig tisztességtelennek kell tekinteni különösen azt a szerződési feltételt, amely.... D.) lehetővé teszi, hogy a fogyasztóval szerződő fél a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos ok nélkül módosítsa, különösen, hogy a szerződésben megállapított pénzügyi ellenszolgáltatás mértékét megemelje vagy lehetővé teszi, hogy a fogyasztóval szerződő fél a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos okkal módosítsa, ha ilyen esetben a fogyasztó nem jogosult a szerződéstől azonnali hatállyal elállni vagy azt felmondani.”*

Fentiek aláhúzzák annak szükségességét, hogy az egyoldalú hitelezői szerződésmódosításhoz „alapos ok” szükséges és biztosítani kell a fogyasztó-adós számára a szerződés megszüntetés jogát.

A fogyasztói kölcsönt meghaladó körben, a lakossági hitelezésben (ideértve a lakáshiteleket, a folyószámlahiteleket, a kártyahiteleket, a gépkocsi hiteleket is) a PSZÁF ajánlást adott ki (9/2006. (XI. 7.) a

hitelintézetek számára, mellyel hatósági szinten a fogyasztóvédelem tekintetében lényeges előrelépést tesz. Ebben az ügyfélváltoztatás részletes elveit bontja ki. Az elvek vonatkoznak a banki termékkiválasztást megelőző fázistól kezdve, a szerződéskötést megelőző tájékoztatáson át a szerződéskori tájékoztatásra. Külön kitér az ajánlás az akciós feltételű hitelek esetén a THM közlésére, a Központi Hitelinformációs Rendszerben való szereplés szabályaira, a hitelbírálati idő rögzítésére, a hiteltermékek költségstruktúrájának transzparanciájára, az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségeire.

A fogyasztási kölcsön fent említett jogszabályi háttérén a pénzügyi szolgáltatók általános szerződési feltételekben („*ÁSZF*”) szabályozzák e kölcsönfajta speciális szerződési kikötéseit.

A fogyasztási kölcsön természetéből adódóan az illető pénzügyi szolgáltatóval („*bank*”) szerződéses kapcsolatban álló kereskedő/szolgáltató („*kereskedő*”) által forgalmazott, az adós által kiválasztott áruk megvásárlásához nyújtott kölcsön feltételrendszerét tartalmazza az *ÁSZF*. A kölcsön az adott termék/szolgáltatás fogyasztói árának kiegyenlítésére szolgál, azaz a kölcsön célhoz kötött.

- (i) a fogyasztási kölcsönt magánszemélyek nem üzletszerű tevékenységük keretében vehetik igénybe a mindennapi élet tárgyainak megvásárlásához, javíttatásához, szolgáltatások igénybevételehez;
- (ii) a fogyasztó a hitelszerződés aláírása előtt kézhez veszi a szerződéstervezetet, melyben a bank részletesen közli a kölcsönnyújtás valamennyi feltételét, ideértve két tizedes jegy pontosságig a teljes hiteldíj mutatót (THM, ideértve az ügyleti kamaton felül a különböző díjakat, jutalékokat és költségeket, mint pl. a hitelképesség- és hitelfedezetvizsgálati díj, hiteligenylési díj, rendelkezésretartási jutalék, szerződéskötési díj, folyósítási jutalék, szerződésmódosítási díj, kezelési költség stb., de ide nem értve a hitelműveletekhez kapcsolódó pénzforgalmi szolgáltatások díját és a

késedelmi kamatot), illetve a kölcsön felvételével, visszafizetésével, megszegésével kapcsolatos olyan költségeket, melyeket a THM nem tartalmaz, úgy mint a közokiratba foglalás költségei, a prolongálási költség, biztosítási és garanciadíjak;(Megjegyzendő, hogy fentiek elmaradása esetén a Hpt.lehetővé teszi a szerződés megtámadását, védve a fogyasztót, akinek a hitelszerződés megkötése előtt kalkulálnia kell – lehetőség szerint - a „hitel árát”. A „lehetőség szerint” kitétel arra utal, hogy a kamat-és árfolyamkockázatot a THM nem tartalmazza.)

- (iii) a kötelező előtörlesztés joga megilleti a fogyasztót. A PSZÁF 9/2006 ajánlása javasolja, hogy a pénzügyi intézmény egyoldalú szerződés módosítása esetén, ha az ügyfélre egyoldalú hátrányt okoz és az ügyfél felmondja a szerződést, ne számítson fel előtörlesztési díjat.

Az adósnak a szerződésben ki kell jelentenie, hogy a szerződés tárgyát képező árut/szolgáltatást („áru”) átvette és felhatalmazza a bankot arra, hogy a kölcsön összegét, az áru ellenértékének kiegyenlítése céljából, a kereskedő által megjelölt bankszámla javára utalja át.

A kölcsönnyújtás előtt a bank elvégzi a *hitelbírálatot*, ideértve az igényelt biztosítékok felülvizsgálatát is. A kölcsön folyósítása akkor történik meg, ha az adós a vállalt saját erőt (ha van ilyen), valamint a kölcsönhöz kapcsolódó díjakat és költségeket megfizette a kereskedő részére, és ezt igazolja a bank felé. A folyósítás a kereskedő bankszámlájára, átutalással történik, vagy végbemehet hitelígérvény kiadásával is.

A kölcsön hiteldíja változó, a változásokat a bank annak bevezetése előtt 15 nappal előbb közli az adóssal írásban ill. hirdetmény útján.

A fogyasztási kölcsön egyik speciális biztosítéka a *vételi jog*. Ez a jog a bankot a kölcsön folyósításával megvásárolt árura vonatkozóan illeti meg. A vételi jog a Ptk. által megengedett maximum 5 évre szolgál a bank számára biztosítékkul. Vételárként a felek a vételi jognak a

szerződés megkötését követő egy éven belüli gyakorlása esetén általában az áru megvásárláskori vételárának 45-50%-át, egy éven túl pedig 20%-a körüli összeget kötnek ki.

A vételi jog gyakorlásának feltétele, hogy az adós írásbeli felszólítás ellenére ne vagy ne szerződésszerűen teljesítse a kölcsönszerződésből származó kötelezettségét és ezért a szerződés azonnali hatályú felmondására kerüljön sor.

A vételi jog lehívásra kerülhet abban az esetben is, ha a vételi joggal terhelt vagyontárgy értékének értékesíthetősége bármely ok miatt olyan mértékben csökken, hogy az veszélyezteti a bank kielégítési jogának gyakorlását, feltéve, hogy az adós további biztosítékot nem nyújtott.

Természetesen a felek kikötik a vételi jogot biztosító szerződésben, hogy a vételi jogot terhelt árut nem lehet elidegeníteni, megterhelni, használatát és/vagy birtoklását harmadik személy javára bármely jogcímen, akár időlegesen sem átengedni.

Az adós kötelezettsége, hogy értesítse a bankot, ha az árut kicserélik. Az értesítés elmulasztása a szerződés azonnali hatályú felmondására vezethet.

VII. Egyéb hitel-igénybevételi módok

Mint már említettük, a hitelszerződés keretében a nemzetközi hitelezésben az „egyszerű” kölcsönnyújtáson túl más módon is finanszírozható az adós:

- (i) banki elfogadvány („*bankers acceptance*” - „*BA*”) útján, mely a váltó egyik formája, így annak ismertetése után tárgyaljuk;
- (ii) okmányos meghitelezés („*documentary letter of credit*”) („*L/C*”) formájában, illetve ennek alfajaként készenléti („*standby*”) meghitelezéssel.

1. Akkreditív (okmányos meghitelezés)

1.1. Fogalma és jellemzői

Az akkreditívet (okmányos meghitelezést) a 9/2001 (MK 147.) MNB rendelkezés 13 §. (2) a belföldi fizetési módok között említi az alábbiak szerint:

„A belföldi fizetési forgalomban az alábbi alkalmazható fizetési módok a következők:

Bankszámlák közötti fizetések

c) okmányos meghitelezés (akkreditív)”

A 26. § (1) szerint) az akkreditív fogalmát az alábbiak szerint határozhatjuk meg:

„okmányos meghitelezéssel a hitelintézet (nyitó hitelintézet) – az alapügyletben kötelezett megbízása alapján – saját nevében arra vállal kötelezettséget, hogy ha a kedvezményezett meghatározott határidőn belül a meghatározott okmányokat hozzá benyújtja, akkor az okmányos meghitelezésben meghatározott összeget okmányok megfelelősege esetén részére megfizeti.”

Az akkreditív funkciója a fizetés lebonyolításán túl, a rövid lejáratú finanszírozás lehetősége, emellett hitelezés *biztosítékául* is szolgálhat, és pótolhat bankgaranciát is. Ez utóbbi funkciója az ún. készenléti (standby) akkreditívénél jelentkezik, mert vannak országok, ahol a banktörvény a bankoknak tiltja, hogy idegen kötelezettségekért felelősséget vállaljanak (pl. USA). A készenléti akkreditív jellemzője, hogy a nyitó bank fizetést ígér arra a nem-várt, de valószínűsíthető esetre, ha a megbízója (vevő) szerződéses kötelezettségét nem teljesíti. Bár igénybevétele történhet a kedvezményezett nyilatkozatával is, gyakrabban intézvény (*draft*) ellenében történik.

Az akkreditív *előnyei* az eladó számára, hogy

- a bank önálló jogügyletben, absztrakt módon ígér fizetést, azaz az akkreditív megnyíltá után a fizetés elszakad a vevő szándékától;
- az eladó az áruszállítással egyidejűleg juthat az áru ellenértékéhez, miután benyújtja a bankhoz a teljesítést (pl. áruszállítást) igazoló okmányokat.

A *vevő számára előnyként* jelentkezik, hogy az akkreditív feltételeinek pontos meghatározásával, és a megfelelő okmányok előírásával kikényszerítheti az eladó szerződészerű teljesítését, hiszen bankja csak rendben lévő, akkreditív-konform okmányok ellenében fizet. Ha a vevő beleegyezik az akkreditív útján történő fizetésbe, kedvezőbb árat és jobb üzleti feltételeket érhet el. Az akkreditív előnyeit dr. Keresztes Gábor az alábbiak szerint foglalja össze:

„Az akkreditív ugyanis biztosítékot nyújt az eladónak arra, hogy követelését a vele szemben az akkreditív-jogviszony alapján kötelezett banktól, a vevő fizetőkészségére vagy fizetőképességére tekintet nélkül megkapja. A vevőnek pedig lehetőséget nyújt arra, hogy az akkreditív igénybevételének feltételül szolgáló okmányok előírásával az eladót szerződészerű teljesítésére szorítsa.⁵⁶”

1.2. Az akkreditívvel kapcsolatos bírói gyakorlat

A hivatalosan közzétett Legfelsőbb Bíróság által hozott döntvények közül egy foglalkozik az okmányos meghitelezéssel (akkreditívvel) a *BH 1997. 196.*

A határozat a megbízott által igénybevett bank (fizető bank) felelősségét boncolgatja. A jogesetben a fizető bank elfogadott kedvezményezettként olyan személyt, akit az eredeti

⁵⁶ Dr. Keresztes Gábor: A fizetés biztosítékai a külkereskedelmi kapcsolatokban (VIII. fejezet) a Külkereskedelmi Tevékenység Jogi Kézikönyve, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1994. 149. o.

kedvezményezett nyilatkozata nem nevezett meg, és az akkreditív szövegéből kitűnően nem volt átruházható. Minthogy az ügyben engedményezési szerződés megkötésére sem került sor, így a fizető bank csak a saját veszélyére teljesíthetett. A fizető bank az akkreditív terhére történő fizetéseknél eltért a nyitóbank utasításától. Minthogy a fizető bank a nyitóbankkal áll jogviszonyban, ezt nem tehetné volna meg, magatartása jogellenes volt és a kártérítési felelősségét megalapozza. A Legfelsőbb Bíróság megítélése szerint ez a felelősség akkor is fennáll, ha a fizetésnél a megbízó akaratának megfelelően járt el és a fizető bankot a megbízó jelölte ki.

Az akkreditív önálló, absztrakt jellegéből fakad, hogy – éppen úgy, mint a bankgarancia esetében – igen szűk körben van lehetőség arra, hogy a fizetésre kötelezett bank visszautasítsa a fizetést.

Az *EBH 2001.537.*, valamint a *BH 2002.274.* döntvények az alábbiakat szögezik le:

„Az akkreditív absztrakt jellegéből, abból, hogy az akkreditív alapján teljesítendő fizetésnél a megbízó és a bank közötti, illetve a megbízó és a vele szerződő fél közötti alapügylet nem vizsgálható, és az alapjogviszonyból eredő kifogások nem hozhatók fel, az következik: a benyújtott okmányoknak az akkreditív előírásain túlmenő tartalmi valósága nem vizsgálható, csak az, hogy az okmányok megfelelnek-e az akkreditívben előírt kikötéseknek. Az okmányok esetleges hamissága a bank fizetési kötelezettségét nem befolyásolja. A bank csak az esetben mentesülhet a fizetési kötelezettség alól, ha bizonyítható, hogy a hamisítást maga a kedvezményezett végezte, vagy abban részt vett.”

Az említett döntvények természetesen figyelembe vették a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara szokványának kikötéseit.

Megállapították, hogy a szokvány 13. és 14. cikkének előírásai szabályozzák a bank által végzendő vizsgálat módját, a kifogásolás lehetőségét és határidejét.

„A szokvány azonban sem itt, sem másutt nem rendelkezik a bank eljárásáról abban az esetben, ha az okmányok tartalmi valósága tekintetében merül fel aggálya.”

A szokvány az okmányvizsgálatot csak szigorú formai követelmének tekintetében engedi meg, és a bank nem jogosult az alapügylet valós teljesítését vizsgálni, így az okmányok valódiságát sem.

1.3. Az akkreditív szabályozásával kapcsolatos koncepcionális elképzelések az új Ptk.-ban

Az akkreditívet a hazai szabályozás és a Regles is – elsősorban fizetési módnak, másodsorban biztosítéknak tekinti és nem a hitel igénybevétel egyik formájának, mint az angolszász gyakorlat.

A koncepció azért tartja szabályozandónak a pénz- és értékpapírkötelmek között, mert „sok hasonlóság és különbség mutatkozik az akkreditív és (bank)garancia között. Mindkettő alapjogviszonytól független, a bankot csak a saját nyilatkozata köti és e jogviszonyon kívül álló körülményekre kifogást nem támaszthat. Ezen túl a garancia és az akkreditív esetén is megfigyelhető a hiteljogviszony jelleg. Az okmányelőírás illetőleg a garanciánál annak lehetősége ugyancsak azonosság a két banki instrumentum között.”

A különbség az, hogy az akkreditív inkább fizetési mód, a kedvezményezett nem is kérhet akkreditíven kívüli fizetést, míg igénybe veheti azt. Ezzel szemben a garancia biztosíték, a fizetés eshetőleges, csak a fő adós mulasztása esetén, erre hivatkozva nyílik meg a lehívása.

1.4. Az akkreditív az első szövegtervezetben

A szövegtervezet mindössze négy kérdéskört taglal és azokat is röviden érinti: Az akkreditívszerződés fogalmát a formakényszer kérdését, az alapügylettel való kapcsolatát és az elállás, valamint az átruházás kérdését.

A fogalommeghatározás szerint *“akkreditív szerződésben a bank megbízás alapján határozott időre kötelezi magát arra, hogy meghatározott okmányok bemutatásakor a saját nevében fizetést fog teljesíteni a kedvezményezettnek.”*

A definíció nem tartalmazza az akkreditív azon fontos sajátosságát, hogy a bank csupán akkreditív-konform okmányok ellenében fizet, azaz az ügylet absztrakt, formalitásokon alapul.

Az írásbeli formakényszer az akkreditívnyitásra és nem a szerződéskötésre vonatkozik, az akkreditív nyitás pedig már a szerződés foganatosulását jelenti. Az akkreditív fizetési mód jellegét hangsúlyozza, hogy az alapügylet alapján csak a bank nem teljesítése esetén követelhet teljesítést a kedvezményezett. A szövegtervezet lehetővé teszi, hogy kifejezett kikötés esetén a bank elállhasson az akkreditív szerződéstől. Ez a kikötési lehetőség teljesen újszerű, azt nem tartalmazza az akkreditív Regles. Az elállás joga – véleményem szerint – gyengíti az akkreditívben vállalt banki kötelezettségvállalást, különös tekintettel arra, hogy a definícióból is kitűnően a bank határozott időre vállal kötelezettséget.

Az átruházás tekintetében a tervezet az alábbi megfogalmazást tartalmazza:

“A Regles akkor engedi meg a más kedvezményezett számára történő igénybevételt ha a nyitóbank kifejezetten “átruházható”-vá jelölte meg az akkreditívet. Az átruházáshoz mely a jogok engedményezését jelenti az átruházó bankkal történő megállapodás kell. A Regles nem határolja be a bank mozgásterét azzal, hogy csak fontos okból tagadhatja meg az átruházást, viszont – ellenkező kikötés hiányában – csak egyszeri átruházást enged.”

A tervezet nem rendelkezik arról, hogy a meghitelezés egyes részei (részigénybevételek részállítások esetén) megengedettek lennének a végösszeg átlépése nélkül illetve arról sem, hogy a feltételek pl. lejáratát, egységár stb. változtatható-e átruházás esetén. Tekinthejtjük

ezt úgy, hogy mindezen kérdéseket a szerződéses szabadság következtében a felek szabadon rendezhetik. A tervezetben külön hangsúlyozásra kerül viszont az, hogy az átruházás mind jogok, mind kötelezettségek szabályozott módján kívül az akkreditív igénybevételének joga nem ruházható át, csupán az a személy jelölhető meg, akinek javára a bank teljesíteni köteles. Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a tervezet a (bank)garanciánál alkalmazott személyhez kötöttséget (ott még a lehívás joga sem átruházható) nem alkalmazza.

Az okmányos meghitelezés (L/C) a nemzetközi gyakorlatban

A nemzetközi gyakorlatban a hitelszerződés keretében használt okmányos meghitelezés lefolyásában azonos a fizetési módként, főként nemzetközi áruszállítások esetében használt okmányos meghitelezéssel, hiszen az L/C kibocsátó bankja fizetést ígér az adós megbízásából az adós által megjelölt kedvezményezettnek, meghatározott okmányok benyújtása ellenében.

Az adós, mint megbízó vállalja, hogy kifizeti a hitelező L/C kibocsátási jutalékát, és a hitelezőnek megfizeti az általi az L/C alapján kifizetett összegeket.

Az L/C két változatban működtethető:

- (i) fizetéssel együtt járó L/C;
- (ii) készenléti („*standby*”) L/C.

Az (i) változatban az adós felkéri a bankot, hogy fizessen a kedvezményezettnek, ha az az adós és a kedvezményezett között levő szerződésben foglalt kötelezettségeit teljesítette. Ez esetben minden szerződő fél feltételezi, hogy a kedvezményezett teljesíteni fog, és lehívja az L/C-t. A kedvezményezett teljesítését meghatározott dokumentumokkal igazolja.

Az alábbi példa alapján: Az adós meghatározott áruk szállítására

szerződött, és nem kívánja az ellenértéket kifizetni mindaddig, amíg az áruszállítás meg nem történik, a szállító viszont csak akkor kívánja az árukat legyártani, ha a fizetés számára biztosított. Ezért az adós megbízza bankját, hogy L/C-t bocsásson ki a szállító javára, az áruk vételárának értékéig. Az L/C a szállító által olyan dokumentumok ellenében hívható le, amely igazolja, hogy a szállítás megtörtént.

Az adós köteles a lehívott összeget a banknak megfizetni. Az okmányvizsgálatra és felelősségi kérdésekre nézve általában a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) okmányos meghitelezésekre kibocsátott, jelenleg 500. sz. szokványa (UCP 500) használatos, de - mint ahogy azt az UCP 500 ismertetését követő, NKK 590 szokvány bemutatása kapcsán látni fogjuk - az igen részletesen szabályozott, modern jogalkotás igyekszik a standby formájú fizetési módot a gyakorlat számára elfogadhatóvá tenni.

A (ii) változat *biztosítéki jellegű L/C*, amely csak akkor lép működésbe, ha az adós *szerződésszegést* követ el az alapügyletben.

A fenti példán illusztrálva a különbséget: a szállító, aki folyamatos üzleti kapcsolatban áll az ügyfelével - az adóssal -, kész arra, hogy elfogadja annak halasztott vételárfizetését, de nagy értékű szállítmányoknál a fizetés biztosítékaul készenléti hitellel (standby L/C) kibocsátását kéri az adós bankjától. Ebben az esetben a kedvezményezettnek az igénybevételhez nyilatkoznia kell, hogy az adós fizetési kötelezettségét megszegte.

A hitelszerződések L/C használata esetében részletesen rögzítik azok kibocsátásának menetét, a használat célját (például készletek megvásárlása a normál üzletvitel keretében; alkalmazottak vagy vezetők biztosítási díjának megfizetése; vámbiztosíték nyújtása), a megtérítés módját, a banki felelősségvállalás korlátait, a fizetendő díjat.

Tamási Zsolt ⁵⁷idézett cikkében jól összegzi a „standby” gyakorlati jellegzetességeit: *„Olyan garancianyilatkozatként, visszavonhatatlan fizetési kötelezettségvállalásként értelmezhető, amely fizetést biztosít arra az esetre, ha a kedvezményezett, illetőleg egy harmadik személy arról nyilatkozik, hogy a vevő nem egyenlítette ki inkasszós- vagy akkreditív fizetés formájában az áru ellenértékét.”*

1.5. Az okmányos meghitelezésre vonatkozó nemzetközi szokvány (NKK UCP 500, akkreditív Regles 500)

A NKK 500. sz. kiadványa *„Az okmányos meghitelezésekre vonatkozó egységes szabályok és szokványokról („Regles 500” vagy „Szokványok”)* ugyanúgy rendelkezik, mint a Regles 522 az inkasszók esetében azaz az csak az akkreditív szövegében való hivatkozás esetében alkalmazandó a vonatkozó meghitelezésre.

Mint látni fogjuk, a belföldi fizetéseknél az akkreditívnek csak kis jelentősége lehet, hiszen az egész konstrukció országok közötti szárazföldi, de még inkább tengeri fuvarozást használó áruszállításokra vonatkozik.

Az akkreditív sokkal komplikáltabb, de egyben nagyobb biztonságot is nyújtó fizetési forma, amely a bankszakma egyik csemegéjének számít, egyrészt a fizetési mód megkonstruálása miatt (milyen okmányelőírások mellett biztosítható a fizetés a legnagyobb biztonsággal), másrészt maguknak az okmányoknak a vizsgálata miatt, ami nagyon felelősségteljes, nagy szaktudást igénylő feladat.

Az inkasszóval (beszedés) való összehasonlításakor a legszembeűnőbb különbség, hogy míg az inkasszónál a bank csupán tekintélyével tudja elősegíteni a fizetést, addig az akkreditívnél *ónálló, absztrakt kötelezettséget* vállal a fizetésre.

A fizetés az akkreditívben előírt okmányok rendben léte esetén történik.

⁵⁷ Tamási Zsolt: Bankgaranciák a nemzetközi kereskedelemben, Cégvezetés (havi lap), 1998. december 41.oldal

A Regles 500 A-G-ig terjedő fejezetekre oszlik.

A) Általános rendelkezések és meghatározások

A meghitelezés olyan megállapodást jelöl, amelyben *a megbízó, a vevő (= kötelezett)* által felkért nyitó bank - a megbízó utasításai szerint vagy saját kezdeményezésére - (i) köteles a kedvezményezett (eladó) javára vagy rendeletére fizetést teljesíteni vagy a kedvezményezett által kibocsátott váltókat (intézkvényeket) elfogadni és kifizetni; vagy (ii) felhatalmaz egy másik bankot, hogy ilyen fizetést teljesítsen vagy ilyen váltókat (intézkvényeket) fogadjon el és fizessen ki; vagy (iii) felhatalmaz egy másik bankot a negociálásra (= okmányok ellenérték fejében történő megvásárlása) az előírt okmányok ellenében, feltéve, hogy a meghitelezés kikötéseit és feltételeit a vevő teljesítette.

A lényeg az, hogy *fizetés teljesítéséről vagy váltóelfogadásról* van szó okmányok ellenében - hasonlóan az inkasszóhoz -, de itt a bank önálló kötelezettségéről, nem pedig a kötelezett alapügyleti kötelezettségéről beszélhetünk, mint a beszédésnél.

A 3. cikk kifejezetten rögzíti, hogy a bankokat nem köti az alapszerződés, még akkor sem, ha a meghitelezés arra kifejezetten hivatkozik - a meghitelezés *önálló jogügylet*. A meghitelezés okmányos üzlet, nem hivatott foglalkozni árukkal és szolgáltatásokkal még akkor sem, ha az okmányok természetüknél fogva arra vonatkoznak.

A Szokványok ugyancsak előírják a megbízás teljes és pontos voltának szükségességét, ezek közül a legfontosabb az okmányok pontos megjelölése.

B) A meghitelezés alakja és értesítése

Amennyiben a meghitelezésben nincs megjelölve az ellenkezője, a meghitelezés visszavonhatatlan.

A bevont bankok szerepe

Az akkreditív további előírásainak ismertetéséhez szükséges megvilágítani a meghitelezés legfontosabb szereplőjének, a banknak (bankoknak) a fizetéssel kapcsolatos kötelezettségeit. *A megbízó* (a fizetésre kötelezett, azaz *a vevő bankja* az akkreditív nyitó bankja, az elsődlegesen kötelezett a fizetésre, természetesen az okmányvizsgálat joga is elsősorban őt illeti meg. *A nyitó bank által bevont bankokat a nyitó bank, amely - legtöbbször egyben nem az eladó bankja is - vonja be a teljesítésbe.*

Aszerint, hogy a bevont banknak a nyitó bank milyen szerepet szán, beszélhetünk (i) *értesítő* (avizáló) bankról, amely nem kötelezett a fizetésre, csak értesíti a kedvezményezettet a nyitási feltételekről vagy (ii) *igazoló* (konfirmáló vagy megerősítő) bankról, melynek kötelezettsége, az akkreditív nyitási feltételeiről való értesítés mellett, hogy ő maga is fizetést ígérjen a nyitó bank mellett, Ez a bank általában az eladó bankja.

*Az igazolt akkreditív*nél az eladó bankja vizsgálja meg az okmányokat és hasonlítja össze a megbízás feltételeivel. Ilyenkor az akkreditív fedezetét is átutalják az igazoló, a megerősítő bankhoz. Az igazolt akkreditív előnye az eladó számára, hogy az eladó bankja az okmányok benyújtásakor tudja közölni az eladóval a javítandó okmányok körét, így azt a lejáratidőn belül meg lehet tenni, míg ha a vevő bankja vizsgálja meg azokat, a javításra a lejáratig nehéz sort keríteni. A vevő szempontjából természetesen a nem-igazolt akkreditív előnyösebb, mert akkor a nyitó bank (= vevő bankja) vizsgálja az okmányokat.

A második bank szerepe a szerint is osztályozható, hogy *a bevont bank saját kockázatára teljesít-e fizetést*, vagy arra a nyitó bank kéri fel. Eszerint lehet (i) *negociáló* bankról beszélni, amelyet nem kért fel a nyitóbank a fizetésre, de saját kockázatára megveszi az okmányokat; és (ii) *fizető* bankról, amelyet a nyitó bank - a fizetési

fedezet átutalása mellett - kér fel fizetésre.

A Szokványok 7. cikke az *értesítő bank* kötelezettségét taglalja. Az értesítő bank, amennyiben a meghitelezésről szóló értesítés kötelezettségét magára vállalja, köteles a meghitelezés hitelességét külsőleg megvizsgálni, ellenkező esetben a szerepkör visszautasítását a nyitó bankkal közölnie kell. Ha a meghitelezés hitelességét nem képes megállapítani - ezt jeleznie kell a kedvezményezett felé.

A visszavonhatatlan meghitelezés módosítását vagy törlését csak a nyitóbank, megerősítő bank (ha van ilyen) és a kedvezményezett beleegyezésével lehet megtenni. A kedvezményezett kifejezetten köteles a módosítás elfogadásáról vagy elutasításáról értesíteni azt a bankot, ahonnan a módosítást kapta.

Az akkreditív fajtái

A meghitelezés fajtái: (i) látra szóló fizetésű; (ii) halasztott fizetésű; (iii) váltóelfogadással vagy negociálással igénybe vehető akkreditívek.

Az (i) alatt említett eset a dokumentumok rendben léte esetén azonnali fizetést ígér a kedvezményezettnek.

Az (ii) alatti halasztott fizetésű akkreditív („*deferred payment credit*”) hitelezéssel kombinált meghitelezés, ahol nem a bank váltóelfogadványa erősíti meg a hitelezés tényét, hanem az akkreditív szövegében magában tett kötelező ígérete. Ez a megoldás csökkenti a bank kockázatát, hiszen nem lesz váltókötelezett, így nincs ellene megtérítési váltóigény sem. Ami jó a banknak, nem annyira előnyös az eladónak, hiszen váltóelfogadás nélkül, azaz leszámítoztatható okmány nélkül nem juthat azon időpont (váltóesedékesség) előtt a fizetéshez, mint amikor a bank a teljesítést ígéri. Az eladó nem tehet mást, mint a várakozás árát (a hitelezési kamatokat) kalkulálja az alapügyleti árba, ily módon az akkreditív összegébe.

A (iii) alatti eset szintén hitelezés, úgynevezett *rembours hitel*. A

vevő annak érdekében, hogy elkerülje pénzösszegei fedezetként való lekötését, arra kéri fel a bankját, hogy az általa kiállított váltót fogadja el (ez tulajdonképpen a banki elfogadvány). Ezt csak jó hírnevű vevő esetén kockáztatja meg annak bankja, hogy a vevő még csak nem is okmánybemutatáskor, hanem csupán az áru értékesítéséből fizeti vissza a hitelösszeget. Az ilyen hitel fedezete a zálogtartói nyilatkozat („*trust receipt*”), melyben a vevő tudomásul veszi, hogy csak a hitel teljes visszafizetésével lehet az áru tulajdonosa. Az áru értékesítéséből származó árbevétel képezi a hiteltörlesztés alapját. Az elfogadvány (bank által elfogadói aláírással ellátott váltó) készpénzzé tehető, leszámítható, ha az elfogadó bank jó üzleti hírnévvel rendelkezik.

Értesítések

A távközlési módon továbbított meghitelezések esetén a hitelesített távközlési módon tett értesítések az akkreditív nyitásról vagy módosításáról érvényes közlésnek számítanak, azokat nem kell írásban visszaigazolni, kivéve, ha a felek kifejezetten úgy állapodtak meg. Ha mégis megtörténik a levélbeni megerősítés, azt nem kell a távközlési módon továbbított értesítéssel összevetni.

A nyitási és módosítási értesítésnek is ugyanazon a bankon keresztül kell megtörténniük. A nyitó bank előzetes értesítést akkor küldhet a visszavonhatatlan akkreditív megnyitásáról vagy módosításáról, ha vállalja az arról szóló hatályos értesítések megküldését is.

Fontos szabály, hogy az előzetes értesítésben tett kifejezett eltérés hiányában, a hatályos értesítésben foglalt feltételek nem lehetnek ellentétben az előzetes értesítésben közöltekkel. Hiányos vagy nem világos megbízások esetén az értesítő bank a kedvezményezettet csak tájékoztatás céljából értesítheti, a nyitó bankot pedig fel kell hívni a szükséges tájékoztatás megadására.

C) Kötelezettségek és felelősségek

Az okmányvizsgálat

Az akkreditív kulcsfontja az okmányok vizsgálata abból a célból, hogy azok *külső megjelenésük* szerint megfelelnek-e az akkreditívnyitási megbízásban kikötött feltételeknek, banki szakzsargonon: *akkreditív konformok-e*.

Okmányvizsgálatra kötelezett a nyitó bank vagy az általa kijelölt igazoló, fizető vagy negociáló bank. Az igazoló (negociáló) bank – nevéből is kitűnően – megerősíti a nyitó bank akkreditívben tett fizetési ígérését, és a maga nevében is fizetést ígér (igazolt akkreditív). Ez az eladó számára nagyobb biztonságot jelent. A fizető bankot a nyitó bank jelöli meg, mint teljesítő bankot, aki fizet, váltót fogad el vagy negociál. Ha a teljesítő bank nincs megnevezve, úgy a fizető banki funkciót a nyitóbank látja el. A negociáló bank az eladó bankja, az eladó közvetlen felkérésére, saját költségére és kockázatára vásárolja meg az okmányokat, melyeknek összegéből levonja a fizetés napja és a lejárat közötti időszakra jutó kamatokat.

Az okmányvizsgálat *szempontjai*:

- okmányok megegyeznek-e az akkreditív előírásaival;
- összhangban vannak-e egymással;
- megfelelnek-e az akkreditívre vonatkozó, Nemzetközi Kereskedelmi Kamara által kibocsátott szokványnak.

Az okmányvizsgálat során az alábbi tipikus eltérések fordulnak elő:

- az okmányvizsgálatkor már lejárt az akkreditív;
- az egyik legjelentősebb okmány, a fuvarokmány, a tengeri hajózás esetén a hajóraklevél záradékot tartalmaz arra vonatkozólag, hogy az áru sérült;
- a hajóraklevelet késve nyújtották be;

- a számla összege eltér az akkreditívben előírt összegtől;
- az áruleírás eltér a számlán és az akkreditívben;
- az okmányok egymással nem konzisztensek;
- az okmányokon nincs aláírás;
- a váltó kellékhányos.

A bankok az okmányok megvizsgálásánál a nemzetközi bankgyakorlat szerinti *ésszerű gondosságot* kötelesek tanúsítani. Az egymással összhangban nem lévő okmányokat úgy kell tekinteni, hogy azok nem akkreditív konformok. Az elő nem írt okmányok vizsgálatára nem kerül sor, azokat vissza kell küldeni a benyújtónak, vagy felelősségvállalás nélkül kell azokat továbbítani.

Az okmányvizsgálatnak a kézhezvételtől számított *7 (hét) banki munkanapon belül kell* megtörténnie, a távközlési eszközön vagy más gyors értesítési módon közölt értesítés megküldését is beleértve, amely alapján a fizetésre kötelezett bank elfogadja, vagy visszautasítja a fizetést. Az értesítést az okmány küldője részére kell megküldeni.

Okmányeltérés esetén követendő eljárás

Ha a nyitóbank okmányeltérést észlel, megkeresheti a megbízót, hogy adjon felmentést az eltérések kifogásolása alól. Ez azonban nem hosszabbítja meg a 7 banki munkanapos okmányvizsgálati határidőt.

A kifogásközlő értesítésben meg kell jelölni az eltéréseket, és közölni kell, hogy azokat visszaküldi-e a bank a benyújtónak, vagy annak rendelkezésére tarja.

A 7 banki munkanapos határidő illetve az okmányok rendelkezésre tartásának/ visszaküldésének elmulasztása „*jogvesztő*”; azaz a nyitóbank (és/vagy a megerősítő bank) nem kifogásolhatja meg a fizetést okmányeltérésre hivatkozással.

Ha az okmányvizsgáló bank az akkreditív-feltételek és az okmányok között *eltérést* tapasztal, úgy az alábbi módokon járhat el:

- felkéri a kedvezményezettet a helyesbítésre;
- értesíti a megbízót és az akkreditív módosítására kér megbízást;
- visszkereset fenntartása mellett fizet;
- inkasszóra továbbítja az okmányokat;
- fizetés nélkül visszaküldi az okmányokat a megbízóhoz

Felelősségkizáró rendelkezések

„Az okmányok hitelessége tekintetében a felelősség kizárása “

A bankok nem vállalnak semmiféle kötelezettséget vagy felelősséget bármely okmányfok) alakisága, kielégítő volta, pontossága, valódisága, hamisítása vagy joghatálya tekintetében, sem az okmányokban előírt vagy azokra rávezetett általános és/vagy különös feltételek tekintetében; a bankok továbbá semmiféle felelősséget vagy kötelezettséget nem vállalnak bármely okmányok) által képviselt áruk leírásáért, mennyiségéért, súlyáért, minőségéért, állapotáért, csomagolásáért, kiszolgáltatásáért, értékéért vagy létezéséért, továbbá az áruk feladóinak, fuvarozóinak, szállítmányozóinak, címzettjeinek vagy biztosítóinak, vagy bármely más személyek jóhiszeműsége, cselekményei és/vagy mulasztásai, fizetőképessége, kötelezettségteljesítése vagy hitelképessége tekintetében sem.”

Felelősségkizárás üzenetek továbbításáért

E cikk az üzenetek és okmányok elküldésével összefüggő banki felelősséget hivatott kizárni úgy, mint (i) üzenet-, levél-, okmánytovábbítás során bekövetkezett késedelem és/vagy elvesztéséért, (ii) bármely, távközlés útján történő továbbítás során felmerült késedelem/csonkítás vagy egyéb tévedésért, (iii)

szakkifejezések fordítása és/vagy értelmezése terén mutatkozó tévedésekért.

A megszövegezés lényegileg azonos a Regles 522 vonatkozó cikkével, azzal kiegészítve, hogy a fordításokkal kapcsolatos felelősségi szabály kiegészül azzal, hogy a bankok *„fenntartják a jogot arra, hogy a meghitelezés kikötéseit fordítás nélkül továbbítsák”*.

Az utasítás pontosítása érdekében tett visszakerdezés folytán bekövetkező késedelemért a bankok ugyancsak kizárják felelősségüket, ami indokolt, mert az utasítás pontatlan volt a megbízó felelősségi körébe tartozó kérdés.

Elháríthatatlan erőhatalom (vis maior)

„A bankok nem vállalnak kötelezettséget vagy felelősséget azokért a következményekért, amelyek üzleti tevékenységüknek vis maior, lázadások, zavargások, felkelések, háborúk vagy befolyásuktól független más okok vagy sztrájkok, vagy munkáskizárások folytán keletkezett megszakításából erednek.” A megfogalmazás nem definiálja pontosan, hogy

- a háborús eseményeknek a bank országában kell-e folyniuk és fizikailag kell-e lehetetlenné tenniük a bank üzleti tevékenységét;
- a sztrájkoknak, munkáskizárásoknak a banki alkalmazottak körében kell-e zajlaniuk;
- a sztrájkoknak olyan méretűnek kell-e lenniük, hogy azáltal az üzleti tevékenységet megszakítsák (például más alkalmazottak beállításával sem látható el a tevékenység) vagy elegendő, ha csak gátolják azt;
- A magyar szövegben a *„vis maior”* (angol szövegben *„Acts of God”*) a természeti katasztrófákat jelöli-e és

milyen körben, beletartoznak-e más hasonló események, például járványok.

Emellett a megfogalmazás még értesítési kötelezettséget sem ír elő az erőhatalomra való hivatkozásra okot adó helyzetekben, s nem utal arra sem, hogy a megszakítás meddig tarthat anélkül, hogy megghiúsulás álljon elő.

A felelősségkizárás hasonló az inkasszó Regles hasonló szabályával (nagyobb erőhatalom) kiegészítve azzal, hogy a bankok kifejezett felhatalmazás nélkül üzleti tevékenységük folytatása után nem vállalnak halasztott fizetést, váltóelfogadást vagy negociálást olyan akkreditívek esetén, amelyek az üzleti tevékenységük megszakadása alatt lejártak.

Ez egy fontos felelősségkizáró szabály, hiszen az elháríthatatlan erőhatalom bekövetkezése nem minden esetben torkollik fel nem róható lehetetlenülésbe.

Felelősség a megbízott eljárásáért (- teljesítési segédért való felelősség).

A bank a közreműködésért – ellentétben a Ptk-nak a teljesítési segédre vonatkozó szabályaival – nem felel, mindig a megbízó számlájára és veszélyére jár el.

Ezen felelősségkizáró szabály is lényegében azonos az inkasszó Regles szabályával, kiegészülve a megbízással összefüggő költségek megbízó általi viselésével.

D) Okmányok

Kétségek az okmányok kiállítói tekintetében.

Az okmányok kiállítóit nem lehet „*első osztályú*”; „*jól ismert*”; „*jól minősített*”; „*független*”; „*hivatalos*”; „*illetékes*”; „*helyi*” stb.-ként megnevezni.

Az okmányokat ilyenkor külső formájuk szerint kell elbírálni, figyelmen kívül hagyva az ilyen megjelöléseket. Eredeti okmányként fogadják el a bankok: az utánnomás, az automatizált, a számítástechnikai rendszerek útján előállított vagy indigóval készített másolatokat, ha azokat eredetinek jelölték meg.

Az okmány aláírása történhet: kézírással, facsimile módon, perforált aláírással, bélyegzővel, jellel vagy bármely egyéb mechanikai vagy elektronikus hitelesítési módon.

Megjegyzést érdemel, hogy ezek közül némelyek igen könnyen hamisíthatók, például a bélyegző, illetve a többieknél sincsenek hitelesítési kritériumok megadva az okmányok formai minősítéséhez, például az, hogyan történik az elektronikus hitelesítés.

Eltérő megállapodás hiányában másolat az, amely ilyen jelzésű, vagy nem eredetként van jelölve. A másolatot aláírni sem szükséges. Többszörös okmány becsatolásának előírásánál „*másodlat*”, „*két példány*” stb. megjelöléssel elegendő, ha egy eredetit csatolnak be és a többi másolatban, kivéve, ha az okmány más rendelkezést tartalmaz.

A 21. cikk előírja, hogy a „*standard*” okmányokon kívül – úgy, mint szállítási okmányok, biztosítási okmányok, kereskedelmi számla - a további okmányok kiállítóját és szövegét meg kell határozni. Ha ez elmarad, úgy adják a bankok az okmányokat tovább, ahogyan kapták, feltéve, hogy adattartalmuk nem ellentétes más okmányokkal.

A szokványok szerint használni lehet a meghitelezés kelténél korábbi keltezésű okmányokat is.

Az okmányok fajtái

Az akkreditív szabályzat jelentős részét teszik ki a különböző okmányokkal kapcsolatos előírások, így az igen részletesen foglalkozik a) a szállítási okmányokkal: (i) a tengeri hajóraklevéllel; (ii) a többmódozatú szállítási okmányokkal; (iii) a légifuvárlevéllel;

(iv) a közúti, vasúti vagy belföldi vízi úti szállítási okmányokkal; (v) a futárszolgálati és postai elismervényekkel; (vi) a szállítványozók által kiállított szállítási okmányokkal;(vii) a biztosítási okmányokkal(viii) kereskedelmi számlákkal;(ix) egyéb okmányokkal.

A Szokványok a szállítási okmányokra vonatkozó előírásoknál rögzítik, hogy milyen adatok feltüntetése mellett minősül „*egy bármilyen elnevezésű okmány*” az akkreditívben elfogadható tengeri, légi, közúti, vasúti vagy belföldi vízi úti szállítási okmánynak.

Valamennyi fuvarokmány érvényességi kelléke, hogy (i) külső megjelenése szerint úgy tűnjön, hogy megjelöli a fuvarozó nevét és azt a személyt, aki az okmányt aláírta vagy más módon hitelesítette; (ii) feltüntesse, hogy az árut fuvarozásra átvették; (iii) feltüntesse a berakodási és a rendeltetési helyet; és (iv) minden más tekintetben megfeleljen az akkreditív előírásainak.

a) Szállítási okmányok

Tengeri hajóraklevél

A szállítási okmányok egy része *árut megtestesítő értékpapír*. Ilyen például a hajóraklevél (*Bill of Lading - B/L*), ami annyit jelent, hogy birtokosát az áru birtokosának kell tekinteni.

Tartalmát tekintve *az 1931. VI. törvénnyel kihirdetett Brüsszeli Egyezmény* rendelkezései az irányadók, amely az alábbi *alapkritériumokat* határozza meg a B/L lényeges kikötéseire nézve:

- az áru azonosságához szükséges jelek feltüntetése az árukon;
- a mennyiség, darabszám, súly megjelölése, ahogy azt a feladó írásban megadta;
- az áru minőségének, látható állapotának megjelölése.

A B/L értékpapír jellegéből fakad, hogy a hajóstársaság az árut annak

a személynek szolgáltatja ki, akit a forgatmányok összefüggő láncolata igazol (*a B/L rendelkezési jogot testesít meg és nem tulajdonjogot!*).

A B/L lehet névre szóló, de azt bemutatóra szólóan is ki lehet állítani.

A B/L-t általában három eredeti példányban állítják ki, ez a teljes sorozat (*full set*), amelyet biztonsági okokból 2/3-1/3, azaz két példány, majd egy példány formájában, két részletben küldenek meg a banknak. Már egy eredeti példánnyal is kiváltható az áru, ezért a jogosultnak minden eredeti példányt be kell gyűjtenie, nehogy valaki jusson hozzá az áruhoz.

A B/L értékpapír funkciója mellett bizonyítja a fuvarozási szerződés létrejöttét és átvételi elismervényként is szolgál az áru fuvarozó általi átvételére, valamint a tanúsítvány szerepét is betölti az áru átvételkori állapotára nézve.

A B/L-nek nem lehet az áru állapotára vagy csomagolására nézve hátrányos megjegyzést tartalmaznia (például 5 zsák kiszakadt vagy 3 hordó folyik), tisztának („*clean*”) kell lennie, mert különben azt a vevők (megbízók) nem fogadják el, és emiatt nem szerepelhet fuvarokmányként az akkreditívben sem.

A B/L-lel kapcsolatos további, a Szokványokban írt feltétel, hogy azt tanúsítsa, hogy az árut berakodták a hajóra („*on board, fedélzeti B/L*”) vagy egy megnevezett hajóval már elszállították („*shipped*” *elhajózási B/L*).

Az „*árut berakodták*” kitétel - mint ahogy az angol szöveg említi - az árunak egy meghatározott hajó fedélzetére történő rárakását jelenti, míg az „*egy megnevezett hajóval elszállították*” kitétel az áru hajóra való berakásán kívül azt is tanúsítja, hogy a hajó a berakodási kikötőt már elhagyta.

Bár a gyakorlat egyenértékű okmányoknak tekinti a „*fedélzeti*” és az

„*elhajózási*” hajórakleveleket, az elhajózást tanúsító B/L átadásával az eladó még akkor is teljesít, ha a hajó ugyan elhagyta az indulási (berakodási) kikötőt, de nem érte el a rendeltetési kikötőt!

A meghitelezésnél elfogadható olyan B/L is, amely feltünteti, hogy az árut át fogják rakodni, feltéve, hogy egy hajóraklevél érvényes a teljes fuvarozásra.

A Szokványok részletesen elemzik a nem forgatható hajóraklevél és a hajóbérleti hajóraklevél kellékeit is, ezeket azonban nem ismertetjük, lévén azok akkreditív-technikai kérdések.

A többi fuvarokmány

A légi szállítási okmány, a közúti, vasúti vagy belföldi szállítási okmány, futárszolgálati és postai elismervények, szállítmányozók által kiállított szállítási okmányok (az áru átvételét tanúsító speditőr igazolás, illetve az áru háztól-házig szállítását igazoló bizonylat) - mind szolgálhatnak a fuvarozási szerződés létrejöttét bizonyító dokumentumként.

A B/L-lel szembeni különbség azonban az, hogy ezek az okmányok *nem értékpapírok*, nem testesítik meg az áru feletti rendelkezési jogot. A Szokványok ezekre nézve is részletes szabályokat írnak elő, de tekintettel, hogy azok jogi elemzést nem igényelnek, nem részletezzük.

b) Biztosítási okmányok

A biztosítási okmányok fajtáit a Szokványok nem nevesítik, ugyanakkor biztosítási szerződés megkötésének bizonyítékául szolgáló értékpapír, a *biztosítási kötvény* az egyik legjelentősebb biztosítási okmányfajta. A kötvényt üresen forgatva kell benyújtani a kedvezményezettnek a bankhoz, hogy akár a vevő, akár megbízottja szükség esetén a biztosítóhoz fordulhasson kárigényével.

A Regles 500 azonban lehetőséget biztosít arra, hogy „*a*

biztosítótársaságok vagy biztosítást kötők („underwriters”) vagy azok ügynöke által előre aláírt, nyitott biztosítási fedezetű *biztosítási igazolást vagy nyilatkozatot*” nyújtson be az eladó biztosítási okmányként. Az okmány kiállítási dátuma nem lehet későbbi, mint a berakodás, fuvarozásra való átvétel, illetve elküldés dátuma. Ez alól két kivételt tesznek a Szokványok: (i) a meghitelezés kifejezetten engedi ilyen biztosítási okmány becsatolását, vagy (ii) a fedezet legkésőbb a fuvarozásra való átvétel, berakodás vagy elküldés időpontjától rendelkezésre áll.

A Regles 500 további előírásként említi, hogy (i) a biztosítási okmányt a meghitelezés pénznemében kell kiállítani; (ii) legkisebb fedezeti összege az áru értéke megnövelve a megnevezett rendeltetési helyig a költségekkel, biztosítási összeggel és fuvardíjjal plusz 10%, ha ez az érték az okmányokból külső megjelenés szerint megállapítható. Ha ez az eset nem áll fenn, úgy annak az összegnek 110%-a a legkisebb fedezeti összeg, amelyre az akkreditív szerinti fizetés (váltóelfogadás vagy negociálás) vonatkozik, vagy a számla bruttó összegének 110%-a aszerint, hogy a két említett számítás szerinti összeg melyik esetben nagyobb.

A biztosítási fedezet nem jelölhető *„szokásos kockázatok”* vagy *„a kereskedelemben szokásos kockázatok”* kifejezéssel, hanem pontosan jelölnie kell a biztosítás fajtáját, azaz, hogy milyen kockázatokat fedez. Pontos megjelölés hiányában a bankok benyújtás szerinti formában adják azokat tovább, kizárva az esetleges fedezetlenség miatti kockázatokat.

A *„valamennyi kockázat elleni biztosítás”* meghitelezésbeni előírásánál - a bankok felelősség nélkül elfogadják a *„valamennyi kockázat”* (*all risks*) megjelölésű, vagy ilyen klauzulát tartalmazó okmányokat még akkor is, ha a biztosítási okmányból kiderül, hogy bizonyos kockázatok fedezésére az nem vonatkozik.

Érdemes megjegyezni, hogy a nemzetközi gyakorlat szerint általában

az „*all risks*” feltételek a szállítmány egészének vagy egy részének károsodása vagy sérülése esetére érvényesek, önrészlevonás nélkül, de nem fedezik a késedelem, áru belső hibája vagy sajátos természete következtében és a politikai események miatt előállott károkat. Így nevével ellentétben nem fedeznek minden kárt.

c) Kereskedelmi számlák

A kereskedelmi számlák jellegzetessége, hogy míg a többi okmányban az áru körülírható, addig a számlában az áruleírásnak *szó szerint meg kell egyeznie az akkreditívben írt leírással.*

Azokat külső megjelenésük szerint a kedvezményezettnek (eladónak) kell kiállítania a megbízó (vevő) nevére, és nem szükséges aláírni azokat. (A korábbi 400. kiadvány az aláírásokkal kapcsolatban úgy rendelkezett, hogy eredetinek akkor fogadják el a számlákat a bankok, ha eredetinek tüntették fel azokat, és az okmányok - ahol ez szükséges - hitelesítettnek tűnnek (tehát eredetinek látszó aláírásokat tartalmaznak).

Figyelmet érdemel, hogy az akkreditívben használt kereskedelmi számla nem meríti ki a számviteli szabályok szerinti számviteli bizonylat kritériumát, nevezetesen nem kell sorszámot viselnie, nem kell rögzítenie a kiállító és a címzett címét, adóazonosító számát, a szolgáltatás vagy áruszállítás statisztikai jelét, a kibocsátó aláírását. A nemzetközi gyakorlat szerint az egységár, fuvarparitás és teljes összeg is a számla tartalmi elemeihez sorolandó.

A számlának az akkreditív összegét meghaladó összegről szóló kiállítása esetén a bankok visszautasíthatják annak elfogadását, ha mégis elfogadják, az kötelező minden félre, feltéve, hogy a fizetést (váltóelfogadást, negociálást) a bank nem teljesítette az akkreditív összegét meghaladó összegben.

d) Egyéb okmányok

A Regles 500 csak a súlyigazolást említi ilyenként, emellett minőségi

tanúsítvány, származási bizonyítványok, egészségügyi bizonyítványok, konzuli számla, kiviteli engedély, csomagolási jegyzék is szerepelhet az előírt okmányok között. A bankok ezeket is külső megjelenésük szerint bírálják felül.

e) Vegyes rendelkezések

Eltérés a meghitelezés összegében, a mennyiségben és az egységárban.

A "körülbelül", „megközelítőleg”, „circa” vagy más hasonló kifejezések +/- 10%-os eltérést engednek.

Az árumennyiségek +/-5%-os eltérést engednek, de az igénybevételek összege nem lehet nagyobb, mint a meghitelezés összege, kivéve, ha csomagolási egységekkel vagy egyedi tételszámmal vannak a mennyiségek jelölve.

Részszállítások/részigénybevételek

Főszabály: részszállítások/részigénybevételek megengedettek. Nem minősül részszállításnak, ha ugyanazon a szállítóeszközön, ugyanazon az útvonalon, ugyanazon rendeltetési helyre szállítanak, még ha az okmányok különböző szállítási időpontokat vagy különböző berakodási kikötőket, átvételi vagy elküldési helyeket jelölnek is meg.

Ütemezett szállítások/igénybevételek

Ha az akkreditív meghatározott időszakon belül ütemezett részletekben történő igénybevételeket/szállításokat ír elő, és az nem történik meg, az akkreditív nem vehető igénybe sem az elmaradt, sem az azt követő részekre. A megbízásban ettől el lehet térni.

Lejárat határidő és okmánybenyújtás helye

E két adatot minden megbízásnak tartalmaznia kell. A fizetésre, váltóelfogadásra vagy negociálásra előírt lejárat határidő az

okmánybenyújtási véghatáridőt jelenti.

Ha a határidő kezdete nincs megjelölve és az érvényességet hónapokban adják meg - például „*egy hónapig*” lehet igénybe venni -, a kibocsátás kezdő napján indul a határidő számítása.

Lejárat határidő korlátozása (elavult, „stale” okmányok)

A bankok a szállítás keltét követő 21 (*huszonegy*) napnál később benyújtott okmányokat elutasítják, kivéve, ha az akkreditív megjelöli, hogy a szállítás keltétől számított hány napon belül kell az üzleti órák ideje alatt az okmánybenyújtásnak megtörténnie.

A lejárat idő meghosszabbodik, ha a lejárat nem banki munkanapra esik, és az azt követő banki munkanapon jár le, a banknak nyilatkozatban kell megjelölni a meghosszabbított időszakon belüli okmánybenyújtást.

Átruházás

Az átruházás más kedvezményezett számára történő igénybevétel lehetőségét jelenti, azaz az akkreditív teljesítésére vonatkozó *jog engedményezését*, ha a nyitóbank „*átruházható*”-nak (kifejezetten ezzel a szóval!) *jelölte meg az* akkreditívet, amikor is az első kedvezményezett felkérheti a fizetésre (váltóelfogadásra vagy negociálásra) felhatalmazott bankot („*átruházó bank*”), hogy a meghitelezést tegye lehetővé más kedvezményezettnek. Az akkreditív nem értékpapír, így az átruházó bankkal történő megállapodás kell az átruházáshoz. A meghitelezés - ellenkező kikötés hiányában - *csak egyszer* ruházható át.

A többszöri átruházás tilalmának oka, ahogy azt Szanyi-Gulyás idézett művében⁵⁸ kifejti, „*ha a származékos átruházások lehetségesek volnának, akkor az alapszerződéstől a hozzá kapcsolódó*

⁵⁸ Szanyi-Gulyás: A külkereskedelem technikája és szervezése, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. 211.o.

ellenérték-kiegyenlítés elszakadna, az akkreditív mintegy önállóan kereskedelmi forgalomba kerülne, így pedig nem jelentene kellő biztonságot a vevőnek a megvásárolt áru leszállítására”.

Az átruházható meghitelezés külön részei külön is átruházhatóak a végösszeg átlépése nélkül, ha részszállítások/részigénybevételek megengedettek. Az átruházás esetén főszabály, hogy *a feltételek nem változtathatók, kivéve az összeg, az egységár, a lejárát, az okmánybenyújtási véghatáridő, illetve a szállítási határidő.*

Az ellenérték engedményezése

Még az át nem ruházható akkreditívnel is mód van arra, hogy a kedvezményezett a meghitelezésből származó ellenértéket az alkalmazandó jog rendelkezései szerint engedményezze.

Értelmezés

Az NKK Banki Bizottsága a Szokványok értelmezésével kapcsolatos kérdésekben egy kiadványt bocsátott ki, amely kérdések-feleletek formájában történő feldolgozással segíti a Szokványokkal összefüggő gyakorlati problémák megoldását. Néhány, jogi szempontból releváns részletet közzéteszünk, mert azok elősegíthetik a klauzulák pontos megértését.

a) *Kérdés:* Mi a jelentősége az áruleírásnak az akkreditívekben?

Válasz: A Regles 500 (4. cikk) tisztán leszögezi, hogy a bankok okmányokkal, és nem az árukkal foglalkoznak. Az áruleírás jelentősége éppen abban áll, hogy biztosítja a kedvezményezettnek, hogy a megfelelő, a megrendelt árukat kapja meg, és a bank számára, pedig azt, hogy a bemutatott okmányok lefedjék a leszerződött árukat.

b) *Kérdés:* A fizetést nem az áru átruházása ellenében kell teljesíteni, hanem dokumentumok ellenében. Jelenti-e ez azt, hogy a bemutatott dokumentumok az árut magát testesítik meg?

Válasz: Nem, egyedül csak az árut megtestesítő okmány, például a hajóraklevél az, amely az áru feletti rendelkezési jogot jelenti. Az áruleírás csak azon áruk körét fedi le, amelyet a vevő megvásárolni kíván a tranzakció során.

Az eladó kötelessége, hogy biztosítsa, hogy az áruleírásban szereplő áruk megfeleljenek a szerződésbeli előírásoknak. A leírásnak precíznek kell ugyan lennie, de nem túl részletezőnek.

- c) *Kérdés:* Csak a kereskedelmi számlában kell azonos szövegűnek lenni az áruleírásnak, mint a megbízásban, a többi okmány általános kifejezésekkel is leírhatja az árut, amelyek nem ellentétesek az áruleírással. Mekkora flexibilitás lehetséges a többi okmány áruleírása esetén? Legalább általános kifejezéssel minden okmánynak tartalmaznia kell-e az áruleírást?

Válasz: A flexibilitás akkora mértékű lehet, hogy az áru felismerhető legyen a leírásból, és ne legyen ellentétben a megbízásban szereplő leírással. Nem kifejezett előírás, hogy minden okmányban legyen áruleírás, de kell valamiféle kapcsolatnak lennie a benyújtott okmányok és az akkreditív leírása között.

- d) *Kérdés:* A kereskedelmi számlán feltüntetett számozás kapcsolatot teremt-e a többi okmánnyal, minthogy a számla az ügylet fődokumentuma?

Válasz: Igen, a kereskedelmi számlán lévő szám jelenthet ilyen kapcsolatot a dokumentumok között.

- e) *Kérdés:* Ha az áru valamennyi okmányban általános kifejezésekkel van leírva, az áruk beazonosítása egyértelmű-e?

Válasz: Az áruleírásnak - akár szó szerint, akár általános kifejezésekkel csak az okmányok vonatkozásában van

jelentősége, de nem jelent semmiféle kapaszkodót a ténylegesen leszállított áruk beazonosításához.

- f) *Kérdés:* Mit jelent az „akkreditív-előírásoknak való megfelelés” és „az okmányok egymás közötti összhangja”:

Válasz: A „megfelelés” az okmányok olyan benyújtását jelenti, amelyek megfelelnek az akkreditív feltételeinek, azzal a kikötéssel, hogy azokra a Szokványokban írtak alkalmazandóak.

Az „összhang” azt jelenti, hogy egy információ az egyik okmányban ugyanolyan részletezettséggel szerepel, mint a másokban, például súly, mérték stb.

- g) *Kérdés:* A nyitóbanknak követnie kell-e a megbízó utasításait, és okmányeltérés esetén fizetnie kell-e?

Válasz: A visszavonhatatlan akkreditív a nyitóbank önálló kötelezettségvállalása arra, hogy az akkreditívben előírt okmányok bemutatása esetén fizet. Ezért, ha a nyitóbank okmányeltérést észlel, visszautasíthatja a fizetést még akkor is, ha a megbízó az okmányeltérések ellenére fizetést kíván teljesíteni.

- h) *Kérdés:* A megerősítő bankhoz a lejárat utolsó napján nyújtják be az okmányokat. Az utolsó nap az okmányok bemutatására és negociálására egyaránt vonatkozik-e?

Válasz: Minthogy az okmányok a lejárat utolsó napján is bemutatathatók a megerősítő bankhoz, azt megilleti a max. 7 banki napos okmányvizsgálat, még akkor is, ha ez a periódus már túlnyúlik a lejárat napján.

- i) *Kérdés:* Van-e joga megvizsgálni a nyitó banknak, hogy a rendeltetési kikötő létezik-e, ha formailag a dokumentumok rendben vannak?

Válasz: Igen, a nyitó bank ezt vizsgálhatja, és az eltérést jelezheti. (Erre hivatkozással tehát a nyitó bank megtagadhatja a fizetést - a szerző megjegyzése.)

- j) *Kérdés:* A fizetés okmányeltérés esetén történő visszautasítását a nyitó banknak a 7. banki munkanap lejártáig kell-e megtennie? Mi a helyzet akkor, ha nincs semmiféle gyors eszköze ennek közlésére, érvényes-e ilyenkor a visszautasítás?

Válasz: A nyitó bank - figyelembe véve a Szokványokban írt szigorú „jogvesztő” határidőt - a megfelelő banki gondosság betartásával nem halaszthatja az utolsó pillanatra a visszautasítás közlését. A Regles 500 azért jelöl meg távközlési vagy más gyors kommunikációs eszközt, mint alternatívát, hogy e kötelezettséget teljesíteni lehessen. Valószínűleg tünik, hogy semmiféle eszközzel - például telefon útján - sem lehet a közlést határidőben megtenni.

A kibocsátó bank csak akkor zárhatja ki felelősségét a megbízó számlájára és veszélyére, ha bizonyítható, hogy az üzenet az általa igénybe vett megbízott hibájából nem érkezett meg. Egyébként a határidő elmulasztottnak minősül, és a fizetést nem lehet megtagadni.

- k) *Kérdés:* A megbízó és a kedvezményezett nevének hibás megjelölése a hajóraklevélen okmányeltérésnek minősül-e?

Válasz: Minthogy a kedvezményezett nevének, mint fuvaroztatónak a feltüntetése a hajóraklevélen volt hibás, és a rovatban feltüntetett névnek nincs jelentősége - a hibás név elfogadható. A dokumentumokban megkívánt összhang miatt az áru eredetét bizonyító okmányon megbízóként (fuvaroztató) ugyanezen nevet kell feltüntetni. Minthogy az értesítendő fél (*notify party*) nincs meghatározva az akkreditívben, úgy kell elfogadni a nevet, ahogy azt megadják.

- 1) *Kérdés:* A „külső megjelenés szerinti” kifejezés azt jelenti-e, hogy a hajóraklevél összes mellékleténél kívánalom az aláírás, vagy elegendő annak az első oldalon fellelhetőnek lennie?

Válasz: A hajóraklevélnek minden oldalán hivatkozni kell a csatolt mellékletekre és arra, hogy azok a hajóraklevél elválaszthatatlan részét képezik. Ez esetben elegendő, ha az aláírás csak az első oldalon található. Azonban - a fuvarozó védelmében - sokkal körültekintőbb eljárás, ha minden oldalt aláírják.

- m) *Kérdés:* A kereskedelmi számlában okmányeltérés-e, ha nem az akkreditívben megjelölt kedvezményezett nevében állították ki az okmányt?

Válasz: A Regles 500 kristálytisztán leszögezi, hogy a kereskedelmi számlát külső megjelenése szerint az akkreditívben megnevezett kedvezményezettnek (eladó) kell kibocsátania. Természetesen, ha az akkreditív másként rendelkezik, ugyanazon cégcsoport másik vállalata is lehet kedvezményezett, ha azt így jelölik meg.

Ha az akkreditív nem rendelkezik másként, a megjelölt kedvezményezett helyett említett kedvezményezett kiváltja a bank jogát arra nézve, hogy okmányeltérésre hivatkozzék.

- n) *Kérdés:* Az előlegfizetést meg kell-e említeni az akkreditívben?

Válasz: A Szokványok nem említik az előleg kérdését, de a 37, b) cikk megengedi a nyitó banknak vagy kijelölt banknak, hogy magasabb összegről fogadjon el számlát, feltéve, hogy az akkreditív felső határát nem lépi túl. Így a banknak el kell fogadnia olyan dokumentumokat, amelyek előlegfizetést mutatnak.

Természetesen ideális megoldás az lenne, ha az előlegfizetésre utalás meg- található lenne az akkreditívben, hogy az

okmányok bemutatásakor már ne lépjen fel probléma.

- o) *Kérdés:* A 10% tolerancia vonatkozik-e az egységárakra és az akkreditív összegére?

Válasz: A Szokványok a 10% toleranciát az áruk mennyisége tekintetében adják meg. Az akkreditív felső összeghatára fix, az egyes szállítások értéke lehet kisebb vagy nagyobb. A lehívások 5% toleranciát engednek, de csak a részszállításokra.

- p) *Kérdés:* Az átruházott akkreditívben az első és második kedvezményezett jogai azonosak-e?

Válasz: Igen. A második kedvezményezett ugyanolyan helyzetbe kerül, mint az első, figyelembe véve, hogy a 48. cikk szerint csak bizonyos adatok módosíthatók.

Az akkreditív szerepének összefoglalásként ide idézzük Szilvássy-Hidas szerzőpáros⁵⁹ okmányos meghitelezés funkciójának megvilágosításával kapcsolatos idézetét:

„Hétköznapi vásárlásaink során a mindkét szerződő fél számára biztonságos, éppen ezért „ideálisnak” tekinthető fizetési formával szoktunk találkozni: a vevő megismeri esetleg kipróbálja az árut, a kijáratú ajtó előtt ülő pénztáros pedig csak akkor ad „zöld utat”, ha kifizette az ellenértéket. Létezhetne hasonló, megközelíthetően kockázatmentes fizetési megoldás a külkereskedelemben is?” A válasz igenlő. *„Az okmányos meghitelezés Leginkább megfelel a „klasszikus” piacnak. Gyakorlatilag kiküszöböli az eladó gazdasági – és részben politikai - kockázatát, s jelentős mértékben, bár nem tökéletesen, a vevőt is védi gazdasági kockázata ellen.”*

Az UCP 600 szokvány

Az új akkreditív szokvány előreláthatólag 2007. július 1-ével lép hatályba. Néhány – az UCP 500-tól eltérő - szabályozási kérdésben

⁵⁹ Szilvássy-Hidas: A nemzetközi pénzügyek és a külkereskedelmi fizetések gyakorlata, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 1986. 193. oldal

alkalmazott megoldásra ehelyütt röviden térünk ki.

a) Az UCP 500 szerint mód volt visszavonható akkreditív kibocsátására is a hatálya alá tartozó ügyleteknél. Az UCP 600 kizárólag visszavonhatatlan akkreditívekre vonatkozik.

b) Lényeges banki felelősségi kérdés az okmányok vizsgálatánál azok külső megjelenési formában („*on its face*”) történő megvizsgálása, azaz azok fő jellemvonásai alapján való egyezőségi vizsgálata. Ez az akkreditív ügylet standard, formalizált jellege miatt igen fontos szabály. A kodifikációban résztvevő 37 országból azonban 25 el kívánta törölni ezt a kitéletet. A szövegező bizottság – a kisebbség álláspontját is figyelembe véve – úgy döntött, hogy megtartja a kitéletet a dokumentumok egységes vizsgálatára vonatkozó szakaszban („*Standard for Exemination of Documents*”), de más helyütt a szokványban pl. a szállítási okmányokra vonatkozó szakaszokban eltörölte.

c) Az ésszerű határidő („*reasonable time*”) helyett fix határidő alkalmazásával – a napok száma tekintetében nagy szórásokkal – a kodifikációban részt vevő országok egyetértettek, a szövegező bizottság 5 munkanapot javasolt

d) 17 ország vetett fel különféle új kérdés felvételét a szokványba pl. módosítások, joghatóság, átruházások, jóhiszeműség, nyelv stb., de azok tekintetében nem volt egyetértés, így elvetették új kérdések beépítését az új szokványba.

1.6. NKK 590 sz. kiadvány a készenléti („standby”) ügyletekről

Az 1998-ban napvilágot látott kiadvány a készenléti hitelekre ad külön szabályokat azzal, hogy az UCP 500 alatt is mód van készenléti hitelek kibocsátására. E helyütt, nemzetközi bankgyakorlat hiányában, csupán a szokvány legfontosabb előírásait ismertetem.

A standby ügyletek *eshetőleges fizetések* támogatására szolgálnak. Szerződésszegés esetében vehetők igénybe, vagy bármely más

feltételes kötelezettség bekövetkezése esetére alkalmazhatók.

Így például a „jó-teljesítési standby” teljesítési kötelezettséget biztosít - nem pénzfizetési kötelezettséget -, mint például az alapügylet nem-teljesítése miatt előálló károk és veszteségek megtérítését.

Az „előlegfizetési standby” biztosítja a kedvezményezett által a megbízó javára teljesített előleg visszafizetését.

A „tendergarancia standby” pedig biztosítja, hogy a pályázó nyertessége esetén megköti a szerződést.

A „pénzügyi standby” biztosítja egy összeg megfizetését, beleértve a kölcsönzött összeg visszafizetését bizonyító instrumentumot (ilyen lehet - a szerző véleménye szerint - például a váltó).

A „biztosítási standby” biztosítási kötelezettséget hivatott biztosítani.

A „kereskedelmi standby” a leszállított áruk vagy nyújtott szolgáltatások ellenértékének megfizetését célzó biztosíték.

Bár az UCP 500 alkalmazható volna a standby ügyletekre is, az automatikus meghosszabbítást igénylő, a lehívás átruházását lehetővé tevő, komplexebb standby formák kivívták a nemzetközi gyakorlat általi önálló kezelést, amely életre hívta az NKK 590 szokvány megalkotását.

A szokványt alkotó munkabizottság véleménye szerint alkalmazásuk nemcsak a bankárok és a kereskedők körében honosodott meg, hanem a társaságok pénzügyi vezetői, a hitelezési menedzserek, a társaságokat minősítő szervezetek körében is elfogadásra alkalmassá kellett válniuk - így az NKK 590 eltérő megközelítést és stílust követ a szabályozás terén, mint az UCP 500.

Az NKK 590 használata legtöbb esetben nem igényli forgatható okmányok bemutatását, így az *elektronikus úton történő*

okmánybemutatóknak tág teret szentel.

A standby-ok megfogalmazása az *UCP 500-nál* még *precízebb*, annak érdekében, hogy az elfogadás (fizetés teljesítése) minél objektívebb kritériumokon alapulhasson.

A szokvány teljesen a felek megítélésére bízva, hogy mely esetben kívánják alkalmazni az NKK 590-es szokványt. Az alkotóbizottság akkor látja hasznosnak, ha a kötelezettségvállalás a helyi jog szerint egyébként függő lenne az alapügylettől, annak érdekében, hogy a garancia függetlensége elérhetővé váljék.

A továbbiakban - a teljesség igénye nélkül - kísérletet teszünk arra, hogy a szokvány legjellemzőbb szabályait ismertessük.

A szokvány 1-10-ig terjedően igen részletes előírásokat tartalmaz.

1. szabály - Általános rendelkezések

Az NKK 590 kifejezett kikötés mellett alkalmazandó, az irányadó jog kiegészítéseként annyiban, amennyiben az irányadó jog nem tiltja alkalmazását. Rendelkezései felülírnak minden más, a standby ügyletekre vonatkozó ellentétes szabályt. Az NKK 590 kifejezetten mint *kereskedelmi szokvány* érvényesül.

Nem tartozik hatálya alá: (i) a standby kibocsátására vonatkozó felhatalmazottság vizsgálata; (ii) a standby kibocsátására (például aláírására) vonatkozó formai követelmények meghatározása; (iii) a csalárd igénybevétel szabályozása. E három kérdéskörre az irányadó jog előírásait kell alkalmazni.

A standby természete szerint: (i) visszavonhatatlan; (ii) független, (iii) okmányos és (iv) kötelező erejű kötelezettségvállalás anélkül, hogy ezt kifejezetten tartalmazná.

A (i) alatti *visszavonhatatlanságból* következőleg a kibocsátó kötelezettségei nem módosíthatók vagy szüntethetők meg, kivéve, ha

ezt a standby kifejezetten kiköti vagy - ha akivel szemben az érvényesülne - hozzájárul.

A (ii) alatt említett *függetlenség* azt biztosítja, hogy a kibocsátóval szemben attól függetlenül érvényesíthető, hogy

- az jogosult-e vagy képes-e a megbízótól megtérítést szerezni;
- a kedvezményezett jogosult-e a kötelezettől (megbízó) fizetést kapni;
- a standby utal-e megtérítési megállapodásra vagy az alapügyletre; illetve - a kibocsátó tud-e a teljesítésről vagy a megtérítési megállapodás, illetve az alapügylet megsértéséről.

A standby (iii) alatt említett *okmányos voltát az* támasztja alá, hogy a kibocsátó kötelezettsége okmánybenyújtástól és ezen okmányok formai rendben lététől függenek.

A (iv) alatt említett *kötelező erő* annyit jelent, hogy az érvényesíthetőség nem függ attól, hogy a megbízó jogosult volt-e a kibocsátásra megbízást adni, a kibocsátó kézhez vette-e a neki járó jutalékot, illetve a kedvezményezett megkapta-e a standby-t vagy annak módosításáról szóló értesítést.

A kibocsátó felelősségének korlátai

A kibocsátó *nem felel*: (i) az alapul szolgáló jogviszony teljesítéséért vagy annak megszegéséért; (ii) a bemutatott okmányok valóságáért, valódiságáért, hatályosságáért, érvényességéért; (iii) harmadik személy cselekvéséért vagy mulasztásáért még akkor sem, ha ezt a személyt a kibocsátó választotta ki; (iv) jogszabály vagy gyakorlat követéséért, kivéve, amit a kibocsátás helyén alkalmaznak, vagy amelyet a standby-ra nézve kikötöttek.

A használt terminológia

A definíciók közül az elektronikus úton történő okmánybemutatást

emeljük ki, amely már tükrözi az e téren bekövetkezett technikai változásokat:

„Elektronikus tétel (adatsor) jelenti „(i) az olyan tételt, információt, amelyet egy fizikailag létező médiumra vettek fel, vagy amelyet elektronikus úton tárolnak elektronikus vagy más médium útján, és amely észlelhető formában visszanyerhető; (ii) elektronikus úton közölték egy olyan rendszernek, amely információkat (adatokat, szöveget, ábrákat, hangokat, kódokat, számítógépes programokat, software-t, adatbázisokat stb.) fogad, tárol, továbbít, illetve más módon dolgoz fel; és (iii) képes arra, hogy az elektronikus adatsort hitelesítsék és megvizsgálják, hogy a standby feltételekkel összhangban van-e.”

A „hitelesítés” az elektronikus adatsor (tétel) ellenőrzését jelenti a kereskedelmi gyakorlatban általánosan elfogadott eljárással és módszerrel, annak érdekében, hogy az információ küldőjének vagy a forrásának azonosítására, valamint az információ tartalmi integritásának, illetve a közlésében felmerülő hibák felderítésére alkalmas legyen.

Az elektronikus úton közölt információ integritásának mérésére szolgáló kritérium, hogy az információ teljes és változatlan maradt-e, függetlenül minden olyan változástól és módosítástól (kiegészítéstől), amely a normál közlés, tárolás és kijelzés folyamatában merül fel.

Az „elektronikus aláírás” olyan, elektronikus formában megjelenő betűket, számokat, írásjeleket vagy más szimbólumokat jelöl, amelyek elektronikus adatsorhoz kapcsolódnak vagy logikailag ahhoz tartoznak, és amelyek a fél által azzal a szándékkal kerülnek aláírásra vagy elfogadásra, hogy az egy elektronikus adatsort hitelesítsen.

Összehasonlításként, az elektronikus aláírásról szóló törvény szerint: *„elektronikus aláírás az elektronikus irathoz a készítő vagy a küldő azonosítása céljából csatolt, vagy az irattal logikailag összekapcsolt*

elektronikus irat. Elektronikus irat pedig az elektronikus eszköz útján értelmezhető adategyüttes”.

A két meghatározás közötti különbség - véleményem szerint - abban jelölhető meg, hogy míg a Szokványban a hangsúly az elektronikus adatsor küldő általi hitelesítésére tevődik, addig a törvény inkább a küldő azonosítását helyezi előtérbe.

2. szabály - Kötelezettségek

A kibocsátó akkor honorálja az okmánybenyújtást, ha az formailag megegyezik a Szokvány előírásaira épülő standby előírásaival. Alapesetben az okmányok *látra fizetendők*, kivéve, ha (i) a kedvezményezett által a kibocsátóra kiállított intézvényt a kibocsátó elfogadja; (ii) a halasztott fizetésre a kibocsátó kötelezettséget vállal, vagy (iii) a kibocsátó visszkereseti jog nélkül megvásárolja az okmányokat.

A standby megjelölhet egy személy, aki értesít, okmányokat vesz kézhez, átruházást foganatosít, megerősít, özet, megvásárol, halasztott fizetést vállal vagy intézvényt fogad el.

A megjelölt személy csak elfogadás esetén lesz kötelezett a megjelölésben foglaltak szerint eljárni.

A standby-ról szóló értesítés küldése esetén - eltérő kikötés hiányában - az a vélelem, hogy az értesítő ellenőrizte a küldött értesítés hitelességét, és hogy az értesítés valóságúen tükrözi a kapott információt.

A standby „*automatikus módosítás*”-ról is rendelkezhet az összeg növelésére és csökkentésére, valamint a lejárat határidő módosítására. Ez esetben a módosítás külön közlés vagy hozzájárulás nélkül automatikusan lép életbe.

Automatikus módosítás kikötése nélkül a kedvezményezettnek jóvá kell hagynia a rá vonatkozó módosítást, a megbízó hozzájárulása

azonban nem szükséges ahhoz, hogy a módosítás a kibocsátóra vagy a kedvezményezettre nézve kötelező legyen.

A módosítás részleges elfogadása a módosítás elutasításának minősül.

3. szabály - Bemutatás

A standby-ra vonatkozó szokvány *sokkal részletesebb előírásokat* tartalmaz, mint az összes többi NKK-szokvány.

A standby-nak meg kell jelölnie az okmánybemutatás idejét, helyét, a hely megjelölésén belül azt a részleget és személyt, ahol és akinél konkrétan a bemutatásnak meg kell történnie, valamint azt a közlési eszközt (médiumot) amelyen keresztül az megvalósul.

Amennyiben a felek fenti adatokat elmulasztják megjelölni, a Szokvány kiegészítő szabályokat alkalmaz, például ha a bemutatás helye nincs megjelölve a standby kibocsátásának helye az irányadó.

Ha a prezentáció eszköze nincs megjelölve, azt papír formában kell teljesíteni.

Az elektronikus úton történő bemutatáshoz az is szükséges, hogy a kibocsátó által hitelesíthető legyen az elektronikus adat.

Nem teljes vagy hibás bemutatás esetén mód van annak korrigálására a lejáratí időn belül. A bemutatás vonatkozhat részösszegre is. Lehet többszöri bemutatást is előírni.

Természetesen mód van arra is, hogy a standby tiltsa a részleges bemutatást, illetve a többszöri bemutatást. A *"circa"*; „*körülbelül*” kifejezések: +/- 10%-os eltérést tesznek lehetővé.

Ha az eredeti standby elveszik, ellopják, megsemmisül, vagy megsemmisítik, a kibocsátó nem köteles azt újra kibocsátani, vagy mentesíteni a kedvezményezettet az eredeti példány bemutatásának kötelezettsége alól.

4. szabály - Okmányvizsgálat

A standby maga határozhatja meg a honorálás szabályait, ennek hiányában az NKK 590 szokvány ad kiegészítő szabályokat. A dokumentumok közötti *inkonzisztencia* (nem-egyezőség) vizsgálatának mélységét a standby maga határozza meg.

Az okmányok nyelvének meg kell egyeznie a standby nyelvezetével. Ilyen szigorú előírást egyik NKK-szokvány sem tartalmaz. Gondoljunk például egy kereskedelmi standby-ra, ahol az áru ellenértékének megfizetése B/L benyújtását igényli. Ez azt jelenti, hogy egy angol nyelvű standby nem fogadhat be csak angol B/L-t, ami bizonyos esetekben többletköltséget és a fordításból eredő problémákat jelenthet.

Hacsak a standby mást nem ír elő, a kedvezményezettnek kell az okmányokat kibocsátania. Az okmányok kibocsátási dátumának meg kell előznie a bemutatás dátumát.

Az okmányokat nem kell aláírni, kivéve, ha a standby előírja, vagy olyan típusú dokumentumokról van szó, amelyeket a standby gyakorlat aláírandónak minősít. Az NKK 590 még példálózó felsorolást sem ad ezekről.

Ha a dokumentumot alá kell írni, az a médium, amelyen keresztül az aláírás történik, határozza meg azt, hogy az aláírásnak milyen formában kell azt megtenni. A személy neve - a státuszára nézve tett megjelölés nélkül - akkor megfelelő, ha úgy tűnik, hogy a feltüntetett személy helyezte el aláírását a dokumentumon. Ugyanez megfelelő módon alkalmazható a jogi személy nevében eljáró személyekre is.

A dokumentumokat az NKK 590 szokvány szerinti standby gyakorlat alapján kell megvizsgálni, még akkor is, ha olyan okmányokról van szó, mint hajóraklevél, kereskedelmi számlák stb., amelyek megvizsgálásának részletes szabályait az akkreditívra vonatkozó Regles tartalmazza.

Alapesetben a dokumentumok nem igényelnek hitelesítést, illetve más formalitást, kivéve, ha a standby azt előírja, például eskü alatt tett deklaráció, tanúval ellátott nyilatkozat, felülhitelesítés.

Az okmányokat eredetiben kell bemutatni, az elektronikus iratot eredetiben csatolt iratnak tekinti.

5. szabály - Értesítés az okmányok visszautasításáról

Az okmányok visszautasításáról szóló értesítést annyi időn belül kell megküldeni, amennyi nem ésszerűtlen. A „nem ésszerűtlen” fogalmát a három és hét üzleti nap közötti idő intervallumban határozza meg a Szokvány. Az értesítést távközlés útján vagy más, az azonnali értesítést lehetővé tevő eszközzel kell megtenni. Az értesítés címzettje az a személy, akitől az okmányok érkeztek, kivéve, ha a bemutató másként rendelkezik. Az értesítésnek valamennyi okmányeltérést meg kell jelölnie. Ha valamely eltérésről az értesítés az értesítési határidőben nem érkezik meg, az kizárja az igényt arra a konkrét eltérésre hivatkozással. Ha a visszautasításról az időben történő értesítés halasztott fizetésű kötelezettségvállalás esetén marad el, akkor a kibocsátónak lejáratkor fizetnie kell! Az arról szóló értesítés elmulasztása, hogy az okmánybemutató lejárat után történt, nem zárja ki erre való hivatkozással a visszautasítás jogát.

A kibocsátó - okmányeltérés esetében - felkérheti a megbízót, hogy mentesítse az okmányeltérés következményei alól. A mentesítésről való döntésig, de *maximum tíz banki munkanapig* a kibocsátónak magánál kell tartania az okmányokat, de e határidő eltelte után a bemutató részére visszaküldheti azokat.

A megbízónak időben kifogásolnia kell a nem megfelelő dokumentumok kibocsátó általi elfogadását. A szokvány az időben történő *kifogásolás határidejét* nem jelöli meg, csupán a „nem ésszerűtlen” *határidő* fogalmával operál anélkül, hogy bármiféle segédszabállyal szolgálna. A határidő elmulasztása ez esetben is azzal jár, hogy a megbízó elveszíti igényét a kibocsátóval szemben,

de ez csak erre a bemutatásra vonatkozik: a határidőben levő, új bemutatás vagy egy másik standby keretében történő bemutatásra az igényvesztés nem vonatkozik.

6. szabály - Átruházás (a lehívási jog átruházása)

A standby külön kikötés nélkül *nem ruházható át.*

Amennyiben átruházhatónak van minősítve anélkül, hogy arra nézve a standby részletes, részben konjunktív feltételeket tartalmazna, akkor

- teljes egészében *egynél többször* is átruházható;
- részlegesen nem lehet átruházni; és
- csak akkor ruházható át, ha a kibocsátó hozzájárul ahhoz, és ha az a kedvezményezett általkért átruházást eredményezi.

Átruházás esetén az új kedvezményezettnek az intézvényt vagy a lehívást *alá kell írnia*, és az előirt okmányokon az új kedvezményezettet fel lehet tüntetni.

A standby-ból eredő igények engedményezése esetén, hacsak az alkalmazandó jog másként nem rendelkezik, a kibocsátó nem köteles elismerni az engedményezést, és nem köteles az engedményezett összegeket az új kedvezményezett kezéhez teljesíteni!

Megjegyzésre érdemes, hogy ha a standby a magyar jog uralma alá tartozik, az engedményezésnél eltérő szabályok érvényesülnek, hiszen az engedményezés csupán a kötelezett értesítését kívánja meg, de ezzel szerződésalakító mozgástere véget is ér - a kötelezett köteles az értesítés kézhezvétele után az új jogosultnak teljesíteni.

A kibocsátó akkor ismeri el az engedményezést, ha az eredeti standby-t kézhez veheti, azon megvizsgálhatja a kedvezményezett aláírását, az aláírásra való felhatalmazottságát, a kedvezményezett által aláírt, visszavonhatatlan kérést az engedményezés

tudomásulvételére, amely

- beazonosítja a lehívást, ha többszöri lehívásos formában adták ki a standby-t;
- a kedvezményezett és az engedményes teljes nevét, jogi formáját, székhelyét, címét;
- a fizetési mód részleteit;
- a részleges engedményezés, illetve további engedményezések tilalmát;
- az engedményezés jogszerűségére vonatkozó nyilatkozatot, és az engedményezés relatív elsőbbségére vonatkozó utalást;
- a kibocsátó általi regressz- (megtérítési) jogra való utalást;
- az engedményezés elismeréséért fizetendő díjra vonatkozó kötelezettségvállalást.

7. szabály - Megszűnés

A visszavonhatatlan standby csak a kedvezményezett beleegyezésével szüntethető meg. A beleegyezést írásban kell bizonyítani vagy oly módon - például az eredeti standby visszaküldésével, - amely tanúsítja a kedvezményezett hozzájárulását.

Ha a kedvezményezett a megszüntetéshez beleegyezését adta, és azt közölte a kibocsátóval, az már visszavonhatatlannak tekintendő.

A kedvezményezett megszüntetésre vonatkozó beleegyezésének megszerzése előtt a kibocsátó - többek között - az alábbi intézkedéseket teheti meg:

- követelheti az eredeti standby visszaadását;

- a kedvezményezett aláírásának ellenőrzését;
- a kedvezményezett aláírásra való felhatalmazottságának ellenőrzését;
- jogi vélemény adását (a szöveg nem részletezi, hogy a jogi vélemény mire vonatkozik);
- a kedvezményezett visszavonhatatlan felhatalmazását a megszüntetésre, amely tartalmazza a megkívánt nyilatkozatokat, kötelezettségvállalásokat, kártalanítási ígéreteket.

8. szabály - Megtérítési kötelezettség

Ha a megfelelő okmányok ellenében fizetés történt, a megbízó köteles a kibocsátónak megtéríteni az általa fizetett összeget. Ezen felül köteles minden olyan igényért, kötelezettségért, kiadásért (beleértve az ügyvédi költségeket is) kártalanítani a kibocsátót, amely nem a standby-ra kikötött jog, illetve gyakorlat, vagy a kibocsátás helyén érvényes jogszabályok vagy gyakorlat következtében merült fel, illetve amely mások által elkövetett csalás, hamisítás vagy más jogellenes cselekedet következménye.

Véleményem szerint ez a megtérítési kötelezettség szokatlanul szigorú ugyanakkor nem kellően részletezett, például, hogy milyen típusú károkra vonatkozik, melyek a bizonyítás feltételei stb.

Mint ahogy a NKK 590 nem tartalmaz az alkalmazandó jogra és fórumra vonatkozó előírásokat, így a megtérítéssel kapcsolatos jogviták esetében az előbb említett szabályozási hiányosságok még inkább kiütközhetnek.

9. szabály - Időtartam

A standby-nak tartalmaznia kell a lejárat időpontját, vagy lehetővé kell tennie a kibocsátó számára, hogy megfelelő felmondási idővel

felmondhassa, vagy fizetés útján megszüntethesse azt.

10. szabály - Szindikálás/részvétel szindikátusban

Ha a standby több mint egy kibocsátót jelöl meg, és nem említi, hogy melyiknél kell az okmányokat bemutatni, az bármelyiküknél megtehető, a többire is kiható kötelező erővel.

A kibocsátó - hacsak másként nem állapodott meg a megbízóval - értékesítheti jogai egy részét, és a potenciális résztvevőknek a megfelelő információkat kiszolgáltathatja. Az értékesítés nem mentesíti a kibocsátót kötelezettségei teljesítése alól, és nem teremt jogot vagy kötelezettséget a kedvezményezett és a résztvevő között.

2. A váltó

2.1. A váltó fogalma, jellemzői

A hitelviszonyok tárgyalása kapcsán az ún. egyéb hitelműveletek körében nem hagyhatjuk figyelmen kívül a váltót, mely a Ptk. 338/A – D § szerinti értékpapír, így önmagában megtestesíti a benne foglalt követelést. A váltó hiteleszköz szerepét megemlíti a Szilvássy-Hidas szerzőpáros idézett művének 156. oldalán: *„Gazdasági rendeltetését tekintve a váltó hiteleszköz, ami pl. a hozzá sok tekintetben hasonló csekketől különbözteti meg.”*⁶⁰ (338/B §. (1) *„értékpapírban meghatározott követelést érvényesíteni, arról rendelkezni, azt megterhelni – ha a törvény ettől eltérően nem rendelkezik – csak az értékpapír által, annak birtokában lehet.”*

A hiteljogviszony létrejöhet váltókibocsátással vagy – az egyszerűbb bírósági jogérvényesítés előnyeinek kihasználása miatt – a követelést kísérő ún. fedezeti váltóként is működhet.

A váltó fizetési felszólítást (idegen váltó) vagy fizetési ígéretet (saját váltó) tartalmazó *értékpapír*, melyet egyoldalúan, jogcímentesen, pénztartozást „megtestesítően” állítanak ki. A váltó

⁶⁰ Szilvássy-Hidas idézett mű 156. oldal

szigorú alakiséghez kötött, megtestesíti a benne feltüntetett jogokat. Előnye, hogy gyorsított behajtást tesz lehetővé, a Pp. ehhez néhány ponton speciális szabályokat biztosít (lásd később), aláírói egyetemlegesen felelnek. A váltóban szereplő követelés forgatással átruházható. Fentiek jellemzőek úgyszólván minden váltóra, függetlenül attól, hogy mely ország jogának uralma alatt áll.

Magyarország az 1965. évi 1. törvényerejű rendelettel tette a magyar jog részévé az 1930. évi genfi váltójogi egyezményt. A szabályokat az 1/1965. (I.24.) IM rendelet tartalmazza. Az azóta is hatályos szabályozás megfelelő bizalom esetén alkalmas lehetne a vállalati körbetartozások kezelésére. A II. világháború előtt igen elterjedt volt használata, majd az 1990-es években újra sokan használni kezdték, de részben a csőd- és felszámolási jogszabályok életbe lépése, részben a váltóhasználattal kapcsolatos ismeretek hiányából adódó visszaélések elrettentették a vállalkozásokat az ily módon történő hitelezéstől. Ez az oka annak is, hogy az új Ptk. sem magát a váltót, sem a váltóval kapcsolatos műveleteket nem kívánja szabályozni. (lásd később).

2.2. A váltó érvényességi kellei

A váltó bármilyen papíron kiállítható, bár azt leszámítoló (visszleszámítoló) bank(ok) meghatározott nyomtatvány használatát írhatják elő. (a leszámítolást lásd később), és az ily módon, az alábbi *kötelező alakiséggel* ellátott értékpapír megtestesíti az abban foglalt követelést.

A váltó esetén feltüntetendő *nyolc érvényességi kellek* kellek:

1. a váltó elnevezése az okirat szövegében;
2. a határozott pénzösszeg fizetésére szóló feltétlen meghagyás (vagy saját váltónál: kötelezettségvállalás);

3. fizetésre kötelezett neve (idegen váltónál: címzett, saját váltónál ez a kibocsátó), így ez nem külön érvényességi kellék);
4. fizetési esedékesség megjelölése (megtekintésre; megtekintés után bizonyos időre; kelet után bizonyos időre; határozott napra) – ennek hiányában a váltó megtekintésre szól;
5. fizetési hely megjelölése (ennek hiányában a kiállítás helye egyben a fizetés helye);
6. annak a neve, aki részére, vagy akinek rendeletére a fizetést teljesíteni kell (rendelvényes, azaz a „kedvezményezett”);
7. a váltó kiállítási napjának és helyének megjelölése (e hely megjelölésének hiányában úgy kell tekinteni, hogy azt a kiállító telephelyén állították ki);
8. a kibocsátó (kiállító) aláírása.

Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az esedékesség, fizetési hely és a kiállítás helyének megjelölésén kívül más adat nem hiányozhat, mert akkor a váltó érvénytelen. (Mint említettük, e három adat hiánya esetére a jogszabály „segédszabályokat” állít, így a váltó nem lesz érvénytelen.)

A váltókellékeknek a *fizetés végetti bemutatáskor* kell meglenniük, a kibocsátás után tehát azok a váltó érvényesítéséig pótolhatók.

Az idegen váltót a címzettnek a lakóhelyén (székhelyén) legkésőbb az esedékességig lehet elfogadás végett bemutatni.

A megtekintésre vagy a megtekintés után bizonyos időre szóló váltót annak keltétől számított egy éven belül be kell mutatni *elfogadás* végett. Amennyiben az elfogadás az előlapon történik, elég, ha azt a címzett aláírásával látja el; ha az nem az előlapon történik, úgy az „*elfogadom*” vagy más hasonló kifejezést is fel kell tüntetni a váltón

a címzett elfogadói aláírása mellett. Az elfogadás nem lehet feltételhez kötött (pl. nem lehet azt az alapjául szolgáló jogügylettel kapcsolatban keletkezett jogvita eldöntéséhez kötni) – ez az elfogadás megtagadásának számít. Az idegen váltó főadósa („*egyenes adósa*”) az elfogadó. Az elfogadás azzal a kötelezettséggel jár, hogy a váltó összegét esedékességkor ki kell fizetnie.

Ha a váltót a címzett nem fogadja el, úgy a váltóbirtokosnak közjegyző előtt *óvást* kell felvetetnie (lásd később).

2.3. A váltó alapján fizetésre kötelezettek

Fizetés hiányában a váltóbirtokost a váltóból eredő közvetlen kereseti jog illeti meg az elfogadóval szemben, mely követelésének érvényesítéséhez nincs szükség óvásra sem.

A saját váltó kiállítóját ugyanolyan kötelezettség terheli, mint az idegen váltó elfogadóját, a kiállító is egyenes váltóadó, így vele szemben sincs szükség óvás felvételére a váltóper megindításához. A váltókövetelés érvényesítésére mindegyik egyenes váltóadó esetében az elévülési időn belül sor kell kerülnie.

Mint a váltókellékek felsorolásából látható, nem érvényességi feltétel, hogy a váltót a címzett elfogadói aláírásával lássa el, módja nyílik a váltóbirtokosnak arra is, hogy az elfogadás megtagadása esetén megtérítési igénnyel éljen a többi váltóadóval szemben. (A váltóadósok kötelezettsége a váltóbirtokossal szemben egyetemleges, ezért igen lényeges, hogy mielőtt a váltót valaki bármilyen jogcímen aláírná, tisztában legyen ezzel.)

*Megtérítési váltóadós*nak tekintjük az idegen váltó kibocsátóját és a váltóátruházókat, forogatókat. A megtérítési váltóadósok ellen, mint másodlagos kötelezettek ellen, akkor lehet fellépni fizetés iránti váltókeresettel, ha az idegen váltó címzettje nem fogadja el a váltót, vagy az elfogadás ellenére nem fizet. Hasonló a helyzet, ha a saját váltó kiállítója nem fizet esedékességkor.

Az idegen váltó kibocsátója a váltó elfogadásáért való felelősségét ugyan kizárhatja, de a fizetésért való felelősséget nem.

Az átruházók mind az elfogadásért, mind a kifizetésért kizárhatja felelősségét a „*viszkereset nélkül*” vagy „*megtérítési igény nélkül*” kitétel váltón való feltüntetésével. Az átruházó megtilthatja a további váltóátruházást, ekkor nem felel a későbbi váltóátruházókkal szemben.

Váltóadás a *váltókezes is*. A váltókezességet (avalt) a váltóra kell írni „*kezességet vállalok*” kitétellel, és célszerű feltüntetni azt is, hogy a kezességet kiért vállalja a kezes. Ellenkező esetben a kibocsátóért (saját váltó kiállítójáért) vállalt kezességnek tekintendő.

A jogszabály a váltó előlapján nem a címzettől vagy kibocsátótól származó puszta aláírást is kezességnek tekinti.

A váltókezes kötelezettsége azonos azzal a váltón szereplő személyével, akiért a kezességet a kezes vállalta, így ha azt az egyenes váltóadások valamelyikéért vállalta, úgy óvásra ez esetben sincs szükség.

A *váltóadások egyetemleges kötelezettek*, a váltóbirtokos választhat, hogy bármelyikükkel, közülük többel vagy valamennyiükkel szemben kíván-e fellépni.

Ugyanez a jogosultság illeti meg a váltó bármelyik aláíróját, ha a váltót visszaváltotta, de csak azokkal szemben, akik vele szemben kötelezettek (előzőivel szemben felléphet).

2.4. A váltó átruházása

Mielőtt rátérnénk a váltó fizetésével kapcsolatos eljárás ismertetésére, szót kell ejtenünk a váltó legfontosabb jellemzőjéről, a *váltóátruházásról*. Az átruházás lehetősége adja meg a váltónak azt a „képeségét”, hogy fizetni lehet vele, így lesz több egyszerű tartozás-elismerésnél vagy fizetési ígervénynél. A váltó rendelvényese

(akinek a rendelkezésére a fizetést teljesíteni kell, azaz a jogosult) az első láncszem a forgatások elindításánál. Minden váltó „*ipso iure*” forgatható, kivéve, ha a forgatást a kibocsátó (kiállító) megtiltotta, ebben az esetben a váltó csak engedmény hatályával ruházható át. Az átruházás (forgatás) a váltó hátoldalán az átruházó pusztá aláírásával (*üres forgatmány*), vagy az aláírás mellett az új kedvezményezett megjelölésével (*teljes forgatmány*) történhet. A forgatással a polgári jogi engedményezéstől eltérően nem a forgatmányost megillető jogok kerülnek továbbadásra, hanem a *váltóból kitűnő jogosultságok*. Ez annyit jelent, hogy a váltóban megtestesített követelés elszakad az alapjogviszonytól.

2.5. A váltó kifizetése

A váltó kifizetése az esedékességkor történik. A meghatározott napon, megtekintés után bizonyos időre, illetve a keltezéstől számított bizonyos időre esedékes váltót a fizetési napon vagy az azt követő két munkanap valamelyikén kell fizetés végett bemutatni.

A megtekintésre szóló váltó pedig azonnal fizetendő, a keltétől számított egy éven belüli bemutatási kötelezettség mellett.

A polgári jogi általános szabályaival szemben a váltót *nem lehet előtörleszteni*, de részfizetni lehet, oly módon, hogy azt a váltón fel kell tüntetni.

A fizető váltókötelezett köteles megvizsgálni a forgatások sorrendjének szabályszerűségét, és annak köteles fizetni, akit a *forgatások összefüggő láncolata* (rendelvényesként) kedvezményezettként igazol.

2.6. A megtérítési igény érvényesítése, az óvás

A megtérítési igény érvényesítésére az esedékességkori fizetés hiányában, illetve még esedékesség előtt, a címzett általi elfogadás hiányában kerülhet sor. Emellett a váltójogszabályok lehetőséget biztosítanak a megtérítési igény érvényesítésére, ha a címzett illetve

az elfogadó, valamint a saját váltó kiállítója csődbe jut, ellene felszámolási eljárás indul, fizetéseit megszünteti, vagy az ellene folytatott végrehajtási eljárás eredménytelen.

A megtérítési igény feltétele a *közjegyző előtti* óvás felvétele. Az óvás bizonyítási eszköz arra, hogy a váltóbirtokos a jogérvényesítés szabályait betartotta, és a váltóadás a kötelezettsége ellenére nem teljesített.

A belföldiek közötti váltóforgalomban az óvást helyettesíteni lehet, magán a váltón keltezéssel, valamint a címzett, illetve a fizetést teljesítő aláírásával ellátott nyilatkozattal. Ez alól kivétel, ha a váltó szövegében közhitelű óvás felvételét írják elő.

A váltójog ismeri az óvás elengedést is, ez a váltón „költség nélkül” vagy „óvás nélkül” kitétellel történhet, melyet a kibocsátó, az átruházó vagy a kezes tüntethet fel.

A közjegyző – az 1991. évi XLI. törvény és a 13/1991. (XI.26.) IM rendelet alapján – a váltót bemutatja, és a címzettet felszólítja elfogadásra, fizetésre, vagy egyéb váltójogi cselekményre.

Az eljárásról tanúsítványt állít ki, amely tartalmazza szó szerint a váltó teljes szövegét, valamint a közjegyzői eljárás során felmerült valamennyi tény és nyilatkozatot.

2.7. A váltó használata

A váltó használatára nézve lássunk gyakorlati *példát*:

Idegen váltó

A Wiener A.G. bécsi cég vásárolt az olasz Napoletana cégtől 5.000 euró értékű gépet. Napoletana a 2005. január 5-én leszállított gépet 3 hónapos halasztott fizetéssel (azaz hitelben) adja el váltó ellenében a Wiener A.G.-nak. A váltó lejáratára 2005. április 5.

A Napoletana cég is tartozik a Schaffner svájci cégnek 5.000 euróval, melynek fizetése – a példa szerint ugyancsak – 2005. április 5-én esedékes.

Wiener A.G. 5.000 euróról szóló váltót fogad el (azaz a váltóval „fizet” Schaffner cégnek), melynek következtében megoldódott a Napoletana cég adósságának kiegyenlítése is, az alábbiak szerint:

Milano, 2005. január 5.

Fizessen Ön (Wiener AG. Wien, Prater Str. 5.) ezen váltóra a Schaffner cégnek vagy rendeletére 2002. április 5-én 5.000 eurót, azaz ötezer euró összeget.

Napoletana

(Kibocsátó cégszerű aláírása)

Esetünkben a Schaffner cég (kedvezményezett, rendelvényes) átruházhatja, tovább forgathatja követelését forgatmánnyal más harmadik személyre, azaz fizethet a váltóval.

A forgatmány történhet ún. üres forgatmánnyal, azaz a rendelvényes csak aláírja a váltót annak hátlapján az új kedvezményezett megjelölése nélkül, vagy teljes forgatmánnyal kitöltve a kedvezményezett nevét is („*helyettem ... cégnek + forgató aláírása*”).

A felvázolt esetben saját váltóval is megoldható lenne a Wiener A.G. tartozásának kiegyenlítése az alábbiak szerint:

Saját váltó

Wien, 2005. január 5.

Jelen váltónál fogva fizetek én 2002. április 5-én Napoletana cégnek (Napoli, St. Piazza 3) vagy rendeletére 5.000 eurót, azaz ötezer euró összeget.

Wiener A.G.

Wien, Práter Str. 5.

Ez esetben a rendelvényes Napoletana cég tovább forgathatja a váltót (azaz átruházhatja fizetésképpen a követelését) a Schaffner cég részére.

Lejárat előtti fizetés a váltóval:

A váltó alapján lejárat előtt két módon lehet pénzt „szerezni”:

- (a) váltó leszámítolásával (= diszkontálásával)
- (b) banki elfogadvány útján

2.8. A váltó leszámítolása

- (a) Elfogadott definíció szerint, a *váltó leszámítolás* a váltókövetelés megvásárlását jelenti, oly módon, hogy a vevő (a váltó összegéből) levonja a megvásárlás és a lejárat közötti időre esedékes kamatot és a diszkontálás költségét.

Ez esetben a váltóbirtokosnak nincs vesztesége, mert az adásvételi szerződés megkötésénél azt a vételárba belekalkulálta.

A váltó speciális természetéből adódik, hogy a váltóbirtokos a hiteleszközből pénzeszközt csinálhat, oly módon, hogy a váltót esedékesség előtt eladhatja, leszámítoztathatja (diszkontáltathatja) bankjánál.

„A leszámítolás lényege általában valamely jövőben esedékes követelésnek az esedékesség előtt történő kifizetése oly módon, hogy az előre kifizetendő összeg megállapításánál a követelés lejáratkori értékéből levonásra kerül a kamat, amely a leszámítás időpontjától a lejáratig terjedő időre esik.” (Cottely István idézett műve⁶¹)

⁶¹ Cottely idézett mű 196.o.

Bár leszámítolni elvileg minden pénzkövetelést lehet, a váltóban megtestesült követelés absztrakt jellege, könnyű kezelhetősége és átruházhatósága alkalmas a leginkább a leszámítolásra. A leszámítoló bank, ha anyagi eszközökre van szüksége, a váltót viszont- leszámíttathatja a jegybankkal. Normális gazdasági körülmények között, azaz ha a váltó – akár áru akár szolgáltatás ellenértékének a megtestesítője, a bankjegyforgalom rugalmasan követheti az áruforgalmat. A jegybank a leszámítolási kamatlábának csökkentésével vagy emelésével a pénzforgalom bővülését befolyásolni tudja. A leszámítolási ügylet a bankok egyik igen fontos üzletágává nőheti ki magát.

A leszámítolási ügylet jogi természetét mindig okot adott jogelméleti vitákra, nevezetesen, hogy azt kölcsönnek, adásvételnek, engedményezésnek vagy *sui generis* szerződésnek kell-e tekinteni.

A régi magyar jogban *Kuncz Ödön* nézete volt a legelterjedtebb, aki kölcsönnek tekinti azt, mert ez esetben a bank a le nem járt váltókövetelést a hitelezőnek a követelés lejáratára előtt, a követelés átruházása ellenében kifizeti, levonva a lejáratig terjedő időre szóló kamatot.

A másik elmélet – főként a német jogban – *adásvételi ügyletnek* tekinti a leszámítolást, követelés adásvétele történik, amikor a váltóbirtokos eladja a későbbi esedékességű követelését, és a felek a vételárba tudják be a kamatkülönbséget.

A két elmélet közötti különbség abból adódik, hogy a leszámított követelést a leszámító általi teljesítés ellenértéknek vagy annak biztosítékának tekintjük.

Kérdés tehát, hogy kölcsönt vesz-e fel a leszámítottató, és ezért a harmadik személlyel szemben fennálló követelését adja

biztosítékul, vagy követelését adja el, és annak behajthatóságáért kezesként felel.

A váltó gazdasági rendeltetéséből következően – lejárat előtti likvid eszközszerzés – felmerülhet a leszámítás lényegét egyik, előbb említett módok egyikének sem, tekinteni. A leszámítolást lehet ugyanis valamely később esedékes követelésre teljesített *készpénzfizetésként (előlegként)* felfogni.

A leszámítoló (bank) köteles ugyanis figyelemmel kíséreni a követelés lejáratát, és megkísérelni a behajtást. A "megkísérlést" a váltókötelezett felszólítását jelenti a fizetésre, és megtagadás esetén a leszámítolást kérőt azonnal értesítenie kell.

A leszámítás e felfogás szerint a váltóügylet mellett fennmarad, azaz, ha a váltójogi érvényesítés elmarad, az *eredeti jogviszonyra vissza lehet térni*. A leszámítoló tehát visszakövetelheti az általa, a leszámítolást kérőnek fizetett összeget, ha a harmadik személy a váltó kifizetését megtagadja.

A leszámítolási ügylet a készülő új Ptk.-ban előreláthatólag nem kerül be a szabályozandó szerződések közé. Ennek oka elsősorban az, hogy a magyar gazdaságban jelentősége kicsi, ezért Ptk.-beni szabályozást nem igényel.

A váltóleszámítolás – bár jelentősége a mai gazdaságban lényegesen kisebb, mint amilyen szerepet betölthetne – létező banki üzletág, valamennyi kereskedelmi bank üzleti palettáján megtalálható.

A *Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.* hitelműveletek végzését szabályozó szerződési feltételei a váltóleszámítolásra, valamint a váltókezességre felajánlott váltókkal szemben az alábbi feltételeket támasztja:

- *„rendelkezik a jogszabályban meghatározott kellékekkel, sértetlen és jól olvasható;*
- *a benyújtástól az esedékességig hátralévő idő az egy évet nem haladja meg, és a benyújtástól számítva az esedékességig nincs kevesebb hátra, mint 15 nap;*
- *idegen váltó esetén a váltót a címzett elfogadta;*
- *fizetési helyként a Bank vagy valamely más, a Bank által elfogadhatónak minősített hitelintézet van megjelölve;*
- *a váltót legalább három (kiállító, kibocsátó, elfogadó, forgató vagy kezes) a Bankhoz bejelentett, a Bank által fizetőképességnek minősített személy, az előzetesen megadott aláírás mintával azonosítható módon, cégszerűen aláírta;*
- *a váltót a Bankra forgatták, vagy azt üres forgatmánnyal látták el.”*

A leszámítolás előfeltétele, hogy az ügyfél a banki visszkereseti jog érvényesíthetősége érdekében számlavezető hitelintézeteihez – felhatalmazó levél keretében – a Bank *azonnali beszédési megbízásra való jogosultságát bejelentse*, oly módon, hogy ezen jog visszavonását csak a Bank hozzájárulásával gyakorolja.

Érdekességképpen: a II. világháború előtti váltó-viszont-leszámítolásra az MNB a fent említett feltételekhez hasonló feltételek mellett *további megszorításokat* is alkalmazott:

- *a váltónak egy és ugyanazon nyelven kellett kiállítva lennie;*
- *a rekta váltót nem lehetett leszámítolásra felajánlani, azaz a váltónak sem szövegében, sem valamely*

- forgatmányában az átruházást vagy a viszontkereseti jogot korlátozó „nem rendeletére”, vagy hasonló kitévelt nem volt szabad tartalmaznia;*
- *nem fogadott el leszámításra az MNB olyan váltót sem, melyre a lejárat előtt a váltó hátlapján valamelyik forgatmányban részfizetést teljesítettek, és a váltó előlapján a számokkal kiírt összeg felett a törlesztéssel csökkentett váltóösszeg volt feltüntetve;*
 - *nem számított le az MNB olyan váltót sem, amelynek szövegéből nem lehetett kétségkívül megállapítani, hogy idegen vagy saját váltóról volt-e szó.*

2.9. A banki elfogadvány

A bankhitelekben belül – a pénzhitelek mellett – az ún. kötelezettségvállalási hitelek egyik fajtájának tekinthetjük (b) az *elfogadvány hiteleket*.

Az elfogadvány hitel esetében a bank azt a jogot biztosítja ügyfele számára, hogy egy meghatározott összeghatárig váltót intézvényezzen rá. A bank tehát arra vállal kötelezettséget, hogy az ügyfele által kiállított, a bankra vonatkozó fizetési felszólítást tartalmazó *idegen váltót elfogadja* (egyenes váltóadóssá válik). A lejáratkor az ügyfélnek meg kell térítenie a bank javára a váltóban foglalt összeget (váltótartozást).

Speciális instrumentumként működik. Az USA-ban meghonosodott bankári elfogadvány („Bankers’ Acceptance = BA”) sok hasonlóságot mutat, mind a fent említett bank által elfogadott váltóval, mind az akkreditívvel. A BA az USA-ban a nyersanyagok behozatalával kapcsolatban terjedt el.

Az importőr az azonnali fizetés helyett felkérte bankját, hogy bocsásson ki akkreditívet, amelyet átad az exportőrnek. Az exportőr a papírt a saját bankjánál leszámíttatja – így azonnal készpénzhez

jut. Az exportőr bankja rápecsételi a papírra az „elfogadva” szót (ebből ered a bankári elfogadvány kifejezés).

Az elfogadott papír a továbbiakban önálló életet élhetett – beválthatták a kibocsátó banknál, forgathatták a másodpiacon diszkont áron, illetve befektetésként megőrizhették. Már a XX. század elején igen nagy másodlagos piaca alakult ki ennek a kereskedelmi hitelviszonyt megtestesítő, banki garanciával ellátott értékpapírnak.

Egyes bankoknál külön üzletággá nőtte ki magát, és olyan szakértelemmel és biztonsággal végezték a műveleteket, hogy a BA-k likviditása rendkívüli mértékben megnövekedett. A másodpiacon működő BA-k sok tekintetben egybeestek, vagy megközelítették a rövid futamidejű állampapírok kategóriáját. Azok a befektetők tartották portfóliójuk egy részét BA-ban, akik amerikai kincstárjegyet is vásároltak.

Megjegyzést érdemel, hogy a *BA piacán alakult ki az ún. repó üzlet*, mely Magyarországon is elterjedt. A repó ügyletek a hazai állampapírokkal a Magyar Nemzeti Bank által végzett olyan műveletek, melynél egymást követő értékpapír-vásárlás és eladás (illetve fordítva) történik, ahol az üzleti partnerek az ügylet megindításakor megegyeznek az ellentétes irányú üzlet feltételeiről. A repó gyakorlatilag *két azonnali (prompt) tranzakció*: értékpapír eladás/vásárlás illetve vásárlás/eladás, ahol a felek a két ügyletet egy csomagban kezelik.

Az aktív repó bankoknak értékpapír ellenében adott hitelt jelent, míg az ellentétes irányú *passzív repó* a jegybanknál történő betételhelyezés (jegybanknak nyújtott hitel), értékpapír fedezet ellenében. A jegybank óvadéki repó ügyletekkel foglalkozik, ahol az ügyletek fedezetét jelentő értékpapírok tulajdonjoga az ügylet időtartama alatt az eladónál marad, de azokat a KELER Rt. egy elkülönített számlán zárolja.

A BA tehát egy olyan intézvény, azaz egy *bankra kiállított* (intézvényszerű) *váltó*, amelyben az adós, mint kibocsátó utasítja a bankját, hogy fizessen meghatározott összeget a rendeltetésesnek (kedvezményezettnek, aki egyben az adós) egy meghatározott jövőbeni időpontban (*saját rendelkezésre szóló idegen váltó*). Kiállításakor az intézvényszerű bank lepecsételi az intézvényt az elfogadás jeléül.

Az elfogadással a bank kötelezettséget vállal arra, hogy *esedékességkor* megfizeti az intézvényben szereplő összeget. Természetesen e kötelezettségvállalásért a bank díjat számít fel az adósnak.

A BA kibocsátástól kezdve *forgatható* (átruházható) instrumentum, és a kedvezményezett (esetünkben az adós) forgathatja és eladhatja azt a pénzpiacon. Minthogy a kötelezett bank az adósnál - bonitása miatt - jobb feltételeket érhet el a pénzpiacon, hajlandó leszámítolni az általa elfogadott váltót, és utána ő értékesíti a pénzpiacon.

Mód van arra is, hogy adós azt maga értékesítse. A váltót megvásárló vevő *diszkontált összeget* fizet az adósnak, tehát nem a váltón szereplő teljes összeget, minthogy kalkulálja az esedékességig hátralévő időre eső kamatokat. Esedékességkor a vevő, mint új kedvezményezett, beszedi a BA teljes összegét a kötelezett (elfogadó) banktól. A bank viszont megtéríti az adóssal az általa kifizetett teljes váltóösszeget.

A BA konstrukcióban tehát az adós *diszkontált összeget* kap, és egy későbbi időpontban a teljes összeget kell megfizetnie, tehát az eredmény ugyanaz, mint a kölcsönnyújtásnál. Az adós akkor választja ezt a megoldást, ha a diszkont és a banknak az elfogadásért fizetendő jutalék kevesebb, mint a kölcsönökért fizetendő kamat.

A szindikált hitelek esetében gyakori megoldás, hogy a hitelezők lesznek a BA első megvásárlói, tehát megvásárolják az általuk elfogadott váltókat. A BA kibocsátása éppúgy, mint a kölcsönlehívás,

úgynevezett kibocsátási értékesítéssel történik, amely visszavonhatatlanul köti az adóst, és amely specifikálja a kibocsátás dátumát, a hitelszerződésre való utalást, amelynek keretében bocsátja ki a BA összegét és a lejáratot.

A lejárat általában 30, 60, 90 vagy 180 nappal a kibocsátás után kerül meghatározásra. A hitelező bank a váltóösszeg adós általi megtérítésének biztosítékául az adóstól saját váltót („*Promissory Note*”) kér. Ez a váltó csak a hitelező bank és az adós között funkcionál, úgynevezett *okmánykísérő váltó*, nem forgatható. Ennek indoka, hogy - bár a hitelszerződés alapján a hitelező követelheti a teljesítést, a váltóösszeg megfizetését - a saját váltó alapján sokkal egyszerűbb eljárással hajthatja be követelését az adóstól.

A hitelszerződés speciális kikötést tartalmaz arra az esetre, amikor a BA pénzpiaca átmenetileg nem működik. Ekkor az adós BA-kibocsátási jogát a hitelező felfüggeszti, illetve törli a már kibocsátott kibocsátási értesítéseket a BA piaci kereskedésének újra megindulásáig.

Magyarországon a banki elfogadványok szerepe nem jelentős, a váltó, mint hiteleszköz piacának gyengesége miatt. Bár a genfi váltójogi egyezményt Magyarország már 1965-ben kihirdette, a váltó nem tudott igazán meghonosodni, annak ellenére sem, hogy a váltókövetelésekre indítható perek – mint később taglaljuk – lényegesen egyszerűbbek és gyorsabbak a „normál” peres eljárásoknál.

2.10. A váltóval kapcsolatos jogesetek

A váltó ismertetése kapcsán említést kívánunk tenni e jogintézménnyel kapcsolatos jogesetekről.

A *BH 1993.569. számú döntvény* – többek között – azzal foglalkozik, hogy a váltó sérülése vagy megsemmisülése megalapozza-e a

megtérítési adós azon jogát, hogy a váltó kiegyenlítését megtagadhassa.

A Legfelsőbb Bíróság e jogesetben rámutatott arra, hogy a váltóadósság megszűnését a váltójogi szabályok szerint csak a teljesítés, elengedés vagy elévülés szünteti meg. Ha a sérülés nem teszi a váltót kellékhianyossá, azaz rongálódása nem akadályozza a visszkereseti jogosultat, hogy a fizetés teljesítése esetén a korábbi váltóbirtokosokkal, illetőleg a váltó kiállítójával szemben igényt érvényesítsen, úgy a váltó sérült volta ellenére is köteles a váltótartozást és annak járulékait megfizetni a váltóbirtokossal szemben.

A *BH 1999.268.* számú döntés a *rekta váltó* (nem forgatható váltó) átruházhatóságával foglalkozik. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a váltójogi rendelet szerint az ilyen váltót a Ptk. 328-331.§ szerinti *közönséges engedmény* hatályával lehet átruházni. Ilyen esetben az új váltóbirtokosokkal szembeni kifogások korlátozása megszűnik, így a váltóbirtokost megelőző korábbi váltóbirtokossal szemben személyes viszonyán alapuló korlátozásokra is hivatkozhat a kibocsátó, pl. tartozás nem áll fenn, a szerződés érvénytelen, beszámítási kifogása van stb.

A *BH 1992.342.* (a váltóperben felhozható kifogások kapcsán az alábbiak szerint foglalt állást): „*A Vt. 17.§-a (1/1965 (I.24.) IM rend.) a váltókötelezett által emelhető kifogások körét negatívan szabályozza, nem rendelkezik azonban arról, hogy melyek azok a nem váltójogi kifogások, amelyek a váltóperben felhozhatók. A váltójog irodalmából ismert, hogy ebben a kérdésben a genfi váltójogi egyezményt létrehozó konferencián a szerződő felek nem tudtak megállapodni, a belső jogi szabályozás viszont elmaradt. A kérdés eldöntésénél a bírói gyakorlatnak figyelemmel kell lennie a váltó forgalomképességének megőrzésére, de arra is, hogy a váltó absztrakt jellege nem indokolhatja a tartozatlan fizetések kikényszerítési lehetőségét. A váltóban tett feltétlen fizetési ígéretre,*

és az érvényesítés módjában is privilegizált kötelezettségvállalásra figyelemmel, nem fogadható el korlátlanul minden kifogás, amely a váltóadás és a váltóbirtokos közötti, nem váltójogi jogviszonyból ered. A váltójogviszonyon alapuló peres eljárás felfüggesztése tekintetében is szigorúbb követelményeknek kell érvényesülniük. Az eljárás felfüggesztésére csak akkor kerülhet sor, ha a váltóadás a váltóhitelezővel szemben valóban az alap jogviszonyból eredő, a váltókövetelés teljes megszűnését eredményező, megalapozottnak tűnő kifogásait hozza fel.”

A BH 2001.585. számú határozatában a Legfelsőbb Bíróság a váltókötelezettség keletkezésével kapcsolatban foglalt állást. A címzett csak akkor válik váltókötelezetté, ha a váltó előlapján elfogadja a váltót. E kötelezettségvállalás hiányában *„nem köteles a váltó alapján fizetést teljesíteni, még akkor sem, ha a váltó kibocsátásának alapjául szolgáló kötelmi jogviszonynak (alapjogviszonynak) esetleg alanya.”*

A BH 2000.259. arra világít rá, hogy mi a váltójogviszony és alapügylet egymáshoz való viszonya. A szóbanforgó esetben kölcsönügylet biztosítására fedezeti váltót állítottak ki, mely az alapjogviszonyt a Legfelsőbb Bíróság szerint nem szünteti meg:

„Ahhoz, hogy a felperes (rendelvényes) az igényét kizárólag a váltójogviszony alapján érvényesíthesse, a feleknek külön meg kellett volna állapodniuk abban, hogy a felperes a váltót az eredeti szolgáltatás helyett (felváltó szolgáltatásként) fizetésként elfogadja. ...a felperes a fedezeti váltó lejártával maga dönthette el, hogy az igényét a váltójogviszonyra, vagy pedig az alapul szolgáló kölcsönszerződésre alapítva érvényesíti-e.”

Ennek következményeként a rendelvényes jogosult az alapjogviszonyra alapított külön perben érvényesíteni azon igényeit, melyeket a váltóperben a jogszabályi korlátozásokra figyelemmel javára nem ítélt meg. Így mód van késedelmi kamatként a

váltóperben a jogszabályi rendelkezés folytán 6%-os késedelmi kamaton felül, külön perben az alapjogviszony szerinti késedelmi kamat is a megítélt váltókamat különbségét érvényesíteni.

A *BH 1995.232. számú döntvény* a büntetőjogi kérdések és a váltójogi kérdések egymáshoz való viszonyát boncolja. Megállapítást nyert, hogy a váltón elhelyezett hamis aláírás nem keletkeztet büntetőjogilag eldöntendő előkérdést, hiszen a váltójogi szabályok szerint a hamis aláírás nem kötelezi azt a személyt, akinek a nevében a váltót aláírták. A váltóperben csak azt kell bizonyítani, hogy az aláírás nem tőle származik, ez írásszakértővel történhet. A polgári perben közömbös, hogy ki volt a hamisító.

A *BH 1997.542. számú döntvény* a váltó szempontjából egyik legfontosabb kérdéskörrel a váltókövetelés megszűnését eredményező alapügyleti kifogásokkal foglalkozik. Idézi az 1/1965 (I.24.) IM rend. 17.§-t, mely szerint a váltón alapuló keresettel megtámadott személy a váltóbirtokossal szemben nem hivatkozhat olyan kifogásra, amely a kibocsátóval vagy valamelyik előbbi váltóbirtokossal szemben fennálló személyes viszonyán alapul, kivéve, ha a váltóbirtokos a váltó megszerzésével tudatosan az adós hátrányára cselekedett.

A Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fentiek értelmében *„amennyiben az a hitelező érvényesíti a váltóból eredő követelését, aki az alapügyletet kötötte (a rendeltvényes), úgy a „személyes jogviszonyokon alapuló kifogások a váltóadóst (kiállítót) megilletik.”*

A váltóadós jogi helyzete majdnem azonos bármely polgári jogviszony kötelezettjével, azzal a különbséggel, hogy őt *terheli* annak *bizonyítása*, hogy a váltó *ellenére sem tartozik*, mert váltó ellenértéket nem kapott, az alapjogviszony érvénytelen vagy megszűnt, vagy beszámításra alkalmas – egynemű és lejárt – követelése folytán a Ptk. 296.§-ának (2) bekezdése szerint a váltóból eredő kötelezettsége a beszámítás erejéig megszűnt.”

2.11. A váltóperek speciális szabályai

Az óvás alapján indítható a *váltóper*. A váltóper indítható az egyenes váltóadás ellen (közvetlen váltókereset) a váltó tőkeösszegét, kamatait, költségeit és 3% váltódíjat követelve. A megtérítésre kötelezettekkel szemben megtérítési váltókereset indítható. Aki kielégíti a felperesi igényt, a többi kötelezett ellen fordulhat az általa kifizetett összeg, a kamatok és a váltódíj iránt.

A Pp. speciális szabályokat tartalmaz a váltóperekre nézve. Ezen szabályok a törvény különböző helyein találhatóak, *nincs ún. váltóval kapcsolatos különleges eljárás*. Ezek az alábbiakban foglalhatóak össze:

- a váltóra alapított per a váltó fizetési helyének bírósága előtt is megindítható (vagylagos illetékesség 138.§);
- váltóperben a bíróság *soron kívül* jár el, a tárgyalást – ha egyéb intézkedésre nincs szükség – legkésőbb a keresetlevélnek a bírósághoz érkezésétől számított 8. napra kell kitűzni (124.§ (3));
- a tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy a keresetlevélnek az alperes részére való kézbesítése a tárgyalás napját legalább három nappal megelőzze az általános szabályoktól eltérő nyolc napos időköz helyett (126.§ (1));
- váltóperben a teljesítési határidőt tizenöt nap helyett három napban kell megjelölni (217.§ (4));
 - a fellebbezés határideje váltóperben három nap (234.§ (1));
- fizetési meghagyás ellen a váltókötelezett annak kézbesítésétől számított három nap alatt a fizetési

meghagyást kibocsátó bíróságnál élhet ellentmondással (319.§).

2.12. A váltó szabályozásával kapcsolatos elképzelések a Ptk. kodifikációja kapcsán

Mint ahogy az a fent említettekből is kiderült, a Genfi Váltójogi Egyezményt a magyar jog részévé tevő jogszabály kimerítően szabályozza ezt a jogintézményt. A váltót jelenlegi állapotában azonban nem igazán használja a gazdaság, ezért a szabályozással megbízott Albizottság szerint nincs a gazdasági oldaláról motiváció arra, hogy a Ptk. azt *sui generis* ügyletként szabályozza. Tekintettel arra, hogy a váltó alkalmazása visszaszorult, a váltóval kapcsolatos jogügyletek, pl. leszámítolás sem teremt indokot arra, hogy azokat az új Ptk. szabályozza.

3. Bankgarancia

Az ún. kötelezettségvállalási hitelek közé tartozik a bankgarancia is, mely ily módon szintén egyéb hitelműveletnek tekinthető. A Ptk. szerződést biztosító mellékkötelmek körében tárgyalja. Az új Ptk. kodifikációja során – éppen a hitelviszonyok átfogó jellege miatt – felmerült, hogy a garancia, mint az egyik „*egyéb hitelművelet*” szabályozása a hitelszerződés fejezetében szerepeljen, minthogy a garancia a harmadik személy javára történő fizetési kötelezettségvállalás egyik fajtája.

A bankgarancia és a kezesség – mindkettő, mint szerződést biztosító mellékkötelezettség a jelenlegi Ptk. szerint – sok azonos és eltérő vonást mutat.

3.1. A bankgarancia és a kezesség azonos vonásai

A kezesség és garancia esetén is a kedvezményezett egyoldalúan válik jogosulttá; joga van azt igénybe venni és nincs megtérítési kötelezettsége, de a kedvezményezett a banknyilatkozatnak az alapügylettel való összhangba hozatalát csak „kerülő” úton, vagyis

saját szerződéses partnere közreműködésével érheti el. (Pl. a bank kezességet vállalt, de az alapügylet szerint garanciát kellett volna vállalnia, a bank megtagadhatja a fizetést a szerződésre hivatkozva, noha a szerződés olyan banknyilatkozatot ír elő, amely feltétlen fizetési ígéretet tartalmaz.)

3.2. A bankgarancia és a kezesség eltérő vonásai

A kezesség az adósnak csak a fizetőképessége tekintetében fennálló kockázatát küszöböli ki, a fizetőkészség hiányát nem. Ha a főadós ki akar bújni a fizetés alól, az alapügyletből származó kifogásokra hivatkozik, és ezeket a kezes csak saját kockázatára hagyhatja figyelmen kívül. Ha a vevő kifogásai alaposak (eladó hibásan teljesített), kedvezményezett számára nincs előnye a kezességnek, csak perelheti a kezeset és/vagy a főadóst.

A kezes ellenben felhozhatja a főadós kifogásait, és azt is, amit akár személyében, akár a kezességi szerződésből őt megilletik, pl.:

- kezességi szerződés érvénytelen;
- kezesség vagy időhatárhoz, vagy összegszerűségben, feltételhez kötött.

Lehetőség van az okmányok tartalmi vizsgálatára is.

Kezességnek a kötelezettség tartalma a főadóséhoz igazodik, de terjedelme nem mindig azonos azzal (pl. összegszerűleg). A szerződéses kötelezettség a teljesítést biztosítja.

Garancia esetében Hidas-Szilágyi szerint⁶² „a kedvezményezett igényelhet fizetést a banktól anélkül, hogy az igény jogosságát az alap jogviszonybeli jogosult és kötelezett között a bank vitathatná, azután pedig a beati possidentes helyzetében várhatja, hogy a főadós belenyugszik-e a garancia igénybevételebe. Ha nem, akkor is hazai bíróság előtt, alperesként védekezhet.”

⁶² Hidas-Szilágyi: Bankgaranciák és bankkezességek a külgazdasági kapcsolatokban. KJK, Budapest, 1983. 65.o.

A garancia mindig saját feltételeihez igazodik. A garancia esetében a kedvezményezettnek a bankkal szembeni kockázata, azaz a bank obligójának erőssége a legfontosabb kockázati tényező a kedvezményezett számára.

A kockázat három témakört takar: (i) önállóság; (ii) a banki kötelezettségvállalás lejárata; (iii) fizetés megtagadásának lehetősége.

Két alapvető formája:

(a) kártalanítási típusú garancia

Célja: kedvezményezett valamilyen kockázatot vállaljon, pl. akkreditívben szabálytalan okmányokat elfogad

(b) készpénzletétet pótló garancia

Hasonló az óvadékhoz, pl. tendergarancia: eredményt biztosít.

Mielőtt a bankgarancia részletes ismertetésére rátérnénk, összefoglaljuk a kezességgel kapcsolatos különbségeket.

Garancia	Kezesség
(1) önálló (alapügylettől független), azaz (i) a garantőr csak a garancianyilatkozatban foglaltak alapján ígér fizetést; (ii) a garantőr akkor is fizetésre kötelezett, ha az alapügylet vagy a kötelezett megszűnik; (iii) a garantőrre nem szállnak át az alapügyleti biztosítékok	(1) Járulékos, azaz (i) a kezes felhozhatja a jogosulttal szemben mindazokat az alapügyletből eredő kifogásokat, amelyek a kötelezettet megilletik a jogosulttal szemben, valamint a kezest személyében megillető kifogásokat; (ii) terjedelme a főkötelezettséghez igazodik; (iii) a kezes teljesítése esetén a kezesre átszállnak az alapügyleti biztosítékok.
(2) Egyoldalú nyilatkozattal történik a fizetés elvállalása	(2) Kezes és a jogosult közötti szerződéssel jön létre.

3.3. A garancia jellemzői

A bankgaranciát a Ptk. XXIII. Fejezetében a 249. § szabályozza: „*A bank kötelezettséget vállalhat arra, hogy meghatározott feltételek – így különösen bizonyos esemény beállta vagy elmaradása, illetőleg okmányok benyújtása – esetében és határidőn belül a kedvezményezettnek a megállapított összeghatárig fizetést fog teljesíteni.*”

A meghatározásban szerepel ugyan a „*meghatározott feltételek teljesítése esetén*” kitétel, de az nem jelentheti azt, hogy a garantőr visszanyúlhatna alapügyleti kifogásokra. Fentiekből következően a bankgarancia önálló jogügylet.

A Ptk. kommentár 709. oldalán meghivatkozva a LB Gfv. X. 32 449/1995. - BH 1996/10. sz. 541. o. bírósági határozatot, amely az alábbi álláspontot teszi közzé: „*A bankgarancia szerződést biztosító mellékkötelezettség, ezért megszűnt szerződéshez kapcsolódóan - ügynevezett szándéknyilatkozat alapján - már nem lehet bankgarancia kiadását követelni.*”

A szándéknyilatkozaton továbbmenve, még garanciavállalásra irányuló előszerződés megkötése esetén sem lehet - például felmondás miatt megszűnt szerződésnél - a bankgarancia-kibocsátásra vonatkozó nyilatkozatot bírósági ítélettel pótolni. (LB Gtv. X. 32 156/1995. BH 1997/3. sz. 134. o.)

Ezekből a megállapításokból tehát az következik, hogy a bankgarancia kiadásakor kell olyan alapügyletnek fennállnia, amelyet a garantőr megvizsgálhat kockázatvállalási szempontból, és amelyre alapítva vállalja a garancia kibocsátását. Kérdés azonban az, hogy a fenti álláspont, amely hangsúlyt helyez a bankgarancia szerződést biztosító mellékkötelezettségi jellegére, nem gyengíti-e a nemzetközi gyakorlatban általánosan elfogadott álláspontot, amely szerint a

bankgarancia *sui generis* kötelezettségvállalás.

Ezt alátámasztandó, ideidézzük például a svájci kötelmi jog garanciára vonatkozó meghatározását:

„A garancia a garantőr nem járulékos, hanem absztrakt fizetési kötelezettsége a kedvezményezettrel szemben. A garantőr akkor is fizetésre kötelezett marad, ha az alapügyleti kötelezettség bármely okból megszűnik. A garantőr köteles bármiféle kifogásolás nélkül, első felszólításra fizetni, csak azt vizsgálhatja, hogy a lehívás a garancialevélben foglaltak szerint történt-e.”

A garancia jellemzői

A garancianyilatkozat megjelöli a szerződést, de (nem lehet vizsgálni!) át kell ezért emelni a garanciába azokat a feltételeket, melyek beállta kiváltja a garantőr fizetési kötelezettségét!

A garancia kezességgé degradálódna, azzal a kitételrel, ha az eredménynek az eladó hibájából való elmaradására vagy szerződésellenes nem teljesítésére vállalna a bank fizetést!

A garantőr *kitérhet a fizetés alól*, pl. ha tudomása van (esetleg éppen a nála megnyílt akkreditívben benyújtott okmányokból) arról, hogy az eladó a garanciában rögzített határidőn belül útnak indította az – ugyancsak a garanciában meghatározott – árut, illetőleg arról, hogy az eladó az előleget (éppen rajta keresztül) visszafizette. Ezzel még nem az alapjogviszonyt vizsgálja, hanem saját nyilatkozata feltételeinek fennforgását.

Azt azonban, hogy a szállítás pl. azért nem történt meg a megadott határidőben, mert éppen a vevő mulasztotta el a szerződésben előírt közreműködési kötelezettségét, vagy hogy a szállítás késedelme feljogosítja a vevőt az elállásra és az előleg visszakövetelésére – *nem vizsgálhatja.*

Nem minősül garanciának, ha a bank vizsgálhatja az alábbi kitételek bármelyikét:

- „ha az adós saját hibájával nem teljesíti szerződési kötelezettségét”;
- „ha az adós szerződésellenesen nem szállítana”;
- „amennyiben az adós felelőssége megállapítható”.

A garancia *önálló* jellegének kifejezése több módon történhet a garancianyilatkozatban:

- (a) „*jogosult első felszólítására*” fizet. (Vitatható: vizsgálat nélküli vagy késedelem nélküli fizetést jelent. Ha ellenkezőre utaló adat nincs, ez a kitétel garanciára mutat);
- (b) „*felek közötti jogviszony vizsgálatától független*” fizetés;
- (c) „*lemondva az alapjogviszonyból eredő összes kifogásokról*”;
- (d) „*egyszerű felszólításra*”.

Ez annyit jelent, hogy a kedvezményezett nyilatkozatban állítja a garancia esemény beálltát, pl.:

- eladó nem szállított, ezért a vevő elállt a szerződéstől, és az eladó az előleget felszólításra nem fizette vissza;
- ajánlattevőnek odaítélték a megrendelést, de mégsem kötötte meg a szerződést;
- teljesítési garanciánál annak megjelölése, hogy az áru milyen hibában szenved.

Ilyen nyilatkozat előírása esetén a garantőrre a kedvezményezett állítása kötelező (*conclusive evidence*).

Ha ilyen nyilatkozat kifejezetten előírva nincs, de egyszerű felszólításra kell fizetni, úgy a felszólításba bele kell érteni a bankgyakorlat szerint a hiba állítását.

- (e) A fizetés nem a kedvezményezett nyilatkozatától, hanem csak *okmány bemutatásától függ*, pl. érdekelt két fél közös nyilatkozata. Lehetőség van ilyen kikötésre, de ez teljesen kiszolgáltatja a kedvezményezettet az adós rosszhiszeműségének és a banki jogi helyzete is bizonytalanná válik, ha bírói úton kell megkísérelni az aláírás pótlását.

Vitatott, hogy obligóban marad-e a bank a bírói eljárás jogerős befejezéséig. A többségi álláspont szerint igen, de feltétele, hogy az igénybejelentés a garancia lejáratán belül történjen.

- (f) *Bírói vagy választottbírói ítélethez kötött fizetés*

Többen az ilyen kikötést a kezességhez hasonlítják. A garancia előnye mindenképpen elesik, mert a kedvezményezett csak az ítélet után kerül birtokba. Mások szerint ez a kikötés mégis garancia jellegre utal, mert a jogviszonyt nem a bank vizsgálja.

A garancia határideje meghosszabbodik az ítéletig, ha a garancia határidőn belüli igénybejelentése megtörtént.

A garantőr általi fizetést a megbízónak kell megtéríteni, majd a megbízó fordulhat a kedvezményezett ellen, ha az igénybevitel jogtalan volt. A bank kockázata hitelrizikó.

A banki kötelezettségvállalás lejárata

Lejárat megfogalmazása leggyakrabban: „*lejárat ...-ig érvényes*”.

A bank értelmezése szerint az igénybejelentésnek is meg kell történnie eddig az időpontig.

A kedvezményezett értelmezése szerint a garancia/kezesség az érvényes határidőn belül beállott eseményt fedez, és az igény az elévülési időn belül érvényesíthető.

Ezért helyes eljárás kifejezetten az igénybejelentésre megszabni határidőt, pl. két héttel hosszabbat, mint a fedezett esemény

bekövetkezte. Ezen időpontig az igénybejelentésnek meg kell érkeznie a bankhoz.

A fizetés megtagadásának lehetősége

A garancia kockázata, hogy az adós kiszolgáltatja magát ellenfelének, a kedvezményezett ugyanis az előírt formai feltételek teljesítésétől függően birtokba helyezheti tetszése szerint magát.

Lehet, hogy kettőjük jogviszonyában a kedvezményezett jogtalanul veszi igénybe a garanciát, de erre a bank nem hivatkozhat, hanem köteles fizetni, a főadós pedig a fizetett összeget a banknak megtéríteni.

„Csalás vagy joggal való visszaélés esetén azonban – ha ezek a körülmények nyilvánvalóak és cáfolhatatlanul bizonyítottak – akkor a bank jogosult, sőt, köteles ügyfelével szemben a garanciát nem beváltani⁶³.”

A bank csak azt vállalta, hogy az alapügylettől függetlenül teljesít, de nem azt, hogy esetleg büntető jogszabályra tekintet nélkül csaláshoz nyújt segítséget.

A régi magyar bírói gyakorlat és az amerikai bírói gyakorlat szerint az eladó rosszhiszemősége elég a csalárdság megállapításához, pl.:

- mást szállított, mint amit megrendelt;
- olyan hibában szenvedő árut szállított, mely előtte ismert, és a vele közölt célra az árut teljesen használhatatlanná tették, pl. új gép helyett használt, bőr helyett műbőr.

Fentiek miatt az eset konkrét körülményeinek vizsgálata szükséges ahhoz, hogy az ügylet csalárd volta megállapításra kerülhessen. A körültekintő vizsgálatra azért is szükség van, mert csak ha cáfolhatatlanul bebizonyítandó a csalás, csak az adhat kimentést a

⁶³ Hidas János-Szilágyi Ernő: Bankgaranciák és bankkezesések a külgazdasági kapcsolatokban, KJK 1983. 70. oldal.

bank részére a fizetési kötelezettség alóli mentesülésre.

3.4. A bankgaranciával kapcsolatos jogesetek

A *bankgarancia* jogi természetével, a kötelezettséget vállaló bank helytállásával kapcsolatban több Legfelsőbb Bíróság által hozott *döntvény* foglalkozik.

A *BH 1998.293. számú döntvény* a bankgarancia jogi természetét, az erre vonatkozó szerződés alanyait és a kötelezettségvállalás terjedelmét, annak korlátait elemzi.

Megállapítja, hogy a bankgarancia nyilatkozat nem az adós és a bank, hanem a bank és a kedvezményezett között hoz létre jogviszonyt. A bankgarancia *„nem járulékos jellegű, hanem a bank részéről történő önálló kötelezettségvállalás, a bank kötelezettségének tartalma, a maga szabta feltételekhez igazodik.”*

Ugyanezen határozat leszögezi, *hogy „bár a garancia egy meghatározott főkövetelés biztosítására szolgál, és rendszertanilag a Ptk.-nak a szerződést biztosító mellékkötelezettségekre vonatkozó rendelkezései között került szabályozásra, járulékosága a legtöbb vonatkozásban nem érvényesül, lényegében önálló kötelezettségvállalást jelent a garantáló bank és a kedvezményezett között.”*

A garantőr azonban korlátozhatja kötelezettségvállalásának terjedelmét, azt nem köteles az egyenes adós alapjogviszony szerinti kötelezettségéért vállalni.

A garancia önállóságából fakadóan, ha a garáns a garancia alapján teljesített, úgy az nem csökkenti az alapügylet szerinti kötelezett alapügyleti jogosulttal szemben fennálló kötelezettségét.

A Legfelsőbb Bíróság *BH 1998.440. döntésében* párhuzamot vont a kezes és a garáns teljesítése között, és megállapította, hogy a kezes által kiegyenlített összeget a hitelező joggalappal az adóstól nem

igényelheti, míg a garanciánál ilyen korlát nincs, annak önálló jellege miatt.

A Ptk. is lehetővé teszi a garancia igénybevételéhez dokumentumok becsatolásának előírását. A *BH 2003.473. jogesetben* az igénybejelentéshez mellékelni kellett a kifizetetlen számlát, mely a szállítás dátumát megerősíti, és azt a vevőnek ellen kellett jegyeznie. Az ellenjegyzés tartalmilag azt jelentette, hogy a vevő az áru leszállítását, és a számla alapján a fizetési kötelezettsége esedékességét elismeri. *„A vevőnek ez a nyilatkozata tartozás-elismerés az eladó felé, mely attól kezdve, hogy a címzett kézhez vette, joghatályossá vált, és csak az által válhat érvénytelenné, ha azt bíróság megállapította.”*

A BH-ban eldöntött jogvitában a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a garantőr nem tagadhatja meg jogszerűen a fizetést, azon az alapon, hogy megbízója (vevő) az általa tett nyilatkozatát és aláírását nem tekintette utóbb „érvényesnek és hatályosnak”.

A garantőrnek a szabályszerű igénybejelentést – a csatolt, a bankgaranciában előírt, vevő által ellenjegyzett számlával kísérlen – el kellett volna fogadnia, nem tagadhata volna meg a fizetést.

A bankgarancia és az alapjogviszony egymáshoz való viszonyánál a *BH 1999.267. számú döntvény* felhívja a figyelmet arra, hogy – bár a garantőr nem vizsgálhatja az alapjogviszonyt – nem kell megfizetnie az általa garantált összegnek azt a részét, amit a főadós már megfizetett a jogosultnak. A garantőri kötelezettség terjedelmének megállapításához a garantőrt megilleti az a jog, hogy fizetése előtt tisztázza, hogy a főadós mennyiben teljesítette a garanciával biztosított tartozását (pl. hány részletet fizetett meg a főadós).

Ez a vizsgálódás azonban nem terjedhet ki pl. arra, hogy az *„ún. alapjogviszony a jogosult és a kötelezett között érvényesen létrejött-e, a szerződés alapján történt teljesítés szerződésszerű-e”*.

Fentiek alapján a garantőr helytállási kötelezettsége csökken a főkötelezett teljesítésével.

3.5. A bankgarancia szabályozásával kapcsolatos koncepcionális elképzelések

Jelenleg a Ptk. a garanciát bankgaranciaként tárgyalja, a szerződést biztosító mellékkötelezettségek körében. A garanciavállalást az Albizottság véleménye szerint célszerű általános formában szabályozni, mert a gazdasági életben nemcsak a bankok, hanem nagy cégek, anyavállalatok, sőt az állam is nyújt (bár ez utóbbi inkább készfizető kezesség.) garanciát.

A garanciát a koncepció a hiteljogviszonyok körében javasolja tárgyalni. Ezzel a véleménnyel az Albizottság arra az álláspontra helyezkedik, hogy a szabályozásnak nem a (bank)garancia és kezesség közös vonásai miatt a szerződést biztosító mellékkötelezettségek között kell maradnia, hanem a hiteljogviszonyok közötti tárgyalásánál, hangsúlyozva önálló jellegét..

Ennek elsődleges indoka, hogy sok hasonlóság és különbség van az akkreditív és a garancia között, melyet a jogintézmények egymás melletti elhelyezése indokol. Mindkettő alapjogviszonytól független, azaz a kötelezettet csak saját nyilatkozata köti. Mind a kettőt jellemzi az okmányelőírás illetve a garanciánál annak lehetősége. Alapvető egyik különbség, hogy míg az akkreditív banki fizetési kötelezettséget alapoz meg, addig a garantőr nem bank is lehet. A másik fő különbség abban rejlik, hogy az akkreditív inkább fizetési mód, a garancia pedig inkább biztosíték.

3.6. A bankgarancia szabályozása a PTK. első szövegtervezetében

A tervezet a garancia szabályozásával kapcsolatos koncepcionális elképzeléseket jól tükrözi; a garancia és akkreditív cím alatt

tartalmaz előírásokat. A garancia jelenlegi megfogalmazása *megbízáson alapuló önálló helytállási kötelezettségként* nevesíti a garanciát. Írásbeli formakényszert ír elő.

Az új Ptk. a garancia személyhez kötöttségét hangsúlyozza, amikor tiltja a kedvezményezettnek a lehívási jog átruházását, de megengedi a kedvezményezettnek megjelölni azt a személyt, akinek a garantőrnek a fizetést teljesítenie kell, (azaz a pénzkövetelés engedményezhető). Ez az ICC 458. szokványával azonos jogi megoldást jelent. A szabályozás indoka, hogy a garáns számára kiemelkedően fontos a kedvezményezett személye, így a „nem-átruházhatóság” annyit jelent, hogy az eredeti kedvezményezettnek kell az eredeti feltételek mellett azt pl. (okmánybenyújtás) igénybevenni.

A tervezet lehetőséget nyújt a határozatlan időre kötött garancia rendes felmondással történő megszüntetésére öt év elteltével, legalább egy éves felmondási idővel. A határozatlan időre kötött garancia rendkívül ritka, hiszen a garancia önálló, absztrakt kötelezettségvállaló jellege nehezen teszi gazdaságilag indokolhatóvá, hogy a garantőr bizonytalan ideig vállaljon ilyen természetű kötelezettséget. Így – véleményem szerint – a felmondás szabályozása sem tűnik túl életszerűnek.

3.7. Nemzetközi bankgaranciák

3.7.1. A szerződéses garanciák („Contract Guarantees”)

Az NKK 1978-ban alkotta meg a nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban leginkább használt szerződéses garanciák egységes szokványát („ICC 325”). Az országok közötti kereskedelemben bankok, biztosítótársaságok vagy más garantőrök által kibocsátott három típusgaranciát (i) a tendergaranciát; (ii) a jóteljesítési garanciát; (iii) az előleg-visszafizetési garanciát egységesíti.

Tendergarancia

A (i) alatti garancia arra az esetre nyújt biztosítékot a kedvezményezett számára, ha a tendert elnyerő fél mégsem köt szerződést a pályázat kiírójával.

Jóteljesítési garancia

A (ii) alatti garancia a szerződés nem- vagy nem megfelelő teljesítésének esetére ígér biztosítékot.

Előleg visszafizetési garancia

A (iii) alatti előleg visszafizetési garancia az ellen nyújt anyagi védelmet, ha a vevő előleget fizetett, de az eladótól nem kapja meg a szerződött szolgáltatást, és ezért az előleg visszafizetendővé vált.

A garanciák szereplői

Mindhárom garancia három különböző érdekű fél közreműködését kívánja meg: a kedvezményezett (a tender kiírója, illetve a megrendelő) biztosítva akar lenni afelől, hogy a számára esedékes összeget akkor is megkaphatja, ha a kötelezett nem akar vagy nem képes fizetni.

A megbízó (a pályázó vagy a szerződéses kötelezett) nem akarja, hogy fizetnie kelljen, amennyiben a szerződés szerint teljesített.

A garancia kötelezettje, a garantőr a garancialevélben szereplő kötelezettségeit kívánja teljesíteni anélkül, hogy be lenne vonva a kötelezett és a kedvezményezett közötti, a szerződés megfelelő teljesítését érintő vitába.

E három különböző érdek egyensúlyban tartott kezelése érdekében alkotta meg az NKK az ICC 325-öt.

Az ICC 325 nem tartotta tanácsosnak az egyszerű lehívásos („*demand guarantee*”) garanciát bevezetni, melynek alapján a követelések anélkül fizetendők, hogy azok lehívhatóságára nézve külön bizonyíték állna rendelkezésre. (Meg kívánjuk jegyezni, hogy

14 évvel később, 1992-ben mégis megalkották az egyszerű lehívásos garanciákra vonatkozó szokványt.)

A garanciák konkrét módon szabályozzák a garantőr számára fennálló kifogásolási és védekezési lehetőségeket.

A megbízó és a garantőr közötti jogviszonyt - kevés kivételtől eltekintve - az ICC 325 nem szabályozza, ugyanis a garantőr viszontkereseti joga és a garancia mögött álló esetleges biztosítékok kérdése nem standardizálható, és az a két fél közötti megbízási szerződésre tartozik.

Az ICC 325 lakonikus rövidségű, mindössze 10 cikkből áll.

Az ICC 325 kimondja, hogy - elnevezéstől függetlenül - érvényes minden olyan kötelezettségvállalásra, amelyben a felek kikötik annak alkalmazását. A garancia - ellenkező kikötés hiányában - érvényes valamennyi, abban érintett félre.

Amennyiben az ICC 325 beleütközik a garanciára irányadó jog kötelezően figyelembe veendő kikötésébe, akkor az irányadó jog által szabályozott kikötést kell alkalmazni. Fentiekből következően, az ICC 325 kommentárja szerint az ICC 325 részlegesen is alkalmazható az egyszerű lehívásos garanciára is, azzal, hogy a 9. cikk (a lehívás dokumentálása) az esetben nem alkalmazható.

2. cikk - Meghatározások

Az ICC 325 megadja a háromféle garancia definícióját a *"tender garancia"* a bank, biztosítótársaság vagy más fél (*„garantőr"*) kötelezettségvállalása a tenderben pályázó megbízásából (*„kötelezett"*) a tendert kiíró javára (*„kedvezményezett"*), amelyben a garantőr vállalja, hogy a kötelezett szerződésszegése esetén, amely a tender benyújtásából eredő kötelezettségek nem-teljesítéséből ered, meghatározott időn belül fizetést teljesít a kedvezményezettnek.

A *„jóteljesítési garancia"* a bank, biztosítótársaság vagy más fél

(„garantőr”) kötelezettségvállalása az áruk szállítójának vagy szolgáltatások nyújtójának a megbízásából („kötelezett”) a vevő vagy a megrendelő javára („kedvezményezett”), amelyben a garantőr vállalja, hogy a megbízó nem szerződészerű teljesítése esetén meghatározott időn belül fizetést teljesít a kedvezményezett javára, vagy - ha a garancia úgy írja elő - a garantőr választása szerint a szerződést teljesíti. Ez az utóbbi kitétel meglehetősen szokatlan, hiszen a bankok szinte mindig csak fizetést ígérnek.

A „visszafzetési garancia” a bank, biztosítótársaság vagy más fél („garantőr”) kötelezettségvállalása az áruk szállítójának vagy szolgáltatások nyújtójának a megbízásából („kötelezett”), a vevő vagy a megrendelő javára („kedvezményezett”), amelyben a garantőr vállalja, hogy amennyiben a kötelezett a szerződés kikötéseinek megfelelően nem fizeti vissza a kedvezményezett által megelőlegezett összegeket, akkor a kötelezett helyett a garanciában rögzített határidőn belül a kedvezményezett részére fizetést teljesít.

Amennyiben - az ICC 325 kommentárja („Kommentár”) szerint - bármely, a garanciában részt vevő fél országának kötelező erejű jogszabályai az ICC 325-től eltérő szabályokat írnak elő, úgy azokat kell alkalmazni a szokvánnyal szemben.

A meghatározásban szereplő garanciák esetén az NKK nem tesz kísérletet, hogy jogi következményeket fogalmazzon meg a megfogalmazástól való eltérés esetére.

3. cikk - A garantőr felelőssége a kedvezményezettel szemben

A garantőr a kedvezményezettel szemben csak a garanciában és az ICC 325-ben meghatározott feltételekkel összhangban felel, és csak a garanciában megjelölt összeg erejéig.

A Kommentár szerint a garanciára irányadó jog írja elő, hogy a garantőr elsődleges (fő-) kötelezett vagy másodlagos (járulékos) kötelezett-e. Ez annyit jelent, hogy a garancia tiszta, precíz

megfogalmazása váltja ki az üzletileg szándékozott célnak megfelelő joghatást. Ezért a garanciából ki kell tűnnie, hogy a garantőr mennyit és mikor fizet.

A tendergaranciák tekintetében a Kommentár kívánatosnak tartja, hogy a garancia összege realisztikus legyen, mert a tenderben pályázók árajánlatában visszatükröződik, ha túl magas garanciaösszeget tűz ki az ajánlatkérő. A garancia lejáratának a tenderelfogadás határidejéhez a legszorosabban kapcsolódnia kell, hiszen ésszerűtlenül hosszú ideig nem tarthat a garancia fennállása.

A többi garanciánál, az a tény, hogy a garantőr teljesítése a kötelezett szerződésszegéséhez kapcsolódik, kiváltja, hogy a kedvezményezettnek a garancia lehívásához bizonyos *bizonyítékokat kell* becsatolnia a garantőr részére, amely bizonyítja a szerződésszegést. Ezeknek a feltételeknek való megfelelést a garantőr ellenőrizheti.

A garanciában említett összeghatár nem csökkenthető a részleges teljesítéssel, kivéve, ha a garancia azt kifejezetten megengedi.

A garantőr kizárólag olyan védekezésekre alapozhat, amelyek a garanciában kikötött feltételeken alapulnak, vagy amit az ICC 325 megenged.

4. cikk - Az igényérvényesítés (lehívás) utolsó napja

Ha a garancia az igényérvényesítés (lehívási értesítés) benyújtásának utolsó napját nem határozza meg, azaz hogy mely időpontig kell azt a garantőrnek kézhez vennie, az alábbi időpontokat kell ilyenek tekinteni:

- (i) tendergarancia esetében 6 hónap a garancia kibocsátás dátumától;
- (ii) jóteljesítési garancia esetében: 6 hónap a szállításra, illetve a teljesítésre a szerződésben megadott határidőtől (vagy annak

meghosszabbításától), vagy a jótállási periódus (garancia-időszak) lejáratától számított 1 hónap, ha a jótállási időszakra a jóteljesítési garancia vonatkozik;

- (iii) előleg-visszafizetési garancia esetében: a szállításra vagy a teljesítésre a szerződésben megadott határidőtől vagy annak meghosszabbításától számított 6 hónap, A nem üzleti napra eső lejárat esetén az a következő üzleti napon jár le.

A Kommentár szerint a lejáratot a tender időtartamához vagy a teljes tartamához mérve reálisan kell meghatározni. Az (i)-iii)-ig terjedő szabályok kiegészítő jellegűek, alkalmazásukra csak akkor kerül sor, ha a felek a garanciában nem rendelkeztek a lejárat határidőkről. A Kommentár kiemeli hogy a nem üzleti napon történő lejárat a garantőr, és nem a kedvezményezett országának szempontjából érvényes.

5. cikk - A garancia lejárat

Ha a lejáratkor vagy azt megelőzően a garantőr nem vett kézhez lehvást vagy, ha a garanciából eredő igények a kedvezményezett teljes mértékű kielégítésére vezettek - a garancia megszűnik. A tendergaranciáknál további szabályokat épít be az ICC 325 a megszűnésre, nevezetesen, ha a tender alapján kötendő szerződést másik pályázó köti meg, illetve ha a kedvezményezett kifejezetten nyilatkozik, hogy nem kíván szerződést kötni.

6. cikk - A garancia visszaszolgáltatása

Amennyiben a garancia megszűnik a garanciában foglalt feltételek szerint vagy az ICC 325-ben megadott kikötésekkel összhangban, úgy a garancianyilatkozat már nem biztosít jogokat a kedvezményezettnek, és azt vissza kell szolgáltatni a garantőr részére.

A Kommentár a visszaszolgáltatást azért tekinti jelentősnek, mert vannak olyan országok, ahol a garanciák annak visszaszolgáltatásáig

vagy a kedvezményezett általi mentesítésig érvényben maradnak. Emellett a mérlegből - a függő kötelezettségek közül - való törléshez is szükséges a garancia visszaküldése.

Az ICC 325 nem ír elő szankciót e kötelezettség megszegésének esetére, csak leszögezi, hogy a lejárati idő után a kedvezményezett semmiféle jogot nem támaszthat a garancia alapján a garantőrrel szemben.

7. cikk - A szerződések és garanciák módosítása

A tendergarancia csak az eredetileg a kötelezett által benyújtott tenderre érvényes, és nem alkalmazható a tender módosítása esetén, és nem érvényes lejárati időn túl (amelyet a garancia határoz meg, vagy az ICC 325 ír elő) sem, hacsak a garantőr nem ad írásbeli értesítést vagy telex, távirat, telefax útján küldött üzenetet a kedvezményezettnek, hogy a garancia a módosítással együtt érvényes, vagy lejárata meghosszabbodott.

A Kommentár magyarázata szerint a kedvezményezettnek lehetnek érvényes indokai a tender elfogadására és értékelésére vonatkozó periódus meghosszabbítására, de a kötelezett nem köteles a kiterjesztett határidőben fenntartani pályázata érvényességét vagy a tender feltételeinek újratárgyalását azon fenyegetés alatt, hogy a garanciát különben lehívja a kedvezményezett.

A garantőr ezért megtagadhatja a fizetést, hacsak az igény nincs a 9. cikkben meghatározott dokumentumokkal alátámasztva, illetve nem terjesztheti ki a lejárati határidőt a kötelezett (megbízó) beleegyezése nélkül.

A jóteljesítési és az előleg-visszafizetési garancia esetében a garancia tartalmazhatja, hogy a szerződés módosításai nem érvényesek, vagy hogy a garantőrt értesíteni kell a módosításokról azok jóváhagyása céljából. Ezt a kikötést elmulasztva, a garancia érvényes a kötelezettnek a szerződésben és annak módosításaiban

szereplő kötelezettségei vonatkozásában is. A lejárat határidő tekintetében hacsak a garantőr nem jelzi írásban (táviratban, telexben), hogy az összeget és a lejáratot át lehet lépni, azok hallgatólagosan nem változtathatók.

A garanciának a garantőr által tett módosításai csak akkor érvényesek akár a kedvezményezett, akár a kötelezett esetében is, ha ők abba beleegyeztek.

8. cikk - *Lehívás*

A garancia alapján a hívásnak legkésőbb a lejárati napján meg kell érkeznie írásban vagy telefax, távirat, telex útján a garantőrhöz, az értesítést annak kézhez is kell vennie. A garanciában ezért precízen fel kell tüntetni a garantőr nevét és címét.

A hívásról a garantőrnek értesítenie kell a kötelezettet. A hívást a garantőr akkor fogadhatja el, ha

- a lejárati határidőn belül megérkezett;
- ha a garanciában vagy az ICC 325-ben említett dokumentumokat csatolja a kedvezményezett a garanciában megjelölt határidőben vagy - ha ez nincs megjelölve - olyan gyorsan, ahogy lehet, vagy a kedvezményezett általi dokumentálása esetén a hívástól számított 6 hónapon belül.

A szokvány szövege azt az esetet nem elemzi, ha a hívást a kedvezményezett a határidőn belül tette, de az „*vis maior*” következtében nem érkezett meg a lejáratiig. A Kommentár ennek okát abban látja, hogy e kérdésre az irányadó jognak kell választ adnia.

9. cikk - *A hívás dokumentálása*

Az ICC 325 - arra az esetre, ha a garancia okmányelőírásokat nem

tartalmaz kiegészítő szabályokat fogalmaz meg.

Tender garanciánál, ha a kiíró a pályázó pályázatát fogadta el, és a pályázó ennek ellenére nem írta alá a szerződést, vagy nem nyújtott be a tenderelírások ellenére jóteljesítési garanciát, illetőleg a kedvezményezett kötelezettséghez intézett nyilatkozata alapján keletkezett fizetésre irányuló vitát a bíróság vagy választottbíróság (a tenderkiírásban szereplő kikötések szerint) a kedvezményezett javára döntötte el, vagy ha ilyen kikötés nem volt, a kötelezett választása szerint az ICC vagy az UNCITRAL szabályzata szerint választottbíróság azt eldöntötte;

Jóteljesítési vagy előleg-visszafizetési garanciánál bírói vagy választottbírósági döntés, amely az igényt megítélte, vagy a kötelezett írásbeli jóváhagyása a fizetendő igény tekintetében. A Hidas-Szilágyi szerzőpáros idézett művében kifejezett kételyét fejezi ki a tekintetben, hogy a lehívás dokumentálását az ICC 325 bírói döntéstől teszi függővé, mert így „*a garancia nem ér többet az egyszerű, még csak nem is készfizető kezességénél*”.

Alkalmazandó jog

Ellenkező kikötés hiányában - a magyar nemzetközi magánjogi szabályokkal egyezően - *a garantőr joga* (az üzletvitel helyének joga) az irányadó a garancia-jogviszonyra. Ha több üzletviteli helye van a garantőrnek, úgy a garancia kibocsátás helye az irányadó az alkalmazandó jog meghatározása szempontjából.

A Kommentár megítélése szerint ez meglepetés lehet azoknak, akik a garanciát az alapügylet járulékos részének tekintik, ebből adódóan úgy gondolják, hogy arra az alapszerződésre irányadó jogot kell alkalmazni. Sok ok van, amelyek miatt ez a megközelítés nem vált elfogadottá. Az első ilyen, hogy „*a garancia természetétől ez eltér.*” (Az alaptétel ugyanis: a garancia *sui generis* (önálló) jogügylet - a szerző megjegyzése.) Továbbá a garantőr üzletvitelének helye azért kedvezőbb, mint az alapszerződésre irányadó jog elfogadása a

garancia tekintetében, mert nem mindig lehet a szerződésre irányadó jogot biztonsággal meghatározni. Sokszor előfordul, hogy csak garantőr hazai joga szerint lehet a garanciát kibocsátani.

10. cikk - Viták eldöntése

A viták eldöntésére három megoldás kínálkozik az ICC 325 szerint - mindegyik választottbírószági kikötés:

- NKK szabályai szerint eljáró választottbírószág;
- UNCITRAL szabályai szerint eljáró választottbírószág;
- bármely más választottbírószág szabályzata szerint eljáró választottbírószág, amint azt a garantőr és a kedvezményezett szerződése megjelöli.

A 11. cikk továbbá megengedi, hogy a garantőr és a kedvezményezett választottbírószági ügyébe a megbízó is beavatkozzék, ha az a megbízó jogait kötelezettségeit is érinti.

3.7.2. Az első felszólításos, egyszeri lehívással, feltétel nélkül fizetendő garanciák („Demand Guarantees”)

Az NKK 1992-ben megalkotta a 458. számú szokványát, amely az első felszólításra fizetendő garanciák nemzetközi szabályait ötvözi („ICC 458”).

Az ICC 458 abban különbözik az ICC 325-től, hogy a garantőr fizetési kötelezettsége „*első írásbeli felszólításra*” és esetlegesen, a garanciában meghatározott dokumentumok bemutatása mellett áll fenn, és *nem függvénye* az alapul szolgáló ügyletben a *főkötelezett tényleges szerződésszegésének*.

A megalkotó bizottság e garanciát a következő módon definiálta: „*E garanciák felölelik az összes olyan kötelezettségvállalást, amelynél a garantőr fizetési kötelezettsége írásbeli lehívással és a garanciában megjelölt okmányok bemutatásával megnyílik, és nincs*

függővé téve attól, hogy az alapügyleti kötelezett ténylegesen szerződést szegett-e.”

Ha az ICC 458 alá tartozó garanciákat *hasonlítjuk össze az akkreditívvel*, szembetűnő különbséggel találkozunk: az első felszólításra fizetést ígérő garanciák csak akkor hívhatók le, ha a főkötelezett szerződésszegést követett el. Egyezőség azonban, hogy a garantőr - éppúgy, mint az akkreditív kibocsátója - *nem a szerződésszegés tényével, hanem csak a dokumentumokkal* foglalkozik.

Az ICC 458. kimondja, hogy szabályai nem alkalmazhatóak kezességekre vagy feltételhez kötött garanciákra és más olyan járulékos kötelezettségvállalásra, amelyeknél a garantőr fizetési kötelezettsége csak a kötelezett tényleges szerződésszegése esetén következik be.

Az ICC 458 bevezetésének az is jelentőséget adott, hogy az *ICC 325 nem került általánosan elfogadásra*, de ezen új szokványok nem helyezték hatályon kívül a szerződéses garanciákra vonatkozókat, noha felvetik annak egy későbbi időpontban, a gyakorlati tapasztalatok alapján történő újra átgondolását.

A garantőr szempontjából tehát ezek a szokványok a fizetés feltételül nem kívánják meg, hogy a garantőr döntsön a felől, hogy a kedvezményezett és a megbízó (kötelezett) teljesítette-e az alapügyletbeli szerződéses kötelezettségét, a garanciaszövegnek csak világosnak és félreérthetetlennek kell lennie.

A garancialehívás mellé a garanciában meghatározott okmányokat ugyan csatolni kell (ha vannak ilyenek), de *nem szükséges az igénybevételhez választottbírósi döntés vagy egyéb független dokumentumokkal alátámasztott bizonyíték*.

Persze ez nem jelenti azt, hogy a bizonyítékokkal alátámasztott garanciák ki lennének rekesztve az ICC 458 alkalmazása alól. A

garanciák tehát egy vagy több dokumentum becsatolása melletti lehívást irányoznak elő a legenyhébb forma a dokumentumok prezentálása nélküli, egyszerű írásbeli lehívás, míg a „legkörülbástyázottabb” a rendes bírósági vagy választottbírósági ítélet becsatolása mellett lehívható garancia.

Az ICC 458 igyekszik kiegyensúlyozni a kedvezményezett érdekeit azzal, hogy a kötelezett terhére a garancia csalárd módon való lehívása megakadályozható legyen. Ezért a szokványok *legalább azt előírják, hogy az írásbeli lehívásban meg kell jelölni, hogy milyen vonatkozásban áll fenn a kötelezett szerződésszegése.*

Természetesen az igényt alátámasztó dokumentumoknak *külsőleg* megfelelőnek kell lenniük a lehívás teljesítésére. A Szokványok az alkalmazandó jogra hagyják a csalárd vagy nem fair lehívás elveinek előírását.

A garancia igyekszik a lehetőségekhez képest harmonizálni a jogviszonyban résztvevők érdekviszonyait. A kedvezményezett védelmet kíván kapni az ellen a kockázat ellen, amikor a megbízó (kötelezett) nem teljesíti a kedvezményezettel szemben fennálló alapügyleti kötelezettségeit

A garancia ezt azzal biztosítja, hogy gyors hozzáférést biztosít a garanciaösszeghez, amennyiben ezek a kötelezettségek nem teljesülnek. A megbízó - miközben elismeri a kedvezményezett igényét arra, hogy a garancia biztosítékot nyújtson számára a jóhiszeműség és méltányosság elvének figyelembevételével elvárja, hogy a lehívási értesítésben megtudja, hogy milyen alapon és mértékben sértette meg a szerződéses kötelezettségeit, elejét véve a rosszhiszemű felhívásoknak.

A garantőr érdeke, hogy a garancia szorítkozzék a lehívási értesítőn kívül esetleges okmányok becsatolására anélkül, hogy azt a terhet róná a garantőrre, hogy eldöntse, vajon az alapügyletben tényleg megtörtént-e a szerződésszegés.

Az NKK 458 tagolása A-tól F-ig igen hasonló a szerződéses garanciákéhoz, próbálunk tehát csak a lényegi eltérésekre koncentrálni. (Az egyes cikkeknek a jobb áttekintés kedvéért címekezt adtunk.)

A) Az alkalmazás

1. cikk

Mint már említettük, az NKK 458 is kifejezett kikötés mellett használható.

B) Meghatározások, általános rendelkezések

2. cikk - A garántőr kötelezettsége

A garántöröket nem kötik az alapul szolgáló szerződések vagy pályázati feltételek, hacsak azt a garancia kifejezetten elő nem írja. A garántőr csak a garancia szövegében említett feltételekhez van tehát kötve. A 458. szokvány a *viszontgaranciákra* is vonatkozik oly módon, hogy a viszontgarancia is természetesen független az alapügyletet képező garanciától, illetőleg az a mögött álló szerződésektől.

Az írásbeli forma magában foglalja a hitelesített távközlési és kódolt elektronikus üzeneteket is.

3. cikk - A kötelezően megjelölendő adatok

A 3. cikk előírja a kötelezően megjelölendő adatokat: így (i) a résztvevőket; (ii) az alapügylet megjelölését; (iii) a maximális garanciaösszeget; (iv) a lejáratot és/vagy a lejárati eseményt; (v) a lehívás feltételeit; (vi) a garanciaösszeg csökkenésének eseteit.

4. cikk - A lehívás

A lehívás joga - kifejezett kikötés nélkül - nem ruházható át. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a garancia összegére vonatkozó

igény ne lenne engedményezhető.

5. cikk - Visszavonhatóság

Mind a garancia, mind a viszontgarancia - ellenkező kikötés hiányában visszavonhatatlan.

6. cikk - Hatálybalépés

A garancia hatálybalépése kibocsátásakor történik, kivéve, ha (i) a garancia arra más időpontot állapít meg; vagy (ii) azt a garanciában megjelölt feltételek bekövetkezéséhez kötik; vagy (iii) azt a garanciában felsorolt okmányok alapján a garantőr által meghatározottnak nyilvánítják.

7. cikk – Utasítások

Ha a garantőr olyan garancia kibocsátásra vonatkozó instrukciót kap, amelynek végrehajtása beleütközne a garantőr hazai jogának bármely jogszabályába, az utasítás fenti ok miatti megtagadásáról az utasítást adó felet azonnal értesítenie kell. (Megjegyzés: az utasítást adó fél a megbízón kívül lehet a megbízó felhatalmazásával eljáró fél is.)

A garancia kibocsátás csak a garantőr egyetértése esetén történhet meg, azaz a garantőr nem köteles garanciát kibocsátani, ha arra megbízást kap.

8. cikk - A garanciaösszeg csökkentése

A garancia megjelölhet meghatározott időpontban, meghatározott összegben történő garanciaösszeg-csökkenést, akár meghatározott okmányok benyújtása mellett is.

C) Kötelezettségek

9. cikk - Okmányvizsgálat

A garantőr a becsatolt okmányokat külsőleg vizsgálja abból a szempontból, hogy azok formailag megfelelnek-e a garancia

előírásainak. Ha az okmányok eltérnek a garanciában előírt kritériumoktól, vagy az okmányok inkonzisztensek (egymásnak ellentmondóak) - vissza kell azokat utasítani.

10. cikk - A lehívás vizsgálata

A lehívás vizsgálatakor ésszerű határidő áll a garantőr rendelkezésére.

Az „ésszerű” határidő a garanciák esetében nincs pontosítva egzakt határidő előírásával, mint például az akkreditívek esetében, így kétség esetén azt az eset összes körülményeinek vizsgálatával kell megállapítani. Az okmányok elutasítását azonban azonnal közölni kell a kedvezményezettel távközlési vagy egyéb gyors eszközzel. Az okmányokat a kedvezményezett rendelkezésére kell tartani.

11-12. cikk - Felelősség

Hasonlóan az inkasszók, illetve akkreditívek esetében követelt kikötésekhez, a bemutatott okmányok formájáért, kielégítő voltaért, valóságtartalmáért, valódiságáért, joghatásáért, a benne foglalt nyilatkozatokért, harmadik fél jóhiszemű cselekményeiért vagy mulasztásaiért, az üzenetek, okmányok továbbításának késedelméért, a távközléses továbbítás hibáiért, a fordításért, illetve a technikai feltételek interpretálásáért a garantőrök nem vállalnak felelősséget.

A garantőröknek jogában áll a szövegeket vagy azok egy részét fordítás nélkül továbbítani.

13. cikk - Vis maior

A felelősség-kizárás hasonló a más NKK-szokványok vis maior klauzuláinak megfogalmazásához.

14. cikk - Közreműködő igénybevétele

A teljesítési segéd igénybevételeire vonatkozó klauzula hasonló a többi NKK szokványban említett klauzula megfogalmazásához.

15. cikk - A felelősségkizárás tilalma

A jóhiszeműség és a kellő körültekintés tanúsításának elmulasztásáért a bankok felelőssége nem zárható ki.

16. cikk - A felelősségvállalás korlátja

A felelősségvállalás határait a garancia határozhatja meg, illetve annak hiányában a szokványok. Mértéke pedig a garantált összeg erejéig terjed.

D) Igényérvényesítés

A lehívásnak a lejáratidőn belül kell megtörténnie, az okmányokat a garancia kibocsátás helyén kell bemutatni. A lehívási értesítésnek legalább a szerződésszegés tényét meg kell jelölnie, és azt, hogy az milyen vonatkozásában történt.

Ennek részletezésére az NKK 458 nem ad támpontot, de *minimális kellékként* elegendőnek látszik, ha *a szerződésszegésre való utalás feltünteti az alapszerződés megfelelő pontját*. Természetesen a lehívásról haladéktalanul értesítenie kell a garantőrnek a megbízóját is.

E) Lejárat

A lejárat időpont meghatározással, meghatározott dokumentumok prezentálásával vagy a fentiek vagylagos megjelölésével történhet. Ez utóbbi esetben a korábban bekövetkező időpont jelenti a lejárat napját.

A lejárat a garanciaokmány visszaszolgáltatásától függetlenül következik be. Ha a kedvezményezett a lehívás alternatívájaként a

garancia időtartamának meghosszabbítását kéri, a garantőrnek a megbízót erről haladéktalanul értesítenie kell. Ilyen esetben a garantőr felfüggeszti a fizetést egy olyan méltányos időszakra, amely lehetővé teszi a megbízó és a kedvezményezett megállapodását a lejárat-hosszabbítást illetően. Megállapodás hiányában a garantőr további feltételek támasztása nélkül fizetni köteles. A garancia lejáratának meghosszabbításához a garantőrnek is hozzá kell járulnia.

F) Az alkalmazandó jog, fórum

Eltérő kikötés hiányában a *garantőr üzletviteli helyének a joga az irányadó*. Több országbeli üzletviteli hely esetén pedig a kibocsátó fiók országában érvényes jogot kell a garancia jogviszonyra alkalmazni.

A garancia jogviszonnyal kapcsolatos *viták eldöntésére kizárólagosan a garantőr üzletvitelének helyén hatáskörrel, illetve illetékességgel rendelkező rendes bíróság jár el*, hacsak a felek másként nem állapodtak meg. Érdekes, hogy választottbírósági kikötés, mint például ICC 325-ben, csak külön kikötéssel lehetséges.

A két garanciaszokvány legfőbb eltéréseit az alábbiak szerint kívánom összefoglalni:

ICC 325	ICC 458
(1) A lehívás feltétele annak bizonyítása, hogy az alapügylet kötelezettje szerződést szejett, amelyet a kedvezményezett bírósági vagy választottbírósági döntéssel igazol.	(1) A lehívásnak nem feltétele a kötelezett tényleges szerződésszegése - bár minimális feltétel, hogy a lehívásban az alapszerződés azon megfelelő pontjára utalni kell, amely tekintetében a szerződésszegés bekövetkezett.

(2) Az igényérvényesítés (lehívás) utolsó napjára nézve kiegészítő szabályokat ad (6 hónap, kezdete eltérően számítandó az egyes garanciatípusoknál).	(2) Kiegészítő szabály a lehívás időpontja tekintetében nincs.

4. Faktoring

4.1. Fogalma, jellemzői

A faktoring intézményét a jogi szabályozás ismeri ugyan, de egységes definíciója nincs. „*Pénzkölcsönzés számlakövetelés ellenében*” vagy „*azonnali finanszírozással együtt járó követelés-vásárlás*” fedi e pénzügyi művelet lényegét. Részletesebben megvilágítva a faktor cég (a finanszírozó) megvásárolja a szállító/eladó számlakövetelését – általában azonnali fizetés mellett – kezeli a vevővel szemben fennálló követeléseket, nyilvántartja és beszedi azokat.

A faktorálás hosszabb távú kapcsolatot feltételez mind a faktor cég és az eladó, mind – az alapul szolgáló ügyletben – az eladó és a vevő között. A faktor cég kockázata nem az eladó, hanem inkább a vevő pénzügyi megbízhatósága. A faktorálás történhet (i) visszkereseti jog mellett és (ii) visszkereseti jog nélkül.

Az első esetben a faktor készpénzért megvásárolja ügyfele számláit, az adósságának meghitelezéséből származó kockázat azonban az eladóé marad. Ha a vevő nem fizet a számla esedékességkor, a faktor jogosult a számlát visszavásároltatni az eladóval.

A visszkereseti jog nélküli faktoring általában a hitelbiztosító bevonásával történik. Ha a vevő csőd- vagy felszámolási eljárás miatt nem tud fizetni, a biztosító általában 80%-ban kártalanítja a faktor céget.

Létezik a gyakorlatban ún. *csendes factoring* is, mely esetben a vevőnek nincs tudomása arról, hogy a szállító/eladó eladta a vele szemben fennálló számlakövetelést a faktor cégnek, a fizetést az eladó részére teljesíti, mely összeg egy részét eladó továbbít a faktornak.

A *factoring előnye az eladó részére*, hogy csökkennek a kintlévőségek, növekszik az eszközök forgási sebessége, a szállítások folyamatossá válnak, a pénzbefolyás tervezhetővé válik, nő a cég likviditása is. Fenti előnyök fennállnak a halasztott fizetéssel történő áruszállítással szemben, mely kockázatosabb, hiszen késedelmes fizetést, lelassuló cash flow-t és likviditási problémákat jelent a szállítóknak.

A faktorálás történhet országon átnyúló formában ún. (i) export vagy (ii) import factoring formájában.

Az (i) *export faktorálás* négyszereplős ügylet; az export faktoron, az eladón és a vevőn kívül egy, az adós országában működő import faktor is részt vesz a szolgáltatás végrehajtásában. Az import faktor egy meghatározott összeg erejéig rulírozó (újra feltöltődő) keret formájában átvállalja a vevő nem-fizetéséből eredő kockázatot. Az exportőr számára (elő)finanszírozást, a követelések nyilvántartását, a követelések beszedését és garantált fizetést jelent, ha az importfaktor viseli a vevőkockázatot. Fentiek miatt előnyös az exportőrnek ez a konstrukció, mert a garantált fizetés által mentesül a nyitva-szállítás veszélyeitől, olcsó finanszírozási lehetőséghez jut, és mentesül a követeléskezelés költségeitől.

Az exportfaktorálás is történhet „csendes” formában, amikor a vevő nem értesül a faktorálásról. Sajátos típusa az exportfactoringnak az inkasszóalapon működő factoring, mikor is, az export faktor csak a számlakövetelések beszedésére kéri fel az importfaktort, az nem

garantálja a fizetést. Az exportfaktorálás részleteit a későbbiekben még megvilágítjuk.

Az (ii) *import factoring* az export faktoringhoz hasonlóan működik, az export faktor felkéri az import faktort az importőr előzetes minősítésére. Ha megfelelő minősítésű az importőr, úgy az import faktor keretet állít fel az importőrre nézve, és annak erejéig garanciát vállal a faktorált számlák ellenértékének megfizetésére. Előnye az exportőr számára, hogy garantált fizetéshez jut, az importőr számára pedig, hogy a saját országában működő faktorial áll kapcsolatban, nem szükséges pontos ismeretekkel rendelkeznie a partner ország előírásairól.

Szilvássy-Hidas szerzőpáros⁶⁴ „ *A nemzetközi pénzügyek és a külkereskedelmi fizetések gyakorlata*” c. könyvében a faktorálás fogalmát – a nemzetközi gyakorlattal egyezően - *gyűjtőfogalomként* használják: „*egyres esetekben inkább vagy kizárólag bizonyos rendszeres szolgáltatásokat takar (információnyújtás a vevői körről, az áru ellenértékének beszedése stb.), máskor rövid lejáratú hitelnyújtásokat szintén magában foglal (az okmányok ellenértékének jogfenntartással történő megelőlegezése), de előfordul, hogy a rövid lejáratú céghitelekkel eredő gazdasági kockázatot vagy annak egy részét is magukra vállalják egyes bankok (vétélárkezesességek, váltókezesességek, jogfenntartás nélküli váltóleszámitolások).*”

1985 februárjától a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt-n keresztül, majd a kétszintű bankrendszer létrejöttével a többi kereskedelmi bank bevonásával a faktoring üzletágat magyar exportőrök többnyire okmányos inkasszós tételek, illetve a *biztosíték nélküli nyitva szállításokból eredő követeléseik* behajtására használták oly módon, hogy a bankok, illetve leányvállalkozásaik *keretszerződéseket* kötöttek külföldi faktorcégekkel (faktorbankokkal), amelyek egy-egy magyar exportőr teljes exportforgalmának lebonyolításával is foglalkoztak. A külkereskedelem decentralizálásával, a

⁶⁴ Szilvássy-Hidas: A nemzetközi pénzügyek és a külkereskedelmi fizetések gyakorlata, OMIKK, 1986. 170-o-

devizagazdálkodás liberalizálásával a faktoring szerepe némileg átalakult ugyan, de alapvető jellegzetességét, a követelések visszterhes engedményezését nem veszítette el.

A faktoring *klasszikus formájában* áruszállításokból és szolgáltatások *nyújtásából* származó *rövid lejáratú* követelések folyamatos megvásárlását és kezelését jelenti. A faktortársaság hosszú lejáratú szerződés alapján vállalja a rövid lejáratú követeléseknek a vevő fizetőképességéből eredő kockázatát és a követelés meghatározott százaléka erejéig finanszírozza az eladót. Általában a faktortársaság már a megrendelés kézhezvételekor megvizsgálja a vevő bonitását (fizetőképességét), és ha azt megfelelőnek ítéli meg, felhatalmazza a szállítót, hogy a megrendelést igazolja vissza azzal, hogy a vevőnek a vételárat a faktortársaság részére kell megfizetnie. Mód van arra is, hogy a *faktorcég egy általa már jónak* minősített vevővel kapcsolatos folyamatos szállítások számláit előlegezze meg.

A jó bonitású vevőtől járó ellenérték 75-95%-át a szállító az ellenérték befolyásának biztonságát illető kockázat függvényében a faktorcégtől kézhez veszi már jóval az ellenérték megfizetése előtt, és a faktorcég rendszerint átvállalja visszkereseti joggal vagy anélkül - a fizetés befolyásának kockázatát.

A faktoring további előnye, hogy a faktortársaság végzi a szállító helyett az adónyilvántartást és a behajtást is.

A Hpt. is a pénzkölcsön-nyújtás egyik formájaként említi meg a faktoringot a 2, sz. Melléklet I. Fejezet 10.2. b) pontjában: *„követelésnek az adós kockázatának átvállalásával vagy anélkül történő - megvásárlása, megelőlegezése (ideértve a faktoringot és a forfetirozást is), valamint leszámítolása, függetlenül attól, hogy a követelés esedékességének nyilvántartását és a kintlevőségek kezelését ki végzi”* E pénzügyi szolgáltatást pénzügyi vállalkozás is nyújthatja.

A jogszabály nem nevesíti, hogy mit takar az *„adós kockázatának*

átvállalása” kitétel, jelenti-e csupán az adós fizetőképességével kapcsolatos kockázatok átvállalását, vagy az ezen a körön kívül eső kockázatokat is.

4.2. A faktoring szerződés jogi természeté

A Hpt. e pénzügyi szolgáltatásról több szót nem ejt, annyi azonban megtudható volt a fenti meghatározásból is, hogy követelés megelőlegezéséről, megvásárlásáról lehet szó. A követelés *megelőlegezése* emlékeztet leginkább a kölcsönnyújtásra, hiszen az így rendelkezésre bocsátott összeget a megállapodott határidőben vissza kell téríteni.

Amennyiben követelés *megvásárlásáról* beszélünk - a Ptk. szabályait kell segítségül hívnunk. A Ptk. Különös Része önálló faktoring szerződéstípust nem tartalmaz, jogi természetét tekintve több jogintézmény is szóba kerülhet. Pl. a *kölcsönnel* is mutathat rokon vonásokat, ám a Ptk. pénzkölcsön szabályai nem alkalmazhatóak minden esetben rá, mert például a követelés megvásárlása esetén, nem meghatározott összeg rendelkezésre bocsátásáról, majd annak visszafizetéséről van szó.

A követelés-megvásárlás óhatatlanul az *adásvétel* szabályait juttatja eszünkbe. Ha az adásvétel szabályait áttekintjük, rájövünk azonban arra, hogy a faktor - minthogy nem kívánja átvenni a jogosulti pozícióval együtt járó kötelezettségeket is - csak jogosultságokat kíván megszerezni a követelésekkel kapcsolatban.

Így ez esetben inkább a *visszterhes engedményezés* szabályai alkalmazandóak, amely a Ptk. szerint nem szerződéstípus, és csak mögöttes szabályként lépnek be az adásvételre vonatkozó rendelkezések. A faktoring Ptk-beni önálló szabályozása ellen – bár az engedményezés és a megbízás elemeinek keveredése miatt vegyes szerződésről van szó – több ellenérv sorakoztatható fel. Ezeket, a Ptk. újrakodifikálásával kapcsolatos elképzeléseknél tárgyaljuk.

4.3. Faktoring a hazai gyakorlatban

A faktoringot a hazai gyakorlat sokszor *visszkereset melletti engedményezésként* fogja fel, amelynél az engedményezési szerződésben az engedményező a Ptk. 330.§ (1) bekezdése alapján a kapott ellenérték erejéig az engedményessel szemben kezesként felel, azaz ha a követelés nem áll fenn, vagy nem hajtható be, az engedményező megtérítési kötelezettséggel tartozik az engedményes felé. Ez a visszkereseti jog melletti engedményezés.

Természetesen a Ptk. 330.§ (1) bekezdésének *a)* vagy *b)* pontja alkalmazásával mód van *visszkereseti jog nélküli* engedményezésre is, ez a tipikus faktoring, hiszen ilyenkor a követelés meghatározott százaléka fejében a faktor felvállalja az adós fizetőképességével kapcsolatos kockázatot.

Arra is találunk példát, hogy a faktor nem az adós fizetőképességének hiánya esetére kér megtérítést, hanem bizonyos más körülmények felmerülésekor, például ha a követelés harmadik személy magatartása miatt, hatósági intézkedés vagy jogszabály változása folytán nem érvényesíthető.

Az engedményezés jellegénél fogva - visszterhes szerződésekből eredő követelések esetén is - csak a jogok engedményezését eredményezi, a kötelezett az engedményezés tárgyát képező szerződésben változatlanul az engedményező marad. Ezért fontos garanciális szabályok biztosítják azt, hogy az engedményes ne kerülhessen olyan helyzetbe, hogy jogosulti pozíciója veszélybe kerülhessen.

Ezen *garanciális szabályokat* az alábbi módon foglalhatjuk össze:

- (i) az engedményezési szerződésnek igen fontos szavatossági kikötése, hogy az engedményező kijelenti, hogy az alapügyleti kötelezettel szemben semmiféle olyan kötelezettsége nem áll fenn, amely okot adhat arra, hogy a kötelezett az

engedménnyessel szemben kifogást érvényesítsen, és a fizetési kötelezettségét ily módon jogszerűen megtagadhassa;

- (ii) az engedményező kötelezettsége továbbá, hogy az engedményezési szerződés aláírásával egyidejűleg az engedményezett követelésekkel kapcsolatban a teljes körű dokumentációt az engedményesnek átadja, és egyben kijelentse, hogy az engedményezett követelésekkel kapcsolatban nem hallgatott el semmiféle olyan tényt, körülményt vagy információt, amely megakadályozhatja, vagy megghiúsíthatja az engedményes igényérvényesítését a követelések tekintetében a kötelezettel szemben;
- (iii) az engedményezőnek teljes körű jogszavatosságot kell vállalnia az engedményezés tárgyát képező követelésekért, nevezetesen arra, hogy
 - a követelések érvényes szerződésen alapulnak és állnak fenn (nem évültek el) a kötelezettel szemben,
 - a követelések felett harmadik személynek semmiféle igénye, jogosultsága nincsen,
 - a követelések nem állnak peresítés vagy végrehajtás alatt.

4.4. A faktoring szabályozásával kapcsolatos elképzelések a Ptk. kodifikáció kapcsán

A Ptk. Kodifikációs Főbizottsága úgy foglalt állást, hogy csak azok a viszonylag újonnan meghonosodott szerződések szabályozhatók *sui generis*-ként a Ptk.-ban, amelyek olyan és annyi sajátossággal rendelkeznek, melyek indokoltá teszik önálló szabályozásukat. Ilyennek minősült a pénzügyi lízing, a faktoring esetében viszont az az álláspont, hogy az *atípusos, vegyes szerződésként* a felek szerződéses szabadságának teret hagyva önálló szabályozást nem

igényel.

A faktoringgal kapcsolatos nem egyértelműen engedményezésként használt jogi terminológia igen szemléletesen mutatkozik meg az alábbi idézetben⁶⁵: *„A faktoring lényegében úgy értelmezhető, mint a követelés biztosítéka mellett nyújtott hitel. A könyv szerinti követelést a faktor engedményezéssel megvásárolja. Az alapvető gyakorlati, és egyben jogi kérdés különbsége éppen a megvásárlás tényében van, mert a kölcsönnyújtás fedezetéül szolgáló követelésből fakadó árbevétel – engedményezés különbözik a megvásárlástól.”* Ugyanezen cikk bevezetője szerint a „faktoring követelés átengedést” jelent. Az interneten a faktoring ügyletről szóló, szerzõt nem említő cikk szerint: *„a faktorálás lényegét tekintve követelészvásárlás, illetve eladás. Az ügyletben megtalálhatók az adás-vétel, az engedményezés és a hitel/kölcsönügyletek szabályai.”* A hivatkozott idézetek jól érzékeltetik a terminológiai dilemmákat, így ezek az álláspontok valószínűleg hangot kapnak az új Ptk. szövegezése kapcsán erősítve a jogintézmény szabályozásának szükségét.

A faktoring – az Albizottság véleménye szerint – polgári jogilag követelészvásárlás, melyre az engedményezés szabályai alkalmazandók. A faktor cég követelésnyilvántartásra és beszedésre vonatkozó tevékenységére a megbízás szabályai az irányadók. Tekintettel arra, hogy az engedményezés és a megbízás szabályainak keveredése sem hoz létre tartalmában önállóan minősíthető szerződéstípust – az Albizottság önálló szabályozását nem tartja indokoltnak. A faktoring engedményezési szabályokra épülése azonban több ponton *szükségessé teszi a jelenlegi engedményezési szabályok módosítását:*

- A Ptk.-ban rendelkezni kellene arról, hogy a követelések engedményezésének kizárására, ellehetetlenülésére (aránytalan megnehezítésére) ne lehessen mód, azaz a szállítók ne legyenek kiszolgáltatva vevőiknek azzal, hogy finanszírozásukat követeléseik értékesítésével oldják meg;

⁶⁵ www.jegyzetportal.hu

- kifejezetten lehetővé kell tenni jövőbeni követelések engedményezését azzal, hogy azokat hasznosítható módon meg kell tudni jelölni.
- az engedményezés megtörténte után csak kivételesen lehessen mód az alapszerződés olyan módosítására, mely hátrányosan befolyásolhatja a követelés értékét;
- az engedményezés biztosítéki jellegének kidomborításával lehetővé kell tenni, hogy a kölcsönadót megillető jogosítványok a faktorcéget is megillessék.

Ezen javaslatok a Ptk. általános szerződési szabályaival foglalkozó albizottság kodifikációs hatáskörébe tartoznak, így nincs arról információ, hogy az engedményezés faktoringot érintő szabályainak megalkotása milyen stádiumban van.

A faktoring sui generis szerződés voltára több támogató érv is szólhat, többek között arra vonatkozólag, hogy a faktoring nem csupán követelésvásárlás formájában, hanem követelés megelőlegezésként is végbemeget, mely esetben inkább a kölcsönrel mutat hasonló vonásokat. Az engedményezés, minthogy nem szerződéstípus, feletheti az önálló szabályozás kérdését, már csak azért is, mert a törvénybe iktatott Ottawai Egyezmény sem nyújt kellő terminológiai tisztaságot a kérdés megítélésében. Ugyancsak figyelmet érdemel az is, hogy a gyakorlatban a visszkereseti jog nélküli faktoringon kívül gyakori a visszkereseti jog melletti változat is, melynél az engedményezésnek vissz-engedményezéssel kellene párosulnia. Fenti megoldásokon felül még továbbiak is elképzelhetők, amint arra – többek között - a Szilvássy-Hidas szerzőpáros rámutatott. Mindez okot adhat arra, hogy mégis felvesse a faktoring önálló szabályozásának kérdését. Az Európai szerződési törvénykönyv szerint⁶⁶: „*a faktoringgal foglalkozó bankok*

⁶⁶ Európai Magánjogtudósok Akadémiája (koordinátor: Prof. Giuseppe Gandolfi) Európai Szerződési Törvénykönyv Előzetes tervezet, Első Könyv 2001. II. fejezet 121. cikk (8) bekezdés, közölve: Verebics János: Az Európai magánjog fejlődésének főbb irányai. Bp. 2004. Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ

vagy vállalkozások által lebonyolított engedményezésre a fenti Cikk (a „követelés engedményezésére”- a szerző megjegyzése) nem alkalmazhatók, abban a körben a hatályos törvényi előírások, vagy az érintett gazdasági területre vonatkozó egységes rendelkezések, ezek hiányában a forgalmi szokások az irányadók.”

Fentiekből következően az Európai Unió által előzetes tervezetként aposztrofált szerződési törvénykönyvnek a követelés átruházásra vonatkozó szabályai helyett vagy az adott ország hatályos törvényi előírásai vagy egységes rendelkezések (nem derül ki, hogy itt az utalás valamiféle egységes Európai Uniós rendelkezésekre utal-e) vagy forgalmi szokások (ezek mibenléte nem körvonalazott) az irányadók. Mindez felveti a hazai új Ptk.-beni önálló szabályozás szükségességét a Kodifikációs Főbizottság „ellenérzései ellenére”.

4.5. Nemzetközi faktoring az Ottawai egyezményben

Az 1997. évi LXXXV. törvénnyel közzétett, *A nemzetközi követelésvételről szóló, Ottawában, 1988. május 28-án kelt UNIDROIT Egyezmény („Egyezmény”)* alkalmazási területenként a magyar szövegben a követelésvételi szerződéseket és a kinnlevőségek engedményezését jelöli meg.

Ebből láthatóan mintha két Ptk.-ban nevesített jogintézménnyel állnánk szemben: az adásvétellel mint szerződéstípussal, illetve a kötelmi jog általános részében (XXVII. fejezet) szabályozott, a jogosult személyében történő alanyváltozással - a követelés átruházásával -, az engedményezéssel.

Az Egyezmény alkalmazása - ha azt a 3. Cikk rendelkezései szerint *„ha a követelésvételi szerződés felei vagy az adásvételi szerződést kötő felek ki nem zárták, olyan eladó és vevő közötti adásvételi szerződéssel átruházott követelések tekintetében áll fenn, akiknek székhelye különböző államban van, és ezek az Államok és az az Állam, amelyben a faktor székhelye van, valamennyien Szerződő Államok, vagy mind az adásvételi szerződés, mind a követelésvételi*

szereződés tekintetében egy Szerződő Állam joga az irányadó”.

A faktoring fogalma

A követelésvételi (angolul: factoring-ként jelölt) szerződés - az Egyezmény szerint - a szállító és a faktor között létrejövő szerződés, amelynek alapján *„a szállító a faktorra engedményezi vagy engedményezni fogja az olyan adásvételi szerződésből keletkezett kinnlevőségeit, amelyek a szállító és vevői (adósai) által kötött szerződésekből erednek, ha ezek nem olyan szerződések, amelyeknek tárgyát az adós személyes, családi vagy háztartási használat céljából szerezte meg”.*

Az Egyezmény angol szövege a hivatalos magyar fordítástól némileg eltér, ugyanis adásvételi *szereződésekből* eredő követelések engedményezéséről tesz említést. Az angol eredeti szöveg tehát a felek közötti tartós kapcsolatra utal, több adásvételi szerződésből eredő követelés engedményezéséről.

Véleményem szerint a *„faktoring”* szerződést helytelen követelésvételi szerződésnek nevezni, amely keretében követelésengedményezés történik, hiszen ez a jogi terminológiák keveredését eredményezi. A követelésvétel ugyanis adásvételt jelent, amelyhez fogalmilag hozzátartozik a követelés tulajdonjogának megszerzése a vételár kiegyenlítése fejében a tulajdonost terhelő kötelezettségekkel együtt, a jogosulttá váláshoz pedig nem szükséges engedményezés. Engedményezés esetén ugyanakkor csak az adásvételi szerződésekből eredő követelések jogosulti pozíciójának megszerzése történik, a jogviszony maga nem száll át, azaz a jogosult oldalán felmerülő kötelezettségeket az eredeti jogosultnak kell teljesítenie.

Az Egyezmény további kritériumokat is meghatároz ahhoz, hogy faktoringról beszéljünk, nevezetesen az 1. Cikk 2. bekezdésének b) pontjában említett négy funkció közül a faktornak legalább két tevékenységet el kell (látnia: *(i) a szállító megelőlegezése* (az

angolban „finance” magyar megfelelője: finanszírozása, amely a megelőlegezésnél tágabb fogalom - a szerző megjegyzése), *ideértve a kölcsönöket és az előleg folyósítását; (ii) a kinnlevőségekkel kapcsolatos számlavezetés (könyvelés)* [az angolban: „maintenance of accounts (ledgering) relating to the receivables” inkább a követelések nyilvántartását jelenti és nem a számlavezetést]; *(iii) a kinnlevőségek beszédese; (iv) védelem az adós fizetési késedelme vagy mulasztása esetére* (az angolban: „default in payment”, azaz „fizetéssel kapcsolatos szerződésszegés”, amely a magyar fordításban említett késedelmén és mulasztáson kívül lehet a fizetés megtagadása és a fizetéképtelenség is - a szerző megjegyzése). A Ptk-val egyezően az engedményezésről értesíteni kell az adósokat.

Az értesítési kötelezettség

Az Egyezmény nem specifikálja, hogy az engedményezésről az engedményezőnek (régi jogosult) vagy az engedményesnek (új jogosult) kell a kötelezetteket értesítenie. A Ptk. szerint, ha ezt az engedményező teszi, a kötelezett már csak az új jogosult kezéhez teljesíthet. Valószínűleg ez a helyzet az Egyezmény esetében is, bár az egyértelmű helyzetet csak a kifejezett rendelkezés teremtené meg.

Az Egyezmény, a Ptk. szabályozásához hasonlóan, nem teszi kötelezővé az írásbeli formában történő értesítést (1. cikk 2.c pontja), bár magyarázó szabályokat csak az ilyen formában közölt értesítéshez fűz, nevezetesen (i) aláírni nem szükséges az értesítést, de a küldőt be kell tudni azonosítani; (ii) bármilyen „*kézzel fogható alakban reprodukálható távközlemény*” útján történhet az írásbeli értesítés; (iii) a címzett általi kézhezvétellel hatályosul az írásbeli értesítés.

Emellett ugyancsak az írásbeli értesítés kötelezettségét erősíti a 8. cikk, amely szerint „*az adós csak akkor köteles a faktornak fizetni, ha nincs tudomása arról, hogy más személy erősebb jogon követelheti a fizetést, és ha a követelés átruházásáról a) a szállító vagy ennek*

felhatalmazása alapján a faktor az adóst írásban értesítette; b) az írásbeli értesítés ésszerűen megjelöli a követelést, amit átruháztak, valamint a faktort, akinek részére vagy akinek számlájára az adósnak a fizetést teljesítenie kell; és c) az írásbeli értesítés olyan követelésekre vonatkozik, amelyek az értesítés elküldésekor vagy azt megelőzően kötött adásvételi szerződés alapján keletkeztek”:

Kifogásolási jog

Az Egyezmény rögzíti az adós mozgásterét a faktorial szembeni kifogásolás, illetve a faktor részére már teljesített fizetés visszakövetelésére nézve. A kifogásolási jog igen széles körű az adós mindazon kifogásokat felhozhatja a faktor által az adós ellen indított perben, amit a szállító ellen indított perben is felhozhatna, emellett joga van a szállítóval szembeni beszámítási kifogást a faktorial szemben megtenni.

Az adós által a faktortól a faktor részére fizetett összeg visszakövetelésének akkor van helye, „ha a faktor ugyanazon kinnlevőség tekintetében a szállítóval szemben fizetési kötelezettségének nem tett eleget, vagy a faktor a fizetést olyan időpontban teljesítette, amikor tudomása volt arról, hogy a szállító nem, hibásan vagy késedelmesen teljesített azon áruk tekintetében, amelyekre az adós a fizetést teljesítette”.

A fenti rendelkezések alapján is megállapítható, hogy az Egyezmény csak keretszabályokat határoz meg, a faktoring szerződés részletes tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg.

4.6. Nemzetközi faktoring a bankgyakorlatban

Exportfaktorálás

Az exportfaktoring az exportőr és a bankja között létrejövő engedményezési szerződéssel jön létre, amikor is az *exportőr a bankra engedményezi az általa már teljesített külkereskedelmi szerződéseiből származó halasztott fizetésű* (általában max. 90 napos

fizetési határidővel) *követeléseit*, a bank pedig a vételárat a vevő teljesítését követően legkésőbb az esedékességtől számított 91. napon fizeti meg.

Az exportfaktoring általában tartós jogviszonyt tételez fel az exportőr és a bank között, azaz az exportőr egy adott üzletfelével (vevőjével) szemben fennálló *valamennyi faktorálható követelését engedményezi* egy meghatározott keretösszeg erejéig. A faktorálási szerződésben kikötött, exportőrt terhelő szavatosságok kiegészítenek azzal, hogy (i) a banknak átadott okmányokból a vevő valamennyi kötelezettségét meg kell tudni állapítani, és (ii) a vevő a követeléssel szemben sem kifogással, sem beszámítással nem élhet, valamint (iii) az okmányoknak összhangban kell lenniük a számviteli (magyar és nemzetközi) előírásokkal.

Mód van arra, hogy a bank előleget folyósítson, azaz a befolyást megelőzően fizetést teljesítsen az exportőr javára.

Az exportfaktoring szerződés azonnali hatályú felmondására - többek között - az alább felsorolt esetekben kerülhet sor: (i) az exportőr nem bocsátotta a bank rendelkezésére az összes okmányt, amely a faktoráláshoz szükséges; (ii) a vevő az exportőr szerződésszegésére hivatkozva tagadta meg a fizetést. Felmondás esetén a követeléseket a bank visszaengedményezi az exportőrre. Ez esetben a korábban az exportőrnek kifizetett összegeket vissza kell a bank részére téríteni.

Importfaktorálás

Az importfaktorálás ellenkező előjelű folyamat, a bank az *eladónak az importőrrel szemben fennálló, szerződésszerűen teljesített külkereskedelmi szerződéseiből származó, még nem esedékes, maximum 90 napos halasztott fizetésű, nem fedezett követeléseinek megfizetésére vállal kockázatot, itt is egy meghatározott hitelkeretösszeg erejéig.*

A bank vállalja, hogy (i) az importőr fizetési kötelezettségeit

nyilvántartja; (ii) az importőrrel szembeni megtérítési igénye mellett átvállalja az importőr által határidőben nem teljesített fizetései teljesítését az esedékesség utáni 90. napon - a hitelkeret erejéig -, ha az importőr fizetéseképtelenség miatt nem teljesít. Az importőr az áru átvételét követő például 4. napon számlánként igazolni köteles az áru átvételét, és azt, hogy a megszabott határidőben a számlák ellenértékét kiegyenlíti. Ha az importőr az áruval szemben mennyiségi vagy minőségi kifogást támaszt és emiatt nem fizet, köteles írásbeli kifogást eljuttatni a bankon keresztül az eladóhoz, amely a bank fizetési kötelezettségét megszünteti.

Ha a bank fizetést teljesít, jogosult megtérítési igénnyel élni, s akár a szerződésben kikötött biztosítékokból kielégíteni követelését. A banknak az importfaktoring esetében is van rendkívüli felmondási joga, ha (i) az importőr pénzügyi helyzete romlik, fedezetelvonást követ el; (ii) az importőr félrevezető módon tájékoztatta a bankot; (iii) az importőr nem fizet esedékességkor, kivéve, ha a hibás teljesítés miatt kifogást terjesztett elő.

4.7. A faktoringgal kapcsolatos jogesetek

A BH 2005. 72. döntvény – anyagi jogszabály hiányában – részletezi a Hpt. alapján a faktoring lényegét, melyet atipikus, illetve vegyes szerződésnek tekint, „amely a felek üzleti – szerződési céljától, szándékától függően a visszterhes engedményezés, adásvétel illetve a hiteljogviszony elemeit foglalja magában.”

A Legfelsőbb Bíróság két alapvető típusát különbözteti meg a faktoringnak: a (i) valódi (standard) faktoringot és a (ii) nem valódi faktoringot. A *valódi faktoring* a tulajdonképpeni követelésvásárlás, mely végleges, visszkereseti jog nélküli. Ez esetben „az engedményezett követelések későbbi behajtása a faktor saját nevében és saját kockázatára történik (del credere kockázat átvállalása). A faktoráló nem felel az adós fizetőképességéért, felelőssége csak a követelés tényleges fennállásáért áll fenn. A *nem valódi faktoring*

esetében az engedményező (faktoráló) kockázatára történik a követelés behajtása, azaz az adós nem fizetése esetén a visszkereseti joggal számolnia kell a faktorálónak. Ez a jogviszony – a Hpt. meghatározása szerint – a követelés megelőlegezésének felel meg. Ez esetben is hozzájut a faktoráló a faktoráláskor a követelés 80-90 %-ához, de mintegy pénzkölcsönként, ugyanis ha utóbb a követelés behajthatatlannak bizonyul, a kapott „ellenértéket” vissza kell fizetnie a faktor cég részére.

A BH 1999. 77. döntvény kimondja, hogy a *„faktoring szerződés valamely jövőben esedékessé váló követelés átruházását, megvásárlását jelenti, ez tehát engedményezésnek fogható fel.”* Az engedményezési szerződés nem minősített alakszerűséghez kötött szerződésfajta, így akár szóban is megköthető. A faktoring esetében is az értesítésnek van jelentősége, azaz a kötelezett a faktoring szerződés megkötéséről szóló értesítést követően csak az engedményezésnek (faktor cég) teljesíthet.

5. Forfaiting (forfetírozás)

5.1. Fogalma, jellemzői

A forfeitírozás az *exportfinanszírozás egyik módja*. Mint ilyen, hiteljogviszonynak tekintendő. A forfeitírozás is hatékony eszköz az exportőrök kezében a versenyképesség fokozására, illetve a költségek csökkentésére. Azok az exportőrök, akik halasztott fizetési kondíciókat kínálnak vevőiknek, kiteszik magukat a politikai bizonytalanság, a késedelmes fizetés és a devizaárfolyam-változások kockázatainak. Ezáltal fokozódik készpénzforgalmuk terhelése, csökken a vállalkozások számára rendkívül fontos forgótőke, szükségtelen kockázatnak téve ki a vállalkozásokat.

A forfeitírozás szerepe abban áll, hogy a fenti kockázatokat kiküszöböli. A forfeitírozás francia kifejezésből áll: *„à forfait”*, ami bizonyos jogokról való lemondást, azok áthárítását jelenti.

Magyar szaknyelvi kifejezés hiányában az angol „*forfaiting*” vagy annak magyarosított változatát használjuk. A Hpt. ez utóbbi módon aposztrofálja ezt a jogintézményt, mint a pénzkölcsönnyújtás egyik formáját, annak tartalmi meghatározása nélkül. A kifejezés az exportkövetelések leszámítolásának, megvásárlásának azt a gyakorlatát jelöli, ahol a szállító lemond az őt megillető követelésekről a leszámítoló bank, a forfetőr javára, aki egyúttal a követeléssel járó kockázatokat is átvállalja, *lemondva visszkereseti jogáról*. (E tekintetben különbözik a faktoringtól, melynek csak egyik változata a visszkereseti jog nélküli.)

A forfetírozást eredetileg *közép- és hosszú lejáratú követelések*, vagy különböző időpontokban esedékes követeléssorozatok fix kamatozás melletti, visszkereset nélküli leszámítolását jelentette. Később a nemzetközi kereskedelem finanszírozási igényeit követve változatos forfetírozási technikák alakultak ki, melyek meghaladják az egyszerű váltóleszámítolást.

A forfetírozás olcsóbb, mint a halasztott fizetés ellenében történő szállítás, mert akkor az exportőrnek a követelést vagy saját forrásból, vagy banki refinanszírozással kell finanszíroznia. Saját finanszírozásnál igénybe vehet hitelbiztosítást a kockázat csökkentése végett, természetesen vállalva ennek költségét.

Forfetírozásnál az exportőr visszkereseti jog nélkül, kisebb költség mellett leszámítoztathatja követelését. Ezáltal olyan finanszírozásra tehet szert, amely *nem érinti a meglévő hitellehetőségeit*, és egyúttal a nem-fizetés kockázatát, a futamidő alatt bekövetkező árfolyamváltozások kockázatát, illetve a követelés behajtásának felelősségét a forfetőrré háríthatja. Ha a vevő országának általános hitelkockázati megítélése kedvezőtlen, vagy az exportszerződés feltételei nem felelnek meg az exporthitel garancia-biztosítás adott követelményeinek, pl. az áruk származása miatt, úgy a forfetírozás lehet egy „utolsó mentsvár” az exportszállítások finanszírozására.

A forfetírozás tehát azonnali fizetést jelent az exportőrnek, minthogy a sikeresen lebonyolított szállítást követően azonnal kézhez veheti a leszállított áruk ellenértékét.

A forfetírozás az alábbi kockázatokat küszöböli ki:

- (i) Előnye, hogy kockázatmentes teljesítést jelent, hiszen a forfetírozási ügylet lezárásával az exportőr a vevőjének nyújtott hitel lejáratától függetlenül megszabadul a *kétes követelésekkel járó kockázattól*,
- (ii) A *politikai* kockázatmentesség miatt pedig az exportőrnek nem kell attól tartania, hogy a vevő politikai változások, államosítás, zavargások vagy akár központi devizakorlátozások bevezetése miatt nem fizet,
- (iii) További előnyeként említendő az árfolyamkockázat kiküszöbölése, minthogy, amennyiben az exportőr nem a saját országának valutájában értékesít, a forfetírozás igénybevétele révén a vevőnek nyújtott hitel futamideje alatti árfolyamváltozások nem érintik.

A forfetírozás az alábbi *további hasznokkal* jár az exportőr számára:

- (i) készpénzforgalma javul, mert követeléseit azonnal készpénzre tudja váltani;
- (ii) az export ellenértéke 100%-ig finanszírozható, az áru jellegétől és származási helyétől függetlenül;
- (iii) a kintlévőség kikerül az exportőr mérlegéből, mivel a forfetőr a leszámítolást visszkereseti jog nélkül végzi;
- (iv) hitelfedezet nem szükséges, így a hitelbiztosítással járó költségek elkerülhetők;

- (v) kevesebb adminisztrációval jár, mert nem kell ellenőrizni, hogy a nyújtott hitel visszafizetése, a lejárat(ok)nak megfelelően megtörtént-e, és nem kell óvintézkedéseket sem tenni az árfolyamveszteségek ellen;
- (f) exportőr a finanszírozás költségeit és feltételeit beépítheti ajánlatába, minthogy a feltételeket rögzített kamatok mellett, az ajánlat kiadása előtt meg lehet állapítani.

A forfetírozás előnyt jelent a vevő számára is, mert *rögzített kamatozású hitelhez jut*, a lebonyolításhoz több forrásból származó termékek esetében is elég egy szerződés.

További előny, hogy a vevő az ügylet pénznemét saját döntése szerint, az exportőr igényeitől függetlenül választhatja ki.

A forfetírozás igen rugalmas finanszírozási mód, mert az exportőrnek nem csak akkor lehet a forfetőrhöz fordulnia, ha a kötelezvények, váltók, hitellevelek a követeléshez már rendelkezésre állnak, hanem már akkor, amikor tudja, hogy egy adott időpontban kötelezvényeket vagy váltókat fog kapni, illetve vevője hitellevelet fog számára nyitni.

A forfetírozás *háttér-dokumentációjaként* említhetjük:

- kötelezvényt vagy kereskedelmi váltót;
- a váltón forgatmányként elhelyezett kezességet (aval) vagy külön garancianyilatkozatot;
- külön okmányként kiadott garancia esetén annak engedményezéséről szóló dokumentumot;
- a dokumentumon szereplő összes aláírás igazolását (pl. cégjegyzési címpéldánnyal).

A forfetírozás *költsége* a forfetőr által felszámított *diszkont*, amelynek mértéke függ a vevő által igényelt hitel futamidejétől, az ügylet valutánemétől, illetve attól is, hogy a vevő és bankja melyik országban működik. A költségek gyakran alacsonyabbak, mint a

hagyományos finanszírozási konstrukciók esetében. További költségmegtakarítást jelenthet, hogy nincs szükség biztosításra sem kereskedelmi, sem politikai kockázat ellen; olcsó és egyszerű a dokumentáció, és olcsóbb a diszkontált bevétel befolyásáig a valutafedezetet előre, rövid távú kockázat mellett biztosítani, mint a vevőnek nyújtott hitel teljes futamidejére.

5.2. Jogi természete

Kiindulva az „*à forfait*” ügylet nemzetközi fogalmából, látható, hogy *jogi szempontú, döntő különbség a faktoring és a forfetírozás között nincs, ezért jogi elemzést a szerződés nem igényel.*

Ami mégis eltérést jelent, az annyiban összegezhető, hogy míg a faktoring rövid lejáratú követelések megvásárlására vagy megelőlegezésére szolgál, addig a forfetírozás beruházási javak exportjához tapadó *közép- és hosszú lejáratú követelések* megvásárlását (megelőlegezését) jelenti. A követelések hosszabb lejáratára maga után vonja, hogy a követelések nem bankári biztosíték nélküli, úgynevezett nyitva szállításokhoz kapcsolódnak, hanem *váltó és bankgarancia is fedezheti* e követeléseket, amelyeket természetesen a forfetírozó társaság a követeléssel együtt megvásárol. A váltóval való fedezettség s ily módon a megvásárlás kritériuma, hogy az exportőr által kibocsátott váltót bank fogadja el vagy avalizálja (kezességgel látja el).

További különbségként említendő, hogy - ugyancsak a követelések hosszabb lejáratának következményeként - jelentős, *az adós fizetőképességén túlmenő kockázatokat* kell felvállalnia a forfetírozó társaságnak, így politikai (háború, államesíny), átutalási (tartozás átütemezés, fizetési moratórium), árfolyam- és kamatláb-kockázatokat. E kockázatok fedezetét szolgálja a forfait díj, amely a követelés 2-6%-a között mozog.

Utolsó különbségként a *visszkereseti jog nélküliséget* említhetjük, amely abban mutatkozik meg, hogy a forfetírozó társaság az esetek

többségében véglegesen vásárolja meg a követelést, oly módon, hogy - a leszámítoláshoz hasonlóan - a forfetírozó társaság levonja a megvásárlás és a futamidő lejárta közötti kamatokat a követelés értékéből (természetesen a *forfait* díjon felül).

A forfetírozás új. Ptk.-ban szabályozására a faktoringnál említett okok miatt nem kerül sor.

6. Pénzügyi lízing

6.1. Fogalma, jellemzői

A lízing, mint összefoglaló fogalom alatt adásvétellel egybekötött vagy egybeköthető bérletet értünk.

A lízingügylet két alapvető formát takar: (a) *operatív lízing* (tartós bérlet), és (b) *pénzügyi lízinget*.

(a) Az *operatív lízing* részletes tárgyalásától jelen dolgozatban eltekintünk, de a két forma közötti különbség megértése érdekében néhány szóban megemlékezünk róla.

E lízingformánál a finanszírozó, mint bérbeadó a *lízingtárgy tulajdonosa marad*, ezért ő aktiválja könyveiben és ún. gyorsított értékcsökkenési leírást alkalmazhat. A *lízingbe adó felel* a lízingtárgy működéséért, viseli a javítás és az értékcsökkenés kockázatát.

A lízingbe vevő *havonta bérleti díjat fizet*, melynek ÁFA-tartalmát visszaigényelheti. A nettó bérleti díjak költségként elszámolhatók. A lízingbe vevő által kiválasztott eszköz bruttó vételárát a bérbeadó fizeti ki a szállítónak (kereskedőnek). A futamidő végén a lízingtárgyat a lízingbe vevő „általában” a normál elhasználódást figyelembe véve visszaadja a lízingbe adónak. A lízingdíj nem fedezi a lízingtárgy beszerzési költségét, belekalkulálják az újbóli kihelyezést is.

A gyakorlatban, ha a lízingbe vevő szeretné megszerezni a lízingtárgy tulajdonjogát, akkor a lízingbe adó az eredeti kereskedőnek értékesíti azt, ezt követően a lízingbe vevő onnan vásárolhatja meg. Van olyan megoldás is, hogy a lízingbe vevő által kijelölt személy vagy vállalkozás részére adja el lízingbe adó a lízingtárgyat a futamidő végén.

Az operatív lízing konstrukciót akkor célszerű választani, ha a (i) lízingbe vevő költségként kívánja elszámolni a díjakat, illetve (ii) az – eszkozarányos mutató javítása érdekében – mérlegen kívül akarja szerepeltetni az eszközöket, vagy (iii) ha a futamidő végén nem kíván tulajdont szerezni.

(b) A *pénzügyi lízing* fogalmának meghatározására sok definíció létezik.

Az Európai Pénzügyi Lízing Szövetség meghatározása szerint „*a lízingbe adó és a lízingbe vevő között meghatározott időtartamra kötött írásbeli megállapodás, melyben a lízingtárgyat és annak előállítóját a lízingbe vevő választja ki, azt a lízingbe adó vásárolja meg és tartja tulajdonában, de a használati jog a lízingbe vevőt illeti meg.*” A vételi jog még lehetőségként sem tartalmi eleme a definíciónak.

A lízing *előnyeként* az alábbiak említendők:

- 100%-os finanszírozást biztosít;
- a lízingbe vevő saját tőkéjét nem terheli;
- nem terheli a lízingbe vevő hitel-limitjét;
- hosszú távú finanszírozási megoldás;
- a lízingdíjak levonhatók a jövedelemadóból, illetve költségként elszámolhatók;
- alkalmas nagy volumenű beruházások finanszírozására;
- a szerződésben meghatározott időtartam elteltével a lízingbe vevő tulajdonjogot szerezhet a lízingtárgyon (a szerződés szerint vagy maradványértéken, vagy külön

fizetés nélkül, a futamidő alatt megfizetett lízingdíjak fejében);

- a lízingdíj tőke- és kamatrészre bontva a lízingbe vevő könyveiben jelenik meg, és amortizációt lehet elszámolni vele szemben;

A lízingbe adó számára azért biztonságos ez a konstrukció, mert a lízingtárgy tulajdonjogát megtarthatja, de nem kell viselnie a tulajdonost terhelő kockázatokat.

Az operatív és a pénzügyi lízing különbségeit az alábbi táblázat is jól szemlélteti⁶⁷:

	OPERATÍV LÍZING (tartós bérlet)	PÉNZÜGYI LÍZING Zártvégű
1. Tulajdonos	Lízingbe(bérbe) adó	Lízingbe adó
2. Használó	Lízingbe vevő	Lízingbe vevő
3. Aktiválás	Lízingbe adó	Lízingbe vevő
4. Törlesztések	Op.lízingdíj(bérleti díj)	Tőketörlesztés+kamat*
5. Beszár ÁFA-ja	A lízingdíj tartalmazza	Futamidő elején egy összegben*
6. Kinek a könyveiben szerepel	Lízingbe(bérbe) adó	Lízingbe vevő
7. Futamidő végén a tulajdonos	Lízingbe(bérbe) adó	Automatikusan a lízingbe vevő*
8. Kalkulált maradványérték	Van, általában 10-40%	Nincs, a lízingbe vevő teljesíti a tőketörlesztési kötelezettségét*

⁶⁷ (forrás: www.debi.hu/Lizingeles.htm)

A *-gal jelölt adatoknál eltérés van a zártvégű és nyíltvégű pénzügyi lízing között az alábbiak szerint:

4. Tőketörlesztés + kamat + tőketörlesztés ÁFA-ja.
5. Futamidő elején a kezdő részlet ÁFA-ja + törlesztő részek tőkerésének ÁFA-ja.
7. A maradványérték megfizetése esetén a lízingbe vevő, egyébként a lízingbe adó.
8. Van, általában a nettó vételár 1-5%-a, amivel a tőkereszt teljes egészében kifizeti a lízingbe vevő.

Választható a zártvégű és nyíltvégű pénzügyi lízing és operatív lízing forint illetve deviza bázisú finanszírozással.

OPERATÍV LÍZING	PÉNZÜGYI LÍZING	
	(tartós bérlet)	Zártvégű
1. Tulajdonos	Lízingbe(bérbe) adó	Lízingbe adó
2. Használó	Lízingbe vevő	Lízingbe vevő
3. Aktiválás	Lízingbe adó	Lízingbe vevő
4. Törlesztések	Op.lízingdíj(bérleti díj)	Tőketörlesztés+kamat*
5. Beszár ÁFA-ja	A lízingdíj tartalmazza	Futamidő elején egy összegben*
6. Kinek a könyveiben szerepel	Lízingbe(bérbe) adó	Lízingbe vevő
7. Futamidő végén a tulajdonos	Lízingbe(bérbe) adó	Automatikusan a lízingbe vevő*
8. Kalkulált maradványérték	Van, általában 10-40%	Nincs, a lízingbe vevő teljesíti a tőketörlesztési kötelezettségét*

A *-gal jelölt adatoknál eltérés van a zártvégű és nyíltvégű pénzügyi lízing között az alábbiak szerint:

4. Tőketörlesztés + kamat + tőketörlesztés ÁFA-ja.
5. Futamidő elején a kezdő részlet ÁFA-ja + törlesztő részek tőkerésének ÁFA-ja.
7. A maradványérték megfizetése esetén a lízingbe vevő, egyébként a lízingbe adó.

8. Van, általában a nettó vételár 1-5%-a, amivel a tőkerészt teljes egészében kifizeti a lízingbe vevő.

A cikk arra is ráirányítja a figyelmet, hogy mikor melyik lízingformát tanácsos választani:

- pénzügyi lízinget:*
- *amortizálni kívánja az eszközt*
 - *mérleg főösszeg növelése érdekében*
 - *a tulajdonjog szerzés biztosított legyen*
 - *a beszerzési ár ÁFA rendelkezésre áll*
- Operatív lízinget (bérlet):*
- *költséggként kívánja elszámolni az eszközt*
 - *mérlegen kívüliség érdekében*
- (eszközarányos mutatók javítása)*
- *nem feltétlenül kíván tulajdonjogot szerezni*
 - *az ÁFA-t a futamidő alatt folyamatosan*

A lízingen belül a dolgozatban a továbbiakban a hiteljogviszonyok között a *pénzügyi lízinget* elemezzük, melynek tevékenységi definícióját a Hpt 2. melléklete határozza meg az alábbiak szerint:

„pénzügyi lízing: az a tevékenység, amelynek során a lízingbeadó ingatlan vagy ingó dolog tulajdonjogát, illetve vagyoni értékű jogot a lízingbevevő megbízása szerint abból a célból szerzi meg, hogy azt a lízingbevevő határozott idejű használatába adja oly módon, hogy a lízingbevevő könyveiben kerül kimutatásra.

A használatba adással a lízingbevevő

- viseli a kárveszély átszállásából származó kockázatot

- a hasznok szedésére jogosulttá válik
- viseli a közvetlen terheket (ideértve a fenntartási és az amortizációs költségeket is)
- jogosultságot szerez arra, hogy a szerződésben kitöltött időtartam lejártával a lízingdíj teljes tőketörlesztő és kamattörlesztő részének, valamint a szerződésben kikötött maradványérték megfizetésével a dolgon ő, vagy az általa megjelölt személy tulajdonjogot szerezzen. Ha a lízingbevevő nem él e jogával, a lízing tárgya visszakerül a lízingbeadó birtokába és könyveibe. A felek a szerződésben kötik ki a lízingdíj tőkerészét, amely a lízingbe adott vagyontárgy, vagyoni értékű jogszerződés szerinti árával azonos-, valamint kamatrészét és a törlesztések ütemezését.

A jelenlegi Ptk. önálló szerződéstípusként nem szabályozza.

Kissé eltérően, de ugyancsak definiálja a pénzügyi lízinget *az 1997. évi LXXXVI. törvény, mely a nemzetközi pénzügyi lízingről szól, Ottawában 1988. május 28-án kelt UNIDROIT egyezményt* hirdeti ki („Egyezmény”). Az egyezményhez való csatlakozást – a törvény indokolása szerint – az tette szükségessé, hogy az *„a magyar jog által nevesítetten nem ismert jogintézményeket szabályoz, ezért – többek között a külkereskedelmi szerződések esetében – a szerződő felek a felmerülő jogi problémákat csak valamely idegen jog kikötésével tudják kiküszöbölni.”*

Az alábbiakban ismertetjük az Egyezménynek a pénzügyi lízing meghatározására vonatkozó cikkeit a belföldi pénzügyi lízingtől való eltéréseinek érzékeltetése végett.

„1. cikk:

1. Az egyezmény a 2. pont szerinti olyan nemzetközi pénzügyi lízing ügyletre alkalmazandó, amelynek értelmében az egyik fél (lízingbeadó)

a.) a másik fél (lízingbevevő) részletes leírásának megfelelően szerződést köt egy harmadikkal (szállító), amely szerint a lízingbeadó felszereléseket, gépeket vagy egyéb berendezéseket (a továbbiakban: berendezés) vesz meg a lízingbevevő által jóváhagyott olyan feltételekkel, amelyeket a lízingbevevő az érdekeivel megegyezőnek ítél, és

b.) olyan szerződést (lízingszerződés) köt a lízingbevevővel, amely alapján a lízingbevevő bér fizetése ellenében jogosult a berendezés használatára.

2. Az 1. pontban meghatározott nemzetközi pénzügyi lízingügylet jellemzői:

a.) a lízingbevevő – a lízingbeadó szakértelmére és véleményére tekintet nélkül – meghatározza a berendezést és kiválasztja a szállítót, a lízingbeadó szakértelmére és véleményére tekintet nélkül;

b.) a berendezést a lízingbeadó olyan lízing szerződéssel összefüggésben veszi meg, amelyet a szállító tudomása szerint a lízingbeadó és a lízingbevevő már megkötött, vagy meg fog kötni; és

c.) a lízing szerződés alapján fizetendő díj megállapításánál alapvetően a berendezés árának, vagy az ár jelentős részének az amortizáció következtében történő csökkenését veszik figyelembe.

3. Az Egyezmény alkalmazását nem érinti, hogy a lízingbevevőnek van-e, vagy a szerződéstkövetően szerez-e vételi jogot a berendezésre, illetve további időszakra vonatkozó bérleti jogot, akár névleges ár vagy bér megfizetése ellenében.

4. Az Egyezmény mindenfajta berendezés lízingszerződésére alkalmazandó, kivéve azt, ami elsősorban a lízingbevevő személyes, családi vagy háztartási használatára szolgál.

A fenti két meghatározásból következően Hpt. és az Egyezmény szerint tartalmi eltérések is adódnak a pénzügyi lízing megfogalmazásánál, melyet a továbbiakban érzékeltetünk.

Hpt.	Ottawai Egyezmény	Szvt.
Tárgya: Ingatlan Ingó Vagyoni értékű jog	Tárgya: Csak felszerelések, gépek, egyéb berendezések	Tárgya: Eszközök
A beszerzés módja: A beszerzés a lízingbevevő megbízása szerint	A beszerzés módja: A beszerzés a lízingbevevő részletes leírásának megfelelően a lízingbevevő által jóváhagyott feltételekkel (a lízingbeadószakértelmére vagy véleményére tekintet nélkül)	A beszerzés módja: A lízingbevevő igényei szerint
A pénzügyi lízing tartalma: Használat Hasznok szedése Kárveszélyviselés Vételi jog A Lízingbevevő könyveiben kimutatás	A pénzügyi lízing tartalma: Használat Nem kritérium a vételi jog A berendezés ára amortizáció függvénye	A pénzügyi lízing tartalma: Használat, hasznok szedése, használatból eredő költségek, kockázatok viselése. Vételi jog, elővételi jog lehetősége (mindkettőről a szerződés megszűnése előtt le lehet mondani)

A lízingügyletet *több szerződés* kísérheti:

- felek *előszerződése*, melyben egy meghatározott tárgy vagy jog tekintetében vállalják, hogy a későbbiekben lízingszerződést fognak kötni;
- az *adásvételi szerződés* (szűkebb értelemben vett lízingszerződés);
- lízingtárgy használatára, kárveszély vállalására vonatkozó *lízingszerződés*;
- tulajdonjog átruházására vonatkozó szerződés (vételi jog gyakorlása).

A jogviszony tartalmát a felek szabadon határozhatják meg. A szerződésben központi elem, hogy a lízingbe vevő megszerzi a *birtoklás és használat* jogát. Emellett a *hasznosítás* jogáról is rendelkeznek a felek; a lízingbe vevő felhatalmazást kap arra, hogy a lízingtárgy, gépek, berendezések működtetéséből eredő nyereséget megkapja. Ezért használati díjat fizet.

További lényegi specifikuma a lízingszerződésnek, hogy minden *költség és kárveszély a lízingbe vevőt terheli* a lízingtárgy birtokba vételétől kezdődően. Ha a dolog elpusztul, a szerződés nem szűnik meg, hanem átalakul egyösszegű fizetési kötelezettséggé, azaz a lízingbe vevőnek meg kell fizetnie a hátralékos díjat. Ezt az igen terhes kötelezettséget a lízinghez kapcsolódó biztosítás enyhíti. A lízingbe vevő nem mondhatja fel a lízingszerződést. A fizetendő lízingdíj előre meghatározott időpontokban havonta, vagy félévente esedékes. Mértékét úgy állapítják meg, hogy az összes költséget elosztják annyival, ahány hónapra szól a szerződés.

6.2. A pénzügyi lízing elhatárolása más szerződésektől

A lízing *atipikus szerződés*, az adásvétel, a bérlet és a pénzkötelmek (hitelviszony) elemeit hordozza magában.

A különböző fenti jogintézményekkel való hasonló és eltérő jogi vonatkozásokat Porkoláb Erika: „*A lízing a polgári jog*

rendszerében” című tanulmányában⁶⁸ veszi szemügyre. Lízing alatt a pénzügyi lízing értendő.

A Ptk. újrakodifikálásánál az Albizottság a szabályozásban döntően a hiteljogviszony – elemre helyezi a hangsúlyt. (lásd később)

A Ptk. 376.§ szerinti *részletvétele* esetében szintén az ügylet későbbi, szerződéskötést követő fázisában történik meg a tulajdonjog-változás, míg a lízingnél a futamidő végén, részletvételnél akár az első részlet megfizetése után.

A részletvételnél a vevő fizetési mulasztása esetén az eladó elállhat a szerződéstől, vagy megvonhatja a részletfizetés kedvezményét, míg a lízing esetében ugyanez a magatartás a szerződés azonnali hatályú megszüntetését, és a hátra lévő lízingdíjak egyösszegű megfizetését vonhatja maga után.

A Ptk. 375.§ szerinti *tulajdonjog fenntartásos, részletvételtől* pedig a lízing annyiban tér el, hogy a tulajdonjog-fenntartás nem minden esetben következik be lízingnél, míg a részletvételnél a tulajdonosi változás az ügylet célja.

A Ptk. 452-461.§ *haszonbérlettől* való eltérések az alábbiak:

- lízingszerződés tárgya bármilyen, nem csak hasznot hajtó dolog lehet;
- lízingszerződés mindig határozott időre szól (de lehetőséget kellene biztosítani a – szerződéses szabadság elvének figyelembevételével a határozatlan időtartamú lízingre is);
- lízingszerződésnél a tulajdonjog általában átszáll;
- lízingszerződés esetében a lízingdíjat általában havonta kell fizetni, szemben a haszonbérlettel, ahol időszakonként utólag;

⁶⁸ Porkoláb Erika: A lízing a polgári jog rendszerében, [www. Ajk.elte.hu/Tudományos Profil/ Kiadványok](http://www.Ajk.elte.hu/Tudományos_Profil/Kiadványok)

- lízingbe vevő akkor is köteles fizetni a lízingdíjat, ha időlegesen nem használhatja a lízingtárgyat;
- lízing esetén az összes, a lízingtárggyal kapcsolatos költség a lízingbe vevőt terheli;
- lízingszerződés nem szűnik meg a lízingtárgy elpusztulásával, hanem a lízingbe vevő egyösszegű, pénzfizetési kötelezettségévé alakul át;
- lízing esetében nincs rendes felmondási lehetőség.

A Ptk. 523-528.§-ában szereplő *kölcsönszerződéssel* sok hasonlatosságot mutat a lízingszerződés, hiszen mindkettő hiteljogviszony. Míg a kölcsönösszezből vásárolt vagyontárgy tulajdonjoga átmegy az adós tulajdonába, lízing esetében a tulajdonjog a futamidő végéig a lízingbe adónál marad.

6.3. Jogi természete

A lízingszerződés esetében a *felek jogait és kötelezettségeit* Porkoláb Erika⁶⁹ az az alábbiak szerint csoportosítja:

„(a) *Lízingbe adó jogai:*

- *lízingdíj követelése;*
- *ellenőrzés;*
- *felmondás.*

(b) *Lízingbe adó kötelezettségei:*

- *lízingtárgy beszerzése;*
- *lízingtárgy átadása;*
- *használati jog biztosítása.*

(c) *Lízingbe vevő jogai:*

- *lízingtárgy átadásának követelése;*
- *lízingtárgy használata, hasznok szedése;*
- *vételi jog gyakorlása;*

⁶⁹ Porkoláb Erika idézett mű 15. oldal

- futamidő-hosszabbítás kezdeményezése;
- szavatossági jogok érvényesítése.

(d) *Lízingbe vevő kötelezettségei:*

- lízingtárgy átvétele;
- lízingdíj fizetés;
- kockázatviselés, biztosítás;
- maradványérték fizetése;
- ellenőrzés tűrése;
- rendeltetésszerű használat;
- lízingtárgy karbantartása.”

Az Ottawai Egyezmény a nemzetközi pénzügyi lízing szabályozásánál a felek jogairól és kötelezettségeiről az alábbiak szerint rendelkezik:

A lízingbevevő kötelezettségei:

- berendezés karbantartása,
- ésszerű módon való használat,
- rendes elhasználódást és a felek megállapodásának megfelelő változtatásokat figyelembe véve, az átvételkori állapotban való megőrzése,
- bérfizetés,
- vételi jog nem gyakorlása esetén a berendezés visszaadása. (kockázatviselésről és a lízingtárgy átvételének kötelezettségéről az egyezmény nem beszél.

A lízingbeadó kötelezettségei:

- zavartalan birtoklás biztosítása,
- az adásvételi szerződésben foglaltak szerinti szállítás előmozdítása, (nem szerződészerű szállítás esetén a lízingbevevő megtagadhatja a berendezés átvételét vagy felmondhatja a lízing szerződést.)

(Az Egyezmény a szállítás „előmozdításáról” rendelkezik, hallgat annak átadására vonatkozó kötelezettségéről, a „birtoklás” biztosítása nem azonos a használati jog biztosításával, nem beszélve a hasznosítás jogáról.)

A lízingbevevő jogai:

- *szavatossági jogok gyakorlása a szállítóval szemben,*
- *bérvisszatartás nem-szerződészerű szállítás esetén,*

(Az Egyezmény engedi a bérvisszatartást nem szerződészerű szállításnál, ez a jog az átadástól nem illeti meg a hazai gyakorlat szerint a lízingbe vevőt, az szavatossági jogokat érvényesíthet a szállítóval szemben.)

A lízingbeadó jogai:

- *Lízingbevevő mulasztása esetén követelheti a hátralékos bért, annak kamatait és kártérítést,*
- *Lízingbevevő súlyos szerződésszegése esetén a jövőben esedékessé váló részleteket is lejárttá teheti, illetve elállhat a szerződéstől és az elállást követően ismét birtokba veheti a berendezést és olyan mértékű kártérítést követelhet, amely abba a helyzetbe hozza, amelyben akkor volna, ha a lízingbevevő a lízingszerződést szerződészerűen teljesíti,*
- *Berendezésen alapuló jogok átruházása.*

A hazai szerződéses gyakorlat nem teszi a lízingbe adó jogává a kártérítés követelésének Egyezmény szerinti automatizmusát, és hallgat a berendezésen alapuló jogok átruházásáról – bár ez nézetem szerint – az engedményezésre vonatkozó Ptk. rendelkezések figyelembe vételével minden további nélkül gyakorolható.

6.4. A pénzügyi lízinggel kapcsolatos legjellemzőbb jogesetek

A BH 1997. 85 számú döntvény a pénzügyi lízing és az ún. operatív vagy közvetlen lízing elhatárolási szempontjait taglalja.

Megállapítja, hogy a *„pénzügyi lízing jellemző sajátossága, hogy a lízingbeadó a lízing tárgyának beszerzéséhez nyújt fedezetet.”*

Ebből következően hiteljogviszony keletkezik a lízingbeadó és a lízingbevevő között. *„A lízingbeadó az általa nyújtott hitelből megvásárolt dolgot adja bérbe a lízingbevevőnek a szerződésben kikötött feltételek mellett oly módon, hogy a bérleti idő lejártával lehetőséget ad a bérbe vett dolog maradványértékén történő megvásárlására.”*

Az operatív lízing *„a lízingbeadó részéről a lízingelt termék átadását jelenti olyan szerződés alapján, amely a termék határozott időre szóló bérletéről olyan kikötéssel rendelkezik, hogy a bérlő a tulajdonjogot legkésőbb az utolsó bérleti díj kiegyenlítésével illetőleg a szerződés lejártával megszerzi”*.

Ez a döntés az operatív lízing tekintetében a gyakorlattól eltérő álláspontot foglal el, hiszen az operatív lízing esetében a futamidő lejártával a lízingtárgy visszaadására és további lízingbeadásra kerül sor.

A BH 1994. 97. számú döntvény hangsúlyozza, hogy a pénzügyi lízing alapeleme a hiteljogviszony, mely alapján kerül sor a lízingtárgy vételárának kifizetésére, tehát a lízingbevevő a teljes lízingdíjat a lízingtárgy átadása előtt nem fizetheti ki. *„A lízingszerződésnek szükségszerű tartalmi eleme, hogy a lízingbevevő a lízingdíjat a szerződés hatályba lépését követően, annak lejártáig azonos időközönként, több részletben egyenlíti ki.”*

6.5. A pénzügyi lízing szabályozására vonatkozó elképzelések az Albizottsági koncepcióban

A lízing gazdasági jelentőségére tekintettel – a hazai beruházások finanszírozásának 20 %-a lízingkonstrukcióban történik – célszerű sui generis szerződésként szabályozni. A leendő szabályozásnak – az

Albizottság véleménye szerint – az alábbiakra kellene figyelmét összpontosítania:

1.) Hangsúlyozni kellene a finanszírozási jelleget azáltal is, hogy a lízingbeadó felmondási jogának eseteit a kölcsönszerződésnél használt esetekhez hasonlóan kellene megfogalmazni, különös tekintettel azokra, amelyek a lízingtárgyhoz kapcsolódnak.

2.) Biztosítani kell a lízingbevevő számára valamennyi szavatossági igényt és jogosultságot a lízingtárggyal kapcsolatban.

3.) A lízingbevevő lízingtárggyal kapcsolatos kárveszélyviselésének teljeskörűnek kell lennie (hiszen a lízingbevevő „majdnem” tulajdonos, használat, hasznosítás joga megilleti és ő választja ki a lízingtárgyat, azaz a lízingtárgy neki fel nem róható lehetetlenülése esetén sincs mód a lízingszerződés felmondására).

4.) A lízingtárgy kiválasztása a lízingbevevő kötelezettsége, így a szállító nem a lízingbeadó teljesítési segédje, hanem inkább a lízingbevevőé (pl. átvétel megtagadás nem- szerződésszerű szállítás esetén);

5.) Tekintettel kell lenni arra, hogy a tipikus lízingügylet háromszereplős ugyan, de szerepe van a lízingbeadót finanszírozó banknak is, akinek biztosítéka a rá engedményezett lízingdíj;

6.) a futamidő tekintetében a szabályozásnak tekintettel kell lennie arra, hogy a lízingnek nem törvényszerűen kell határozott idejűnek lennie (ez esetben kizárt volna a rendes felmondás)

7.) A vételi jog időtartamát, 5 évet meghaladóan is biztosítani kell és lehetővé kell tenni a vételi jog átruházhatóságát is. A vételi jog gyakorlásánál a vételárba be kell kalkulálni a már megfizetett lízingdíjakat.

8.) Meg kellene tiltani a lízingbevevő részére a lízingtárgy használati jogának továbbadását.

9.) A hitel- (kölcsön) szerződésekhez hasonlóan lehetővé kell tenni az egyoldalú lízingdíjmódosítás lehetőségét. Ugyancsak a fenti szerződések analógiájaként biztosítani kell a lízingbeadó információkérési és ellenőrzési jogát.

10.) A biztosítás a lízingtárgyra nézve kötelezően előírt legyen a biztosítási összeg lízingbeadó kedvezményezettkénti megjelölésével.

6.6. A pénzügyi lízing szabályozása az első szövegtervezetében

Bár a szabályozás alapjaiban a fenti elvek figyelembevételével valósult meg, az csak 8 kérdéskört ölel fel.

A felek fő kötelezettségei címet viselő, tulajdonképpeni fogalom meghatározás tartalmazza, hogy a lízingbeadó a lízingbevevő által kiválasztott dolgot vagy jogot bocsájtja a lízingbevevő rendelkezésére.

Eltérően a futamidő tekintetében 6. pont alatti fejtegetéstől, a definícióban a rendelkezésre bocsátás meghatározott időre történik. A „rendelkezésre bocsátás” – bár nem definiált – magába kell, hogy foglalja a birtoklás, használat és hasznosítás jogát is.

A definíció második mondata szerint *„a lízingbevevő a lízingtárgy átvételére és időszakonként visszatérően díj fizetésére köteles.”*

A lízingtárgy átvételi kötelezettsége - bár a meghatározásból ez nem tűnik ki – nem abszolút kötelezettség, mert az átvétel – a szövegtervezet későbbi §-ban kifejtettek szerint – megtagadható, ha az nem felel meg a lízingszerződésbe foglalt tulajdonságoknak.

A definíció a vételi jog kikötését – hasonlóan a nemzetközi lízingszerződés szabályaihoz – nem teszi kötelező fogalmi elemmé.

A lízingbevevő jogosultságot kap – a neki fel nem róható elmaradt rendelkezésre bocsátás esetén – a szerződés felmondására, itt azonban – eltérően a nemzetközi lízingszabályoktól – ez a jog nem gyakorolható, ha a lízingbeadó ésszerű póthatáridőn belül vállalja a lízingtárgy beszerzését. A nemzetközi lízingszabályoktól ez esetben az is eltérés, hogy csak a rendelkezésre bocsátás elmaradása esetén lehet a felmondás jogát gyakorolni, nem pedig késedelem vagy hibás teljesítés esetén is.

A kockázatviselés tekintetében a szöveg mindössze az alábbiakat tartalmazza: *„a lízingbe vevő viseli a szállító teljesítésének kockázatát.”* Ez véleményem szerint akkor állna fenn, ha a lízingbevevő nem tagadhatná meg az átvételt. A szöveg nem tartalmaz arra nézve rendelkezést, amit a koncepció hangsúlyozott a teljes körű kárveszélyviselésnél, azaz a lízingtárgy a lízingbevevőnek fel nem róható lehetetlenülése esetén sem jogosult a lízingszerződés felmondására, sőt ez esetben azonnali hatályú felmondási joga van.

A kárveszélyviselésre csak annyiban rendelkezik, hogy a lízingtárgy lízingbeadó általi megszerzésétől kezdve a lízingbevevő viseli azt. Ez a szabály eltér attól a Hpt-ben megfogalmazott fogalmi definíciótól is, amely szerint a lízingbevevő a *„használatba adással viseli a kárveszély átszállásából származó kockázatot”*.

A lízingbevevő számára a szállítóval szembeni szavatossági jogokat a szövegtervezet a törvényi engedmény megkonstruálásával biztosítja valamennyi, a szállítóval szembeni jog tekintetében egy kivétellel, nevezetesen a szerződés megszüntetésére a lízingbevevő csak a lízingbeadó hozzájárulása mellett jogosult.

Bekerült a tervezetbe a lízingtárgy állapotváltozásával kapcsolatos tájékoztatási kötelezettség és a lízingbeadó ellenőrzési joga.

Az egyoldalú díjmódosításában – a felek megállapodhatnak a számítási elvek meghatározásával, előzetes értesítés mellett.

A lízingbeadó azonnali hatályú felmondási joga hasonlít a kölcsönszerződésben szabályozottakhoz – kiemelendő a harmadik személynek való használatba átadás, lízingtárgy értékcsökkenése megfelelő biztosítékadás nélkül.

A lízingre vonatkozó szabályok ismertetésével – már csak terjedelmi okok miatt is – végére értünk a hiteljogviszonyok legjellemzőbb ismérveinek összefoglalásával.

Zárszó

A dolgozat – amint azt az Előszóban írtak szerint célul tűzte ki - megkísérelte feltárni a hiteljogviszonyok összes lényegi jellemzőjét.

Kiemelt figyelmet szentelt a jövőbeni szabályozással kapcsolatos koncepcióknak, illetve a már elkészült, még csak belső bizottsági egyeztetés alatt álló szövegtervezetnek. Tette ezt azért, mert láttatni kívánta egy-egy jogintézmény kapcsán azokat a dilemmákat, melyek már – egyes kérdés esetében – akár évszázadok óta - foglalkoztatják a jogtudósokat.

A dolgozat ugyanakkor igyekezett érzékelteni, hogy a dilemmák ellenére az élet nem áll meg, a gyakorlat használja azokat a jogintézményeket is, melyeknek egyáltalán nincs anyagi jogi szabályozása (pl. pénzügyi lízing) vagy az nem megfelelő módon valósul meg (pl. fogyasztási kölcsön), illetve a kellő mélységű szabályozás ellenére a gazdaságban betöltött szerepe lecsökkent (pl. váltó).

A dolgozat megírása *több célkitűzésen* alapul: elsődleges célja, hogy a hiteljogviszonyokról, mint a banki jogviszonyok vezérjogviszonyáról összefoglaló - lehetőség szerint – teljes és *átfogó* áttekintést adjon. Ezen belül különös hangsúlyt fektessen azon hitelezési formákra, melyekkel a hazai szakirodalom nem foglalkozik pl. nemzetközi hitelszerződés, projektfinanszírozás.

További céljaként nevesíthetjük az új Ptk. szabályozással kapcsolatos gondolatok felvetését, *katalizátorként* elősegítve a minél időtállóbb szabályozást.

E célok elérésének megvizsgálásához jelen zárszóként megfogalmazott, az egyes jogintézményeket érintő, néhány gondolat kíván alátámasztásul szolgálni. A jobb követhetőség kedvéért, pontokba gyűjtöttem az egyes megállapításokat az alábbiak szerint:

1.) A *hitelszerződés* jellemzőinek ismertetésénél fontos annak hangsúlyozása, hogy a hiteljogviszony a banki jogviszonyok vezérjogviszonya, ahol tágabb értelemben az idő- és a bizalom eleme kiemelt szerepet játszik, a bank ugyanis nemcsak pénzt, (kölcsönt) hanem bizalmi tőkét bocsát rendelkezésre akkor, amikor harmadik személy javára fizetési kötelezettséget vállal.

E tágabb megközelítésű hitelfogalom alapján a hitelezésre vonatkozó szabályokat célszerű alkalmazni a fizetési fegyelem polgári jogi eszközökkel történő megerősítése érdekében – háttérszabályként – pl.

az adásvétel, részletfizetés, halasztott fizetések esetén, ahol csak az ellenszolgáltatás nyújtása történik egy későbbi időpontban pénzfizetés útján.

Az új Ptk. szabályozásban is fenntartani javaslom a hitelszerződésben a bank *praestare* kötelezettségének hangsúlyozását, valamint ezzel összefüggésben a hitelszerződés – alapesetként – bankhitelszerződésként történő szabályozását.

Az új szabályozásnak – véleményem szerint – részletesebben, a Kötelmi különös részben foglalt más szerződésfajtákhoz hasonlóan - kell a felek jogait és kötelezettségeit előírni. Ugyancsak lényeges a bankhitelszerződés *finanszírozási keretszerződés* jellegét kiemelni és körülírni az „*egyéb hitelművelet*” fogalmát is.

A bankhitelszerződés *felmondhatóságáról* fontos volna rendelkezni, hiszen a jelenlegi Ptk. csak a „kölcsön” azonnali hatályú felmondhatóságáról beszél.

2.)A *nemzetközi hitelszerződés* – az ún. angolszász típusú jogintézmények „bezúdulását” jelenti egy adott ország jogrendszerébe anélkül, hogy ezen eltérő jogi fogalmakat „honosítaná”. A strukturált szerződési kikötésrendszer azonban képes segítséget nyújtani ahhoz, hogy a Ptk. jelzésértékű szerződéses kereteit a gyakorlatban adódó típusproblémák elkerülésének érdekében részletes klauzulákkal kitágítsa főként a hitelező védelme szempontjából.

Bizonyos túlzottan hitelezővédelmet segítő klauzulák pl. megnövekedett költségek klauzulája felvethetik a hatósági ellenőrzés kérdését, bár a szerződéses szabadság elvének prioritása miatt a hitelfelvevő érdekeinek figyelembevételére csak a fogyasztói kölcsönök esetében megalkotott előírásokkal kerül sor.

3.)A *projektfinanszírozás* jogi szempontból történő ismertetését a dolgozatban *úttörő* jelentőségűnek tekinthetjük. (még a projektfinanszírozás közgazdasági és banktechnikai aspektusaitól is igen kevés szakirodalom áll rendelkezésre.)

A dolgozat megkísérli érzékeltetni „normál” finanszírozástól való eltéréseket a folyósítás, a biztosítékrendszer, a szerződéses klauzulák terén. A projektfinanszírozás a hiteljogviszonyok egyik legdinamikusabban fejlődő területe és a magyar gazdasági viszonyok, - éppúgy, mint Európa valamennyi országában – e finanszírozási forma intenzív használatát igénylik. Ez szükségessé teszi a használt jogi terminológiák és eszközök részletes elemzését.

4.)A *kölcsönszerződés* esetében az új szabályozásban a pénz (ill. helyettesíthető dolog) tulajdonba kerülésének kimondására lenne szükség azzal, hogy a hitelezőnek csupán kötelmi igénye marad az ugyanabból – ugyanannyi elv alapján az összeg visszafizetésére.

A kölcsön problematikájánál jelenik meg az előtörlesztés kérdése, melyet célszerű volna megengedni bizonyos, a dolgozatban felvetett kompenzáció ellenében, illetve fogyasztási kölcsönnél minden megkötés nélkül.

5.)A *fogyasztási kölcsön* ismertetésénél fontosnak ítélem meg azoknak az anomáliáknak a bemutatását, melyek részben abból is adódnak, hogy Magyarországon két olyan törvény is rendelkezik – és nem teljesen azonos módon – ezen jogintézményről, melyek egyike sem hivatott polgári jogi szerződés tartalmi kikötéseinek előírására. Ezért lenne fontos, hogy az EU irányelv szerint a hazai jogba építendő szabályozást, egy új szerződéstípus megalkotásával az új Ptk. iktassa be a hazai jogrendbe.

6.)Az egyéb hitelműveletek tárgyalásánál fontos megemlíteni az *akkreditívet* (okmányos meghitelezést), melyet a hazai szabályozás

elsősorban fizetési módnak, másodsorban biztosítéknak tekint és nem a hitel igénybevétel egyik formájának, mint az angolszász gyakorlat.

A dolgozat igyekszik megmutatni az akkreditívnek biztosítéki jellegében rejlő jellemzőit, ezzel a „legbiztonságosabb” fizetési móddá téve azt. Néhány gondolat erejéig foglalkozunk az új Ptk-beni szabályozás dilemmájával, hol, milyen mélységben legyen az szabályozva, különös tekintettel a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara által kibocsátott szokványra.

7.)A *váltó* tárgyalásánál – véleményem szerint – a banki elfogadvány és a váltóleszámítolás szerepének felvázolása abból a szempontból is releváns, mert a váltó szabályozást nem igényel a hazai jogba ültetett genfi váltójogi egyezmény miatt, ugyanakkor felvethető lehet a szabályozási igény a váltóval kapcsolatos ügyletek tekintetében. Minthogy a gazdaságban jelenleg a váltó és az azzal kapcsolatos jogügyletek is visszaszorultak, a dolgozat arra a következtetésre jut, hogynem jelentkezik a gazdaság oldaláról olyan motiváció, mely azok *sui generis* ügyletként történő szabályozására indokul szolgálna.

8.)A *bankgarancia* kérdésköre kapcsán a legfontosabb annak megválaszolása, hogy a bankgarancia mennyiben önálló, illetve mikor tagadható meg a lehívott bankgarancia esetében a fizetés. Fontosnak találom - önállóságának hangsúlyozása miatt, - hogy a Ptk-beni elhelyezése ne a jelenlegi helyén a szerződést biztosító mellékkötelezettségek körében, hanem – az akkreditívvel való hasonlósága miatt is – a hiteljogviszonyok körében legyen.

9.)A *factoring* kapcsán annak tisztázása volt a cél, hogy megvizsgáljuk - a gyakorlatban jelentkező terminológiai keveredések miatt (adásvétel-engedményezés), -hogy szükséges-e az új Ptk.-ban szabályozni *sui generis* szerződésként, vagy úgy ítéljük meg, hogy az engedményezés szabályainak megfelelő átalakítását követően, a felek a szerződéses szabadságát is figyelembe véve, erre nincs szüksége.

Az engedményezés – véleményem szerint – minthogy nem szerződéstípus, felveti az önálló szabályozás kérdését, már csak azért is, mert a törvénybe iktatott Ottawai egyezmény sem nyújt kellő terminológiai tisztaságot a kérdés megítélésében. Az egyéb, a szabályozás mellett és ellen szóló érveket a dolgozat igyekszik megvilágítani.

10.)A *pénzügyi lízing* önálló Ptk.-beni szabályozása nem tűnik kétségesnek. (A Német Polgári Törvénykönyv (BGB) úgyszólván egyetlen módosítása is a lízing szabályozása miatt történt.) A pénzügyi lízing kapcsán a dolgozat igyekezett megmutatni a pénzügyi és operatív lízing különbségeit, valamint – anyagi jogi szabály nem lévén – összevetette jellemzőit a Hpt., az Ottawai egyezmény és az Szvt. rendelkezései alapján.

A kutatás eredményeinek hasznosítása

A kutatás eredményeinek hasznosítása *több irányú* lehet: egyrészt hasznát vehetik – összefoglaló és problémafelvető jellege miatt is – a pénzügyi szférában, és a piacgazdaság vállalkozási területein.

Ugyanakkor - dr. Nagy Marianna álláspontját megerősítve – a *közszféra* egyes területei pl. önkormányzatok, köztestületek stb. hitelezéssel való kapcsolata során is használhatják az abban foglaltak egyes aspektusait.

Az *EU társfinanszírozás* jelenléte szintén nagy hangsúlyt helyez a hiteljogviszonyokkal összefüggő ismereteknek a piaci szereplők által történő szélesebb körű megismertetésére.

További, nem elhanyagolható terület a dolgozat *egyetemi oktatásban, posztgraduális képzésben* való hasznosítása, tekintettel arra, hogy a tárgyát képező hiteljogviszonyok az ún. *Corporate Finance Law*

részét képezhetik, hasonlóan a Nyugat Európai és USA-beli képzésben és továbbképzésben betöltött szerepéhez.

Végszóként – aláhúzva a hiteljogviszonyok fontosságát – dolgozatomat egy Széchényi idézettel zárom:

„A hitel híja szinte minden mozgást elakaszt.”

Felhasznált irodalom:

J. Ackermann-R. Locher-F. Jolidon-A. Rechtsteiner: *Akkreditive, Dokumentarinkassi, Bankgarantien*. Handbuch, Schweizerische Kreditanstalt, 1982.

John R. Barrickman: *Problem Loans*. Handbook, American Bankers Association, 1990.

Baumbach/Hopt: *Handelsgesetzbuch*, Verlag C.H.Beck, 2004.

Bártfai-dr. Németh- dr. Wallocher: MEH Európai Integrációs Iroda: Európai Füzetek
Benacchio, Giannantonio: *Az Európai Közösség magánjoga, polgári jog, kereskedelmi jog*, Osiris 2003.

Benton E. Gup- Donald R. Fraser- James W. Kolari: *Kereskedelmi bank management*. Pénzügyi Számviteli Főiskola, Budapest, 1991.

Boros Imre: *A nemzetközi banküzemtan és banktechnika főbb kérdései*, Tankönyvkiadó Bp, 1989.

Lee C. Bucheit: *The pari Passu clause, the negative pledge clause, the cross default clause* Financial Law Review, 1991, 1992.

- Lee C Bucheit: *Syndicated Loans and the art of happiness*, *International Financial Law Review*, 1992. október.
- Christ Norbert: *A zálogjog egyes kérdései, a szindikált kölcsönszerződés zálogjoggal történő biztosítása*. Magyar jog 2000/3.
- Chovacova, Katarina: *Banking credit agreements according the English law* (www.nbs.sk/Biatec)
- Cranston, Ross: *Principles of Banking law*, Oxford University Press , 2004
- Cottely István: *A bankügyletek joga*. Tébe Kiadóvállalata, Budapest, 1946.
- Csőke Andrea: *Csőd, Felszámolás, Végelszámolás*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Décsy Jenő-Gyulaffy Béláné-Husztai Ernő-Illés Istvánné-Paróczai Péterné: *Pénzügyek és Banktan*. Pénzügyi és Számviteli Főiskola, Budapest, 1988.
- Dorkó Katalin: *A lakossági bankügyletek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Eörsi Gyula: *Kötelmi jog*. Egyetemi jegyzet, Tankönyvkiadó Budapest, 1987.
- Földes Gábor: *Pénzügyi jog*, Osiris Kiadó 2001.
- Glatz Olivér: *Kézikönyv az új devizatörvény magyarázatához*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Hagenmüller-Diepen: *Der Bankbetrieb*, Wiesbaden Gabler 1987.
- Hamza Gábor: *Interjú Jurátus XXI. Évfolyam 2. szám*
- Hein, Manfred: *Einführung in die Bankbetriebslehre*, Verlag Vahlen, 1981.
- Heiring, Werner: *Bankbetriebslehre*, Verlag H.Stamm GmbH Köln, 1988.
- Hidas János-Szilágyi Ernő: *Bankgaranciák és bankkezeségek a külgazdasági kapcsolatokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Horváth Éva: *A követelések bírói érvényesítése, választottbíráskodás*. A külkereskedelmi tevékenység jogi kézikönyve. (XVIII. Fej.) ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1994.
- Illés Ivánné: *Vállalatok, társaságok pénzügyei*, PSZF 1991.
- Keresztes Gábor: *A fizetés biztosítékai a külkereskedelmi kapcsolatokban* (VIII. fejezet) a Külkereskedelmi Tevékenység Jogi Kézikönyve, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1994
- Kónya Judit: *A vállalkozások bankügyletei*. KJK Kerszöv Kiadó, 2001.
- Kónya Judit: *Banküzemeltetési alapismeretek*. KJK Kerszöv Kiadó, 1995.
- Kónya Judit: *Jelzálog-hitelezés Kelet-Európában*, Collega 1994.

- Kónya Judit: *Nemzetközi hitelszerződés*, Hitelintézeti szemle, 2007 (megjelenés alatt)
- Kónya Judit: *Projektfinanszírozás a magyar bankgyakorlatban*, Hitelintézeti szemle, 2007 (megjelenés alatt)
- Laidlaw, Andrew- Roberts, Graham: *Law Relating to Banking Services*, Bankers Books Ltd. 1992.
- Lock, Denis: *Projectmanagement*, Panem Könyvkiadó, 1998.
- Peter K. Nevitt-F. Fabozzi: *Projektfinanszírozás*. Co-Nex Könyvkiadó Kft., Budapest, 1997.
- Jens Nielsen: *Az inkasszóügylet*. Economica, Budapest, 1998.
- Petrik Ferenc (szerk.): *Bankjog a gyakorlatban*. Budapest, 1990
- Porkoláb Erika: *A lízing a polgári jog rendszerében*, [www. Ajk.elte.hu/Tudományos Profil/ Kiadványok](http://www.Ajk.elte.hu/Tudományos_Profil/Kiadványok)
- Salamonné dr. Solymosi Ibolya: *A szerződések biztosítékai*. Agrocent Kiadó, Budapest, 1999.
- Szalma József: *ELTE-ÁJK Budapesti Nyári Egyetemén 2000. júliusában megtartott előadásának az interneten közzétett változata* (www.jesz.ajk.elte.hu/szalma)
- Szanyi-Gulyás: *A külkereskedelem technikája és szervezése*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1971.
- Szilvássy-Hidas: *A nemzetközi pénzügyek és a külkereskedelmi fizetések gyakorlata*. OMIKK, 1986
- Tamási Zsolt: *Bankgaranciák a nemzetközi kereskedelemben*. Cégvezetés, 1998. dec-1999 febr.
- UNCITRAL: *Legislative Guide on Privately Financed Infrastructure Projects*, United Nations, New York 2002.
- Vékás Lajos: *Mennyiben szuverén egy EU tagállam jogalkotása? – Magánjogi kodifikáció az EU küszöbén*. (www.mindentudas.hu)
- Verebics János: *Az Európai magánjog fejlődésének főbb irányai*. MEH STATEK 2004 Budapest
- Zámbó Tamás: *A zálogszerződés*. Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Rövidítések jegyzéke:

Bek. Bekezdés

- BH Bírósági Határozatok
- Cstv. A csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló, többször módosított 1991. évi IL. törvény
- Felügyelet az 1999. évi CXXIV. törvény szerinti Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete
- Felügyelet az 1999. évi CXXIV. törvény szerinti Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete
- Gt. A gazdasági társaságokról szóló 2006.évi IV. törvény
- Hpt. A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló, módosított 1996. évi CXII. törvény
- Jht. 1997. évi XXX. törvény a jelzáloghitelintézetekről és a jelzáloglevélről.
- Korm. Kormány
- Korm. rend. Kormányrendelet
- MNB Magyar Nemzeti Bank
- NKK Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (angol nevén International Chamber of Commerce „ICC”)
- Nmtvr. A nemzetközi magánjogról szóló, 2000. évi CX törvénnyel módosított 1979. évi 13. tvr.
- o. oldal
- pl. például
- Pp. a Polgári perrendtartásról szóló, többször módosított 1952. évi III. törvény.
- Pr. a pénzforgalomról és bankhitelről szóló 39/1984.(XI.5) MT rend.
- Ptk. a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló, többször módosított 1959. évi IV. törvény.
- Ptké. I. 1960. évi 11. tvr. a Ptk. hatálybalépéséről
- Ptké. II. A Ptk módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1978. évi 2. tvr.
- Ptk. kommentár A Ptk. magyarázata, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1999.
- Szvt. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény
- Tpt. A tőkepiacról szóló 2001. évi. CXX. törvény

Tvr. törvényerejű rendelet.

Vbtv. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény

Vht. A bírósági végrehajtásról szóló módosított 1994. évi LIII. törvény

Ztv. a zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi
CXXXVII. törvény.